

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RİZELİ AHMED HAMDÎ'NİN ESERLERİ
(İNCELEME-METİN-TASAVVUFÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

Sevinç GÜLEN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Necip Fazıl DURU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum “**Rizeli Ahmed Hamdî'nin Eserleri (İnceleme – Metin - Tasavvufî Terimler Sözlüğü)**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2019

Sevinç GÜLEN

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sevinç GÜLEN'in hazırladığı "Rizeli Ahmed Hamdi'nin Eserleri (İnceleme-Metin-Tasavvufi Terimler Sözlüğü)" başlıklı tez 11/09/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan:	Prof. Dr. Necip Fazıl DURU	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri:	Prof. Dr. Beyhan KESİK	Giresun Üniversitesi	
	Prof. Dr. Abdullah EREN	Ordu Üniversitesi	

ONAY

18./09/2019

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V.

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum “**Rizeli Ahmed Hamdî’nin Eserleri (İnceleme – Metin - Tasavvufî Terimler Sözlüğü)**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18.09/2019

Sevinç GÜLEN

ÖNSÖZ

Bu çalışma, biyografik eserlerde adına rastlanılmayan; muhtemeldir ki Rize sınırları içerisinde kaldığı için adı duyulmamış, hem şeyhlik makamına ulaşmış, hem de tarikat ve tasavvuf konularında risale ve şiirler kaleme almış olan Kâdirî şair Rizeli Ahmed Hamdî'yi tanıtmanın ve onun meramını anlamaya çalışmanın gereğine inanılarak, ulaşıldığı kadarıyla Hâtemü'l-Esrâr, Bahrü'l-Hayât ve Kitâb-ı Keşfiyye adlı eserlere sahip olan şair (En hacimli eseri olan Kitâb-ı Keşfiyye'nin tamamen manzum bir eser olması ve Bahrü'l-Hayât adlı eserinde de yer yer şiirlere yer vermiş olması sebebiyle şair olarak anılmasının daha doğru olacağı kanaatinde hareket edilmiştir.) hakkında bütüncül bir çalışma ortaya koyabilmek için hazırlanmıştır.

Çalışmada, Kâdirîliğin esaslarının ve tasavvufî konuların anlatıldığı Hâtemü'l-Esrâr ile şair tarafından Hâtemü'l-Esrâr'ın şerhi olarak tanıtılan Bahrü'l-Hayât adlı eserler bir arada, Kitâb-ı Keşfiyye ise her ne kadar divan olarak adlandırılacak birtakım özelliklere sahip olmasa da, başlı başına tahlil gerektiren bir eser olması sebebiyle ayrı olarak incelenmiştir. Kitâb-ı Keşfiyye başlığı altında açılmış olan din ve tasavvuf başlıkları altında yeri geldikçe Bahrü'l-Hayât'ta bulunan beyitlerden de örnekler verilmiştir. Eserler harekeli olduğu için, çeviri yapılırken dil özelliklerine müdahale edilmemiştir. Eserlerde yer alan ve adı geçen ayetlerin çevirileri için Hasan Basri ÇANTAY meali tercih edilmiş, tasavvufî terimler sözlüğü oluşturulurken ise belli başlı eserlerden faydalanılmıştır. Faydalanılan eserlerin bilgisi, ilgili bölüm başlığının altında verilecektir. Şairin biyografisi oluşturulurken üç eser de incelenmiş, parçadan bütüne bir yol izlenmiştir. Daha fazla bilgiye ulaşma gayesiyle şairin köyüne gidilmiş, alan araştırması teze dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda, Ahmed Hamdî üzerine yapılmış olan bu tez, şairi anlamaya gayret edilerek, eksiksiz biçimde ortaya konulmuş ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Lisans ve yüksek lisans öğrenim sürem boyunca yardımlarını hiçbir vakit esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Necip Fazıl DURU'ya, Rize/İyidere/Sarayköy muhtarı Hüseyin Hüsnü BOSTAN'a, yol arkadaşım Mehmet'e, hayatım boyunca bana büyük emek veren, güçlü bir birey olabilmem için mücadele eden, maddi manevi her durumda kendimi şanslı hissetmemi sağlayan aile üyelerime teşekkür ediyor, bu tezi onların emeklerine nâçizâne bir karşılık olarak takdim ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. RİZELİ AHMED HAMDÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ	5
1.1. Hayatı	5
1.2. Eserleri.....	10
1.2.1. <i>Hâtemü’l-Esrâr</i>	10
1.2.2. <i>Bahrü’l-Hayât</i>	10
1.2.3. <i>Kitâb-ı Keşfiyye</i>	11
2. İNCELEME.....	12
2.1. Kâdirîliğin Esasları	12
2.2. Nefsin Mertebeleri.....	16
2.2.1. Nefs-i Emmâre.....	16
2.2.2. Nefs-i Levvâme	17
2.2.3. Nefs-i Mülhime.....	17
2.2.4. Nefs-i Mutma’inne.....	18
2.2.5. Nefs-i Râziyye	18
2.2.6. Nefs-i Marziyye	18
2.2.7. Nefs-i Kâmile.....	19
2.3. Killet.....	19
2.4. İllet.....	20

2.5. Zillet	20
2.6. Ehl-i Sa'âdet Olmanın Alâmetleri	21
2.7. Gurur Sâlike Tuzaktır	22
2.8. On İki İlim	22
2.9. İlm-i Ledünn	23
2.10. Derviş	24
2.11. Ulema Eleştirisi	25
2.12. Şerî'at, Tarîkat, Hakîkat	27
2.13. Allâh Yolunda Malı ve Ömrü Feda Etmek.....	28
2.14. Sôfî Eleştirisi	29
2.15. Zikir Şekilleri.....	31
2.16. Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler.....	32
2.16.1. Âyetler	32
2.16.2. Hadîsler.....	32
2.17. Kitâb-ı Keşfiyye	33
2.17.1. Din	34
2.17.1.1. Allâh.....	34
2.17.1.2. Melekler	36
2.17.1.3. Dînî Kitaplar.....	38
2.17.1.3.1. Tevrat.....	38
2.17.1.3.2. İncil.....	39
2.17.1.3.3. Kur'ân-ı Kerîm	39
2.17.1.4. Peygamberler.....	40
2.17.1.4.1. Hz. Âdem.....	40
2.17.1.4.2. Hz. Nûh.....	41
2.17.1.4.3. Hz. İbrâhim.....	41

2.17.1.4.4. Hz. Süleymân	41
2.17.1.4.5. Hz. Yûsûf.....	42
2.17.1.4.6. Hz. Mûsâ.....	42
2.17.1.4.7. Hz. Hızır	43
2.17.1.4.8. Hz. Îsâ.....	44
2.17.1.4.9. Hz. Muhammed	44
2.17.1.5. Dört Halife	45
2.17.1.5.1. Hz. Ebûbekir.....	45
2.17.1.5.2. Hz. Ömer	45
2.17.1.5.3. Hz. Osman	46
2.17.1.5.4. Hz. Ali	46
2.17.1.6. Ehlibeyt	47
2.17.1.6.1. Hz. Hasan	47
2.17.1.6.2. Hz. Hüseyin	47
2.17.1.7. Kader	48
2.17.1.8. Ahiret ile İlgili Kavramlar.....	48
2.17.1.8.1. Ahiret.....	48
2.17.1.8.2. Kıyamet	48
2.17.1.8.3. Mahşer	49
2.17.1.8.4. Haşr.....	49
2.17.1.8.5. Cennet.....	49
2.17.1.8.6. Kevser.....	51
2.17.1.8.7. Cehennem.....	51
2.17.1.9. Ölüm.....	52
2.17.1.10. Ruh	52
2.17.1.11. Nefis	53

2.17.1.12. Şeytan.....	53
2.17.1.13. Zühd	55
2.17.1.14. Takva.....	55
2.17.1.15. Şerr	55
2.17.1.16. Hidayet	56
2.17.1.17. Dalalet	56
2.17.1.18. Din.....	57
2.17.1.19. İmân.....	57
2.17.1.20. Mümin	57
2.17.1.21. Kâfir	58
2.17.1.22. Münkir.....	58
2.17.1.23. Münafik	58
2.17.1.24. Ümmet.....	59
2.17.1.25. Müslüman.....	59
2.17.1.26. İslâm	60
2.17.1.27. Mezhep	61
2.17.1.28. İbadet.....	61
2.17.1.29. Namaz ile İlgili Kavramlar.....	61
2.17.1.29.1. Mescid	61
2.17.1.29.2. Secde.....	62
2.17.1.30. Dua	62
2.17.1.31. Niyaz	62
2.17.1.32. Oruç.....	62
2.17.1.33. Hac	63
2.17.1.34. Kâbe	63
2.17.1.35. Zekât.....	63

2.17.1.36. Haram	63
2.17.1.37. Helal	64
2.17.1.38. Tövbe.....	64
2.17.1.39. Günah	65
2.17.1.340. Şehit.....	66
2.17.2. Tasavvuf	66
2.17.2.1. Âşık	66
2.17.2.2. Tarîkatlerle İlgili Istılâhlar	69
2.17.2.2.1. Tarîk	69
2.17.2.2.2. Derviş	69
2.17.2.2.3. Mürşid.....	70
2.17.2.2.4. Mürîd	70
2.17.2.2.5. Sâlik.....	71
2.17.2.2.6. Dergah	71
2.17.2.3. Tecelli.....	72
2.17.2.4. Hayret	72
2.17.2.5. Uzlet	72
2.17.2.6. Fena	73
2.17.2.7. Beka.....	73
2.17.2.8. Vahdet	73
2.17.2.9. Hicâb	74
2.17.2.10. Nikâb	74
2.17.2.11. Gayb	74
2.17.2.12. Kanaat	75
2.17.2.13. Terk	75
2.17.2.14. Himmet.....	76

2.17.2.15. Rıza	76
2.17.2.16. Melamet.....	76
2.17.2.17. Zahid	77
2.17.2.18. Mutasavvıflar	77
2.17.2.18.1. Abdülkâdir-i Geylânî.....	77
2.17.2.18.2. İmam-ı Gazâlî.....	77
2.17.2.18.3. Hallâc-ı Mansûr	78
2.17.2.18.4. İbrâhim Edhem	78
2.17.2.19. Cemal	79
2.17.2.20. Ma'sûk.....	79
2.17.2.21. Mâsivâ	79
2.17.3. Sakınılması Gereken İnsanlar	80
2.17.4. Âyet ve Hadîsler	80
2.17.4.1. Âyetler.....	80
2.17.4.2. Hadîsler	82
2.17.5. Dil ve Üslûp	82
3. ESERLERİN ÇEVİRİ YAZILARI	84
3.1. Hâtemü'l-Esrâr	84
3.2. Bahrü'l-Hayât.....	95
3.3. Kitâb-ı Keşfiyye	123
4. TASAVVUFÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ	222
SONUÇ	1
KAYNAKÇA.....	3

ÖZET

RİZELİ AHMED HAMDÎ'NİN ESERLERİ (İNCELEME-METİN- TASAVVUFÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ)

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Rizeli Ahmed Hamdî, Anadolu coğrafyasına ilk yayılan tarikatlerden biri olan Kâdirîliğin şeyhlerindendir. Şimdiye dek hakkında oldukça az çalışma yapılmış ve eserlerinde hayatına dair vermiş olduğu bilgilerin birçoğu açığa çıkarılmamıştır. Hazırlanan bu çalışmada söz konusu eksiği kapatmak niyetiyle şairin hayatı incelenerek, tasavvufî ve edebî görüşü ortaya konulacak, Hâtemü'l-Esrâr, Bahrû'l-Hayât ve Kitâb-ı Keşfiyye adlı eserler çeviri metinleri ile verilecek, çalışmanın sonunda yer alan Tasavvufî Terimler Sözlüğü'nde ise tasavvuf literatürüne ait kelimelerin eserlerde nasıl kullanıldığı gösterilecektir. Çalışma, 1800'lü yılların sonlarında Rize ve çevresinde Kâdirî Tarîkati'nin işleyişi hakkında bilgi vermesi, o dönemde ulemalar ve şeyhler arasında yaşanan ayrılıklara değinmesi, din olgusunun şeyhler arasında nasıl yorumlandığını göstermesi, Osmanlı hükümetinin bu alanda yaşanan gerginliklere kayıtsız kalışını anlatması sebebiyle, Rize'de din kültürü ve Anadolu Tarikatleri çalışmalarına kaynak oluşturması açısından önem arz etmekle beraber, şimdiye değin adı pek duyulmamış bir tekke şairini tanıtmakta ve unutulmaya yüz tutmuş bu şahsı ilim dünyasına kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rizeli Ahmed Hamdî, Kâdirîlik, Tasavvuf, Tarikat.

ABSTRACT

WORKS OF AHMED HAMDÎ, HE'S FROM RİZE (EXAMINATION- TEXT-SUFİSTİC TERMS DİCTIONARY)

Ahmet Hamdi from Rize, who lived in the second half of 19th century is one of the Kadirilik's Sheikhs the first congregations spread to the geography of Anatolia. Too little research has been done about him so far, and most of the informations about his life that he gave us in his works has not been revealed. In this research, being analyzed poet's life in order to obviate the missing parts, his sufistic and literal opinion will be set forth, The works named Hâtemü'l-Esrâr, Bahrü'l-Hayât and Kitâb-ı Keşfiyye will be given with their translation texts, while in concepts of sufistic dictionary which is in the last part of the work, the usage of the words that belong to sufi literature in the works will be expressed. Along with giving some info about the policies of Kadirî congregation around Rize through the end of 1800s, touching upon the debates among ulemas and sheiks of the time, showing how the religion norm is interpreted among sheiks, telling about how the Ottoman Empire ignored these kind of debates and the fact that the study matters in terms of being a source for the studies of Anatolian Congregations and Religion culture in Rize, the study aims to describe a lodge poet that has been disregarded until now and bringing this sinking-into-oblivion poet into the movie world.

Key Words: Rizeli Ahmed Hamdî, Kâdirîlik, sufistic, sect.

KISALTMALAR

B.H.	: Bahrü'l-Hayât
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
H.E.	: Hâtemü'l-Esrâr
K.K.	: Kitâb-ı Keşfiyye
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Menşei ve manasıyla ilgili kaynaklarda birçok görüşün öne sürüldüğü tasavvufun şimdiye değin binden fazla tarifi yapılmıştır.¹ Tarife yol açan soru ise ‘‘Tasavvuf nedir?’’ olmuştur. Bu soruyu mutasavvıflar, tasavvuf tarihinin başlangıcından itibaren çeşitli tanımlar getirerek cevaplandırmaya çalışmışlardır. Aşağıda zikredilecek olan bazı tanımlar, tasavvuf ehli arasında konunun nasıl anlaşıldığı hakkında zihinlerde bir kanaat meydana getirecektir:

Tasavvuf, güzel ahlâktır.

Tasavvuf, Hakk’a boyun eğmektir.

Tasavvuf, gereksiz işleri terk etmektir.

Tasavvuf tamamen edepten ibârettir.

Tasavvuf, nefsin bütün zevklerini terk etmektir.

Tasavvuf, emeli bırakıp amele devam etmektir.

Tasavvuf, ilâhî emir ve yasaklar altında sabretmektir.

Tasavvuf, kulun her zaman, o an içinde işlenmesi en uygun olan amelle meşgul olmasıdır.

Tasavvuf, ibâdete ısrarla devam etmek, Allâh’a yönelmek, dünyanın süs ve aldatıcılığından yüz çevirmek, kalabalığın itibar ettiği zevk, mal ve şöhrete arka çevirmek ve ibâdet edebilmek için halktan ayrılıp halvete çekilmektir.

Tasavvuf, Hakk’ın seni senden öldürüp seni kendisiyle diriltmesidir.

Tasavvuf, hakikatleri almak ve halkın elinde bulunana ümit bağlamamaktır.

Tasavvuf, senin bir şeye sahip olmaman ve hiçbir şeyin de sana sahip olmamasıdır.

Tasavvuf, kalbi yalnız Allâh’a bağlayıp, mâsivâdan (Allâh’tan başka her şeyle) ilgiyi kesmektir.

Tasavvuf, kovulsa bile sevgilinin kapısına diz çökmektir.

---

¹ İsmail Köksal, ‘‘Tasavvuf’’, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1999, s. 85.

Tasavvuf, yakıcı bir şimşektir.²

Özetle; dayanakları tamamıyla Kur’ân-ı Kerîm ve Resûlullâh’ın sünnet-i seniyyesi olan tasavvuf bir ilim dalı olarak, diğer İslâmî ilimler gibi zamanla tedeyyün edip gelişerek, devlet başkanından köydeki vatandaşa varıncaya kadar her kesime tesir etmiş, büyük temsilciler yetiştirmiş ve bugünkü tabirle kurumsallaşmaya başlayarak tarîkatler ve pirleri ile madde ve mana dünyamızdaki yerini almıştır.³ Tarîkat ve tarîkat piri denince Kâdirîyye ve Abdülkâdir-i Geylânî akla ilk gelen isimlerdendir.⁴ İslâmî tarîkatlerin ilklerinden kabul edilen Kâdiriliğin piri Abdülkâdir-i Geylânî, H.470’te (M.1077) Hazar Denizi’nin güneybatısındaki Gılân’da dünyaya gelmiştir.⁵ “On yaşındaydım. Mektebe giderken melekler yanımda giderlerdi. Mektepten içeri girdiğimde ‘Hakk’ın velisine yer verin derlerdi.’ Çocuklarla oynarken yâ mübarek, diye kulağıma seslenilirdi. Görmezdim. Ne zaman uykuya yatsam, sen uyku için yaratılmadın, diye gaipten bir sadâ zuhur ederdi.” ve “Nasıl terbiye edildiğimi, nasıl yetiştirildiğimi iyi anla! Aklım yettiğinden beri ben, seçkin kullarıyla birlikte O’nun kapısında yım.” diyerek velâyetinin ilk müjdelerini çocukluk yıllarında aldığı işaret eden Geylânî, ilim tahsili ve seyr-i sülûk arzusuyla H.488’de (M.1095) on sekiz yaşındayken Bağdat’a gitmiştir.⁶ Abdülkâdir-i Geylânî’nin seyr-i sülûkünde iki isim öne çıkmaktadır: Hammâd ed- Debbâs ve Ebû Sa’d el-Muharrimî. Menkıbelerde öğrenimini tamamladıktan sonra kendi ihtiyarıyla zâhidane bir yaşantı tercih ettiği ve ilâhî cezbeye tutulmuş bir meczup olarak çeşitli haller yaşadığı nakledilmektedir. Bu hallere ilâveten Bağdat’ın kaotik yapısının zorlayıcı şartlarıyla kesin olarak bu şehirden ayrılmayı düşündüğü dönemde daha önce sohbetlerinden tanıdığı Şeyh Hammâd ed-Debbâs kendisini vazgeçirmiştir. Bu hadiseden sonra, tarîkat hırkasını Ahmed er-Rifâî’nin dayısı Mansûr el-Batâihî’den giymiş olan Hammâd ed-Debbâs’a intisap etmiştir. Sohbet şeyhi Debbâs kendisini kutbiyetle müjdelediği gibi ağır imtihanlardan da geçirmiştir. Nitekim Geylânî, meşreben celâlini, dinin zâhirine bağlılığını seyr-i sülûkta ilk mürşidinin yöntemine bağlar. “Benim Allâh’ın dinine dönük bir

---

² Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007, s. 2.

³ Dilâver Gürer, *Abdülkâdir-i Geylânî*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 8.

⁴ Gürer, 2004, 9.

⁵ Nihat Azamat, *Kâdirîyye*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 131.

⁶ Adalet Çakır, Semih Ceyhan (Editör), *Kâdirîyye*, Türkiye’de Tarîkatlar Tarih ve Kültür, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 160.

katılığım vardır. Özü sözü sert bir elde büyüdüm.”, “Mürşîd-i kâmillerin sert sözleriyle, çetin bir gurbet ve fakirlik içinde büyüdüm.” sözleri bunu ifade eder. Yirmi beş yıl süren mücahede ve riyâzet döneminin, yememe ve içmemeyi ahdedtiği bir erbaîn sürecinden, fıkıh hocası Ebû Sa’d el-Muharrimî kendisini çıkarmak istemişse de, Geylânî ahdinden dönmek istememiş, ancak Hızır’ın delâletiyle Şeyh Muharrimî’nin evine gelmiştir. Şeyhi hazırladığı yemekle onu doyurmuş ve kendisine hilâfet vererek hırka giydirmiştir.⁷ Bağdat’a bağlı Bâbülerec’de fıkıh, tefsir, nahiv gibi dersler okutup vaazlar vermeye başlayan Abdülkâdir-i Geylânî kısa zaman içerisinde, sahip olduğu derin ilmi ve güçlü hitâbeti sayesinde ünlenmiş ve pek çok müride sahip olmuştur. Bağdat ve civarındaki Bekâ b. Batû, Adî b. Müsâfir, Ali b. Hîfî, Osman b. Merzûk ve Kadîb el-Bân gibi derviş zümrelerine sahip sûfî ve şeyhlerin onun “zamanın biricigi” olduğunu kabullendikleri gibi sohbet halkasına dâhil oldukları menâkıp ve tarih kitaplarında anlatılmaktadır.⁸ Anadolu’nun İslâmlaşmasında katkısı azımsanamayacak tarîkatlerden biri olan Kâdirîliğin çok geniş topraklara yayılmış olmasında şüphesiz ki, Geylânî’nin çocuklarının ve torunlarının bu manevi mirasa sahip çıkmış olmaları önemli bir etkidir. Abdülkâdir-i Geylânî vefatından önce oğlu Abdülvehhâb’ı medresenin “üstad”ı, ribatın da “şeyh”i olarak yerine vasiyet etmiştir. Abdülvehhâb Geylânî de babasının irtihâlinden sonra medresenin sorumluluğunu üstlenerek insanlara va’z etmiş, fikhî meselelere açıklık getirecek fetvalar vermiştir.⁹ Geylânî neslinin çabasıyla Kâdirîlik; Şam, Filistin, Kudüs, Hindistan, Orta Asya, Kuzey Irak ve Balkanlar gibi topraklara uzanmıştır. Kâdirîliğin Anadolu topraklarına gelmesi ise Eşrefoğlu Rûmî ve İsmâil Rûmî sayesinde olmuştur. İlmi öğrenimlerini tamamlayarak mânevî tecrübeye de nâ’il olan bu zatların çabaları ile geniş çevrelere yayılan Kâdirîlik, halkın içinde her meslek grubuna bağlı insanda karşılık bulmuştur. Hazırlanan tezin konusunu oluşturan bu noktada, kalemiyle edebî bir duruş ortaya koymuş olan Kâdirî Tarîkati’ne bağlı şairlerin analizini vermek yerinde bir hamle olacaktır. Büyük mutasavvıf kişilerin çevresinde toplanmalarla tasavvufun teşkilat ve merasim sistemi haline gelmesi demek olan tarîkatlar, güzel sanatın gelişiminde çok önemli roller oynamışlardır. Her türlü fikir ve heyecan şahlanışını kendine konu bilen

---

⁷ Çakır, 2015, 161.

⁸ Çakır, 2015, 165.

⁹ Çakır, 2015, 166.

edebiyat, tasavvuf heyecanı için de bir ifade vasıtası olmuş ve gönüllerde yanan kutsal ateş, şiirle dile getirilmiştir.¹⁰ Bu kutsal ateşi şiirlerine taşıyan şairlerin içinde Mevlevîler, Halvetîler, Nakşîler, Gülşenî ve Bektaşîler olduğu gibi, Kâdirîler de vardır. Tezkirelerden elde edilen bilgiler ışığında söz konusu olan kâdirî şairler, alfabetik olarak şu şekilde sıralanmıştır: Emin (ö.1750), Emnî (ö.1698), Halet (ö.1765), Kâmî, Lebib (ö.1736), Medhî.¹¹ Bu haliyle kâdirî şairler, diğer tarîkatlere bağlı şairlere kıyasla 6.sırada, %2'lik bir dilimi oluşturmaktadırlar.¹²

Bu noktada, biyografik eserlerde adına rastlanılmayan Ahmed Hamdî'yi tanıtmak amacıyla şimdiye değin yapılmış olan çalışmaları belirtmek gerekmektedir. Tekke şairi Ahmed Hamdî ve eserleri için ortaya konan çalışmalarda, kimi zaman Kitâb-ı Keşfiyye'de geçen tasavvufî birkaç terimin üzerinde durularak şairin hayatına ve eserlerine dair kısa bilgiler verilmiş¹³, kimi zaman Bahrü'l-Hayât adlı eser muhteva yönünden incelenmiş¹⁴, kimi zaman da yine Bahrü'l-Hayât üzerine bir araştırma denemesi ortaya konulmuştur¹⁵. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Prof. Dr. Hasan Ali Esir tarafından 31.10.2013 tarihinde eklenen maddede¹⁶ ise, şairin eserleriyle ilgili kısa bilgiler verilmiş, beyitlerden örnekler sunulmuş ve doğum yılına dair ihtimaller sıralanmıştır.

---

¹⁰ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 212.

¹¹ İsen, 1997, 213.

¹² İsen, 1997, 216.

¹³ Mustafa Kara, *Rizeli Ahmed Hamdî Efendi ve Bazı Tasavvufî Görüşleri*, Rize Defteri 3, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 127-136.

¹⁴ Hasan Ali Esir, *Osmanlı Müelliflerinden Rizeli Ahmed Hamdî ve Bahrü'l-Hayat Adlı Eseri*, 1.Rize Sempozyumu 16-18 Kasım, 2006, s. 538-543.

¹⁵ Yûsûf Turan Günaydın, *Rizevi Ahmed Hamdî Efendi ve Bahrü'l-Hayat'ı*, 1.Rize Sempozyumu 16-18 Kasım 2006, s. 544-546.

¹⁶ www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com. (16.11.2018.).

1. RİZELİ AHMED HAMDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Ahmed Hamdî, M.1843 (H.1259) yılında, o dönem Trabzon'a bağlı, Rize'nin Deniz Yalısı köyünde doğdu:

Vilâyet-i Trabzon duhûlında
Kazâ-yı Rize'dir arz-ı tûlunda (K.K. 97.6.)

Kurâ-yı nakl-i nar Deniz Yalısı
Ebe'l-fakîr eşref ahâlisi (K.K. 97.7.)

Bugün bu köy, Rize İyidere'ye bağlı Sarayköy adıyla anılmaktadır. İyidere'nin diğer köyelerinin isimleri Denizgören ve Yalıköy'dür. Ahmed Hamdî'nin *Nakl-i nar* diye adlandırdığı köy ise şer'iyye sicillerinde Çiklenar olarak geçmektedir.¹⁷

Doğduğunda ona dedesine ait olan Osman adı verildi. Babasının adı Yusuf, abisinin adı Kasım'dır. Üç yaşına geldiğinde babasını kaybetti, annesi Havva Hanım¹⁸ bu olayın ardından kendisini Ahmed diye çağırdı ve bu adla tanınır oldu:

Elli dokuz tarihinde anadan
Tulû' itdi virdi hayât yaradan (K.K. 97.9.)¹⁹

Tıfl idim tamam üçe irişince henüz yaşım
Adım **Osman**, atam Yûsûf, Kâsım'dı ulu kardaşım

فَهُوَ حَسْبُهُ مِنْكَ pederim dünyâdan gitdi
Yetimdim vâlidem eşfak kayırırdı garîb başım

Severdi çünkü şevkile çağırırdı bana **Ahmed**
Bu ism ile olup mümtâz hezârân bihi nebbâşım (B.H. Dîbâce)

¹⁷ Arzu Pehlivan Yıldız, *Rize Şer'iyye Sicilleri II 1495 No'lu Sicil-Metin ve Tahlil*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 44.

¹⁸ Yıldız, 2012, 768.

¹⁹ Sayılardan ilki sayfa numarasını, ikincisi ise beyit numarasını göstermektedir.

Dîbâcelerin hemen hepsi, yer yer şairin hayatına dair bilgileri de ihtiva etmektedir ki bunlardan bazıları, edebiyat tarihimiz için olduğu kadar metnin anlaşılmasına sağlayacağı faydalar bakımından da çok mühimdir.²⁰ Ahmed Hamdî'nin çocukluğuna ve ailesine dair en önemli bilgiler de Bahrû'l-Hayat'ın Dîbâce kısmında yer almaktadır.

Ahmed Hamdî de, Abdülkâdir-i Geylânî ve daha pek çok mutasavvıf gibi küçük yaşta bazı ilâhî hitaplara muhatap oldu. Yedi yaşında iken hâlinde birtakım değişiklikler meydana geldi, akrabaları ona cinlerin mûsâllat olduğunu düşündü:

Sinnim seb'a sabavetken tagayyürdi velî hâlim
Sarardım 'ayn-ı ke'z-zafer bozuldı rûy-ı nakkâşım

Esirger akrab dirlerdi tasallutı bunun cindir
Ta'annüd çârekârlarla birkaç yıl oldu uğraşım (B.H. Dîbâce)

On altı yaşındayken, kendisinde meydana gelen bu hâlin Allâh'tan olduğunu anladı ve tarîkate intisâb etti.²¹ Bir ay boyunca esmâ çekti, o zamandan beri gözyaşı dinmedi:

Kaçan on altıya irdim fâ'il-i muhtârem bildim
Nâgehân bir seher esdi hemîn 'aşk oldu yoldaşım

Girüp tarîk-i meydânda tutuşdım esmâya bir ay
Revândır asla dinmedi o mâhdan berü gözyaşım (B.H. Dîbâce)

Yetmiş beşde oldu ehl-i tarîkat
Ki fevkal'âde ider iken dikkat (K.K. 97.10.)

On yıl boyunca hayretler içerisinde Hakk'ın yolunu aradı, nihayetinde kalpten O'na yol buldu:

Bu hod malûm tasavvur-ı tahayyürde idem on yıl
Mine'l-kalb-i ile'l-Hakk'ı sebilen buldı oynaşım (B.H. Dîbâce)

²⁰ Tahir Üzgör, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 33.

²¹ Kitâb-ı Keşfiyye sayfa 19'da yer alan "On yedide oldum fâ'il-i muhtâr-Atdı tığını urdı beni Gaffâr" beyitinde her ne kadar bir yıl farklılık olsa da, Ahmed Hamdî, aynı eserin Hâtîmetü'l-Kitâb bölümünde 1859 (1275)'da tarîkate girdiği zaman için net tarih vermiştir.

Yirmi yedi yaşına geldiğinde abisini de kaybeden Ahmed Hamdî, abisi Kasım'ın Cemile isimli bir hanımdan olan oğlu, yeğeni Eşref'in de vefât etmesi üzerine; babasından kalan ve yengesine de pay edilmiş olan toprağa karşılık, Cemile Hanım'a bir miktar para ödeyerek dört tarafı yol olan ve içerisinde müştemilâtı da bulunan arsanın tüm haklarını elinde toplayıp annesi Havva Hanım ile buraya yerleşti.²²

Yirmi yıl camide mescid-nişin görevini üstlenen ve şeyhine hizmet eden Ahmed Hamdî'nin görev yaptığı yerin, kendisinden önce Kâdirî şeyhliği yapmış olan Hacı Ahmed Şemseddin Baba'nın Rize Hükümet Konağı bitişiğine inşâ ettirdiği, daha sonraları minber ekletilerek cami olarak da kullanılmış olan Kâdirî tekkesi olması muhtemeldir.²³

Bu durumu, Hâtemü'l-Esrâr'da şöyle anlatır: “Çalışdı yigirmi yıl hıdmet itdi pîrine mescid-nişin olup bir gice Hak kerîmü'l-nevâldir geldiler hep rûy-ı hubb oturdılar cemâ'at olup didiler ki bu dâ'irede benî âdem vardır. Buyurdılar hem biri ne besir var olsun bizedir hıdmeti anın o bizim evlâddır (H.E. s.13.)

Ahmed Hamdî'nin tarîkate girdiği sıralar tekke içerisinde medrese derslerinin de veriliyor olması, onun dini eğitimini burada²⁴ almış olabileceğini düşündürse de, o kendi çabasıyla herhangi bir bilgiye ulaşmadığını ve ilminin Allâh vergisi (ilm-i ledün) olduğunu vurgulamaktadır:

‘İlmim ledünnî samed oldu nânım
Bi-küllî gitdi kalmadı gümânım (K.K. 19.10.)

Ahmed Hamdî, bir cuma günü keşf âleminin kendisine açıldığını söyler. Beytin devamında, Abdülkâdir-i Geylânî'nin kendisini vâris olarak seçtiğine ve Allâh'ın onun bahtını yücelteceği vaktin geldiğine dair sesler duyduğunu söyleyerek sülâlesinin seyyîd olması sebebiyle şükreder:

Meger günlerde bir gün ki cum'a idi ol günde
Açıldı sırr-ı keşfimde nice dürlü Mûsâvverât (K.K. 13.11.)

²² Arzu Pehlivan Yıldız, *Rize Şer'iyye Sicilleri II 1495 No'lu Sicil-Metin ve Tahlil*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 767.

²³ İshak Güven Güvelioğlu, Yasemin Baki, *Rize'de Tasavvuf Kültürü Tarikatlar Tekkeler Şeyhler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 54.

²⁴ Güvelioğlu ve Baki, 2013, s. 57.

Bana ol şeyh Muhyi'd-dîn atam idüğün bildirdi
Veresemsin benim didi hayâlin vaslıma hey'ât (K.K. 13.12.)

İrişdi hem oğul vaktin olasın devlet-i tahtın
Yüceltdi Hak senin bahtın deyüb kath eyledi esvât (K.K. 13.13.)

Nice hamd itmeyim şedîd ki sülâlem durur seyyîd
Sûretâ bakma dünyâda perîşân idiğim berbât (K.K. s.13.14.)

Otuz üç yaşına geldiğinde Hakk'ın kendisine verdiği bu güçle İhlâs Sûresi'ndeki birliği özünde bulan şair, büyük bir gayretle çalışarak otuz üç yaşındayken M.1876 yılında Kitâb-ı Keşfiyye'yi yazmaya başladı:

İrişüp sinnim deyicek otuz üç
Nüzûl itdi teklîf-i Hak bana güç (K.K. 19.7.)

Tutup birliğin sıdk ile çalışdım
Katre idim ki bir bahre karışdım (K.K. 19.8.)

Okudum *kulhuva 'llâhu ehâd* ben
Ol ehâdı buldum ben de ebed ben (K.K. 19.9.)

Düzdüm bir kitâb oldı bana irşâd
Anın mislini düzmemişdir 'ibâd (K.K. 19.11.)

Dünyada yaratılmış olan her şeyin ve hissettiklerinin ardında Allâh'ın olduğunu bilen, bu bilinçle hayatını sürdüren Hamdî, bir vakitler genç bir kızı sevdiğini, onu bir kez görse hayran olunası güzelliğinden gözlerini alamadığını söylemektedir. Beşerî aşktan ilâhî aşka geçişi anımsatan bu beyitlerde şair, birini bu derece güzel görmeyi sağlayan ve hakîkatte her duyunun sahibi olan Allâh ile yüz yüze gelmeyi de, özünü bulmak olarak değerlendirmektedir:

Kaçan ben bir bâkire sever idim
Kelbin bulup eylik itsem dir idim (K.K. 20.16.)

Husûsa ehad görsem hânesinden
Ayrılmazdım hüsn-i hayrânesinden (K.K. 20.17.)

Yâri gören gözi görsem gözümle
Yüz yüze gelmek değil mi özümle (K.K. 21.1.)

Hamdî, Kitâb-ı Keşfiyye’de kendisiyle ilgili psikolojik ve sosyolojik bazı bilgiler de vermiştir. Anlattığına göre, onun kıymeti pek bilinmemiştir, bu doğrultuda halk arasında bir köpek kadar itibarı olmadığını, öldüğünde onun cenazesine katılacak hiç kimsenin bulunmadığını söylediği beyitlerde yalnızlığını vurgulamaktadır:

Veli bir kelb kadar halkın yanında i’tibârım yok
Beni ölsem de olmazdı kimesne hiç bana ashâb (K.K. 9.9.)

Bazı şeyhler tarafından görüşleri kabul edilmemiş olmasına rağmen, gittiği yolun doğruluğuna inanan Ahmed Hamdî, kendini zamanının mihenk taşı olarak görmekte ve insan sarrafı olduğunu, âlemde de benzerinin bulunmadığını söylemektedir:

Mehenk taşıyım zamânımda halka
Görüp yüzüm lâ-ya’rif مَنْ تَلَّفَهُ (K.K. 66.1.)

Bilmez sarrâf-ı insân olduğunu
Ki yok ‘âlemde emsâl u kıyâsın (K.K. 90.5.)

Kendisine bağlanıp tarîkate giren müridlerin, onun gizli bir hazine olduğunu anladıklarını söylemektedir:

Tutup yedin tarîkine girenler
Mücerred bildiler kenz-i nihânsın (K.K. 90.14.)

Dünyaya yüz çevirmenin önemini her fırsatta dile getiren şair, elindeki imkânlardan ve ailesinden sıyrılıp ulu bir pehlivan gibi ortaya çıktığını söyleyerek, inandığı şekilde yaşadığını vurgulamaktadır:

Segirdüp mal u ‘ayâlin içinden
Meydâna çıkdın ulu pehlüvânsın (K.K. 90.16.)

Şairin Osmanzâde diye belirttiği sülâlesinin bugünkü adı Toposmanoğlu’dur:²⁵

Osmanzâde şöhrerde ahlâsı var
Ahmed ismi **Hamdî** mahlası var (K.K. 97.8.)

---

²⁵ Yıldız, 2012, 74.

Sarayköy halkının yaşlıca kimseleri, Toposmanoğulları'ndan Kara Ahmed adında orta boylu, esmer bir evliyâyı ailelerinden duyduklarını, bu evliyânın cenazesinin olmadığını ve deniz aşırı yürüyüp Hakk'a gittiğini söylemektedirler.²⁶ Ahmed Hamdî de, esmer olduğunu Kitâb-ı Keşfiyye'nin birkaç yerinde belirtmiştir:

Siyah yüzün gören kaldı 'acebde
Âfitâb olduğunu kim inansın (90.12.)

Şairin, nerede ve kaç yılında vefat ettiğine dair bilgi mevcut değildir.

1.2. Eserleri

1.2.1. *Hâtemü'l-Esrâr*

Onaltı sayfadan meydana gelen, 17 Ağustos 1307 basım tarihli matbû Hâtemü'l-Esrâr'da Ahmed Hamdî; Kâdirî tarîkatine giriş usullerini, talibin sorumluluklarını, nefsin mertebelerini, killet-illet-zillet üçlüsünün ne manaya geldiğini ve ehlu'llâhın bunlarla imtihanını, ehl-i sa'âdet olmanın alâmetlerini, gururun yalnız Allâh'a ait olduğunu, ledünnî ilmini ve bu ilme karşı gelen ulemaları, nasıl derviş olunacağını, şeyhe hizmetin önemini ve bu doğrultuda şeyhine kırk yedi yıl hizmet eden Yunus Emre'yi, şer'i duruşlarını koruyamayan ulemaları, tasavvuftaki dört kapıdan şerf'at, tarîkat ve hakîkat üçlüsünde hak kavramının nasıl olduğunu, Allâh yolunda canı ve malı feda etmenin önemini, kerâmetleri izhâr ederek halkı kandıran sôfleri ve kâdirîlikte çekilen zikirleri kimi zaman öğüt verir gibi, kimi zaman da sitem ederek hîkemî bir tarzla anlatmıştır. Bahrü'l-Hayât'ı, Hâtemü'l-Esrâr'ın şerhi olarak tanıtan Ahmed Hamdî'nin çizdiği bu yola bağlı kalınarak, büyük kısmı bire bir olan iki eserin içerikleri tek başlıkta, Bahrü'l-Hayât adı altında incelenecektir.

1.2.2. *Bahrü'l-Hayât*

Yirmi iki sayfadan oluşan, dîbâce ile toplamda on üç şiir/doksan üç beyitten oluşan manzum ve mensur halde yazılmış matbû eser, Ahmed Hamdî'nin maddi imkânsızlığından dolayı, Kaymakam Canbolat oğlu Emir Osman'ın yardımıyla tarîkate bağlı kişilere hediye edilmek üzere dört bin adet bastırılmıştır. Basım tarihine dair herhangi bilgi mevcut değildir.

---

²⁶ Neriman Özdemir, Sarayköy.

1.2.3. *Kitâb-ı Keşfiyye*

Seksen dört sayfadan meydana gelen ve tamamı manzum olan Kitâb-ı Keşfiyye, zi'l-hicce 1302/Eylül 1301 (1884) tarihinde Sultan Bayezid Hakkaklar Çarşısı İbrahim Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Dijital ortamdaki eserde karşılaşılan on altı sayfalık eksik, aynı basım tarihli, lacivert ciltli, yüz sayfadan meydana gelen ve elde mevcut bulunan Kitâb-ı Keşfiyye ile tamamlanmıştır.

Eserle ilgili geniş bilgi, tahlil bölümünde verilecektir.

2. İNCELEME

2.1. Kâdirliğin Esasları

Bir kimse tarîkate girmek istediğinde ilk olarak kendisine rehberlik edecek bir mürşid-i kâmil bulup üç şart ile kendini mürşidine teslim etmelidir:

Ve dahi bir kimesne tarîkat-ı ‘âliyyeye dehâlet murâd eyledikte evvelâ bir mürşid-i kâmil bulup şurût-ı selâse ile kendüsini teslim ider. (H.E. s.2.)

Ve dahi bir kimesne tarîkat-ı ‘âliyyeye dehâlet murâd eyledikte evvelâ bir mürşid-i kâmil bulup şurût-ı selâse ile kendüsini teslim ider. (B.H. s.2)

Bu üç şartın ilki, bütün Müslümanlar dinlerinden dönecek olsalar bile, talip asla tuttuğu elden, mürşidinden vazgeçmemelidir:

Şartın birisi budur ki i’tikâd-ı kaviyyesi olup şöyle ki bütün Müslümanlar dininden rücû’ ider olsalar kendüsi tuttuğu yedden dönmeye. (H.E. s.2)

Şartın birincisi budur ki; tâlibin i’tikâd-ı kaviyyesi olup şöyle ki bütün ehl-i islâm olanlar dinden rücû’ idici olsalar bile kendüsi tuttuğu yedden dönmeye. (B.H. s.2.)

Tarîkate kerem bulmak isteyen kişiler için mürşid bir olur, ama hizmet etmek söz konusu olduğunda bu sayı, yüz bin kişiye bile varabilir:

Zîrâ tarîkat-ı ‘âliyyede feyzyâb olayım deyen er kimseler için ancak yed bir olur ve amma hıdmet isterse yüz bine olsun zarar virmez. (B.H. s.2)

Ahmed Hamdî, talibin şeyhine aidiyetini bakire kız örneği üzerinden vermektedir. Ona göre, bakire bir kız yüz kişiyle evlenip birçok iyilik görse bile, gönlü ve hayali daima ilk eşinde olur, talibin de en iyi mertebesi söz verdiği ilk şeyhe olmalıdır:

‘Azîzim meselâ bâkire bir kız yüz kocaya varsa, kat-ender-kat eylikler görse, yine gönli ve hayâli evvelce bokrini virmiş kocasında olduğı

misillü, tâliblerin de kemâl-i mertebeleri ke-zâlik evvelce ikrâr verdikleri şeyhe olsa gerekdir. (B.H. s.3)

Şartın ikincisi; talip her mü'mine güzel bakmalı fakat kendi şeyhini her güzelliğe, herkesten layık görmelidir:

Ve şartın ikincisi de her mü'mine hüsn-i nazarı olup kendi şeyhini cümleden elyak bilmelidir. (H.E. s.2)

Ve şartın ikincisi de tâliblerin cümle mü'minlere hüsn-i nazarları olup şeyhler çok ise de kendinin sertâc idinmiş olduğu şeyhini cümlesinden elyak bilmektir. (B.H. s.2)

Ahmed Hamdî, döneminin taliplerini bazı noktalarda eleştirmekte ve onları uyarmaktadır. Ona göre bazı taliplerin, şeyhlerin gönlünü almak bir tarafa, kendilerini tamamen teslim etmeleri bile imkânsızdır. Dört bir yandan ‘benim’ deme gafletine düşen talipler, şeyhlerinden Hz. Mûsâ gibi yed-i beyzâ²⁷ görseler bile yine itiraz ederler. Özü kabul olmayacak şekilde mürşidlerine karşı hadlerini aşan taliplerin işleri haraptır:

Zîrâ gönül hırsız olmayup da temâmiyle şeyhine teslîmiyet-i husûsiyyeleri şimdiki tâlibler için gâyet muhâldır. ‘Asrımızın iktizâsıdır ki cihet-i erba’a ile benim diyen tâlibler mürşidlerinden Hazret-i Mûsâ gibi yed-i beyzâ görseler bile yine bir i’tirâzları vardır. Özü makbûl olmayacak derecede mürşidinin hakkında tecâvüz-i had olan tâliblerin elbetde ki işleri harâbdır. (B.H. s.3)

Talipler, hastalıklı yerlerini (kalplerini) iyileştirmek üzere, fiziksel ve ruhsal açıdan bu yola hazır olmalıdırlar. Onlara dinlenmek yasaktır. Nefislerine karşı verdikleri mücadeleye yenik düşüp sözden dönmek, talipler için büyük bir beladır:

---

²⁷ A'râf Sûresi 104 - Mûsâ : «Ey Fir'avn, dedi, ben hiç şübhesiz ki âlemlerin Rabbi katından gönderilmiş bir peygamberim». 105 - «Allâha karşı hakdan başkasını söylememekliğim (üzerime) borçdur. Size Rabbinizden açık bir alametle gelmişimdir. Artık İsrail oğullarını benimle beraber gönder». 106 - (Fir'avn şöyle) dedi: «Eğer sen bir ayet (mu'cize) getirdiyse göster onu, eğer sadıklardan isen». 107 - Bunun üzerine (Mûsâ) asasını bıraktı, bir de ne görsünler: O, apaçık bir ejderhadır. 108 - Elini çıkardı. Ne görsünler: O da temaşa edenlere (ışıklar saçan) bembeyaz (bir el). 109, 110 - Fir'avnın kavminden ileri gelenler dedi ki: «Bu sizi yurdunuzdan çıkarmak isteyen bilgin bir büyücüdür muhakkak. Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.1, s. 232-233.

Tâlib ana dirler ki; teveccüh-i tâmmesiyle ‘illet olan yerlerini tâmir itmek üzere olmak gerekdir. İkrârını bozmaklık dahi tâlibler için ‘azîm bir belâdır. (B.H. s.3)

Tarîkat-ı ‘âliyyeye dehâlet iden tâlibler için kat’-ı istirâhat revâdır. (B.H. s.4)

Şartın üçüncüsü; talip daima nefsiyle mücadele halinde olmalı, mürşidi tarafından verilen dualara ve zikirlere devam etmelidir. Allâh’ın yüz ismi vardır ve hepsi birer özel manaya sahiptir²⁸:

Üçüncü şart da dâ’imâ ictihâd-ı nefis olup mürşidi tarafından ta’lîm ve ta’rîf buyurulan evrâd-ı ezkârına devam itmektir. (H.E.s.2)

Ve üçüncü şart da; tâlibler tayyib tabî’atlarıyla iştihâ-yı nefis olup mürşidleri tarafından ta’lîm ve ta’rîf buyurulan evrâd u ezkârlarına devâmdır. Ve esmâ’ullâh ise ism-i zâtîyyesiyle tamam yüz ism olup her birerlerinin ayrı ayrı müsemâmaları vardır. (B.H.s.3)

Talip, mürşidinin gösterdiği yol üzere öğretilen hizmetleri yerine getirdikten sonra, kişisel menfaati için tedbir aramamalıdır. Kazaya rıza gösterip belaya sabr etmeye alışarak, kötülüğe alet olan kişilerin kusurlarına bakmamalıdır. Kendi halinde, yalnızca Allâh’ın takdirine boyun eğen talip, fakirliği kendine büyük nimet bilip kimsenin malına el uzatmamalıdır. Fakat bununla birlikte, kendisine yardım etmek isteyen cömert kişileri kırmamak için ikramı ve iyiliği de kabul etmelidir. Kabul edilen ikramın yerini bir müddet sonra doldurmak da, peygamber ahlakından gelen bir özelliktir:

Ve tâlib ana dirler ki mürşidi tarafından irâ’e-i tarîk üzere ta’lîm ve ta’rîf buyurulan ‘ifâ-yı hîdmetlerinden sonra menafî’-i tâbir-i zâtîyye

---

²⁸ Yedi esmâ üzere seyr-i sülûk benimsemiş Kâdirî kollarında, genellikle usul esmâları özellikle dördüncü esmâya kadar aynıdır. Bundan sonraki esmâda farklılıklar olduğu gibi fûrû esmâları da kollara göre değişiklik arzeder. Bu türden farklılık, her makama mahsus çekilecek esmânın adedinde de ortaya çıkmaktadır. Eşrefî dervişleri lâ ilâhe illAllâh, Allâh, hû, Hak, hay, kayyûm, kakhâr usul esmâsına ilâveten settâr, müheymin, bâsît, vedûd, hâdî isimleri ile seyr-i sülûk yaparlar. Rûmiyye kolunda ise usul esmâsı Eşrefîyye’deki gibi olup fûrû esmâsı vehhâb, fettâh, vedûd, vâhid, ahad, sameddir. Kâdirîyye’nin bazı kollarında dervişlerin istidadına göre letâif-i seb’â zikri verildiği de görülmüştür. Bu usulde derviş ilk latife olan kalpten başlayarak beş bin defa ism-i celâli (Allâh) zikreder. Bu latifenin kırmızı olan nuru zuhur edinceye kadar zikre devam eden sâlik, diğer latifeler için de bu tertip üzere zikre devam ederek seyr-i sülûkünü tamamlar. Ayrıntılı bilgi için bkz: Adalet Çakır, Semih Ceyhan (Editör), *Kâdirîyye*, Türkiye’de Tarîkatlar Tarih ve Kültür, İsam Yay., İstanbul, 2015, s. 194-195.

olan umûr-ı husûsiyyeleri için tedbîri tam aramamaktır. Kazâya râzı, belâya sabr itmekle me'lûf olup birtakım kendülerini bilmeyüp de şerre âlet olan nâ-merdlerin kusurlarına bakmamaktır. Yalnız kendü hâlinde meşgûl olarak takdîr-i Hakk'a boyun viren sâlikler fakîrlık derdini kendülerine ni'met-i 'uzmâ bilüp ferden vâhid kimsenin ihsânına el uzatmamaktır. Ve sahîlerin iştiyâkları bozulmasun için sâlikimiz her ne kadar tevekkül-i Hak ise de hâliyle âmâde olan ikrâm u in'âmı elbetde kabûl itmek iktizâ ider. Ve hediye makâmında vürûd iden ikrâmı da alup girü yerine ihsân eylemeklik taallûk-ı fî ahlâk-ı nebî olmak üzere büyük bir hısâldır. (B.H. s.12-13)

Talibin, şeyhinin huzuruna destursuz girip çıkması ve üç günden fazla ikamet etmesi terbiyeye aykırıdır. Hamdî'ye göre, sultana yakın olmak yanmak demektir, bu sebeple talibin mürşidine mesafesi en az bir kilometreyi aşkın olmalıdır:

Meşâyîh-i 'izâm huzûr-ı sa'âdetinde bilâ-destûr tâliblerin girüp çıkması ve üç günden ziyâde ikâmet idüp kalması edeb değildir. Zîrâ kurb-ı sultân ateş-i sûzân olup tâliblerin mahâlli ikâmetleri mürşidlerine ekalli bir mil kadar mesâfesi olmak gerekdir. (B.H. s.14)

Talip, geçerli sebebi olmadığı müddetçe her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruçlu olmalı ve bu ibadetinden kimseye bahsetmemelidir:

Tâlibler ise ma'zûr olmadıkları halde heftede iki gün ya'nî pazarirtesi ve pençşenbe günlerinde dâimü'l-evkât sâ'im olmalıdır. (H.E.s.2)

Tâlibler ma'zûr olmadıkları hâlde heftede iki gün ya'nî bazarirtesi ve pençşenbe günlerinde dâimü'l-evkât sâ'im olmalıdır. Ve sâ'im olduklarını dahi halka bildirmemektir. (B.H.s.4)

Talip, beş vakit namazın ardından Allâh'a dua edilen bölüme geçtiğinde, en az on beş salâvât-ı şerîf okumadıkça yerinden kalkmamalıdır:

Ve salavât-ı hamselerinde bade'l münâcât ekalli on beş salavât-ı şerîf okumadıkça yerinden kalkmamaktır. (B.H.s.4)

İşlenmiş günahlardan bağışlanma dilemek için veya tamamlanmamış oruçları telafi etmek için tutulan kefâret oruçlarında tâlip, sadece dokuz lokma yiyerek nefsinin durdurulmalıdır:

Ve sıyâm sâliklere de kefâret-i sıyâm günde dokuz lokma ile nefsinin durdurulmasıdır. (B.H.s.5)

Talip, nefsinin karşı çaba harcamak durumundadır, aksi halde onun tuttuğu yol sadece bir hevesten ibaret olur. Tarîkatta nefsin cezası diye tabir edilen hüküm ki müftilerin fetvası ve kadıların hükmü bu hüküm karşısında aciz kalır, karara bağlanamayacak derecede zorlu bir davadır:

Nefsiyle ictihâd itmeyen tâliblerin tutmuş olduğu tarîkat-ı ‘âliyyeleri ihtimâl ki hevâdır ve cezâ-yı nefis ta’bîr olunan bir mühim kazıyye ki müftiler fetvâsından ve kadılar hükmünden ‘âciz olup şöyle ki hattı savt ile i’lâm kabul itmeyecek çetin bir da’vâdır. (B.H. s.5)

2.2. Nefsin Mertebeleri

2.2.1. Nefs-i emmâre

Yûsûf sûresinin 53. ayetinde ‘‘Ben nefsimi temize çıkarmıyorum; zira nefis kötülükle emredicidir...’’ işaret edilen emredici nefis; şer yuvası, kötü fiillerin, yerilmiş ahlakın kaynağıdır.²⁹ Ahmed Hamdî, nefis-i emmârenin bu baskınlığına karşı taliplerin oruç tutarak tedarikli olmalarını, hiçbir şeyle zapt olmayan, bala böreğe razı gelmeyen bu nefsi yavan ekmeğe yalvartmaları gerektiğini söylemektedir:

Nefsinin korkudup da ayakaltına almaklığı kâsîden tâlibler cû’ ile dâ’imâ tedârikli bulunmasıdır. Ve usûl-ı ale’l-kâ’ide tok üzre bulunan nefis-i emmâre hiçbir şey ile zapt olmayup terbiyesi böyle müstehâkdir ki anı ac komaktır. Ve tâlib ise nefis-i emmârenin hîlesini duyup müdâfâ’asından sonra boğazına basup şöyle ki bala böreğe râzı olmayan nefsi yavan nana yalvartmasıdır. (B.H. s.5)

---

²⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara, 2014, s. 364.

2.2.2. Nefs-i levvâme

Bir parça kalbin nuru ile nurlanmış, o nur içinde uyanıklık kazanmış nefstir. Levvame sıfatını alan nefis, yaptığı kötü işlerin farkındadır; yani, gafletten bir parça sıyrılmıştır.³⁰ Ahmed Hamdî'ye göre kalbin aydınlanacağı bu nura, yani ziya ve cilaya sahip olabilmek için taliplerin Davud peygamber orucu (Bir gün tutup bir gün tutmamak suretiyle) tutmaları gerektiğini söylemekte ve ömürlerinin her ayında bu ibadete devam ederlerse iyileşmenin başlayacağı nefis-i mülhimeye ulaşacaklarını müjdelemektedir:

Ve makâm-ı nefis-i levvâme ise tâliblerin iştiyâk ve izdiyâdları bi-mâlen savm-ı Dâvûd olmak gerekdir ve cümle 'ömri eyyâmlarında sıyâm hâlinde iftihâr-ı tâlib olurlar ise buna da makâm-ı nefis-i mülhime dirler. (H.E. s.2)

Ve makâm-ı nefis-i levvâmeye ayak basmaları da tâlibler hüsn-i iştiyâklarıyla mesleklerine ziyâ ve cilâ' virmek üzere hâliyle savm-ı Dâvûd olmaktadır. (B.H. s.5)

2.2.3. Nefs-i mülhime

Bu, nefsin ulaştığı üçüncü makamdır. Artık nefis, sevabını ve günahını Allâh'ın yardımını ile bilmektedir. Ruhlar âlemine yönelen bu nefis, aşk hâli içindedir.³¹ Ahmed Hamdî de üçüncü makam olarak adlandırdığı bu nefste, sâliklerin dört yandan çabalayarak daima oruçlu olmaya özen göstermeleri gerektiğini belirtmekte, bununla birlikte asıl meselenin tüm sene oruç tutmak olmadığını, ancak bunu büyük bir aşkla beklemek olduğunu da vurgulamaktadır:

Ve makâm-ı nefis-i mülhime ise makâm-ı sâlis olup sâlik bulunan zâtların hüsn-i iştiyâklarına merbût ve murabba' dâ'imâ oruçlu olmaktadır. Ve bundan murâd ki seneyi bütün sâ'im olmak üzere olmayup ancak iştiyâkında bulunmaktır. (B.H.s.5)

---

³⁰ Cebecioğlu, 2014, 365.

³¹ Cebecioğlu, 2014, 366.

2.2.4. Nefs-i mutma'inne

Bu nefis, kötü sıfatlardan sıyrılmış, güzel ahlak ile ahlaklanmıştır. Allâh'a doğru giden bu nefis sahibinin kalbi, tam ve gerçek bir inanişâ sahiptir. Daima tevekkül, teslim, sabır ve rıza halleri içindedir. Allâh'ın izniyle bir takım keşif ve ilhamlara sahiptir.³² Hamdî, nefis-i mutma'inne için en önemli şeyin bir lokma ve bir hırkaya kanaat etmek olduğunu söyleyerek tevekkül halinin altını çizmektedir. Ona göre, bu makamda bahtiyar olmak, aynı kör birinin artık görmeye başlaması, yani bâtnî âlemin kişiye açılması gibidir:

Bâdezân lokmaya hırkaya kanâ'aten zuhûrâta tâbî olunur ise hâzâ min makâm-ı mutma'inedir. (H.E. s.2)

Ve 'azîmet ki bir hırka ve bir lokma ile Hakk'a tevekkül itmek makâm-ı nefis-i mutma'in olup mesleğimizin iktizâsıdır ki zehî baht ile bu mesnedde nâ'il-i bekâm olmaklık bi-'aynihî köre nokta komaktır. (B.H. s.5.)

2.2.5. Nefs-i râziyye

Nefs-i râziyye nefsin beşinci mertebesidir. Bu makama eren nefis, kendi iradesinden vazgeçip Hakk'ın iradesine tabi olur. Burada artık nefis yerilmiş, beşeri özelliklerden kurtulup fena'ya ulaşmıştır.³³ Ahmed Hamdî'de fena makamının karşılığı mahv-ı vücuddur ve o, nefse uygulanan perhizin işkenceye dönmesi gerektiğini söylemektedir:

Ve makâm-ı râziyye ve marziyye ise sâlikler mahv-ı vücûd olup râhatlarının küllî kat'ile işkence-i riyâzette kısılmaktır. (H.E.s.2)

Ve makâm-ı râziyye vü marziyye ise sâlikler mahv-ı vücûd olupistirâhatlarının küllî kat'ile işkence-i riyâzette kısılmaktır. (B.H.s.6)

2.2.6. Nefs-i marziyye

Bu vasfa kavuşan nefis; beşeri istekleri terk etmiş, güzel huylu olmuştur.³⁴ Hamdî; yemek, söylemek, uyumak ve her işe kalkışmak gibi beşeri maddeleri en aza indirerek evliya'ullaha varmak isteyen kimseleri makam-ı kamileyi bulmaya davet eder:

---

³² Cebecioğlu, 2014, 365-366.

³³ Cebecioğlu, 2014, 366.

³⁴ Cebecioğlu, 2014, 365.

Ve ‘alâmet-i ev hâl-i marziyye ki bulan kimesneler az yimek az söylemek az uyumakla her umûra kulak tutmamaktır. Ve evliyâ'ullâhdan olmaklığını temennî iden mukarrebînlerin makâm-ı mertebeleri cehd idüp makâm-ı nefis-i kâmileyi bulmaktır. (B.H. s.6)

2.2.7. Nefs-i kâmile

Tasavvufî olarak, bütün olgunluk özelliklerini elde etmiş, irşad durumuna geçmiş nefse, nefis-i kâmile denir. Buna bir bakıma nefis-i sâfiyye de denebilir.³⁵ Ahmed Hamdî, bütün olgunluk özelliklerini kıtlığa, hastalığa ve hor görülmeye karşı, Hak'tan gelen her şeyin Hak olduğunu bilmeye bağlamaktadır. Bu alametlerden birinin veya ikisinin eksikliğinde, sâlik evliya olmuş olsa bile taşıdığı olgunluk yetersizdir:

Ve makâm-ı nefis-i kâmile de ‘âriflerin ‘ilmi ma’lûm olup killetün ‘illetün ve zilletün devrinde dâr olmaktır. (H.E.s.2)

Biri killet ve biri ‘illet ise üçüncüsü zillet devrinde dâr olmaktır. Bu üçün birinden yâhud ikisinden mahrûm olan sâlikler evliyâ olsalar da bile yine kemâlleri noksândır. (B.H.s.6)

2.3. Killet

Allâh ehli kimseler, hayatlarında hiçbir işleri rast gitmeyen, daima açlıkla sınanan muhtaç kimselerdir. Bu durum zehirden daha acı olsa bile, rıza gösterip teslim olanlara en büyük nimet gibi gelir:

Killetün ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan dâ'imâ muhtâç olup hayât-ı dünyâda işleri ebed rast gelmemekdir. (H.E. s.2)

Killetin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan zevât-ı muhteremler dâ'imâ muhtâç olup hâl-i hayâtlarında dünyâda ebed işleri rast gelmemekdir. Ve ‘acube-i killet ki zehirden daha acı bir şey olup mübtelâsı olan zehî bahtlulara ni'met-i uzmâ dimekdir. (B.H. s.6)

---

³⁵ Cebecioğlu, 2014, 365.

2.4. İlet

Evliyauallah, temiz vücutlarında hastalık taşıyıp ağrı ve dert çekerler. Peygamberlerin başlarından geçen belalarla sınanırlar. Melamete maruz kalırlar ve ömürlerinin hiçbir ayında mutlu olmazlar:

Ve 'illetün ma'nâsı da evliyâ'ullâhın vücûd-ı pâkleri dâ'imâ marîz halinde olup derd çekmek ve enbiyâ'ullâhın başlarına gelen eşedd-i belâ anların anların başlarına geçmek ve insan ekserî anlara 'adâvet üzere mu'âmele itmek ve 'ömri eyyâmalarında da başları belâdan hâli olmayup hüzn-i gönül ile dünyâda ebed mesrûr olmamaktır. (H.E. s.2)

Ve 'illetin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan dâ'imâ marîz hâlinde olup vücûdlarında derd çekmek ve enbiyâların başlarından geçen belâ başına gelmek ve insanımız anı gördükde 'adâvetle mu'âmele göstermek ve müddet-i 'ömürlerinde dertden hâli vakitleri olmayup hüzn-i gönül olup ebedî dünyâda mesrûr olmamaktır. (B.H. s.6)

2.5. Zillet

Ehlullah kimseler, insanların gözünde değersiz görülürler, aşağılanırlar, öyle ki bir köpek kadar itibarları olmaz. Halk onları gördüğünde aptal diye düşünüp alay eder. Yaşadıkları her olayda mutsuz, karamsar ve aşağı durumda olurlar. Sözleri değerli bile olsa halka yaranamazlar:

Ve zilletün ma'nâsı da budur ki ehlu'llâh olan nâs katında hakîr ve hôr olup şöyle ki bir kelb kadar i'tibârları olmamak ve halk anları gördükde 'adetâ abdal belleyüp istihzâ itmek ve her tulû'-yı vâkı'alarında me'yûs ve mezmûm devrinde dâr olmaktadır. (H.E. s.3)

Ve zilletin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan zevât-ı muhteremler nâs katında hôr u hakîr olup henüz bir kelb kadar dahi i'tibârları olmayup ekseri insan anları gördükde 'adetâ abdâl bellüleyüp istihzâ itmek ve her bir tulû'-yı vâkı'alarında me'yûs ve mazmûm olup cevher gibi sarf-ı kelâm olsalar bile halka bed gelmek. (B.H. s.7)

Ahmed Hamdî'ye göre, evliyanın başına gelen tüm bu belalar ve kınanma hali Allâh'ın ulu bir ihsanıdır. Çünkü Allâh evliyâ kullarının velî olduğunu kimseye bildirmez, sevdiği kulunu halka sevdirmez ve evliyâsının iyiliğini kötü gösterip onu korur, gözetir:

Vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin evliyâ kullarına bir ulu ihsanıdır ki bu kimesne velîdir didirmez ve sevdiğini halka sevdirmez keremini kem gösterüp evliyâsını vikâye ider el-hamdülillâh. (H.E. s.3)

Vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin velî kullarına bir ulu ihsanıdır ki bu kimesne velîdir didirmez ve sevdiğini halka sevdirmez. Ve keremini halka kem gösterüp evliyâsını vikâye ider. (B.H. s.7)

2.6. Ehl-i Sa'âdet Olmanın Alâmetleri

Ahmed Hamdî; mutluluğa erenler, cenneti kazananlar diye tarif edilebilecek olan ehl-i saadet kişilerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: kötü kimselerle arkadaşlık etmemek, bir grubun/halkın önderliğini/reisliğini istememek, aileleriyle münasebeti asgari düzeyde tutmak ve nefsin arzularına yenik düşüp şöhreti sevmemek:

Bir kimsenin ehl-i sa'âdet olmaklığının dört 'alâmeti vardır birisi budur ki eşrâr kimseler ile refâkat itmezler riyâset istemezler. 'İyalleriyle dost olmazlar. Dördüncüsü de iştihâ-yı nefis ile şöhret sevmeyizler. (H.E.s.3)

Ve dahi kişinin ehl-i sa'âdetden olmasının dört 'alâmeti vardır. Evvelki budur ki eşrâr kimseler ile refâkat itmemek ikinci riyâset istememek üçüncü 'ayâlinin sözünü tutup da dost olmamak dördüncüsü iştihâ-yı nefis ile şöhret sevmemektir. (B.H.s.8)

Hamdî, aile/kadın ile ilişkiler konusunda oldukça katıdır. Ona göre kadın ve dünya malı, kişinin başını belaya sokar. Bunun sebebi hırs ile aç gözlülüktür:

Kişinin başına belâ getüren dünyâda 'avret ile maldır. (H.E. s.16)

'Avamları malûm ki dünyâda iki nesne helâk ider. Biri 'avret ve biri mâldır. Mebde'inden su'âl olunursa hırs ile tama'dır. (B.H. s.24)

2.7. Gurur Sâlike Tuzaktır

Müellife göre insanı helâk eden şey gururdur; mal ile övünmek, güzellik ile övünmek ve yapılan ibadetlerle övünmek, bunlar sâlik için büyük bir tuzaktır. Gurur, yalnız Allâh'a aittir:

Gurûriyyet dünyâda üç şey ile olur imiş; biri mal, biri hüsünlük ve birisi de 'ubûdiyyet izdiyâdlarında güvenen kaba sôfilerdir. Mala hüsne ve 'ibadât-ı izdiyâdına mağrûr olmaklık sâlikler için büyük bir tuzaktır. İnsanı helâk iden gurûriyyet imiş zîrâ gurûr Allâh'dır. (H.E. s.7)

Zîrâ dünyâda gurûriyyet üç şey ile olur. Biri mal ile ve biri güzellik ile ve biri 'ubûdiyyet-i izdiyâda güvenilen hüsn-i 'amâl ile. (B.H. s.17)

2.8. On İki İlim

Ahmed Hamdî, islâmî on iki ilmi eserlerine konu ederken tasnif çeşidi olarak sonradan öğrenilen kesbî ve doğuştan, Allâh tarafından ilham olunan vehbî başlıklarını temel almıştır, ona göre bu iki ilim arasından en şerefli olan ise vehbîdir, yani ledünnîdir.

On iki ilim, dört fen üzere oluşturulmuştur. Bunlardan onu musîbete denktir fakat ikisinde selâmet vardır.³⁶ Dil bilgisiyle kelimelerden yola çıkarak cümlelerin manalarına ulaşmak ilmin vasıta boyutudur, buna kesbî denir. Bu ilmin sonradan öğrenilen kısmıdır:

Ve 'ilim ise on iki olmak gerektir. Cümleden eşref ve ekmel olan ledünnî olandır. On iki 'ilimde her birisi dört fend³⁷ üzere aksâm olunmuş ise de onı âfât ikisinde selâmet vardır. Selâmet olanın birisi 'ilm-i âlât kim ana kesbî ta'bîr iderler sarf ve nahiv kuvvetiyle ibâreden ma'nâ anlamak fâ'il mef'ûl 'âmil ve ma'mûl kâ'idesinden âşinâ olmandır. (H.E. s.9)

---

³⁶ Naklî ilimleri doğru kullanamayan kişiler tarafından, dinin yeniden yorumlanmasına karşılık olarak Ahmed Hamdî'nin, Allâh'ın ihsanıyla ulaştığı bilginin daha güvenli olduğunu vurguladığı anlaşılmaktadır.

³⁷ Eserde "fenn" kelimesi yerine "fend" yazılmıştır. Yanlış yazılan kelimelere örnektir.

Ve ‘ilim ise on iki fend olur. ‘Asıl esâs kim kesbî ta’bîr olunur. Sarf ve nahiv kuvvetiyle ibâreden ma’nâ anlamak fâ’il-i me’ful âmil u me’mûl ki ‘ilm-i âlâtdır. (B.H. s.21)

2.9. İlm-i Ledünn

Ledünnî; ders görmeden, hoca tarafından ezberletilmeden, Allâh’ın sevdiği kuluna ilham ettiği ilimdir. Ahmed Hamdî, devrin ulemalarına ledünnî ilmine karşı yaptıkları eleştiriler sebebiyle sitem etmekte, cahilden evliya olmaz diyen ulemalara, sonradan herhangi bir bilgiye ulaşmayan, anneden doğduğu gibi kalan şeyh Muhyi’ddîn-i Arâbî’yi örnek göstermekte ve ümmi olmanın evliyalığa bir engel teşkil etmediğini söylemektedir:

Ve birisi de vehbî ta’bîr olunur ana ledünnî dirler. Ya’nî ders görmeden ve hâceden bellemeden Cenâb-ı lemyezel tarafından kullarına ilhâm olandır. Ve bazı ‘ulemâ ise câhilinden evliyâ’ullâh olmaz diyerek i’tirâz iderler imiş. Cümleden mühim ki şeyh Muhyi’ddîn-i ‘Arâbî kaddese sırrahû hazretlerinin ümmî olduğunun hâtemül evliyâ olmaklığına ne hâlel vardır. (H.E. s.9)

Ve ‘ilmin birisi de vehbî ta’bîr olunur ana ledünnî dirler. Ya’nî ders görmeden ve hâce bellemeden Cenâb-ı lemyezel tarafından sevdiği kullarına ilhâm olandır ve bazı ‘ulemâ kim câhilinden evliyâ olmaz deyerek i’tirâz iderler imiş. Ez cümle mühim kim şeyh Muhyi’ddîn-i ‘Arâbî kaddese sırrahu’l-‘azîz hazretlerinin ümmî olduğu hâtemül evliyâ olmaklığına ne haleli vardır. (B.H. s.21)

Ona göre irfân Hak vergisidir, okulu olmaz. Okuyup yazmakla ve aramakla bulunmayacağı âşikârdır:

Zîrâ irfân Hak virgisi olup zâhirde anın mektebi ve medresesi olmadığından her kimseye nasîb olmaz. Okuyup yazmak ile ve aramak ile dahi bulunmayacağı derkârdır. (B.H. s.19)

2.10. Derviş

Ahmed Hamdî, İbrahim Edhem'in çilesini vurgulayarak, dervişliğin ancak çile ile olduğunu, çilesi olmayanın halinin harap olduğunu söylemektedir. Çile, tarikatlere göre değişiklik göstermekle birlikte genellikle kırk gün süren, kişinin gecesini gündüzünü ibadetle geçirdiği ve yalnızca sağlığını korumak amacıyla karnını doyurduğu mânevî bir perhizdir. Dervişlikten maksat, nefsi terbiyedir. "Nefsini bilen Rabb'ını bilir" sadık bir sözdür:

Dervişlik ne ile olur su'âl olursa senden eğer, cevap vir çile ile olur.
Yâ hû çillesi olmayanların âhir işleri harâbdır. İştidin kodı iklimini
Ethem çilleyi ihtiyâr itdi. (H.E. s.12)

Dervîşlik ne ile olur deyu su'âl olunursa senden eğer, cevap vir çile ile olur. Çilesi olmayanın işi harâbdır. Dervîşlikten maksad nefs-i terbiyyedir. Ancak nefsini bilen bilür rabbını sâdık bir kelâmdır (B.H. s.23)

Yunus Emre'nin şeyhine kırk yedi yıl hizmet etmiş olmasına değinen Hamdî, onca yıl hizmetin karşılığında bile çile kavramının nihayet bulmadığını, Yunus Emre'nin ağzından elhamdülillah kelimesi çıkmadıkça şeyhinin ona işini tamamladığını söylemediğini vurgulayarak, nefesine hizmet edenlerin eline ne geçeceğini sormaktadır:

Yunus Emre'm ki hıdmet itdi kırk yedi yıl şeyhine. Şeyhi ana dimedi ki asla çille gızetmedin sıkılmasa başı kapıda dimeşe el-hamdülillâhı hem dimezdi ana şeyhi gel oğlum artık çilen tamamdır. Elli yıl hıdmet ile kazandığı Yunus'un bir el-hamdülillâh olursa ey dost hisâb it nefse hıdmet idenlerimizin ne bulacakları vardır. (H.E. s.12)

Yûnus Emrem idi ki kırk yedi yıl hıdmet itdi şeyhine, söylenmedi ana kim çilleniz tamâmdır. Sıkılmasa başı kapıda dimeşe elhamdülillâh ol dimezdi ana şeyhi işiniz hümâmdır. Kırk yedi yıl kazandığı Yûnus'un bir elhamdülillâh olursa ey dost, hisâb it nefse hıdmet idenlerimizin ne bulacakları vardır. (B.H. s.23)

2.11. Ulema Eleştirisi

Ahmed Hamdî'nin eserlerinde, şeyhler arası çekişme ve birbirini beğenmemelik hali olduğu görülmektedir. Ulema ile ehlullah arasındaki bu ayrışmalar, 19. yüzyılın dini tablosuna dair bilgi edinmek açısından önemli ipuçları vermektedir.

Ona göre talip, şerî'ate muhalif, şer'en yasaklı şeylerle az/çok meşgul olan bir mürid görürse ve bu duruma hiç karışmaz ya da aksini iddia ederse, bulunduğu mertebeden utanmalıdır:

Bazı müridlerde muhâlif-i şerî'at olan menhiyyâtın küllî yâhud cüz'îsinden bir eser görüldüğünü görüp de imtinâ' ve i'tirâz iden tâliblerin kemâl-i mertebelerine hicâbdır. (B.H. s.3)

Onun döneminde ulemaların eylemlerine güven olmamakta, yalnızca doğru, tescillenmiş sözlerine itibar gösterilmektedir:

Zîrâ meşhûrdır ki 'ulemâmızın fi'li senet olmayup ancak kavli-sâhîhâlarına i'tibâr vardır. (B.H. s.3)

Şerî'atin yasaklarına az/çok karşı gelmeyi taliplerine teklif eden ve teklifi kabul etmeleri için teşvikte bulunan şeyhlerin tamamını, Hamdî yalancı olarak nitelemektedir:

Küllî ve cüz'î muhâlefet-i şerî'at olan fi'lin fâ'ili olmaklığını sarâhaten kendi tâliblerine teklîf ve teşvîk iden şeyhlerin kâffesi kezzâbdır. (B.H. s.3)

Müellif, halkı yoldan çıkarıp kötülüğe tutuşturan ulemaları eleştirirken, 19. yüzyılda Osmanlı'nın gösterdiği siyasi tutuma da dem vurmaktadır. Nefislerinin arsızlığıyla gittikçe bozulan, Allâh'tan utanmayan ulemalar, Ahmed Hamdî'nin gözünde fesatlığın kaynağıdır ve onlardan ümit kesilmiştir:

Ve halkı yoldan çıkarup da sû' hâle giriftâr iden şübhesiz 'asrımızın 'ulemâsıdır. Zîrâ baş tepinürse tabi'î ayak tâc olacağından 'ulemânın bu derecede bozulup da arsızlık rengine boyandıkları nefislerine uyup Hak'dan utanmadıkları cümle fesâdın esâsıdır. Zîrâ bu gidişlere bakılırsa 'ulemâdan iş çokdan geçmiştir. (B.H. s.10)

Ulemalar, gaflette olan halkı uyarmakla yükümlüdürler. Fakat bu yükümlülüğün aksine onlar hata yapmakta, yaptıkları hatalar görünür olduğunda ise bunları cahil kesime atfederek, gidişatın farkında olan insanları da gaflet uykusuna çekmektedirler. Hamdî, ulemaların bu işi iyi yaptıklarını söyleyerek tariz sanatına örnek oluşturmaktadır:

Ve me'mûriyyet-i 'ulemâ ise uyuyanları uyandırmak iken fesâdlıklarının nümâyân olmasına mebnî câhiline sirâyete itdirerek umûmen hâb bir gaflet olup bu husûsda gidişi bazı 'ulemânın uyanıkları uykuya yatırmaklık 'amel-i hasenesidir. (B.H. s.10)

Ahmed Hamdî, siyasi otorite ile ulema birliğini³⁸ ve ulema ile evliya karşıtlığını şu şekilde izah etmiştir: Allâh'ın yardımıyla havadan inen bulutlardan yeryüzündeki eşyaların nem kapması gibi, insanın rahmetten nem kapmasının sebebi de tarîkati olan ulemalardır. Ayın ve yıldızların bir araya gelip geceyi oluşturmasına, ulemaların yıldız, padişahın da ay olması eşdeğerdır. Güneşin doğuşuyla gelen ışığın yıldızları örtmesi gibi, yeryüzünde ulemanın şevkini de evliyaların ışığı kırmaktadır:

Vesîle-i rahmet ki nuzûl-ı hevâ olan bulut-ı bedi'alardan yeryüzünde eşyânın nem kapdığı misillü insânımızın da rûy-ı rahmetden nem kapmalarına vesîle bulunan tarîkati olan 'ulemâlardır. Kamer-i kevâkibin felekiyâtı tezin kıldığı misillü yerinde yıldızları 'ulemâlar ve kameri pâdişâhdır. Ve tulû'-ı şemsi ile ziyâsından bütün kevâkibin örtüldüğü misillü yeryüzünde de 'ulemânın şevklerini örten ziyâ-yı evliyâlardır. (B.H. s.30.)

---

³⁸ 18. yüzyılda ulemalar ciddi anlamda eski "güç ve saygınlığı"ni yitirmiş ve çeşitli toplumsal nedenlerin etkisiyle kendi içerisinde iki farklı toplumsal kesime ayrılmıştı: Bir tarafta, devlet bürokrasisi içerisinde önemli konumlar ve "şahsi çıkarlar" elde eden "imtiyazlı ailelerden gelen" "ulema aristokrasisi"; diğer tarafta ise, devlet bürokrasisi içerisinde yer alamamış, büyük çoğunluğunu taşra ulemasının oluşturduğu alt ulema kesimleri. Sınıfsal konumlarına paralel olarak, modernleşme ve reform sürecinde bu iki ulema kesimi farklı tutumlar sergilemiştir: Üst sınıf ulema "Devletin çıkarı, geleneksel değerlerin muhafazasından önde gelir" görüşünü benimseyerek yenilikçi sultanların reform hareketlerine destek verdi: Alt ulema kesimi ise, oluşan bu üst sınıf "ulema aristokrasi"sine bir tepki olarak yeniçerilerin yanında yer aldı ve reform karşıtı hareketlere destek verdi. Bkz: Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, "Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema", EKEV Akademi Dergisi, 2008, S.36, s.126.

Ulema ve meşayih arasındaki farkları gördükleri eğitimle, dine bağlılıkla, şerî'at dışında taraf tutmamakla izah eden Hamdî, bu farklara bir yenisini ekleyerek işin ehli olma konusunda da ayrılan bu iki cenâhı şu şekilde örneklendirmiştir:

Ulema ve meşayihin hiçbir suretle birbirlerine uygun düşmemelerinin bir sebebi vardır. Bal arılarının hepsi uçan bir türdür ve içlerinden bir tanesi yüz bin çiçeği dolaşıp bal yapmakta ustadır. Diğer cinsleri ise işi bilmediğinden boş yerlerde beklerler, kimseye faydaları yoktur. Bu sebeple dünyada ehil olan asalet sahibi meşayihlerin ustalıklarına karşılık, tarîkati olmayan ulemaların kuru avaz ile bekledikleri yaban arısı gibi boş bir kovandır:

‘Ulemâ ile meşâyîhlerin hiçbir gûnâ muvaffakatları kâbil olmadığını elbetde bir aslı vardır. Bal arularının ma'lûm ki hepsi bir cins-i tayyâr olup bunların bir cinsi var ki ehil bulduklarından nâşî yüz bin çiçekden toplayup da bal yapmasına üstâzlardır. Diğer cinsi dahi ehil olmadığından nâşî boş han beklerler kime ne fâ'ideleri vardır. Kezâlik dünyâda ehil olan meşâyîh-i kirâmın üstâzlıklarına nisbeten tarîkati olmayan ‘ulemâmızın kuru avaz ile bekledikleri yaban arısı gibi boş bir kovandır. (B.H. s.30)

2.12. Şerî'at, Tarîkat, Hakîkat

Tasavvufta dört kapı olarak adlandırılan makamların ilki olan şerî'atte, kimsenin hakkı kimseye geçmez. Tarîkate gelindiğinde elde var olan imkânlar eşit olarak kullanılır. Hakîkate ise, kişinin kendine ait olduğunu düşündüğü ne varsa Hakk'ındır. Hakîkate sen/ben kavramı yoktur. Ahmed Hamdî, hakkı Hakk'a götüren bu yolu şu şekilde ifade etmiştir: şerî'atte senin malın benim, benim malım benimdir, zerre veya hardal tanesi kadar hak geçerse bunun hesabı ve azabı olur. Tarîkate ise senin malın benim, benim malım senindir. İkisi arasında harcanan dünya malı Uhud Dağı kadar altın olsa³⁹ bile hesabı yapılmayacaktır. Hakîkate ise mal da Allâh'ın, kul da Allâh'ındır, nefsin gereksinimlerini karşılayacak kadar gıda bulup kullanmaya Allâh tarafından izin vardır:

---

³⁹ Hz. Muhammed bir defasında Ebû Zer el-Gifârî ile birlikte Harre mevkiinde yürürken Uhud dağına bakmış ve, “Ey Ebû Zer! Şu Uhud dağı kadar altınım olsa üç gün sonra borçlarım için ayırdıklarım hariç elimde tek dinar dahi bırakmadan hepsini infâk ederdim” buyurmuştur. Bkz: Muhammed Hamîdullah, Casim Avcı, *Uhud Gazvesi*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, s.54.

Şerî'at ise senin malın senin ve benim malım benim olup zerre veya hardal dânesi mikdârı hukûk-ı vâkı'adan hisâb ve 'azâb olmasının ihtimâli vardır ve tarîkat ise 'ındel ihvân senin malın benim ve benim malım senin olup beynehumâda sarf olunan mâl-i dünyâ isterse Uhud Dağı kadar altun olsun aranmayacaktır. Ve hakikat ise mal Allâh'ın kul Allâh'ın olup kifâyet-i nefis mikdârı her bulduğu yerden alup gıdâlanmağa ruhsat vardır. (H.E. s.7)

Şerî'atda senin malın senin ve benim malım benim olup miskal veya hardal dânesi mikdârı hukûk-ı vâkı'adan hisâb 'azâb olmasının ihtimâli vardır. Amma tarîkatda benim malım senin ve senin malın benim olup beynehümâda harc olunan mâl-i dünyâ Uhud Dağı kadar olsa bile aranmayacaktır. Ve hakikat ise mal Allâh'ın kul Allâh'ın olup kifâf-ı nefis mikdârı alup gıdâlanması bizzari velîyullâh için müserrâdır. (B.H. s.17)

2.13. Allâh Yolunda Malı ve Ömrü Feda Etmek

Hamdî'ye göre, Allâh kullarına iki sebepten fazl eder; bunlardan birincisi mala kıymak, ikincisi ise cana kıymaktır. Bir kişi mü'min olduğunu söyler de Allâh yolunda bu fedakârlıkları yapmazsa, onun davası kuru bir davadır. Kişi ne kadar iyi amel sahibi olursa olsun, malı ve ömrü sarfetmek başka bir pazardır:

Zîrâ vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretleri kuluna iki yüzden fazl itse gerekdir. Birisi anın mala kıymak ise ve biri dahi cana kıymaktır. Bir kimse mü'minim der de malına ve yâhud canına kıymaz ise nefis ile ictihâdı olmayup kıldığı kuru bir da'vâdır. Kişinin 'afvına sebep her ne mikdâr 'amel-i sâlih ise de mâlen ve bedenen fedâkârlık başka bir pazardır. (H.E. s.7)

Vâcib te'âlâ ve tekaddes hazretleri kullarına iki yüzden fazl ise gerekdir. Birisi mala kıymak ve birisi câna kıymaktır. Ve mü'minim deyüp de malına ve canına kıymaktan teberrâ ider bir kimse nefis ile iştihâsı olmayup kıldığı anın kuru bir da'vâdır. Ve kişinin 'afvına sebep ciheti 'amel-i sâlih ise de mâlen ve cânen fedâkârlık başka bir pazardır. (B.H. s.18)

Ahmed Hamdî, dünyada mal sahibi olup, sahip olduğu bu varlığı hayırlı işlere harcamak bir tarafa dursun, kendisi için bile tüketmeye kıyamayanları, cimrilik edenleri namert ve kişiliksiz olarak nitelemektedir:

Çok nâ-merdler var ki mallarını hayra sarf itmesinden imtinâlarından ma'dâ kendi boğazlarına dahi yeyemezler. Böyle bir nâ-keslerdir. (B.H. s.18)

O, hırka ve lokmaya kanaat edene ya hu zikrinin yettiğini, fakat insafi olmayanlara dünyayı da versen az geleceğini söylemektedir:

Yeter hırka lokma kanâ'ati olan kimseye yâ hû insâfi olmayan kimseye dünyâyı virsen azdır. (B.H. s.18)

Cimri insanları eleştiren Hamdî, cömertliğin savurganlık olmadığını da hatırlatmaktadır. Bilinçsizce canını ve malını ortaya koyan, cimrilikle fırsatları ziyan eden kimseler cennette olsalar bile, cehennemden beter azapları vardır:

Yok yerde malı ve 'ömri sarf idenler duhûl-ı cennet olsalar bile cehennemden bedter 'azâbları vardır. (H.E. s.8)

Ve 'ömri ve malı yok yere sarf idüp de bulh ile fırsat zâyi' iden kimseler dâhil-i cennet olsa bile cehennemden beter 'azâbları vardır. (B.H. s.18)

2.14. Sôfi Eleştirisi

Hamdî, sofileri ahmak, zındık ve sahtekâr olarak nitelemektedir. Nefislerini kırmaya niyet eden bu kişiler, hayal âleminde gözlerine görünen şeyleri mühim bir özellik sanma gafletine düşerler ve insanları kandırmak/dünyada şöhret bulmak için gördükleri bu şeyleri halka keramet gibi yansıtarak insanların zihinlerini bulandırırılar. Ahmed Hamdî'ye göre bu kişilerin yerleri cehennemdir:

Ve kaba sôfiler ise esmâ-yı hâssalarından ve kuvve-i riyâzetlerinden hâsıl olan hayâlât-ı misâliyyelerini kendüleriçün mühim bir şey belleyüp fevkal'âde i'tibâr iderler imiş. Meğer bunlar ahmaklardır. (H.E. s.5)

Zîrâ kendülerine imtiyâz iftihâr iderek insan kandırmak ve yâhud dünyâ bulmak için hayâletlerin kerâmet gibi izhâr idüp birtakım kimselerin zihinlerini bozan zındıkların elbetde ki me'vâları nârdır. (H.E. s.6)

Ve kaba sôfiler ise esmâ-yı hâssalarından ve kuvve-i riyâzetlerinden hâsıl olan hayâlat-ı misâliyyelerini kendüleri için mühim bir şey bellüleyüp fevka'lâde i'tibâr iderler imiş. Meğer bunlar ahmaklardır. (B.H. s.15)

Ve kişinin eşhâs-ı zâtiyyesine merbût bir imtiyâz ki iştihâ-yı nefis bulunup sûret-i mu'âmelesinde âdem kandırmak ve yâhud i'tibâr-ı dünyâ bulmak için zuhûr iden bazı 'acâyibâtların kerâmet nev'inde gösterüp de birtakım kimselerin zihinlerini bozan zındıkların sözleri fuzûlî ve kendüleri sahtekârlardır. (B.H. s.15)

Ahmed Hamdî, Allâh'ın kullarına ihsan ettiği kerametleri kullananları, şer'i hükümlerden yüz çeviren mürşidleri, din ile siyasetin ayrımına varamamış ulemaları eleştirirken, döneminde din adı altında yaşanan büyük karmaşayı da gözler önüne sermektedir.

Şeyhlerin şânı yol gösterdikleri ışıkla ölçülür diyen Ahmed Hamdî, zamane şeyhlerine kaç tane iyilikleri olduğunu sorarak meydan okumaktadır. Ona göre, insanlara bu türlü kişilerin kılavuz olmaması gerekmektedir, kılavuzu karga olanın burnu leşten çıkmaz atasözünü bu meseleyi izah etmek için kullanan Ahmed Hamdî, zamane şeyhlerinin daha kendi nefislerini çözemediklerini, dolayısıyla başkalarına da faydalarının dokunmayacağını belirtmektedir:

Efendilerin şânı kapularında çerağ yetiştirmekle olur ancak seksen yıllık zamâne şeyhlerinden soralım ki kaç dâne ahyârları vardır. Revâ mıdır bülbüle kulağuz karga ola ey dost. Kargaya uyanın burnu cîfeden çıkmaz didikleri meşhûr kelâmdır. Zamâne meşâyîhimizden sorsak daha nefsini bile bildiği yok, kendine zulm iden kimsenin kime ne fâ'idesi vardır. (B.H. s.26)

Hakk'ın sırrını anlamak için öncelikle alçakgönüllü olmak gerekmektedir. Dergâhı kendi mekânı gibi gören ve kişisel işleri için kullanan şeyhler, şer işleyenlerdir:

Husûsâ kim esrâr-ı Hakk'a vukûfin tevâzu' imiş ilâcı. Benim deyüp de vazife için dergâh kullanan şeyhler meğer eşrârlardır. (B.H. s.29)

2.15. Zikir Şekilleri

Sesli zikir olan cehrî ile içten içe yapılan hafî zikir arasında farklar olduğunu beyan eden Hamdî, kişisel tercihini cehrî zikirten yana kullanmaktadır. Fakat sonuç olarak her ikisinde de Allâh anıldığı için, iki çeşidini de makul görür. Bazı sufiler de Ahmed Hamdî'nin tercihinin aksine, erenlerin karşı karşıya gelerek, cehri zikirle yaptıkları devran raksına⁴⁰ karşı çıkmaktadırlar⁴¹:

Ve dahi cehrî zikir ile hafî zikrin beyinde farkları vardır. Murâd hakkını beyân itmek ise cehrî zikir hafî zikirten daha a'lâdır. Zikir için takdîm te'hîr iktizâ itmez hîç beyinlerinde yalnız bir evlâlık var dersen kangısın medh idersen var it zikir değil mi ikisi de a'lâdır. Bazı sûfiler ki zikir-i cehrîyi dahl iderler imiş şol mukâbele-i erenler ki raks-ı devrândır. (H.E. s.15)

Ve dahi cehrî zikir ile hafî zikrin beyinlerinde çok farkları vardır. Murâd hakkını beyân itmek ise cehrî zikir hafî zikirten daha evlâdır. Zikir için takdîm te'hîr makâle îcâb eylemez asla yalnız beyinlerinde bir evlâlık vardır. Sen zikrin kangısını medh idersen memdûhsın be'is yokdur. Zîrâ ne yaparsın zikrin hepsi de a'lâdır. Bazı sûfiler cehrî

---

⁴⁰ Sözlükte "oyunmak, dans etmek" manalarına gelen raksı, İsmail Ankaravî, "muaveneli hareketler manzumesi" olarak nitelemiştir. Buna göre raksı, zikir esnasında dervişlerin yaptıkları ölçülü ve ritmik birtakım hareketler olarak tarif etmek mümkündür. Devran (deveran), Arapça "d-v-r" kökünden türemiş bir mastar olup, "dönmek, dolaşmak" manalarına gelir. Tasavvufi bir terim olarak devran (devir, deveran, çarh etme, hareket, kıyam, sema), "sesli/cehri zikir yaparken dönmek ve hareket etmek" demektir. Aynı şekilde devran "bazı tarikatlarca dervişlerin bir halka teşkil ederek dönmek suretiyle yaptıkları ayin" şeklinde de tarif edilebilir. Bkz: Ferhat Koca, *Osmanlı Fakihlerinin Semâ, Raks ve Devrân Hakkındaki Tartışmaları*, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara, 2004, S.13, s. 26.

⁴¹ Fıkıh bilginleri ile sufiler arasında ve zaman zaman da sufilerin kendi içlerinde tartışmalara yol açan semâ, raks ve devrân konusunda bir taraf, zikrin hafî şekilde yapılması gerektiğini, bu içsel huzurun eğlenceye alet edilmemesi gerektiğini savunurken, bir diğer taraf, zikrin kişiye verdiği coşkunlukla bu hareketlerin caiz olduğunu savunmuşlardır. Tartışmalar zaman zaman hakaret boyutlarına dahi ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Koca, 2014, s. 25-74.

zikri dahl iderler imiş. Şol mukâbele-i erenler kim raks-ı devrândır.
(B.H. s.28)

2.16. Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler

2.16.1. Âyetler

Hâtemü'l-Esrâr'da ve Bahrü'l-Hayât'ta geçen âyetlerin çevirileri verilirken oluşturulan liste, sûrelerin iniş sırasına göre düzenlenmiştir. Söz konusu olan mensur eserlerde geçen âyetlerin başına herhangi bir ibare getirilmemiş, doğrudan konuyla bağlantılı noktada kimi zaman bir kısmı, kimi zaman tamamı kullanılmıştır.

(Bakara/31.)	Âdeme bütün isimleri öğretmişti.	وَ عَلَّمَ آدَمَ
(İsrâ/15.)	Kim doğru yolu bulursa	فَإِنَّ مَن لَّهُ الْهُدَىٰ
(Nûr/37.)	(Öyle) adamlar (vardır ki) onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allâhı zikretmekten alıkoyamaz	تُلْهِجُم تِجَارَةً وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ رِجَالًا
(Mü'min/17.)	Bugün haksızlık yok. Şüphesiz ki Allâh, hesabı çarçabuk görendir.	لَا ظَلَمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
(Fussilet/53.)	Nihayet onun hak olduğu şüphesiz kendileri için de	وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعَنَّهُمْ أَنِ الْحَقِّ
(Rahmân/19.20.)	(Suyu acı ve tatlı) iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. (Böyle iken) aralarında yekdiğere tecâvüz etmiye mâni bir perde vardır.	يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ مَرَاجَ الْبَحْرَيْنِ
(Hadîd/13.)	(Öyle ki) onun içinde rahmet, dış yanında da azâb vardır	بِأَطْنَةِ فِيهِ الرَّحْمَتُ وَ ظَاهِرُهُ مِن قَبْلِهِ الْعَذَابُ
(Mürselât/19.)	(Allâh'ın ayetlerini ve peygamberlerini) yalan sayanların o gün vay haline!	وَيَلُومُ الْيَوْمَ الَّذِينَ كَذَبُوا

2.16.2. Hadîsler

Hâtemü'l-Esrâr ve Bahrü'l-Hayât adlı eserler, içerik olarak neredeyse aynı olduğundan, Ahmed Hamdî'nin hadîsleri genellikle birden fazla kez kullandığı görülmüştür. Konuya hizmet ve bir tasdik unsuru olarak eserlerde yer alan bu hadîslerin kimi zaman bir kısmı, kimi zaman tamamı kullanılmıştır.⁴²

⁴² Hadîslerin tahrîci yapılmamıştır.

Ölmeden önce ölünüz

مُوتُوا قَبْلَ أَنْتَ مُوتُوا

Yoldan geçenler, kendinizi kabir ehlinden sayın

أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَ عُدْ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ
الْقَبْرِ

Âlim olduğunu söyleyen kimse, cahilin ta kendisidir

مَنْ قَالَ أَنَا عَالِمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ

Şefaetim, ümmetimin büyük günahlıdır

شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَارِ مِنْ أُمَّتِي

İnsanların en hayırlısı, insanlara iyilik yapandır

خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ

Nefsini bilen Rabbını bilir

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

2.17. Kitâb-ı Keşfiyye

37 bölümden ve toplam 1592 beyitten meydana gelen eserin içeriği, şairin biyografisi de dâhil olmak üzere, çoğunlukla tasavvufî konulardan ve yer yer diğer iki eserde olduğu gibi Kâdirî tarîkatinin özelliklerinden (Tekrarı olmak suretiyle) oluşmaktadır. Yer yer şiirlerin arasına yerleştirilmiş olan âyet ve hadîslerle, peşi sıra gelen şiirin konu bütünlüğü göz önüne alındığında Ahmed Hamdî'nin Kur'ân-ı Kerîm'e ve peygamberin sözlerine olan hâkimiyeti dikkat çekmektedir.

Ahmed Hamdî'nin Kitâb-ı Keşfiyye'yi kaleme alırken istediği şey de tam olarak Allâh'ın emirlerini ve peygamberin öğütlerini halka hatırlatmaktır. Yer yer tarîkat vurgusu da yapan şair, eserinde şerî'at, tarîkat, marifet ve hakikat üzerine her şeyi ayrıntısıyla açıkladığını, okuyanın ya da dinleyenin bu gerçeklik karşısında mest olacağını söylemektedir:

Şerî'at tarîkat ma'rûf hakikat eyledim tafsîl

Okur dinler anı hep kim olalar cümle mestânı (79. 9.)

Şair, kendisine pîr Abdülkâdir-i Geylânî tarafından açılan keşf âlemini hatırlatarak, ondan aldığı bu feyz ile başkalarının da bu sırra ulaşmasını istediği için eserin adını Keşfiyye koyduğunu belirtmekte ve bu ad ile güzel bir şekilde basılmasını dilemektedir:

Çünkü bana keşf olundu bu makâl

Tahrîr itdim bunca ma'ni lâ-mahâl (97. 2.)

Budur ad buna Keşfiyye dinilsün

Bu ism ile hüsn-i vech idinilsün (97. 3.)

Hamdî'nin, benzerini hiç kimsenin yazmamış olduğunu söylediği⁴³ eser, edebî manada kafiye uydurma gayesiyle kelimelerde yapılan bazı değişiklikler, kendini tekrar eden mısralar ve vezin uyuşmazlığı gibi nedenlerle etimolojik ve biçimsel olarak güçlü bir yapıya sahip olmasa da, divan şiirlerini aratmayacak telmih sanatıyla, bazı bölümlerinde yer alan ve kısmen manzum bir tiyatro metni olarak adlandırılabilir bölümleriyle, yukarıda bahsedilen açığı bir noktada kapatacak yapıdadır. O, döneminin sosyal ve siyasi olaylarına dair verdiği bilgilerle, canlı bir anlatım yakalamak için beyitlere yüklediği tasvirlerle, islâmiyette büyük önem arz eden Kerbelâ gibi olaylara ayırdığı bölümlerle, kişilerin sakınması gereken insan tiplerini belirleyip anlattığı, bir bakıma kıyafetnameyi andıran şiirle ve genel anlamda şiirlerin bütünlüğünü koruyacak şekilde aktardığı rivayetlerle Kitâb-ı Keşfiyye'yi tahlile müsait bir hale getirmiştir.

Metnin dâhili ve şekli olarak tahlili yapılırken onun öncelikli olarak anlaşılmalı olması yani tedkiki yapan kişinin zihninde metnin şerhinin mesele olmaktan çıkmış olması lüzumludur. Tahlil ile çok sayıda teferruat bilgisine ulaşılabilir. Bunlar vezin, kafiye gibi şekle ve kelime kadrosunun hususiyetleri, lafız mana ilişkileri, sanatlar, mazmunlar gibi manaya yöneliktir. İşte bütün bu hususların o metinde ne için var olduklarının, fonksiyonlarının ne olduğunun tespiti lazımdır. Yani üslubun ve bu üslubla şekle bürünen muhtevanın, mazmunun bizi bir sanatkâr ruhuna götürmesi hatta o ruhu bize ifşa etmesi gerekir.⁴⁴ Bu doğrultuda Kitâb-ı Keşfiyye, din ve tasavvuf başlıkları altında, divan edebiyatına hizmet eden mazmunlar ele alınarak incelenecektir.

2.17.1. Din

2.17.1.1. Allâh

Ahmed Hamdî, Allâh'ı isim ve sıfatlarıyla zikrederek, O'nun merhametini, âlemi yaratma kudretini, her şeyden haberdar olduğunu, tüm yaratılmışların O'nu zikrettiğini, kullarını affetmek için bahane aradığını fakat isyanında ısrar eden kullara da azap verici olduğunu söylemektedir. Eserde geçen Allâh'ın isim ve sıfatları şunlardır: Hak, Hudâ, Te'âlâ, Hak Te'âlâ, Rabb, Rabbenâ, Rabb-ı Te'âlâ, Hû, Hay, Zü'l-Celâl, Allâh, Vehhâb, Tevvâb, Ma'bûd, Mevlâ, Gaffar, Hâdî,

⁴³ Bir kitâb kim bana olmuşdır ihsân - Ann mislini düzmemişdir insân. (99. 2.)

⁴⁴ M. Ali Yekta Saraç, *Divan Tahlilleri Üzerine*, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul, 1999, s. 212.

Zâhir, Cabbâr, Settâr, Hannân, Fettâh, Şâfi, Hâlik, Hallâk, Bârî, Sânî. Şimdiye dek kullanılması konusunda mutasavvıflarca ortak bir kanıya varılamayan Tanrı kelimesi de, Allâh'ı ifade ederken kullanılan bir sıfat olarak görülmektedir.

Allâh'ın nazarında ayırım yoktur, O'nun katında bütün insanlar birdir:

Münkâtı' mı ider nazardan **Allâh**

Bir tutar hem katında cümle nâsı (4. 8.)

Kişinin yaptığı her şey kendisi içindir, Allâh'ın, kulun yaptığı ibadete ihtiyacı yoktur:

Küllî nefsin kıldığı kendi içündür

'İbâdetin **Hakk**'a ne iktizâsı (5. 14.)

Allâh bağışlayıcıdır, kulunun kendisine sığınmasını ve hayırlı işler yapmasını sever:

Atâ' **Hak**'dan ise bizden taleb var

Sever ilticâ' ile istinâsı (2. 6.)

Dünyada, Allâh'a eren nesne ve onu gören kul yoktur. Allâh hiçbir şeye Tanrılık vasfı vermemiştir, çünkü yaratan yalnız O'dur:

Ki var mı nesne irmedi anı kulları görmedi

Ki bir tanrılık virmedi benim **Hallâk** diye Allâh (54. 9.)

Bir misafir Allâh'a inanmıyor bile olsa, o kişiye ilgi gösterilmelidir⁴⁵, çünkü Allâh cömert kullarını sever:

Red itme bir müsâfirden velev kim ise kâfirden

Sever **Hak** sehî kulları malı 'ömri bu yolda sac (33. 10.)

Allâh, kullarını yalnızca beşerî ihtiyaçlarını karşılasınlar diye değil, ibâdet etsinler diye yaratmıştır. Kulun dileği fesada karışmamaktır:

Yeyüp içmek için **Allâh** bizi salmadı dünyâya

'İbâdetçün yaratmıştır 'amelde eyleme ifsâd (35. 7.)

---

⁴⁵ İlgili hadise ma'nen iktibas örneği oluşturmaktadır: "Kâfir bile olsa, misafire ikram ediniz." Bkz: Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul, 3013, s. 112.

Hamdî, Allâh'a dua ettiği yerlerde yâ ilâhî, yâ Râb ve ‘her şeyin sahibi’ manasına gelen Hudâvendâ gibi nidâları kullanır:

Kabul eyle du'âmı **yâ ilâhî**
Ki sensin cümle halkın padişâhı (98. 3.)

Asi kulun kârı, Allâh'ın şânına yakışır halde günahları örtücü ve bağışlayıcı olmasıdır:

Kulun kârı durur ‘isyân efendisi ider gufrân
Yaraşır şânına **yâ Rab** bize eyle nasîb anı (78. 11.)

Şair, Allâh'ın kendilerine de iyilik etmesini, kıyamet günü hesap sorarak onları ateşe atmamasını dilemektedir:

Hudâvendâ hudâvendâ bu biz kullara da lutf it
Hisâb u ihtisâbla ‘azâba eyleme ihrâk (47. 14.)

2.17.1.2. Melekler

Allâh'ın emrindeki melekler, ömrünü boş yere geçirip ziyân eden kullara şaşırıp kalırlar:

Sürinüp çürük sevdâçün zâyi' eylesin ‘ömri
Ta'accüb ideler seni **melekler** de kalalar şaş (85. 2.)

Ahmed Hamdî, bunun aksinde hareket edip, Allâh yolunda malını ve canını feda eden kişileri görünce meleklerin mutlu olacaklarını da söylemektedir:

Hudâ'nın kullığında gel çüridüp cism ile cânı
Sa'âdet kona başına **melâ'ikler** ola mesrûr (63. 14.)

Allâh, bir şeyi istediği zaman ‘Ol.’ der ve o şey anında olur. Melekleri de bu şekilde yaratan Allâh, onları cinsiyetlere bölmemiş ve aralarına itaat etme kavramını koymamıştır:

Yaratdı nûrdan **melâ'ikler** müntehiz emrine
Kılmadı erkek dişi birbirine itmedi râm (50. 11.)

Bu melekler, dünyada insan üzerine vasf olunmuş hiçbir kavramı taşımazlar. Onlar yemez içmezler, giyim kuşam gibi bir sorumlulukları yoktur, gülmez oynamazlar ve birbirlerine ait olacak şekilde yaratılmamışlardır:

Yemez içmez uyumazlar ne geyser ne kuşanur
Ne güler ne oynar olmazlar birbirine ‘âmm (50. 12.)

Kirâmen Kâtibin adı verilen ve insanların işledikleri iyi/kötü amelleri kaydetmekle yükümlü olan melekler, vazifeleri üzere işlenmiştir: Sağ ve sol yanda görevli melekler vardır, onlar iyiliği ve kötülüğü yazarlar:

Yemîn u yesâr iki melek durur me’mûr
Kirâmen kâtibin dirler hayır ve şer idüp nessâh (34. 14.)

Sağ ve sol yanda bu görev için bekleyen meleklerin, kişi suç işlediği an sabredip üç gün beklediklerini söyleyen şair, üç günün sonunda kişi suçunu farkedip tövbe etmezse günahının o zaman yazıldığını söylemektedir:

Kaçan bir muhalif insân kıla ol sehv ile ‘isyân
Sabr idüp anı yazmazlar ve illâ kim ola infâh (34. 16.)

Didiler ba’zılar üç gün kabâhatlar yazılmaz şol
Eger itmezse tevbe ol olur defterine ressâh (35. 1.)

Eserde Mikâ’il meleğine rastlanmamıştır. Hamdî, geriye kalan üç büyük meleği yine vazifelendirildikleri görevlere göre işlemiştir. Bahrü’l-Hayât’ta geçen bir beyitte, İsrâfil sûru üflediğinde o kıyamet günü, dünya kopsa bile müridin kılına zarar gelmeyeceği söylenir:

Temâmiyle icrâ kılsaydı **İsrâfil** sûrını
Mürîdin bir kılına zarar değmez kopsa cihân (B.H. 11. 5.)

Kitâb-ı Keşfiyye’de İsrâfil meleğinin doğrudan adına rastlanılmasa da, şair, sûra üfleme ve kıyameti konu ettiği beyitlerde İsrâfil meleğini işaret eder. Sûra üflendiğinde halk dirilir ve mahşer yeri kurulur, tüm bunlar göz açıp kapayıncaya kadar gerçekleşir ve kimsenin haberi olmaz:

Sûr uruldu halk dirildi kuruldu mahşer meger
Gözini açup bir kimsenin olmadı haberi (96. 1.)

Kişi ömrünün sonuna geldiğinde, canını teslim almak için bekleyen Azrâ’il’i görür ve onu gören gözler, meleğin yüzüne hayran kalır:

‘Ömürdir encâma varur yakanı ‘**Azrâ’il** alur
Yüzüne gözlerin kalur olursın hüsnine hayrân (51. 11.)

Ahmed Hamdî, Cebrâ'il meleğini de genellikle kendi vazîfesi olan Allâh ile peygamber arası haberleri/mesajları taşımasıyla konu eder. Bir başka yerde bu meleğin fiziksel özelliğine de değinen şair, onun taşkınlık yapan Lût kavmini kanadıyla savurduğunu anlatmaktadır. Cibrîl olarak kullanıldığı da görülmektedir. Allâh'tan Cibrîl'e ferman gelir ve o yeryüzüne iner:

Meger **Cebrâ'il**'e bir gün irişdi Bârî'den fermân
Gelüp yeryüzüne **Cibrîl** muhakkak eyledi devrân (88. 7.)

Bir rivâyete göre, Allâh'ın selâmını iletmek üzere Cebrâ'il, Hz. Muhammed'in yanına gelir:

Ol sâ'atde **Cebrâ'il** yere indi
Ya Muhammed Hak selâm ider didi (17. 14.)

Cebrâ'il'e bir gün Allâh'tan emir geldiğini, bunun üzerine meleğin yeryüzüne indiğini söyleyen şair, Allâh'a karşı o vakitler asi olan Lût kavminin Cebrâ'il'i görünce mahcup olduklarını ve meleğin kanadını savurmasıyla cümlesinin topraktan ayrılıp helâk olduğunu anlatmaktadır:

Meger **Cebrâ'ile** bir gün irişdi Bârî'den fermân
Gelüp yeryüzüne **Cibrîl** muhakkak eyledi devrân (88. 7.)

O sene ma'lûm Lût kavmi 'âsî olmuşdı Hakk'a
Görüp **Cebrâ'il**'i mahcûb be-gâyet oldılar ferhân (88. 8.)

Hemîn bir kanadın saldı bütün ol diyâr aldı
Dahi ref'-i semâdan son savurdı yerlere harmân (88. 10.)

2.17.1.3. Dînî Kitaplar

Ahmed Hamdî, Kur'ân-ı Kerîm'in yanında, İncil'i ve Tevrat'ı indirildikleri peygamberlerin adları ile birlikte kullanmıştır.

2.17.1.3.1. Tevrat

Kelîmu'llâh sıfatı, Allâh'ın doğrudan konuştuğu kişiye verilen isimdir ve bu isim yalnızca Hz.Mûsâ için kullanılmaktadır. İnsanlar Tevrat'ı okuyup Hz.Mûsâ'nın hâlini anlarlar ve adalet duygusuyla ona ümmet olurlar:

Okuyup leff-i **Tevrât**'ta çü buldı vasfını anın
İdüp insâf ana ümmet Mûsâ oldı Kelim'ullâh (89. 3.)

2.17.1.3.2. İncil

Allâh, Hz.İsa'nın niteliklerini İncil'de göstermiş ve ümmet sahibi olan İsa peygamberi göğe çıkartmıştır⁴⁶:

Görüp **İncil**'de evsâfin İllâhî ümmet it didi
Anınçün seyyâh eyledi semâya Îsâ Rûhu'llâh (89. 4.)

2.17.1.3.3. Kur'ân-ı Kerîm

İsm-i 'azâm, Allâh'ın tüm isimlerinin toplandığı bir manaya sahiptir ve bunun hangi isim olduğu bilinmemektedir. İsm-i 'azâm'ını Allâh, Kadir Gecesi indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'in içine gizlemiştir:

İsm-i 'azâmı koydı **Kur'ân**'ına
Leyle-i Kadir kamu eyyâmında (92. 15.)

Kur'ân-ı Kerîm, kişinin kalbini kıskançlıktan, kinden ve haramdan temizler. Kişi daima tövbe ve istiğfar etmeli, alçakgönüllü olmalıdır:

Kur'ân'dır pâk iden kalbi hased u buğz u menhîden
Ta'ib u müstağfir olup da'imân eyleye izlâl (50. 7.)

Kur'ân-ı Kerîm'in sırrı, yedi ayetten meydana gelen ve ilk sûre olma özelliğine sahip Fâtihâ Sûresi'ndedir, okuyup anlamını bilmek mutlak gerekliliktir:

Yedi âyet 'azîm **Kur'ân** Fâtihâ'dır bilâ pünhân
Okuyup ma'nâsın bilmek be-gâyet iktizâsından (21. 13.)

---

⁴⁶ Meryem sûresi 57. ayete tam iktibas örneği oluşturmuştur: Biz onu pek yüce bir yere yükselttik. Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.2, s. 558.

2.17.1.4. Peygamberler

2.17.1.4.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem eserde, yaratılışı ve cennetten kovulmasına sebep olan olay gibi kendine özgü vasıflarla işlenmiştir.

Allâh'ın yarattığı ilk ve temiz insan olma manasını taşıyan Safiyu'llâh, Âdem peygamber için kullanılmaktadır. Hz. Âdem, cennet kapısında Allâh'ın şerefli ismini görmüş ve günahına o ismi şefâ'atçi kabul etmiştir:

Yazılmış ism-i şerîfi görüp cennet kapusunda

Şâfi' idindi zenbine anı **Âdem** Safiyyu'llâh (89. 2.)

Allâh, bir vücut meydana getirip o vücuda 'insan' manasına gelen Âdem ismini vermiştir. Hz. Âdem'e isimleri öğretmiş⁴⁷, Hz. Havva'yı ona arkadaş kılmıştır:

Yaratdı bir 'azîz kalub **Âdem** virdi anın adın

Ana bildirdi esmâyı ma'an Havvâ idüp icma' (45. 5.)

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın arasındaki sevgi bağının ve muhabbetin peygamberi şaşırttığını söyleyen Hamdî, bu şaşkınlık içerisindeyken onun, Allâh'ın kendisine verdiği nişanın kıymetini bilmediğini söylemektedir:

Kaçan **Âdem**'e ol Havvâ ki mehrin eyledi da'vâ

Tahayyürde kalup Âdem ki bilmedi nola eşrât (43. 3.)

Bahrü'l-Hayât'ta, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olan olaya değinilmiştir. Âdem peygamber taşıdığı şerefın farkında olmasına rağmen, bir tahıl tanesine sonsuzluğu/cenneti değiştir. Buna karşılık tezat olarak, bu sırta eren İbrahim Edhem, dünya üzerindeki tüm malını ve yurdunu bırakıp fakr hâlini seçmesiyle ele alınmıştır:

Çü bildi teşrîfin **Âdem** değışdi habbeye huldi

Kodı iklimini Edhem kaçan bu esrârı duydu (B.H. s.23. 1.)

---

⁴⁷ Burada Bakara Suresi'nin 31. ayetine tam iktibas vardır: Âdeme bütün isimleri öğretmişti. Sonra onları (onların delâlet ettikleri âlemleri, eşyayı) meleklerle gösterip: Doğrucular iseniz (her şey'in iç yüzünü biliyorsanız) bunları adlarıyla bana haber verin demişti. Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.1, s. 19.

2.17.1.4.2. Hz. Nûh

Nuh peygamber, yalnızca tufan olayı ile esere konu olmuştur. Ruhu Nûh peygamberin tufanına eren hiçbir yaralı, böylesi bir cerrahın/iyileştirici gücün benzerini görmez. Nûh' gemisinde olmak, gidilebilecek ne güzel yurttur:

Zehî devlet senin rûhın tûfânına ire **Nûh**'ın

Bu resme ola mecrûhın nazîrin görmedi cerrâh (34. 3.)

2.17.1.4.3. Hz. İbrâhim

Allâh'ın birliğini inkâr eden ve ona şirk koşan Nemrûd'un, Hz. İbrâhim'i ateşe atmasını anlatan beyit, Enbiyâ Sûresi 68. ve 69. ayetlere⁴⁸ telmih görevi görür. İbrâhim peygamberin Allâh'ın kararına teslimiyeti, Nemrûd'un ateşini söndürür ve Hz. İbrâhim'i selâmete kavuşturur. Onun bu teslimiyeti Allâh'ın dostu sıfatını almasına da vesiledir:

Hû değil miydi Nemrûd'un nârını eyledi gülşen

Selâmet oldı **İbrâhim** Halîl'ullâh yazar ebhâs (16. 13.)

2.17.1.4.4. Hz. Süleymân

Hz. Süleymân, eserde mührüyle, tahtıyla ve hükmüyle konu edilmiştir. Süleymân peygamberin de asıl vatani ahirettir, çünkü ecelden kimse kurtulamamıştır:

Süleymân'da ise sultân âhirettir ana evtân

Pes elvedâ' diye kimesne ecelden bulmaya necât (30. 11.)

Hz. Süleymân da, diğer peygamberler gibi Allâh tarafından seçilmiş, zamanının şartlarına göre mucizeler verilmiş ve ilim bahşedilmiş bir peygamberdir. Canına tak eden, varlığını hissettiren bu ilim ve derin mana, onun kalbinde marifet ışığına karşı yankı bulmuştur:

Gelüp cânında dak ide ma'ânînin **Süleymân**'ı

Ma'ârif şem'ine karşı düşürür kalbe in'ikâs (84. 13.)

---

⁴⁸ 68 - Dediler: «Ona yakın ! (bu suretle) Tanrılarınıza yardım edin, eğer (bir iş) yapanlarsanız. 69 - Biz de dedik: 'Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selamet ol'' Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.2, s. 591.

2.17.1.4.5. Hz. Yûsûf

Eserde Yûsûf-ı Ken'ân olarak karşılaşılan Hz. Yûsûf, âşık kişi anlatılırken bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Şair, peygamberlerin bazı özellikleri ile tezat oluşturarak âşığın dünyadaki halini betimlemeye çalışır. Ona göre âşık, bazen Hz. İsâ gibi fakir duraklara yürür, bazen Hz. Yûsûf gibi Mısır'da servet sahibi olur:

Ba'zı fakîr menâzilinde yürür İsâ gibi

Ba'zı **Yûsûf-ı Ken'ân** gibi Mısır'a mâl-dâr idi (23. 14)

Âşık bazen de, Hz. Yûsûf'u gören Zeliha gibidir. Burada, Yûsûf peygamberin gömleğindeki kan olayına değinilerek, onun yaşadığı zorluktan nasıl kurtulup seçkin bir kişi olduğu konusuna telmih yapılmaktadır:

Kanı **Yûsûf-ı Ken'ân**'ı gören Zelhâ misâlinde

Kanı kan imtisâlinde arıyup eyleye mümtâz (39. 2.)

Allâh'ın kulunu nasıl sınavacağı belli değildir. O'nun katında her şey değişebilir. Bu doğrultuda Hz. Yûsûf'un baba ocağında geçirdiği zorlu hayatı konu eden Ahmed Hamdî, peygamberin sonradan nasıl hüküm sahibi olduğunu hatırlatmaktadır:

Sürinüp belde bir bende 'alâmet âsârı yokken

Oturdu tahtında hüküm itdi **Yûsûf-ı Ken'ân**'ı ebhâs (32. 4.)

2.17.1.4.6. Hz. Mûsâ

Mûsâ peygamberin asasını denize vurup yol açması ve kendisine inananlarla oradan geçip gitmesi yalnız Allâh'ın işidir, bu vesileyle Firavun ve halkı feryatlarla suya batırılmıştır:

Hû'dur **Mûsâ**'nın esmâsı 'asâ saldığı deryâyâ

Gark etdi kavmi Fir'avn'ı akıtdı zâr-ı zâr ebhâs (16. 12.)

Kovulmuş ve lanetlenmiş Firavun'un, Hz. Mûsâ'ya düşmanlık etmesi uygun değildir:

Lâyık mı kim olub la'în Firavun

'Adâvet kılasın nebî **Mûsâ**'ya (8. 3.)

Göstermiş olduğu mucizelerle etrafındakileri hayrete düşüren Hz. Mûsâ'yı kendine örnek alan Hamdî, Allâh'ın isimlerini zikrettiği vakit onu dinleyenlerin hayranlıkla ruhlarını doyurmalarını dilemektedir:

Tahayyürde koyam sem idenleri **Mûsâ** gibi
Zevk ile kılalar esmâyı rûhlara in gıdâ (B.H. s.2)

2.17.1.4.7. Hz. Hızır

Hızır peygamber, eserde ölümsüzlüğü sunduğu sır ve insanlara görünmesi gibi konularla işlenmiştir. Güzelliğin çeşmesinden bu sırra/âb-ı hayâta ulaşırken Hz. Hızır'ı bir teşbih unsuru olarak kullanan şairin bir elinde güzel kokulu şerbet, dilinde ise Kur'ân vardır:

Hızır gibi hayât içdim letâfet selsebîlinden
Elimde şerbet-i kâfûr dilimde Kur'ân'ı ebhâs (31. 13.)

Şair, Hızır peygamberin kendisine görünmesini bir kıssa gibi anlatır: Hızır peygamber, kısa boylu ve yüzü nurlu, güzel bir zâttır. Ahmed Hamdî'ye bazı şeyler söyleyip yanından uzaklaşmaktadır. Üçüncü kez geldiğinde, Hamdî dikkat kesilerek onu dinlemiş ve yine aynı şeyi söylediğini farketmiştir. Kendisini tanımayan ve bu sebeple yüzüne bakmakta ısrar etmeyen Ahmed Hamdî'nin elini tutup ona söyleyecek sözü olup olmadığını soran Hz. Hızır, "Hızır olduğunu bildiğim için utanırım, seninle arkadaşlık etmeye kimin hâli vardır?" cevabını alır almaz, Ahmed Hamdî'nin yanından kaybolur:

Kaddi alçak muhakkak geldi bir zât
Yüzi gökçek münevver idi bizzat (97. 13.)

Didi bir söz bana durmadı geçdi
Yine bir söz söyledi geldi geçdi (97. 14.)

Üçünci kez çökeldi bana ol er
Sâmi' oldım bakdım gine anı der (97. 15.)

Ben âşinâ olmadım elim tutdı
Kul yâ âhî böyle niçünsin didi (97. 16.)

Sükût itdim yine kaldırmadım göz
Didi söylemeğe sende yok mı söz (97.17.)

Didim **Hızır** oldığınçün iderem ‘âr
Seninle müsâhib kimde o hâl var (98. 1.)

2.17.1.4.8. Hz. İsa

İsa peygamberin Kitâb-ı Keşfiyye’de söz konusu edildiği beyitlerden biri İncil başlığı altında, bir diğeri Hz. Yûsûf başlığı altında verilmiştir. Bahrü’l-Hayât’ta geçen ilgili beyitte ise, Hz. Meryem oğlu İsa peygamberin sahip olduğu büyük ilme (Ölüleri diriltme gücü) işaret ederek onu kendine örnek alan Ahmed Hamdî, ma’nen ölümlerin dirilip gerçeği görmeleri için sözlerini yüksek sesle dile getirmeyi dilemektedir:

‘İlme ta’zîm eyleyüp ibn-i Meryem **İsa** gibi
Mürdeler ihyâsıçün söze eyleyem i’tidâ (s.2.)

2.17.1.4.9. Hz. Muhammed

Ahmed Hamdî’nin en çok zikrettiği peygamber Hz. Muhammed’dir. Eserde, peygamber için yazılmış *Na’t-ı Mahbûb* adlı bir bölüm vardır. Bu bölümde, yer yer Hz. Muhammed’i nitelemek için kullanılan mahbûb kelimesiyle redif oluşturularak, okuyan kişiye öğütler verilmektedir.⁴⁹ Hz. Muhammed, öncedir ve sonradır. Onun bilgisi Allâh vergisidir ve ilminin sonu yoktur:

Muhammed evvel u âhîr **Muhammed** zâhir u bâtın
Ne bilmesine yol olur ne ‘ilminin nihâyâtı (25. 9.)

Hz. Muhammed’in sahip olduğu derin ve vasıtasız ilmin vurgulandığı bir başka beyitte Ahmed Hamdî, peygamberi sultan olarak nitelemekte ve ona Allâh tarafından verilen haklara hiç kimsenin ulaşamayacağını belirtmektedir:

‘Ulûm-ı cümle esrârı ledünnîdi o **sultânın**
Anın istihkâkına hiç irişmez kimsenin zâtı (25. 12.)

Âlemin/peygamberlerin başı, Allâh’ın tecelli ettiği hazret, insanların en kıymetlisi gibi sıfatlarla peygamberi yücelten Hamdî, var olan tüm sıfatların en güzellerinin yalnız Hz. Muhammed’e ait olduğunu vurgulamaktadır:

Elâ ey **server-i ‘âlem** elâ ey **hazret-i mir’ât**
Veyâ ey **cevher-i âdem** senindir ihsân-ı sıfât (29. 2.)

⁴⁹ Bkz: Kitâb-ı Keşfiyye, s. 93.

Allâh birdir ve Hz. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Kelime-i Şehâdet'in işaret edildiği bu beyitte, Allâh'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in resûllüğüne tanıklık edenlerin doğru yolu bulduğu söylenmektedir :

Ki birdir diyeler Allâh **Muhammed**'dir Resûlullâh
Ki bu gayb-ı şehâdetden bulanlar buldılar irşâd (35. 10.)

Allâh, kendi yüzünün bir tecellisi olarak, benzersiz biçimde yarattığı Hz. Muhammed ile bilinir olmuştur:

Didi Allâh yâ **Muhammed** yaratmadım senin gibi
Bilindim sen ile halka ki sensin vechime mir'ât (71. 8.)

Hamdî, Hz. Muhammed'in ümmeti olmayı bir şeref olarak görür, Yahudi ve Hristiyan olmadığı için Allâh'a şükreder:

Bize yetmez mi bu devlet **Muhammed**'e olup ümmet
Bi-Hamdîllâh yaratmadı yahûdi vü nasârâdan (74. 2.)

Ahmed Hamdî'ye göre, Hz. Muhammed gibi bir şefâ'at edicinin ümmeti olmak şeref kaynağıdır ve en aşağı peygamber bile, İsrâ'iloğullarının en şerefli peygamberinden daha iyidir: Bkz: Bahrü'l-Hayat s.21. - Hatemü'l-Esrar s.10.

2.17.1.5. Dört Halife

2.17.1.5.1. Hz. Ebûbekir

Hz. Ebûbekir eserde tek başına zikredilmemiş; dört halife bir arada anılmıştır. Bahrü'l-Hayât'ta Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin dost olduğu, hiçbirinin bu soysuz sefanın zevkini tatmadığı anlatılmaktadır:

Ebûbekir Ömer Osman Ali çâr-ı yâr oldılar
Hiç biri tatmadı zevkini bu ebter safânın (B.H. 16. 5.)

Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali kutsal görevi icrâ edecek vakte eriştiklerinde Hz. Muhammed'in sözlerini hayata geçirmişlerdir:

Ebûbekir Ömer Osman Ali vakt-i sa'âdetde
İrişdi oldı iç yârı kelâmın itdiler inşâ (6. 8.)

2.17.1.5.2. Hz. Ömer

Hz. Ömer'in hukukçu tavrına, çeşitli yargılar getirmemiş olmasıyla işaret edilen beyitte, onun ikinci halife olduğu bilgisi verilmektedir:

Ömer çün oldı ikinci halife

Komadı hîç ahkâm-ı muhtelif (75. 11.)

Hz. Ömer, önce Mısır'ı sonra Şam'ı fethetmiş, oradaki kadın kölelerin güvende olacakları yerler belirlemiştir:

Feth itdi Mısır evvel sonra Şam'ı

Tutdı halâyık nesîme mesâmî (75. 12.)

Adaletinin vurgulandığı Hz. Ömer sayesinde halk rahata kavuşmuştur:

Kıldı halka temâmiyle 'adâlet

Sâyesinde oldı çok istirâhat (75. 13.)

2.17.1.5.3. Hz. Osman

Hz. Ömer'in vefatından sonra Hz. Osman üçüncü halife olmuş ve görevini yapmaya başlamıştır:

Gitdi 'Ömer halife oldı '**Osman**

Üçüncü vazîfeyi gördi '**Osman** (75. 14.)

2.17.1.5.4. Hz. Ali

Ahmed Hamdî, Hz. Osman'ın şehit edilmesini soğuk emir olarak nitelendirmektedir. Onun vafatının ardından Hz. Ali yerine geçmiş ve çok meşakkat çekmiştir:

Buna da irişince emr-i bârid

Nasb itdi yerine '**Ali** kibâd (75. 15.)

Eserde Hz. Ali'nin şehit edilişi bir durum olarak değil, olay örgüsü ile ele alınmıştır. Bu kısımda taht ve tâc meraklısı olan kişilerin başını Muaviye'nin çektiği, Hz. Ali'ye karşı askerlerin savaştığı ve büyük bir karmaşanın çıktığı anlatılmaktadır.⁵⁰

Halk bu karmaşanın içindeyken ecel, Hz. Ali'nin yakasından tutmuştur:

Bu resme halk ahlât iken mu'accel

Yakasından '**Ali**'nin tutdı ecel (76. 5.)

---

⁵⁰ Bkz: Kitab-ı Keşfiye, s. 76.

2.17.1.6. Ehlîbeyt

2.17.1.6.1. Hz. Hasan

Şair, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, babaları Hz. Ali'nin ardından halife oluşlarıyla ve şahıslarına has öne çıkan (Hz. Hasan'ın zehirlenmesi-Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi) özellikleriyle ele almıştır. Hz. Hasan, halifeliği sırasında kendisine verilen zehirle zikredilmektedir:

Hasan oldu halîfe ol mekânda
Anladı ağu verdiler ol anda (76. 6.)

2.17.1.6.2. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine sebep olan ikili iktidar tartışmalarına değinilen beyitte, Hz. Hüseyin'in altıncı halife olması üzerine, Muaviye oğlu Yezîd'in bu görevin kendisine ait olduğunu ileri sürdüğü anlatılmaktadır:

Oldı **Hüseyin** sâdisinci halîfe
Yezîdî didi benimdir vazîfe (76. 7.)

Kırk gün Hz. Hüseyin'in etrafı kuşatılmıştır, onun yanında üç yüz kişi vardır:

Kırk gün itdiler **Hüseyin**'i muhâsar
Üçyüz kişisi var idi ser-â-ser (76. 9.)

Ahmed Hamdî, Hz. Hüseyin'in etrafındaki üç yüz kişinin dağıldığını ve otuz kişinin kaldığını, bu otuz kişiden de ancak yirmisinin kılıç kullanabildiğini, insanların artık mecalsiz kaldıklarını anlattığı beyitlerin⁵¹ ardından, Hz. Hüseyin'in susuzluktan yere çöktüğünü ve şehit olacağını gözünün önüne getirdiğini söylemektedir:

Susuz kaldı **Hüseyin** pes oturdu
Şehîd olacağın göze getürdü (76. 12.)

Hz. Hüseyin'in boynuna aldığı bıçak darbesiyle başı yere düşmüş ve canı Hakk'a yol tutmuştur:

---

⁵¹ Kırıldılar otuz er kaldı ancak - Yigirmisi kılıç çalardı ancak. Bkz: 76. 10. Za'îf oldu ya'nî kamunun hâli - Birinin kalmadı aslâ mecâli. (76. 11.)

Kafasından çaldı bıçağıyla ol
Düşdi başı tutdı cânı Hakk'a yol (76. 15.)

2.17.1.7. Kader

Hamdî, Allâh'tan gelen her şeye rıza gösterip kadere teslim olmanın iyiliğinden bahseder. Ona göre en kıymetli söz, kişinin başına ne gelirse gelsin ‘‘Kaderimdir.’’ demesidir:

Kanı kanı getir bir er ne gelse **kader**imdür der
Kamusından budur ekber söz içinde mücellâ yaz (36. 15.)

Allâh'ın birliğini kabul etmek kişinin iradesine bağlı değildir, böyle düşünenlerin kaderinde keder olmaz:

Hak Te'âla bağladı çünkü **kader**
Yokdur irâde birle ana keder (64. 10.)

Allâh, kişiye iradeyi kaderine razı gelip gelmemesi konusunda vermiştir, rıza ise ancak Allâh'ın birliğine inanarak bulunur:

Îrâdeyi anınçün virdi kula
Kaderini rızâsı birle bula (64. 17.)

2.17.1.8. Ahiret ile İlgili Kavramlar

2.17.1.8.1. Ahiret

Bu dünyanın gülü, bahçesi hakiki zevki vermemektedir, kişi ahiretteki cennet bahçesini beklemelidir:

Bu bağın gülü reyhası sana zevk ü safâ virmez
Âhiret gülzârın gözle olursan ol ana mecbûr (63. 10.)

2.17.1.8.2. Kıyamet

Kıyamete dek ölümsüz olan Allâh'ın ismidir, hikmete kavuşmanın gerekliliği o ismi anmaktır:

Kıyâmete değin Hay'dır lâ-embât
Budur Hak hikmetinin iktizâsı (5. 9.)

Doğru yolda gidenler ve bu yola rehberlik edenler, kıyamet günü arşın gölgesinde otururlar ve Allâh onlara nurdan tabaklarda nimetler ihsan eder:

Mu'allimler **kıyâmet**de otura gölge-i 'arşda

Gele nûrdan tabaklarda yemekler olısar ihsân (51. 7.)

Kıyâmet, ölülerin dirileceği, hesapların görüleceği ve kişinin ameline göre muamele göreceği gündür. Şair, okuyana kıyametin varlığını ve mezardan dirilip kalkmayı hatırlatmaktadır:

Bilür misin **kıyâmet** kopmasını

Hem kabirden dirilüp kalkmasını (56. 5.)

2.17.1.8.3. Mahşer

Kıyamet günü insanların toplanacağı yer anlamına gelen mahşer kelimesi, eserde ehl-i mahşer olarak kullanılmaktadır. O yeri; insanların kabirlerinden çıplak ve her yanlarından ter akar halde çıkacakları, kadın ile erkeğin karışık olacağı, meleklerin günahkâr kulları yerlere atacağı, tepelerinde güneşin dikilip duracağı bir alan olarak betimleyen Hamdî, toplanan bu insanların 'Yâ Râb'' demeye güçlerinin olmayacağını söylemektedir:

Bu sûretde **ehl-i mahşer** hôr iken

Yâ Rab dimeğe tâkat yok iken (57. 7.)

2.17.1.8.4. Haşr

O gün insanlar, bir kişinin sığacağı yere bin bir kişi sığacak halde toplanırlar ve başları açık, ayakları çıplaktır:

Sığalar binbir ayakdan bir ayak

Haşr ola halk baş açık yalın ayak (57. 2.)

Asi kullar bir araya toplandıklarında, onlara azap gereklidir:

Haşr olmaktadır çünkü 'âsî kullar

'Azâb olmak iktizâ ider onlar (57. 14.)

2.17.1.8.5. Cennet

Ahmed Hamdî genel olarak cennet kavramını, kulun Allâh'a karşı ticari bir anlaşmanın içindeymiş gibi davranması sebebiyle yaptığı eleştirilerde kullanır. Fakat yer yer kendisiyle çeliştiği de görülmektedir. Eserde cennet, cinân, ravzâ, firdevs-i âlâ, uçmak gibi sıfatlarla zikredilmiştir. Bahrü'l-Hayât adlı eserde ise

cennetin yerine huld kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Cennette olmak, tam manasıyla selâmette olmak manasına gelmemektedir. Allâh eğer kulundan razı değilse, o kula cennette bile azap çektirecek güce sahiptir:

Eger râzı değil ise kulından kâdirdir ol

Cennet içre ‘azâba münkalib ide ve’s-selâm (50. 15.)

Ona göre Allâh, yalnızca cennetteki nimetler için kendini borçlu hissetme duygusuyla ibadet eden kimselere hesap sorar:

Sizinçün halk idüp **cennet** içini dopdolu ni’met

Buna mı kıldınız minnet yâ kullarım diye Allâh (53. 13.)

Cennet istemeyenler hayırlı işlerde bulunmazlar, bunlara karşılık Hamdî’nin ise tek istediği Allâh’tır:

Cennet istemeyen neyer hasanât

Hak benim olsun senin hûr-i **cennât** (72. 14.)

Şairin savunduğu bu düşünce ile çeliştiği beyitlere, cennet isteyenlere şerden uzak durmaları gerektiğini öğütlemesi örnek olarak gösterilebilir:

Eyâ ihvân-ı mü’minler işindin mi nedür **cennet**

Buları bulayım dersen kabûl eyleme hîç şerrü (52. 13.)

Ona göre açıkladığı sözler baldan tatlıdır ve bu sözler aynı zamanda cennetin de anahtarıdır:

Münâsib girü bir takrîr beyân idelim iftitâh

Sözüm baldan katı tatlu üzüm **uçm**aklara miftâh (82. 12.)

Kişinin başına ne geleceği belli değildir, ameline göre yeri ya cehennem olur ya da cennet:

Ne gelür başına yarın bilür misin anı ‘aceb

Cehennemî ola yerin veyâhud **ravzâ-yı cinân** (85. 12.)

Ahmed Hamdî, okuduğu tefsîrden⁵² hareketle, doğum yaparken vefat eden kadının şehit olarak anılacağını ve Allâh'ın bu sebeple o kadına rahmet edip onu cennete ulaştıracağını söylemektedir:

Buyurmuşdur girü ol şâh ki tefsîr-i kebîrinde
Nîsâ vaz'-ı veled ile ider ise eger vefât (31. 2.)
Zehî ikbâl zehî devlet şehîd olısar ol 'avret
Hak ana eyleyüp rahmet viriser **ravzâ-yı cennât** (31. 3.)

2.17.1.8.6. Kevser

Kevser, cennette inanan kimselerin içeceği su manasına gelmektedir. Bu kelime eserde, kevser-i havz olarak da kullanılmaktadır. Ahmed Hamdî, doğru yolu bulan kimselerin Allâh'ın lutfu ile kevserden içebileceklerini söyler:

Lâ-ceremdir bir esbâb ile irşâd olsa gerek
'İşk elinden nûş ide bâde-i **âb-ı kevserden** (94. 8.)

Allâh, bu mübarek suyu dost diye sevdiği Hz. Muhammed için bekletmektedir, bu suyu ümmetine içirmek ise peygamberin dileğine bağlıdır:

Hakîkat **Kevser-i Havz**'ım senin için durur ey dost
Dahi ümmetine bile sen eyle kabûl hâcât (71. 10.)

2.17.1.8.7. Cehennem

Eserde cehennem, sahip olduğu şiddetli ateş ve azap çekilecek bir yer olması gibi özellikleriyle ele alınmıştır. Tamu kelimesinin de cehennem yerine kullanıldığı görülmektedir. Cehennemim cim harfine tekabül ettiğini ve ateşli azaba işaret ettiğini söyler:

Hurûf-ı hecâdan evvel elif-i Hak'dır ulû'l-ârâ
Cehennem cim dimişlerdir işâret 'azâb-ı nâra (27. 8.)

Allâh kulundan razı ise, o kul cehennemde bile olsa sefa sürebilir, Allâh'ın gücü bunu yapmaya yeter:

Hakîkat budur Te'âla râzı ise kişiden
Cehennemde kâdirdir zevk ü safâ vire na'âm (50. 14.)

⁵² Ebû Dâvûd Taberânî'ye ait, Taberî Tefsîri olması muhtemeldir.

Cehennem ateşinin konu edildiği beyitte Hamdî, kıyamet günü Allâh'ın emriyle cehennemin harekete geçeceğini ve şiddetinin denizleri kurutabilecek güçte olacağını söylemektedir:

Hakk'ın emriyle **cehennem** yürüye

Şiddetinden deryâ olsa kurıya (57. 15.)

Kâfir kimseler için asla sorgu yoktur, Allâh onların cehenneme atılmasını emreder:

Kâfirler için olmaz aslâ su'âl

Emr ider Hak mâlike **tamu**ya sal (59. 16.)

Cehennem ehli kimseler, kıyamet günü şeytanın yakasına yapışıp ondan düşmanca hesap sorarlar:

Ehl-i tamu şeytânı yapışalar

Muhâsamat eyleyüp çatışalar (62. 4.)

2.17.1.9. Ölüm

Şair, ölümü, düşenleri içine çeken bir girdap olarak teşbih unsuru haline getirmiştir. Ölüm, gidenlerin dönmediği, kimsenin de bilmediği bir sırdır:

Ölüme çâre girmedi ne sırdır kimesne bilmedi

Gidenler girü dönmedi düşenleri çeker girdâb (29. 13.)

Kâfirlerin ve mü'minlerin canlarının nasıl alınacağı ve kıyamet günü ölümlerinin nasıl aniden dirileceği, Hz. Mûsâ'yı dinlemeyen Firavun'un layık görüldüğü azabı, insanların dünyaya aldanmaları karşılığında ne gibi şeyler yaşayacakları konusunda ağır uyarı içeren Nâzi'ât Sûresi'ni, ölüm hâlinin ant içilen bir hâl olduğu mesajıyla ele almaktadır:

İşitdin Hak Te'âla'llâh buyurmuşdur ve'l-nâzi'ât

Kasem ider bizde çünkü **ölüm**in hâlini bizzât (71. 5.)

2.17.1.10. Ruh

Allâh, Hz. Muhammed'in yüzüne tecelli ederek ilk olarak onun ruhunu görünür kılmıştır. Bu, Hz. Muhammed'in ulaşacağı makamın bir vesilesidir:

Rûhını ezhâr eyledi anın evvel Te'âlâ'llâh

Vesîle-i makâm itdi kılup vechinin mir'âtı (25. 10.)

2.17.1.11. Nefis

Nefis kavramı, Hamdî'de genel olarak karşısında kalınıp mücadeleye edilmesi gerek bir unsur olarak yer almaktadır. Kişi, iradesini koruyamayıp nefsiyle hareket ettiği sürece muradına erişemez:

Nefsin 'illeti sendeyken irâde

İrişür misin sanursın murâda (15. 14.)

Nefis, kişiyi derin bir gaflet uykusuna çeker. Nefsine teslim olan bu kişi, gün geldiği zaman Allâh'ın huzurunda yüzü kara halledir:

Seni celb eyledi **nefsin** bu gün zulmet menâmında

Yarın Hakk'ın dîvânında yüzünü eyleye kara (28. 8.)

Nefsini bilen kimseler canlarını ve başlarını Allâh yolunda feda etmelidirler:

Âşinâ-yı **nefs** olanlar bu yolda

Gerek fedâ eyleye cân u re'si (4. 13.)

Hamdî, manevi bir uykuda kalıp ömrünü ziyan etmediği ve nefesine karşı her zaman kılıcı elinde savaşa hazır halde beklediği için Allâh'a şükreder:

Hamd olsun kim hâb-nûşın 'ömrü hiç itmedim zâyî'

Kılıcı kına komadım hevâ-yı **nefse** gazâdan (74. 9.)

2.17.1.12. Şeytan

Eserde şeytan, önceleri Allâh'a her daim ibadet eden, fakat sonraları kibrine yenik düşen, genel anlamda insanların içine fesat salan ve kıyamet günü geldiğinde yoldan çıkardıklarını yüz üstü bırakan bir varlık olarak işlenmektedir. Yer yer la'în, mel'ûn ve iblis olarak zikredildiği de görülmektedir.

Şeytan, önceleri yeri göğü gezerek her vakit Allâh'a ibâdet ederdi fakat sonraları kibre boğuldu ve kendini her şeyden üstün gördü:

Gezüp **şeytân** yeri göği ‘ibâdet eyledi Hakk’a

Baş idi cümleden çünkü bilürdi kendini üstâz (85. 13.)

Eğer Allâh kullarına doğru yolda gidecekleri imanı vermez ise, şeytana yenik düşen kullar hataya ve isyana sürüklenir:

Hidâyet olmasa senden gâlib gelür bize **şeytân**

Çıkarır kulları yoldan iderler sehv ü ‘isyânı (78. 6.)

Hamdî, içinde bulunduğu ümmeti genel olarak güçsüz/zayıf olarak ifade etmektedir. Burada da görüleceği üzere, Allâh’a bu zayıf ümmeti ateşe atıp Hz. Muhammed’i üzgün, şeytanı ise mutlu edip etmeyeceği sorulmaktadır. Şair, burada cevabını bildiği bir soruyu Allâh’a sorarak istifhâm sanatına örnek oluşturmaktadır:

Ki sen bizi za’îf ümmeti lâıyk mı koyasın oda

Habîbini kılup mahzûn şâd idüp kâfir **şeytânı** (78. 9.)

Şeytanın fiziksel özelliklerini ‘‘içi ateş gibi parlak, dışı siyah’’ olarak betimlemektedir:

Şu kim etbâ’-yı **şeytân**dır ataş gibi dışı parlâk

Kırânı bilmek istersen içi siyah durur rennâk (49. 6.)

İblis ismini kullandığı beyitte, bu ismi doğrudan şeytanın kendi ağzından aktarmaktadır. O, kıyamet günü yoldan çıkardığı insanlar: ‘‘Bize Allâh’ın azabı yok dedin, içimize fesat saldın, şimdi ise işkenceye bıraktın’’ diye kendisinden hesap sorduğu vakit, ‘‘Adımın iblis olduğunu biliyordunuz, bana uymasaydınız’’ diyerek kendini aklamaya çalışacak olandır:

Tutmasanız ne var idi fesâdım

İblis olduğım bilürdiniz adım (62. 10.)

Her şeyin açıkça ortaya döküldüğü o gün şeytan, insanların suçu kendisine attığını söylemekle birlikte, onu bu hale getiren şeyin ne olduğunu da sormaktadır:

Siz dersiniz ki bize **la’în** itdi

Ya **la’îne** bu iğvâ-yı ağuyı kim itdi (62. 14.)

Makâm-ı kâmile, artık Ene'l-Hak diyen Mansûr'un hâlidir, cezbedir, kendinden geçmedir ve buraya ulaşan kişiye, şeytanın yanaşması mümkün değildir:

Kâmileye aslâ **la'în** yanaşmaz

Ene'l-Hak'dır kâmile aslâ şaşmaz (72. 11.)

Şeytanın, bütün insanların içine fesat salmayı ve onların îmânlarını bozmayı dilediğini söylemektedir:

Şu denlü cesâret kıldı o mel'ûn

Diler ifsâd eyleye cümle nâsı (5. 8.)

2.17.1.13. Zühd

Ahmed Hamdî, kendi ahvâlini anlattığı şiirde⁵³, zühd hayatı seçenlere muhalif geldiğini⁵⁴ ve bu türlü kimselerin onu müslüman olarak görmediklerini söylemektedir:

Muhâlif gelür **zühdiye** gidişin

Seni dimezler aslâ müslimansın (90. 11.)

2.17.1.14. Takva

Takvaya yalnız Allâh sıkça zikredilerek ulaşılabilir. Zikri çok olan kişi her daim Rabb'ını düşündüğü için günâha yanaşmaz. Şair de bu yol üzere Allâh'tan bağışlanma dilemekte ve bir anlık fırsat ile takvâya ulaşmayı ümit etmektedir:

İlâhî dilerem bizi 'atândan eyleyeme mahrum

Dahi bir lemha fırsat vir olalım zikr-i **takvâdan** (74. 5.)

2.17.1.15. Şerr

Kötü ve dinen yasaklı olan eylem manasına gelen şerr kavramı için Ahmed Hamdî, kişinin gözünü açıp gaflete düşmemesi ve şerr olanı kabul etmemesi yönünde öğütte bulunur:

Haber arar isen benden diyem seni sana senden

Gözün açup bu gafletten kabûl itmeyesin **şerrü** (88. 14.)

⁵³ Bkz: Kitab-ı Keşfiye, s. 90.

⁵⁴ Konuyla ilgili değerlendirme sonuç kısmında verilecektir.

Kişi şerre uyarsa ve nefsi aklına galip gelirse, nûru ateşe değişmiş olur:

Kişi şerre tâlib oldu nefis ‘akla gâlib oldu

Gâyet bu bir ‘ayıb oldu ki nûrı nâra tebdîlâ (55. 1.)

Şerr kavramını, kendisini yoldan çıkarmak için çabalayan bir tür vesvese olarak nitelemektedir ve verdiği mücadeleye bağlı olarak kesin bir şekilde cezâ alacağını da düşünmemektedir:

Şerr ister ben direm olmaz muharebe ider dâ’im

Emin olmamışam aslâ bu minvâl üzre cezâdan (74. 10.)

2.17.1.16. Hidayet

Allâh’ın kuluna doğru yolu göstermesi olarak tabir edilen hidayet kavramı için Ahmed Hamdî, bu lütuf karşısında şükür ve methi gece gündüz dilden eksik etmemeyi öğütlemektedir:

Kulım didi sana çünkü **hidâyet** eyledi Allâh

Fârîğ olmayalım her giz gice gün hamd ü senâdan (74. 3.)

Allâh, asi kullarını dosdoğru yol üzere kılmazsa, o kimseler gâfil olur ve öğüt almaz hâle gelirler:

Eger olmaz ise senden **hidâyet** ‘âsî kullara

Gâfil olur ki bir kimse kabûl eylemez itti’âz (44. 11.)

2.17.1.17. Dalalet

Halkın, düştüğü gaflet uykusundan uyanmayışı âlemin yoldan çıktığının göstergesidir:

Ne hikmet hâb-ı gafletde uyudu hiç uyanmaz halk

Temâm tıbkı **dalâlet**dir gidişi ‘âlemin ey nâs (30. 3.)

Ahmed Hamdî, bir köpeğin elinde⁵⁵ gönüllerin katılaştığını ve fânî olan milletin gece gündüz sapkınlıkla yanıldığını söylemektedir:

Esîr elinde bir kelbin kasâvet kapdı gönlümüz

Gice gündüz **dalâlet**de yanulur biz gibi fânî (78. 5.)

---

⁵⁵ Burada köpek denilerek hakaret üzere söz konusu edilen kişiye dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Ahmed Hamdî’nin dönemin ulemalarını kastettiği düşünülmektedir.

2.17.1.18. Din

Hiz. Muhammed'in anlatıldığı beyitte, peygamberin çiçekli bahçenin nuru, Allâh'ın da sırrı olduğu ve onun sözü ile dininin gerçekliği anlatılmaktadır:

Ki ol nûr-ı mezâhirdir gelen sırr-ı ilâhîden

Sözi **dîni** sahîh Hak'dır idelim böyle i'timâd (36. 1.)

2.17.1.19. İmân

Ahmed Hamdî, cahil halkın Allâh'ı görseler bile imân etmeyeceklerini söylemekte ve bunun neden olduğunu sormaktadır:⁵⁶

'Avâma Hakk'ı göstersen sanur gayrı **imân** itmez

Bu da neş'et ider nerden bilür misin anı ey gâb (9. 10.)

Gönlü hikmet ve imân ile dolan kişi başına bir dert geldiğinde perişan olmaz, bunun Allâh'tan olduğunu bilir. Aksini yapan kişi ise bu âlemden habersizdir:

Derd ile mahv olan kişi bu 'âlemden haber bilmez

Anınçün 'ârifün gönli dola hikmet ü **imândan** (75. 4.)

2.17.1.20. Mümin

Hamdî, inanmadığı halde inanıyormuş gibi davranıp halkın gözünü boyayanları eleştirir. Ona göre cahil denilen kişi tam da bir münâfık gibidir. Mümin olduklarını ileri süren bu kişiler, yalancıdırlar:

Câhil didiğimiz 'ayn-ı münâfık gibidir şeklâ

Velî biz **mü'min**iz dirler meger kim olalar kezzâb (9. 12.)

Allâh, mü'minleri ve mü'mini sevenleri sever. O, kendisinden istenildiğinde pek çok şey ihsan etmektedir:

Sever **mü'min**leri Allâh ma'a mü'min sevenleri

Neler ihsân kılısardır neler viriser isti'dât (30. 13.)

---

⁵⁶ Ahmed Hamdî, bir sonraki beyitte bu sorunun cevabını vermekte, nasibi az olan kişinin gönlünün gözünde olduğunu söyleyerek, bu çeşit kişileri her kapının/tarikatin kolayına kaçan ve cemaatten ayrılan dindarlara benzetmektedir: Nasibi kalîl kimesnenin büti gönli gözündedir - Zâhid-i mu'tezil gibi kolayına kaçır her bâb (9. 11.)

Allâh sevdiği kulunu dertle, yoksullukla sınamaktadır, çünkü O, dünya malını mü'min kullarına haram kılmıştır:

Hak Te'âla sevdiği kulını derde gark ider

Zîrâ dünyâ mülkini **mü'min**lere kıldı harâm (50. 16.)

2.17.1.21. Kâfir

Nahl Sûresi'nin 83. âyetine⁵⁷ iktibâs edilen beyitte, Allâh'ın nimetini bilip de inkâr eden kimselerin çoğunluğunun kâfir olduğu vurgulanır:

Her kim Hakk'ın ni'metini bilür inkâr eyleye

Ekserî **kâfir** olur bu da'vâya tönme kıyâm (51. 2.)

Kıyamet günü, kâfirlere aman verilmez ve onlar yüz üstü sürüklenilerek ateşe atılırlar:

Aman vermeyüp **kâfir** zâlimlere

Yüzi sürüyü atarlar odlara (59. 17.)

Şair, inanç meselesini söz konusu annelik olduğu zaman tabiri yerindeyse rafa kaldırmaktadır. Ona göre bir anne kâfir de olsa, dünyada hakkı ödenmeli ve ona hürmet edilmelidir:

Dahi vâlidenin hakkın yerine getür dünyâda

Kâfir de iseler hürmet gerekir bunlara ey nâm (88. 4.)

2.17.1.22. Münkir

Zühd hayatı seçen kişilere muhalif görüldüğünü söyleyen Ahmed Hamdî, inkârcıların da kendisini ikiyüzlü olarak gördüğünü belirtmektedir:

Gidişinden sanur ashâb-ı **münkir**

Kara kıl içre sâhib-i riyâsın (90. 4.)

2.17.1.23. Münafık

Şairin, münâfıklardan olmamak için dua ettiği bölümde, bugün söylenen sözün yarın tasdik edilmesi konusunda öğütte bulunur:

---

⁵⁷ Onlar hem Allâh'ın (bu) ni'met (ler) ini i'tiraf ederler, hem yine onu (filleriyle) inkâr ederler. Çoğu (inadına) kâfir kimselerdir onların. Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.2, s. 498.

Sakın olmayalım ey yâr biz ashâb-ı **münâfık**dan

Bugün söylediğin sözün sabah arkasına dolaş (41. 4.)

2.17.1.24. Ümmet

Ümmet kavramı daima gurur duyulacak bir hususiyet olarak öne çıkar. O, Hz. Muhammed'in kişisel menfaatleri olmadığını, yalnızca ümmetinin günahlarının affolunmasını istediğini söylemektedir:

Diye nefsimi istemem yâ rabbi

İllâ 'afv ola **ümmetimin** zenbi (58. 1.)

Ümmet kavramı genel olarak hep Hz. Muhammed ile zikredilmektedir. Hamdî, kendini günahkâr olarak nitelediği beyitte, güçsüz/zayıf bir ümmet olduklarını, peygamberin şefâ'atini istediklerini belirtmekte ve Allâh'tan bu durumu peygambere iletmesini dilemektedir:

Habîbüni haberdâr kıl bu günâhkârın hâlinden

Za'îf **ümmetiyüz** çünkü şefâ'at isterüz andan (74. 16.)

2.17.1.25. Müslüman

Şair, müslüman kavramını sonradan müslüman olan kimseler, müslüman olduğunu söyleyip hata yapanlar ve peygamberin hadislerini yalanyalar üzerinden işlemektedir. Birinin arkasından konuşmak ve dalga geçmek manasına gelen hümeze kelimesini kullanarak aynı ismi taşıyan sûrenin ilk ayetine telmihte bulunan⁵⁸ Hamdî, bir rivayete göre⁵⁹ anlattığı hikâyenin sonunda üç bin yahudinin müslüman olup, dertlerine derman bulduğunu söylemektedir:

---

⁵⁸ Arkadan çekişdirmeyi, yüze karşı (el, kaş ve göz işaretleriyle) eğlenmeyi ve ayıblamayı aadet edinen her kişinin vay haaline! Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.3, s. 1219.

⁵⁹ Yahudiler bir gün Mekke'de düğün kurarlar ve Hz.Fatıma'yı davet ederler. Buranın bir alay kapısı olduğunu, hakkında konuşulduğunu ve içinde bir alamet bulunduğunu anlayan Hz.Fatıma ağlar. O an Cebra'il Hz.Muhammed'in yanına gelerek Hakk'ın selâmını iletir ve peygamber kızının ağlayışının ona layık olmadığını, bu hali dağların ve taşların çekmeyeceğini söyler. Allâh, Hz.Fatıma'nın elbiselerini giyiniş düğün halkına selâm vermek üzere yola çıkmasını ve göstereceği kudrete Hz.Muhammed'in şahitlik etmesini istemektedir. Hz.Fatıma tüm gözlerden münezzeh olarak elbiseyi giyer, o sırada gökten altın bir taht iner ve Hz.Fatıma bunun bir keramet olduğunu bilerek biner. Düğün yerine vardığı sırada yeryüzünde ay belirir, halk bunu görünce Hz.Fatıma (Zehrâ)'nın ayağına yüzler süren yahudiler müslüman olur. Hz.Fatıma'ya çokça ziyaret kılarlar ve ayet gelir. Bkz: Kitab-ı Keşfiye, 17. 10. - 18. 7.

Üç bin yahudi vardı ol evde

Müslimân olup dermân buldı derde (18. 6.)

Ahmed Hamdî, müslüman olduğunu söyleyip, fırsat bulduğu anda günah işleyenlere de değinmektedir:

Müslimânam deyüp da'vâ idenler

Bulup fırsat ma'siyet işleyenler (60. 3.)

Dünyaya muhabbetin, hatanın başı olduğunu söyleyerek⁶⁰ hadîs-i şerîfe⁶¹ telmihte bulunan Ahmed Hamdî, bu söze sadık kalmayanın müslüman olmadığını söylemektedir:

Sâdıktır kıl bu söze sende îmân

İnanmayan değil aslâ **müslimân** (73. 10.)

2.17.1.26. İslâm

Hamdî, islâma mensup kişilerin aralarında meydana gelen ayrılığın sebebini sormakta⁶² ve bunu üzücü bir olay olarak değerlendirmektedir:

Olub **islâm** ayrı olmak sebeb ne

Bu efkâra bâ'is ne müstebeb ne (14. 8.)

Hesapların verildiği gün, islâm ehli olanlar cennete girer ve ceza çekecek olanlar ise geri dönerler:

Çü **islâm** girdi cennetden içerü

Dönelim pes 'ıkâb ehline girü (59. 15.)

---

⁶⁰ Ve illâ dâr-ı dünyâyâ mahabbet - Hatî'etin başıdır cümle elbet. Bkz: Kitab-ı Keşfiye, 73. 9.

⁶¹ (Aşırı) dünya sevgisi, bütün hataların başı; onu bırakmaksa bütün ibadetlerin temelidir. Bkz: Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul, 2013, s. 223.

⁶² Zamane ulemalarını diğer eserlerinde yer yer ağır bir dille eleştiren Ahmed Hamdî, burada aralarındaki meseleyi hükümetin çözüme kavuşturmadığını belirtmektedir. 'Ulemâ ne kim 'ibâdet kılurlar - Meşâyih anı kabâhat bilürler/ Anınçün beyne'l-vâki'dir husûmet - Bu işi temiz itmez bir hükümet. (14. 6-7.)

2.17.1.27. Mezhep

Şeriat kapısına dört mezhep konulduğunu söyleyen Hamdî, Ebû Hanîfe'nin önderliğinde kurulmuş olan Hanefî mezhebini, diğerlerine göre daha faziletli görmektedir⁶³:

Şerî'at bâbına tatbîk düzüldi **mezheb**-i erba'a
İmâm-ı A'zâm efdâldir anındır sülâse erba'a (86. 6.)

2.17.1.28. İbadet

Allâh, yarattığı şeyler arasında ibadet kavramını önemsemektedir, O, ibadeti anneden doğduğu gibi kalan, yalnız Allâh'ın ilim ihsan ettiği kullar ile dünyaya rağbet etmeyen kulların kılması için yaratmıştır⁶⁴:

Buyurdı Hak Te'âla'llâh ins ile cin yaratmadım
Yarattım '**ibâdet** ya'nî kılalar ümmî vü zühhâd (35. 12.)

Hamdî, takva sahibi kimselerin emin makama gelmeleri için çağrıda bulunarak, onlara Allâh'ın iyi ibadetler karşısında ne kadar cömert olduğunu hatırlatmaktadır:

Elâ ey mütteki bu makâm-ı emindir gel berü
Neler ihsân ider Allâh '**ibâdet** kılursan eyü (52. 4.)

2.17.1.29. Namaz ile İlgili Kavramlar

2.17.1.29.1. Mescid

1919'da İstanbul'un kâfirler tarafından işgal edileceğini ve müslümanlara karşı girişecekleri savaşı, şeyhlerin kehânetinden⁶⁵ hareketle anlatan Ahmed Hamdî'nin, bu bölümde kâfirlerin tekke, mescid ve camilere dolup korku ile müslüman olacaklarını söylediği beyitte mescid kelimesine rastlanılmaktadır:

---

⁶³ Bu ifadesinden anlaşıldığı üzere kendisi hanefidir.

⁶⁴ Zâriyât Sûresi 56.âyete ma'nen iktibas örneği oluşturmaktadır: Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmete değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.3, s. 962.

⁶⁵ Üç yüz otuz yedidür didi târih - Bu şehrin yıkılmasına meşâyih Bkz: Kitab-ı Keşfiye, 70. 3. – 71. 4.

Tekke **mescid** câmelere dolalar

Havf ile cebren müsliman olalar (71. 1.)

2.17.1.29.2. Secde

Hz. Muhammed'in kıyamet günü ümmetinin bağışlanması için Allâh katında secdeye vardığını söylemektedir:

İşit Muhammed hazreti nidiser

Başın 'arşa koyup **secde** idiser (57. 17.)

2.17.1.30. Dua

Şair, duayı, Allâh'tan dilekte bulunmak, kendilerinin rahmete kavuşması için bir vesile ve esere bakanlar tarafından okunması gereken bir kavram olarak ele almıştır. Bunların dışında, Allâh'ın fakir kulunu sevdiğini ve onların duasını her daim duyduğunu da belirtmektedir:

Allâh fukarasını sever ve onların duasını elden çıkarmaz:

Hak Te'âla sever fukarâsını

Fevt eylemez anların **du'**âsını (67. 7.)

2.17.1.31. Niyaz

Aşkın ateşine düşüp gece gündüz yaşadığı ayrılığın derdiyle âh eden Kerem'i bir teşbih unsuru olarak kullanarak, bu hâldeki niyazın Allâh için yapılmasını ister:

Kanı tutmuş Kerem gibi bu 'aşkın odına her bâr

Gice gün âh u fir-kâtd e kıla ol Rabb'ına **niyâz** (39. 3.)

2.17.1.32. Oruç

Kıyâmet günü bir tarafa oruç tutanlar, diğer tarafa ise haram lokma yiyenler çekilecektir:

Seçile bir taraf **oruc** tutanlar

Harâm işi boğazına atanlar (61. 13.)

2.17.1.33. Hac

Kıyamet günü bir tarafa Allâh'ın emirlerine uyup farz ibâdetleri yerine getiren kimselerin, diğer tarafa ise bunların aksini yapanların çekileceğini söylemektedir. Bu zıtlıklarla mahşerin anlatıldığı bölümde, bir tarafa hac ibadeti yapanların, diğer tarafa ise haram malı döke saça yiyenlerin ayrılacağı belirtilmektedir:

Seçile kezâ dahi **hac** idenler

Harâm malı döküp yolda gidenler (61. 14.)

2.17.1.34. Kâbe

Kâbe'nin cılız bir Habeşli tarafından tahrip edileceği hadîsine⁶⁶ ma'nen iktibâs eden Hamdî, beyitte bu vefasız kişiye kimsenin engel olmayacağını söylemektedir:

Çıkdı Habeş ya'nî **Kâbe**-i hân-ı taş kılmağa

Bulmadı bir kimesne mâni' ider ol ağdarı (96. 5.)

2.17.1.35. Zekât

İslâmî şartlara göre farz olan ibâdetler sayılırken, beşinci ibâdet olan zekât zikredilmiştir:

Beşincisi **zekât** dördü anın şevk-i şehâdetdir

Farz olan cümle mü'mine selâsin sâni' elfâz (44. 1.)

2.17.1.36. Haram

Allâh'ın kula yasak kıldığı şeyler manasına gelen haram kavramı, dünyada kişiye verilen nimetin kıymetini bilmemekle ve diğer manada, beşerî şeylere ihtiyaç duymama durumunu kabullenmek şeklinde kullanılmıştır:

Eğer kişi, Allâh'tan iyilik diler de sahip olduğu şeyin kıymetini bilmeyip şükretmezse, sahip olduğu her ne ise o kişiye harâm olur:

Değil mi kimse bir cevher dilerse

Harâm olur pahâsin bilemezse (59. 5.)

---

⁶⁶ Hadîsin kaynağı bulunamamıştır.

Ahmed Hamdî, canından Allâh yolunda vazgeçtiğini ve bu yola girenlere eşin/dostun haram olduğunu söylemektedir:

Yâ hû biz bu cândan çokdan geçmiştiz

Cânı olanlara cânân **harâm**dır (93. 13.)

2.17.1.37. Helal

Tâlipler günde dokuz lokma ile helâlinden karınlarını doymalıdır, böylelikle onlar üzüntü yaşamazlar:

Dokuz lokma yeye günde **helâl**den

Eser olmaksız eşbâh-ı melâlden (11. 8.)

Şair, kıyamet günü Allâh'ın mü'min kullarına cenneti helâl kılmasını diler:

Hak Te'âla diye çünkü budur hâl

Cennetin mülki oldu size **helâl** (59. 9.)

2.17.1.38. Tövbe

Ahmed Hamdî, işlediği amellerden pişman olan kimselerin neler yapması gerektiğini Kadızâde Tefsîri⁶⁷ üzerinden anlatmaktadır. Kişi öncelikle tövbe etmeli ve o güne dek işlediği günâhları da itiraf etmelidir:

Birincisi geçmiş zenbi ne kim var

Tevbesinde eyleye anı ikrâr (24. 12.)

Kişi, bir taraftan temiz bir yaşantı sürmeye gayret ederken, diğer taraftan gönlünü ve dilini de arıtmalıdır:

İkinci **tevbesini** hâl içinde

Kılup arıda için kâl içinde (24. 13.)

Tövbe edilen günah bir daha tekrarlanmamak sûretiyle asla unutulmamalı ve kişi her daim bağışlanmak için Allâh'a dua etmelidir:

Üçüncü **tevbe** itdiği günâhı

Ebed işlemeyüp eyleye âhı (24. 14.)

---

⁶⁷ Zikredilen kişinin kim olduğuna dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, onun, Kâdirî tarikatine bağlı Kadızâde Mehmed Tahir olduğu düşünülmektedir.

Şeyh Gazâlî'nin anlattığına göre⁶⁸ Hz. Muhammed, kişinin tövbe ettiği suçu bir daha işlememesi üzerine, Allâh'ın o kuluna yeni bir yol göstereceğini söylemiştir:

Kişi bir suçuna **tevbe** iderse

O 'isyânı bir dahi işlemezse (25. 6.)

Tebdîl idüp virir Hak ana bir yol

Sevâb itmiş olur 'ayn-ı anı ol (25. 7.)

Mü'min kulun daima bilerek ya da bilmeyerek işlemiş olduğu günâhlar için tövbe etmesi gerekmektedir:

Lâzımdır üzerine kim ki mü'min

Sen de mü'min isen **tevbede** bulın (65. 8.)

2.17.1.39. Günah

Ahmed Hamdî, günahları ne kadar olursa olsun, yine de Allâh'tan ümit kesilmeyeceğini⁶⁹ söyleyerek Zümer Sûresi 53. âyete telmihte bulunarak, Hakk'ın kulunu galip getireceğine olan inancı belirtmektedir:

Velev **günâh**ımız olsa koyunlar kıllarından çok

Deyüp **لَا تَقْتُلُوا** مِنْ رَحْمَتِ اللَّهِ ideriz ihkâk (48. 1.)

Şair, günahları örten ve bağışlayan Allâh'ın kulu olduğu için şeref duyar ve zebânîlerin tutup ateşe attıkları kimselerden olmamak için duada bulunur:

Senin ismin çü Gaffâr biz ne gussa **günahkârlara**

Zebânîler tutup oda atup itmeyeler ihrâk (48. 2.)

Allâh'ın seçkin kulları, eğer cenneti umarak ibadet etme ve evlatlarını çok sevme gibi bir hataya düşerlerse günahkâr olurlar:

Velî 'ârif mukarrebler eger cennet umarlarsa

Yâhud evlâd severlerse **günâh** olur hakîkat o (88. 15.)

⁶⁸ Resûlullâh didi Şeyh Gazâlî - Hadisinde beyân itdi bu hâli. Bkz: Kitab-ı Keşfiye, 25. 5.

⁶⁹ Zümer Sûresi 53 - De ki: "Ey kendilerinin aleyhinde (günâhda) haddi aşanlar, Allâhın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allâh bütün günahları yarlıgar. Şübhesiz ki O, çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir". Bkz: Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, c.2, s. 832.

2.17.1.340. Şehit

Şehitler, kıyamet günü melekler ve peygamberlerin ardından dirilecek olan kimselerdir:

İkincide dirile hep nebîler

Üçüncide **şehîd** cümle velîler (56. 8.)

2.17.2. Tasavvuf

2.17.2.1. Âşık

Âşık, dünyada bulunan az ya da çok, her türlü nimetten vazgeçmiş ve kendini yokluğa adanmış kimsedir. Yokluk denilen yer, asıl vatandır, Allâh'tır. Âşık, Allâh'a ulaştığında ne taht ister, ne taç:

Kesîr u kalîl varlığım değişdim cümle yokluğa

Çü dost ilinde bir '**âşık** dilemez serîr ile tâc (18. 10.)

Ahmed Hamdî, 'ba'zî' kelimesini mısra başı kafîye olarak kullanmış, kendisi üzerinden aşığın dünyadaki halini anlatmıştır. Burada kullanılan edebî sanatların başlıcaları teşbih ve tezattır. Onun bu bölümde anlatmak istediği şey, insanın nefsiyle olan mücadelesidir. Dünyadan vazgeçmenin kolay olmayışı ve kişinin sürekli kararsızlık içerisinde olmasıdır. Şaire göre âşık, bazen köpek gibi her leşin peşinden giden, her işe kulak tutan kimsedir:

Meger dâr-ı dünyâda bir '**âşık** 'âbid var idi

Ba'zî kelbler misâli her cîfeye uyar idi (22. 17.)

Âşık, bazen dünyanın süsüne aldanan, bazen de sırlara âşinâ olan kimsedir. Sırlara âşinâ olabilmek için de beşerî olan her şeyden uzaklaşmak gerekmektedir:

Ba'zî nakş-ı 'âlemler yağma iderdi gönlimi

Ba'zî elzem olan işleri sırran duyar idi (23. 1.)

Bazen kötülük yapıp gaflete düşen âşık, bazen bunun aksinde türlü iyilikler yapan kimsedir:

Ba'zî dalâlet cebeline çıkardı şer ile

Ba'zî hayrât bağlarına su gibi akar idi (23. 2.)

Âşık, kimi zaman gaflet uykusunda ölü gibi yatan, bazen de gönül gözü ile Hakk'ı görür:

Ba'zı gaflet firâşında uyurdu mevtâ gibi
Ba'zı basâr-ı vicdân ile Hakk'a bakar idi (23. 3.)

Bazen şiddetli bir kış günü gibi sakınılası olan âşık, bazen yaz günü çıkan güneş gibidir:

Ba'zı rûz-ı eyyâm-ı şiddet-i şitâ gibi
Ba'zı bahâr yaz günü güneş gibi yakar idi (23. 4.)

Âşık bazen ovada gezen kendi hâlinde masum bir koyun iken, bazen yılan gibi kendine yanaşan her canlıya zarar verendir:

Ba'zı mazlûm boynuzı yok sahrâda koyun gibi
Ba'zı yılan misâli her mahlûkı sokar idi (23. 5.)

Âşık bazen hatalarıyla yüzleşmeyen, çevresine karşı böbürlenen, kibirli bir kimse gibidir, bazen de yerde dönüp duran, kirli, acınası hâldeki bir leş gibidir:

Ba'zı olur işleri hep 'ucûb-ı istikbâr ile
Ba'zı yerde döşenüp cîfe gibi kokar idi (23. 6.)

Âşık bazen suda baygın giden balık gibi hâlsiz, bazen de kazanda kaynayan su gibi hareketlidir:

Ba'zı olur uyuşurdu suda semekler gibi
Ba'zı coşa gelüp kazanlar gibi kaynar idi (23. 8.)

Bazen vücûdu kar gibi soğuyan âşık, bazen aşk ateşinde Kerem gibi yanandır:

Ba'zı olur soğuk olurdu vücûdı kar gibi
Ba'zı 'aşkın odunda Kerem gibi yanar idi (23. 9.)

Bazen kafesteki kuş gibi bir kenara çekilen âşık, bazen kendini uçan bir şeymiş gibi hissedip göğe çıkmaya çalışandır:

Ba'zı olur kapanurdu kafesde tûtî gibi
Ba'zı tayyâr olup kendini göğe senâr idi (23. 10.)

Ahmed Hamdî aşığın hâlini anlatırken, Leylâ'nın hasretiyle gezen Mecnûn'un vasfını Şîrin'e, Ferhat'ın dağı delmesini bekleyen Şîrin'in vasfını da Mecnûn'a yüklemiştir:

Ba'zı yârin sevdâsından gezerdi Şîrin gibi
Ba'zı dağı bekleyüp Mecnûn gibi ağlar idi (23. 11.)

Âşık, bazen düşmanını dahi dost gibi sevebilecek hâlde iken, bazen de düşman gibi zarar vermek için fırsat arayan kimsedir:

Ba'zı olur düşmânını sever 'ayn-ı dost gibi
Ba'zı 'adüvvi olup fırsatını arar idi (23. 12.)

Âşık, bazen dilsiz kimseler gibi susan, bazen de bülbül gibi gülü/sevdiğini sorandır:

Ba'zı iskât ider idi 'ayn-ı bir dilsiz gibi
Ba'zı bülbül misâli gülden haber sorar idi⁷⁰ (23. 13.)

Âşık, bazen nefesine kulak verip türlü nimetlerle onu hoşnut eden, bazen de kuru ekmek ile çocuk gibi onu aldatandır:

Ba'zı besler idi nefsi envâ'ı ni'met ile
Ba'zı yavan nân ile çocuk gibi aldâr idi (23. 16.)

Âşık, bazen dokuz lokmaya kanâ'at eden ve Allâh'ın verdiği razı gelen biri iken, bazen evliyalar mertebesine derhâl varmak isteyen sabırsız kimsedir:

Ba'zı kanâ'at ider idi dokuz lokma ile
Ba'zı evliyâlar mertebesinde hâldâr idi (23. 17.)

Bir başka yerde âşık kimsenin dünyaya rağbet etmeyeceğini ve gaflete düşmeyeceğini söyler. Âşığı bir koyunun bile peşine düşmeyen, asıl cevheri arayan bir çobana benzetir:

'Âşık dünyâ tamâ' itmez dalâlet yolına gitmez
Bir ağnâmdır olur itmez elinde çobanın gavvâs (42. 1.)

Âşık kimse, Allâh'a âşinâ olduğunda aklı başından gider ve o kişi artık âlemde yersiz/yurtsuz bir acayip hâl içinde dolaşır:

---

⁷⁰ Bir sonraki beyit, Hz. Yûsûf maddesinde incelendiği için burada kullanılmayacaktır.

Dost yüzini gören mest-i lâ-ya'kıl olmak gerek
Anın için gezer 'âşıklar 'âlemde serseri (94. 12.)

2.17.2.2. Tarîkatlerle İlgili İstîlâhlar

2.17.2.2.1. Tarîk

Sözlükte yol manasına gelen tarîk, tasavvufta, islami kurallar çerçevesinde Allâh'a varmak üzere çıkılan ve belirli aşamalardan meydana gelen yol olarak adlandırılabilir. Onun için tarîkat oldukça önemlidir. Yola girmeden, herhangi bir şeyhe bağlanmadan hayatını sürdüren kişi takvâ sahibi bile olsa kendisini uyaracak hiçbir kişi olmadığı için nihayetinde nefesine yenik düşebilir. Bu doğrultuda şairin, tarîkati olmayan kişileri şeytanın arkadaşı olarak gördüğüne rastlanılmaktadır:

Yolın doğrusı fi'l-emr budur kim müstakîm her bâb
Tarîki olmayan olsa gerekdir şeytâna ashâb (9. 3.)

Ahmed Hamdî, zamanında bin kitap okumuş bile olsa, yine de tarîkati olmayan âlimlerden olmaması için okuyucuya öğütte bulunur:

Ki zinhâr olma ey gâfil **tarîki** yok 'âlimlerden
'Âlim kim dehirden artık okumuş olsa bin kitâb (10. 3.)

2.17.2.2.2. Dervîş

Hem edep hem de bir işin ehli olmak manalarında kullanılacak terbiye kavramını dervîşlerin mutlak vasfı olarak görmektedir:

Terbiyesiz var mı dünyâda bir iş
Terbiyesi olmayan olmaz **dervîş** (11. 14.)

Dervîş olmak isteyen kişi, Allâh'tan gelecek kıtlık, hastalık ve kınanma gibi türlü imtihanlara kendini hazır hissetmelidir. Hakîkatte dervîş, tüm bunlardan haz alan kişidir:

Dilersen olayım **dervîş** belâlar çarhına alış
Hakîkatde budur dervîş mahabbetden alur lezzâz (36. 6.)

Makâm-ı kâmileye, yani, cezb ve birlik hâline varan dervîşler, artık amellerle bağları kesilmiş kimselerdir. Onlar için Allâh'tan başka hiçbir şey yoktur, iyi/kötü her şey anlamını yitirmiştir:

Makâmı ol kâmile **dervîşleri**
Seyyi'e bilür hasanât işleri (72. 13.)

2.17.2.2.3. Mürşid

Eserde mürşid-i kâmil, pîr ve şeyh olarak karşımıza çıkan mürşid kavramı, tarîkate girmek isteyen kişinin gideceği ilk durak olarak görülmektedir. Tarîkate girmek isteyen bir tâlibin yerine getirmesi gereken üç şarttan ilki olan rehberlik meselesi incelemenin başında îzah edilmiştir. Kitâb-ı Keşfiyye'de tekrar edilen açıklamaya göre, kişi öncelikle bir mürşid-i kâmil bulmalı ve kendini ona teslim etmelidir:

Bula bir **mürşid-i kâmil** en evvel
Kıla teslîm ana kendini evvel (10. 12.)

Tâlip olan kişi, şeyhinden kendisini kabul etmesini ve kapısından hiç ayırmamasını dilemelidir:

Diye ya **şeyh** sana geldim kabûl it
Ebed bâb eşiğinden dimeye git (10. 13.)

Mürşid-i kâmil kişinin tâlip için ne derece önemli olduğunu anlatan Ahmed Hamdî, yüz bin 'Avâmil bile okunsa, kişinin mürşidi ancak kapısında tanıyabileceğini söylemektedir:

Anladın mı kimdir **mürşid-i kâmil**
Sen dilersen oku yüz bin 'Avâmil (11. 1.)

Hamdî, Abdülkâdir-i Geylânî'nin mânevî yardımıyla, tarîkate yer aldığı makam için şükretmektedir:

Kıldı himmet bize 'azîz **pîrimiz**
Bu kemâle irişdi takrîrimiz (99. 1.)

2.17.2.2.4. Mürîd

Şair, mürîd-mürşid ilişkisini her zaman bütünleyici, bağlayıcı ve mühim bir ilişki olarak görmüştür. Allâh'ın Hz. Muhammed'e tecellî edip, peygamberin yüzünde yansması gibi, Ahmed Hamdî de mürîdi şeyhin gözünün yansması olarak görmektedir. O yüze yansiyansa, Hak'tır, gerçektir:

Mürîd şeyhin gözinin mir'âtıdır

O yüzde görinen Hakk'ın zâtıdır (10. 15.)

2.17.2.2.5. Sâlik

Tâlibin, bir rehberin eşliğinde çıktığı mânevî yolda aldığı isim olan sâlik, Ahmed Hamdî'de sorumlulukların hatırlatılması amacıyla kullanılmıştır. Tâlipler Allâh'a varmak için çıktıkları bu yolda acılar çekerler, sâlikler de canlarını ve başlarını bu uğurda fedâ ederler:

Anınçün cümle tâlibler bu yolda cân iritdiler

Anınçün cümle **sâlikler** yolunda kodılar cân re's (39. 13.)

Bir kişinin, dünya nimetlerinden yüz çevirmesiyle başlayan süreçte, ilk olarak nefisini ayaklar altına alması gerekmektedir. Bu hâl, o kişinin sâlik olduğunun alâmetidir:

Terk-i dünyâ kişi evvel pâ-y-mâl olmak gerek

Ola **sâlik** olduğının 'alâmet-i izhârı (94. 10.)

2.17.2.2.6. Dergah

Ahmed Hamdî, dergah kavramını genellikle yüzü ve başı dergaha koymak şeklinde kullanarak, bu kavrama aslında "Allâh kapısı" manasını yüklemektedir. Şair, dua ederken günahlarının farkında olarak, çaresizce Allâh'a geldiğini ve elinde O'na yaraşır hiçbir şey olmadığını belirtir:

Yüzüm karasını bildim bî-çâre kapuna geldim

Elimde nesne yok aslâ senin **dergâhına** yarar (38. 4.)

Allâh'ın birliğine tutunduktan sonra, başını onun kapısına, secdeye koyan Ahmed Hamdî, Allâh'tan özde insan olmayı başarabilmesi için tarîkatin sınırlarını kendisine açmasını dilemektedir:

Senin birliğini bildim kodım **dergâhına** başım

Tarîkat esrârın keşf it olalım hâlis insânı (78. 3.)

Allâh'a ulaşmak isteyen kişi öncelikle kalben Hakk'ın bir olduğu gerçeğini kabul etmelidir. Allâh'a yakın olmak için ilk gereklilik budur:

Eger dergâh-ı Hakk'a yol ararsan mutma'inden ol

Denî mertebesidür ol mukarreb dersinin illâ (89. 9.)

2.17.2.3. Tecelli

Tecelli kavramını genellikle dert kelimesiyle bir arada kullanılmıştır. Burada şairin kastettiği tecelli derdi, Allâh'ın varlığıyla ilgili kişinin gönlüne doğan, ihsan edilen gerçekliklerden/yansımalarından sonra o kişinin bir daha asla eskisi gibi olmaması, dünyadaki vaktini hep hakîkate ulaşmak isteyerek geçirmesi ve yaşadığı yerin zaman zaman çekilmez hale gelmesidir. Allâh, tecelliye yalnızca sevdiği kuluna verir/gösterir, Ahmed Hamdî, O'nun sevdiği kulu olmak için düştüğü çabadan kurtulmak istememektedir:

Tecellî derdini çünkü virür Hak sevdiği 'abde
Niçün dileyeyim başım halâs olsun bu gavgadan (74. 11.)

Allâh'ın seçkin kulları yani O'nu gönüllerinde bulan ve ihsânlarla nâ'il olmuş kimseler, tecelli derdine düştükten sonra derman bulmak için kapı kapı dolaşırlar:

Velî 'ârif-i mukarrabler **tecellî** derdine sızdı
Tabîbler kapusın gezdi bulalım deyu dermânı (77. 11.)

Allâh'ın bir kimseye kendini/nurunu/ilmini görünür kılması, kişinin kalbinin kurşun gibi erimesi ve ateşin eleğinden süzülmesi gibidir:

Hak **tecellî** itse kalbe eriye kurşun gibi
Hem vücûdı od eleğine süzüp verür geri (94. 13.)

2.17.2.4. Hayret

Şair, hayret kavramını, hakîkatin karşısında donup kalma manasında kullanılmaktadır. Ona göre kimisi hakîkat karşısında hayrete düşer, kimisi nefsiyle savaşır Hak için gayret eder, kimisi neyin Allâh'tan geldiğini tam olarak idrak edemeyip kesrette kalır:

Kimi **hayret**de kaldılar kimi gayretde kaldılar
Kimi kesrette kaldılar belürmedi bu demde kâr (66. 10.)

2.17.2.5. Uzlet

Bir köşeye çekilmek manasına gelen uzlet kelimesini Ahmed Hamdî, tercih ettiği yaşam biçimini anlatmak için kullanmıştır. O, her iki âlemde de

yalnızlığı tercih etmiştir, Allâh ile kavuşmasının sebebi de bu tercihtir. Çünkü O'ndan başka hiçbir şey istememiştir:

Anınçün kılmışam **'uzlet** iki 'âlemde hüsn ile
Anınçün bulmuşam vuslat-ârâ-yı hikmete bîzzât (14. 3.)

2.17.2.6. Fena

Yer yer herhangi bir durumun sonucunda gerçekleşen kötü olay manasında kullanılan fena, tasavvufî anlamda cezbe hali için kullanılmıştır. Allâh'tan başka ilâh yoktur, O, önce kendinde yok olmayı, sonra da yine kendisinde sonsuz olmayı yaşatandır. Bu kudreti, kişinin kalbinde daima tutması gerekmektedir:

Çü kıldı Hak **fenâ**fillâh ki dirdi son bekâbillâh
Anınçün Allâh illallâh gönül levhinde sen de yaz (36. 4.)

2.17.2.7. Beka

Allâh'ta sonsuz yaşama ulaşan kişiler Hakk'ın dostlarıdır ve onlar, bu sebeple dünya hayatına önem vermezler:

Ahibbâdır bular illallâh bulardır pes **bekâ**billâh
Bulardır vâsıl-ı Allâh idenler anı istihfâf (87. 8.)

2.17.2.8. Vahdet

Allâh'ın yarattığı her şeyin başlangıç ve bitiş noktası yine Allâh'tır. Her şey O'nun emri altında ve O'na hizmet için vardır. Bu tekliği/birliği farkedene kişi vahdete ermiş olur. Ahmed Hamdî, vahdeti ulaşılacak kutlu bir yurt olarak değerlendirmekte ve dünyaya aldanıp bu makamdan men edilmemeyi ümit etmektedir:

Zihî devlet şu başın kim irişüp eyleye **vahdet**
Düşürmeye anı elbet 'âlem-i esbâb hiç mahcûr (63. 6.)

Şair, bu kalabalık âlem içinde birlik sırrına ulaşmış, fikrinde hep Hakk'ı hayal ederken dilinde O'nu zikretmiştir:

Tutmuş idim meger kesretde **vahdet**
Fikrim tasavvur idi zikrim hazret (97. 12.)

2.17.2.9. Hicâb

Hicâb kelimesi perde, görmeye engel bir unsur olarak kullanılmıştır. Allâh'ın tecellîsini anlayabilmek için gönlündeki perdenin aralanması şair için şereftir. O, zikriyle ve âlemi tam manasıyla görmek için açılan gözleriyle istediğini, yani Allâh'ı bulur:

Ne devlet **Hamdî**'nin gönli sana keşf-i **hicâb** olsa
Yürür sözi görür gözi bulur maksûdını bi'l-lezzât (81. 14.)

2.17.2.10. Nikâb

Yüz örtüsü, peçe manasında kullanılan nikâb kelimesi, Ahmed Hamdî'de gözdeki perde manasını vermek için kullanılmıştır. Kişi ne isteyecekse bunu Hak'tan istemeli ki, her şeyin sahibinin O olduğunu bilsin ve gözlerindeki perdeyi de aralamalı ki O'na ait nice güzellik de görünsün:

Anı sen dilegil Hak'dan ki tâ maksûdın Hak olsun
Getür yüzden **nikâb**ın kim açıla tal'at-ı envâr (66. 8.)

2.17.2.11. Gayb

Eserde gayb kelimesinin yanı sıra râz, sır, esrâr kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bunlar öz manalarında işlenirken, herhangi bir ders görmeden Allâh'a bir vasıta olarak kullanılmasıyla da öne çıkarılmıştır. Allâh'ı gönül keşfiyle bulanlar, ayıplarını örtüp bir daha tekrarlamayanlar mutlaka Hakk'ı görürler. Ahmed Hamdî burada Hakk'ı, gönül alan, güzel, sevgili manalarına gelen dilber kelimesiyle nitelemiştir:

Her kim Hakk'ı buldı ise bildi evvel **gayb** ile
Setr-i 'uyûb olanlar mutlak görür ol dilberi (95. 4.)

Hamdî, sırrın manasına ulaşmayan kişinin eline böyle bir fırsatın daha geçmeyeceğini vurgulamakta ve elden giden bu imkânın ardından denizler kadar gözyaşı dökülse bile asla fayda etmeyeceğini söylemektedir:

Kim ola bu **râzı** bilmez kaçır fırsat ele girmez
Yarın zerre nef' virmez denizler olsalar hep yaş (41. 2.)

Yazdıklarını anlamaya gayret ederek okuyan kişilere sırrın açılacağını/ifşâ olacağını söylemektedir:

İdrâki mikdâr okuyan karındaş
İrişür olur ana **esrâr**-ı fâş (99. 5.)

2.17.2.12. Kanaat

Allâh'ın verdiklerine râzı gelmek ve her zaman daha az şeye ihtiyaç duyacak halde olmak manalarında kullanılan kanaat kavramı, Allâh için çok ibâdet etmek manasında da karşımıza çıkar. O, az nimete kanaat etmeyi ve istirâhati de hata olarak görmeyi öğütlemektedir:

Kılın az nesne ile siz **kanâ'at**
Kanâ'atdır hâti'e istirâhat (68. 3.)

Ahmed Hamdî, kanâ'at etmek kavramının tüm inceliklerini anlamayı öğütlerken, onun bir hazine olduğunu da vurgulayarak ilgili hadîse⁷¹ telmihte bulunmaktadır:

Bilin kâffe **kanâ'at**ler esâsı
Ki bir hazînedir olmaz fenâsı (68. 4.)

2.17.2.13. Terk

Eserde terk kavramı; dünyadan, cennetten vazgeçmek ve bu vazgeçiş bile unutacak dereceye, yani terk-i terk haline ulaşmayı anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Âşıkın dünya hayatından ve cennette va'd olunan her türlü şeyden yüz çevirdiğini ve insanlara fayda sağlamak amacıyla hakîkati yazıya döktüğünü söyler. Şairin burada vurguladığı kişi, kendisidir:

‘Âşık oldur bu dünyâyı **terk** ide ‘ukbâ-yı cümle
Kim ana sıdk ile gide terâküm kim eyleye îsâr (66. 14.)

Hz. Muhammed'in, dünya hayatını terketmekle ilgili sözüne⁷² kısmen iktibas yapan şair, ibâdetin başını bu terk ediş hâlinin oluşturduğunu vurgulamaktadır:

Terk-i dünyâ resûlullâh buyurdu
‘İbâdâtın başıdır cümle didi (73. 8.)

⁷¹ Kanaat, tükenmez bir hazinedir. Bkz: Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul, 2013, s. 354.

⁷² (Aşırı) dünya sevgisi, bütün hataların başı; onu bırakmaksa bütün ibadetlerin temelidir. Bkz: Yılmaz, 2013, 223.

2.17.2.14. Himmet

Ahmed Hamdî, himmet kavramını ‘yardım’ manasında gerçek anlamıyla kullanmakta, cennetin asıl değerinin Allâh’ın gösterdiği ihsân olduğunu söylerken, yine Allâh’tan asi kullara yardım etmesi konusunda duada bulunmaktadır:

Senin fazlıdır cennetin kıymeti

Biz ‘âsîlere eyle sen **himm**eti (59. 8.)

Hamdî, kıyamet günü cehenneme gönderilecek olan kişilerin hâlini anlatırken, mülkün sahibinden cezalarını başka bir zamana ertelemesini, kendilerine ferahlık verilmesini ve yardım edilmesini isteyeceklerini söylemektedir:

Diyeler yâ mâlik bize kıl **himm**et

Biraz te’hîr eyleyüp vir ferihet (60. 6.)

2.17.2.15. Rıza

Allâh’ın kuldan, kulun da Allâh’tan râzı olmasını bildiren rıza kelimesi, Ahmed Hamdî’de kulun bir dileği olarak görülmektedir. O, Allâh sözünü dilden eksik etmemeyi ve feraha kavuşmak için Allâh’ın rızasını dilemeyi öğütlemektedir:

Safâ-yı bâ-keîâm-ı Allâh lisândan eyleme ihrâc

Rızâsın dilegil dâ’im dilersen olayım ferrâh (33. 16.)

Şair, Allâh’ın kullarına tecelli etmesini, rızasını bahşetmesini ve onlara öfkeyle yaklaşmamasını dilemekte, aynı zamanda Allâh’ın mevcut merhametini de vurgulamaktadır:

Nidâ ola yâ kullarım ‘arz idem size dîdâr

Rızâmı i’tâ kılarım hışım itmezem diye Allâh (54. 2.)

2.17.2.16. Melamet

Kınanma, kınama manalarına gelen melamet kavramı eserde bir yerde geçmektedir. Bu beyitte kıyamet günü şeytan, kendisine hesap soran günahkârları kovacak ve onlara kendi kendilerini kınamalarını söyleyecektir:

Ki me'yûslar siz katımdan gidin tiz
Kendi kendiniz **melâmet** idin siz (62. 15.)

2.17.2.17. Zahid

Ahmed Hamdî, dünya hayatına rağbet etmeyen, Allâh'ın emir ve yasaklarına uyan kişileri tarîkate davet etmektedir. Ona göre bir yol üzere olmak, yalnız olmaktan iyidir. Allâh yolunda gidenlerden uzak kalan kişi, ona göre nefesine yenik düşecektir:

Gel ey **zâhid** kabûl eyle tarîkat
Zay'î itme 'ömrini nefs-i hevâya (8. 5.)

2.17.2.18. Mutasavvıflar

2.17.2.18.1. Abdülkâdir-i Geylânî

Ahmed Hamdî'ye gaybın kapılarını açan pîr Abdülkâdir-i Geylânî, eserde, şairin kutlu gördüğü bu tarîkatin kurucusu olma özelliği ile işlenmiştir. Şairin, Allâh'ın sırrını kutsal kılmasını dilediği ve evliyaların sultanı olarak nitelediği pîr Geylânî, vaazlarıyla ve içten içe yaşadığı mânevî tecrübeyle tarîkati ortaya koymuştur:

Meger **sultân-ı evliyâ kaddesa'llâhu sırrahu**
Gelüb cehren ve hufyeten tarîkat eyledi ifşâ (6. 9.)

Bir başka yerde Hamdî, Allâh'tan sonra tarîkatteki en önemli ismin Abdülkâdir-i Geylânî olduğunu söylemektedir:

Ba'de hû re'si esmâ-yı tarîkat
'**Abdülkâdir sultân-ı evliyâya** (7. 11.)

2.17.2.18.2. İmam-ı Gazâlî

Gazâlî, sünnî tasavvuf inancının bir getirisi olarak yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılan bazı sözleri ile esere konu olmuştur. Ahmed Hamdî, onun tek gıdasının aşk olduğunu söylemiş ve Allâh'ı bilmenin önemine dair bin yıl bu uğurda çabalamak gerektiğine dair sarfettiği sözlerini hatırlatmıştır:

Dimişdir şeyh **Gazâlî** âhâd er
Bi-küllî gıdâsı 'aşkdır samed er (12. 14.)

Bilinmez ma'rifetsiz işbu rumûz
Sa'y ideydin bin sene gice gündüz (12. 15.)

Bir başka yerde şair, kişinin dünyada gizli ya da açık aradığı her ne var ise, âyetlerde bulabileceğini söyleyen Gazâlî'nin bu sözünü iletmiştir:

Didi şeyh **Gazâlî** eyle tasdîk
Sihhâtinde bu sözün bi'l-Mûsâddık (14. 10.)
Zâhir bâtın ne kim var ise esrâr
Yazılmışdır âyet içinde hep var (14. 11.)

2.17.2.18.3. Hallâc-ı Mansûr

Hamdî, Hallâc-ı Mansûr'a verdiği değeri, onunla kendisi arasında kurduğu özdeşliği beyitlerinde gözler önüne sermektedir. Manen bulunduğu yerin ulu bir makam olduğunu söyleyen şair, Mansûr gibi olduğunu ve dâra çekildiğini söylemektedir. Burada anlatmak istediği, zamane şeyhlerinin Ahmed Hamdî'yi yer yer eleştirmeleri ve onun yanlış bir yolda olduğunu düşünmeleridir. Şair burada kendini eleştirenlere ters gelen şeyleri, tıpkı Mansûr gibi fenâ hâlindeyken yaptığını/söylediğini işaret etmektedir:

Bu bir makâm-ı 'izzetdir irişür cümle tâlibler
Meger ben **Mansûr** olmuşam çekerler beni ber-dâra (28. 5.)

O, Allâh'ın aşkına ezelden beri düştüğünü, o vakitten beri bu duyguyla sarhoş olduğunu söylediği beyitte, dünyadaki bütün kılıçlar hayat verici olsalar bile, Mansûr'a dârdan başka kurtuluş olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Hallâc'ın kurtuluşu, Ene'l-Hak dediği andan itibaren yalnızca Hakk'a kavuşmakla olacaktır:

Çü düşdi 'ışkına gönlim ezelden tâ ebed mestem
Bütün tığlar hayât olsa necât yok **Mansûr**'a dârdan (74. 8.)

2.17.2.18.4. İbrâhim Edhem

İbrâhim Edhem de tıpkı Hallâc-ı Mansûr gibi, Ahmed Hamdî'nin gözünde önemli bir şahsiyettir. Yer yer bu isme değinmektedir ve onu söz konusu ederken üzerinde durduğu tek özellik, Edhem'in tüm varını bırakıp yaşadığı yeri terk ederek zühd hayatına geçmiş olmasıdır. Allâh'tan başka her şeyden el çekmenin vurgulandığı beyitte, bu halin ne kutlu bir şey olduğu belirtilmektedir:

Devlet anın el çeke mâsivâdan

Olup **Edhem** gibi terk-i sıladan (12. 8.)

2.17.2.19. Cemal

Hz. Muhammed'in anlatıldığı beyitte karşılaşılan cemal kavramını Ahmed Hamdî, Allâh'ın peygamberin yüzüne tecelli ettiğini söyleyerek peygamberin yüzündeki bu güzelliğin sebebini Allâh olarak gösterip hüsn-i ta'lil örneği oluşturmaktadır:

Ana esmâ sıfâtıyla tecellî eyledi Allâh

Tecellî-yi **cemâl** oldur budur Hak mazhâr-ı zâtı (25. 13.)

Allâh'ın güzel yüzünü bir kul görebilse, gördüğü an'a dünyada yaşadığı üç yüz yılın denk geleceğine yemin eden Ahmed Hamdî, bu kısımda hayran olma ve hayret etme arasında geçebilecek zamanı işaret etmektedir:

Cemâlullâh çü 'arz ola kamu gözler hayrân ola

Arada üç yüz yıl dola henüz bir lemhada vallâh (54. 3.)

2.17.2.20. Ma'sûk

Sevilen, sevgili manasına gelen ve Allâh için kullanılan ma'sûk kavramı, eserde bir yerde geçmektedir. Burada Ahmed Hamdî, kul ile Allâh'ın yüz yüze geldiği vakit artık hiçbir şeye gerek duyulmayacağını anlatmaktadır:

'Âşık u **mâşûk** yüz yüze gelince

Vâsita mı ider icâb araya (8.10.)

2.17.2.21. Mâsivâ

Ahmed Hamdî, "Allâh dışındaki her şey" manasına gelen mâsivâ kavramını kullanırken, onun geçiciliğini vurgulamakta ve âsî kulların mekânı olarak görmektedir. Buna karşılık rûhun ise lezzet alacağı tek yerin Hakk'ın divanı olduğunu söylemektedir:

Mâsivâ-yı cümle fânîdür 'âsîlerin mekânıdır

Dîvân Hakk'ın dîvânıdır bul eyle andan istilzâz (36. 12.)

Şair, Allâh'ın katını işaret ettiği kapıdan asla ayrılmadığını, Hak'tan gayri her şeyden elini çektiğini ve gönlünün yalnızca O'nu arzuladığını söylemektedir:

Fâtih-i bâb-ı mutlakdan sıram ayırmazam aslâ
Ki gönlüm sana müştakdır elim çekdim mâsivâdan (74. 7.)

2.17.3. Sakınılması Gereken İnsanlar

Ahmed Hamdî, dünyada altı türlü kişiden uzak durulması gerektiğini anlattığı bölümde, bu kişilerin fiziksel özelliklerini vermekle birlikte, sakınılması gereken taraflarını da söylemektedir. Ona göre bu türlü kimseler Allâh'tan korkmazlar, bu korkuyu yaşamayanlardan ise kulun korkması gerekmektedir. İlk olarak belirtilen fiziksel özellikler çil, beyaz ten ve mavi gözdür:

Altı dürlü kimseden dünyâda eyle hazeri
Gel dü bâl çil ve çakır beyaz ise gözleri (93.15.)

Saydığı/sayacağı kişilerin her birinde noksanlıkların bulunduğunu ve belâ taşıdıklarını söyleyen Ahmed Hamdî, çilli kişilerin özlerinde bozukluk olduğunu söylemektedir:

Her birinde tenakus ile bulunur bir belâ
Hem hasârdır ba'zı çillü kimselerin özleri (94.1.)

Ona göre, mavi gözlü kişiler insanı cin gibi çarpar, sarı tenliler ise düşman gibidir, inatçıdırlar ve yüzlerinde zarar verecek bir hâl vardır:

Ma'azallâh çarpar insânı çakır göz cin gibi
Sarı 'inâd adüvv-i din durur vahşi yüzleri (94.2.)

Bu iki cenâhın kalpleri zarar vericidir ki, kör olanlar hâ'in, kel olanlar ise genellikle kibirlidir:

Zümre-i dü bâl olurlar halka zarar virici
Körler hâ'in olur keller kibr idici ekserî (94.3.)

2.17.4. Âyet ve Hadîsler

2.17.4.1. Âyetler

Ahmed Hamdî, bu eserde âyetleri genel olarak şiirlere başlamadan evvel kısmen bir başlık niteliğinde ve çoğu zaman bütünüyle yazmıştır. Âyetlerin başında '*Kâle'llâhu azze ve celle*' ifadesini kullanan şair, kimi zaman Kur'ân'da geçen kelimeleri, yine arapça asıllarıyla olmakla birlikte mısranın içinde herhangi

bir kelime olarak kullanmıştır. Bu tür kullanımlar aşağıya eklenmemiş ve bir önceki bölümde olduğu gibi âyetler iniş sırasına göre listelenmiştir:

(Yûnus/62.)	Onlara korku yoktur	لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
(Hûd/88.)	Benim muvaffakiyetim ancak Allâhın yardımyledir	وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَالِيهِ أُنِيبُ
(Hicr/29.)	...Ruhumdan üflediğimde...	نَفَخْتُ مِنْ رُوحِي
(Nahl/83.)	Onlar hem Allâhın (bu) ni'met (ler) ini i'tiraf ederler, hem yine onu (fiilleriyle) inkâr ederler. Çoğu (inadına) kâfir kimselerdir onların	يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ سُمْ يُنْكِرُ وَ نَحَا وَ أَكْثَرُ هُمْ الْكَافِرُونَ
(Yâsîn/59.)	Ey günahkârlar, bugün siz (bir tarafa) ayrılın!	وَ امْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ
(Yâsîn/65.)	O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâb ediyor idiysele bize elleri söyler, ayakları (ve diğer uzuvları) da şahidlik eder.	لَيَوْمٍ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
(Sad/75.)	... yarattığıma ...	لِمَا خَلَقْتُ
(Zümer/10.)	...ecirleri hesabsız ödenecektir.	أَجْرٌ هُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ
(Zümer/53.)	Allâh'ın rahmetinden ümid kesmeyin	لَا تَقْطُوعُوا مِنَ الرَّحْمَةِ اللَّهِ
(Zümer/53.)	De ki: Ey kendilerinin aleyhinde (günâhda) haddi aşanlar, Allâhın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allâh bütün günahları yarlıgar. Şübhesiz ki O, çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir.	قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ
(Fussilet/30.)	Korkmayın, tasalanmayın, va'd olunduğunuz cennetle sevinin.	إِلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
(Şûrâ/25.)	O, kullarının tevbesini kabul eden, kötü hareketlerini (tevbe ile) bağışlayan, ne işlerseniz bilendir	هُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَ يَعْفُو أَعْيُنَ السَّيِّئَاتِ وَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ
(Duhân/51.54.)	Muttakıylar hakıykatın emin bir makamda, cennetlerde, pınar(baş)lar(ın)dadır. İnce, narin ve kalın (altın işlemeli) ipeklerden, atlaslardan giyecekler, karşı karşıya(gelerek muhabbet edecekler)dir. İşte (emir) böyledir. Onlara bembeyaz, şahin gözlü hurileri eş yaptık	نَ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ فِي جَنَّاتٍ وَ عِيُونٍ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَ إِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ كَذَلِكَ وَرَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ
(Fetih/14.)	... dilediği kimseyi affeder...	يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ
(Nâzi'ât/1.2.)	Andolsun (kâfirlerin cesedlerine) boğulmuş olan rûhların tâ derinlikler(in)den sökü� koparan, (mü'minlerin canını ise) rıfk ile çıkaran ölüm meleklerine	وَ النَّزِيعَاتِ غَرَقًا وَ النَّشِيطَاتِ نَشِيطًا

2.17.4.2. Hadîsler

Ahmed Hamdî, bu eserde hadîsleri kimi zaman Türkçe, kimi zaman arapça asıllarıyla, kimi zaman da ma'nen iktibas ile kullanmış ve arapça hadîslerden evvel “*Kâle'nnebi*” ifadesini kullanmıştır. Türkçe ve iktibas edilen hadîsler, inceleme bölümünde ele alındığı için bu kısımda gösterilmeyecektir.

Ölmeden önce ölünüz	مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا
Hikmetin başı Allâh korkusudur	رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ
Haya imandandır, insaf dinin yarısıdır	أَلْحِيَاءُ مِنْ الْإِيمَانِ وَالْإِنصَافُ نِصْفُ الدِّينِ
Cins, cins ile beraberdir	لِجِنْسٍ مَعَ الْجِنْسِ
Fakirlik övüncümdür	أَلْفَقْرُ فُخْرِي
Kanaat tükenmez bir hazinedir	أَلْقَنَاعَتُهُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى
Dünya sevgisi hatanın başıdır	حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

2.17.5. Dil ve Üslûp

Tekke edebiyatının taşradaki temsilcilerinden kabul edebileceğimiz Ahmed Hamdî, sıkı sıkıya bağlı olmaya gayret ettiği şer'i kuralların bir sonucu olarak, genel anlamda insanları hataya düşmekten korumak amacıyla hikemî bir tarz kullanmıştır. Mensur eserlerde sık sık seci sanatı kullanılmış ve ahenk sağlanmıştır. Bahrü'l-Hayât adlı eserde yer alan şiirler, Kitâb-ı Keşfiyye'ye göre daha edebî şekilde kaleme alınmıştır. Tamamen manzum bir eser olan Kitâb-ı Keşfiyye'de kafiyeye ve vezin konusunda azımsanmayacak derecede kusur mevcuttur. Çok fazla edebî sanata yer verilmeyen eserde, şairin dönemindeki herkesin okuyup rahatlıkla anlayabileceği sade bir dil hâkimdir. Yer yer anlatımı güçlü kılmak için, aynı manaya gelen iki/üç kelimenin bir mısra içinde peş peşe kullanılması çeviriyi güçleştirmektedir. Terkib yerine “ve” bağlacının kullanıldığı, çok sık rastlanan hatalardan biridir. Kimi zaman kafiyeye uydurma gayesiyle kelimelerin son harflerinde yapılan değişiklik ya da doğrudan yanlış yazımlar metnin estetiğini bozmaktadır. Aruz ve hece vezinlerini karışık halde kullanan Ahmed Hamdî'nin, bunları bilerek değil, ahenge dayalı şekilde yaptığı düşünülmektedir. Bunun sebebi, aynı şiir içerisinde hece sayılarının büyük farklarla sık sık değişmesi ve herhangi bir aruz kalıbına güçlülükle oturtulmasıdır. Genel itibariyle bu hususta denk gelmişlik/getirilmişlik söz konusudur. Şair, çoğu yerde aynı mısrayı hiç değiştirmeden, başka bir şiirde herhangi bir mısra ile

tamamlayarak yeni beyitler meydana getirmiştir. Edebî olarak kusurlu diye değerlendirilebilecek bu eser, içerik açısından ve şairin sanatla değil, doğrudan dinle bağlantısı olduğu gerçeği göz önüne alındığında yine de başarılı bulunabilmektedir.

3. ESERLERİN ÇEVİRİ YAZILARI

3.1. Hâtemü'l-Esrâr

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ve dahi bir kimesne tarîkat-ı ‘âliyyeye dehâlet murâd eyledikte evvelâ bir mürşid-i kâmil bulup şurût-ı selâse ile kendüsini teslîm ider. Şartın birisi budur ki i’tikâd-ı kavîyyesi olup şöyle ki bütün Müslümanlar dininden rücû’ ider olsalar kendüsi tutduğu yedden dönmeye. Ve şartın ikincisi de her mü’mine hüsn-i nazarı olup kendi şeyhini cümleden elyak bilmelidir. Üçüncü şart da dâ’imâ ictihâd-ı nefis olup mürşidi tarafından ta’lîm ve ta’rîf buyurulan evrâd-ı ezkârına devam itmekdir ve tâlib olan kimselere de elzem olan budur ki emr-i Te’âlâyâ mutâbık ale’l-usûl istihsâl eylemiş oldukları cümle ucûr-ı cezîlelerini mine’l-meşârik ve ile’l-meğârib hâk kâffe-i ehl-i îmânın rûhlarına ihdâ eyledikten sonra ‘azâbı olanların ‘azablarını tahfîf ‘azâbı olmayanların derecelerinin âlî olmasını Cenâb-ı Rabbu’l-âleminden niyâz ider ve tâlibler ise ma’zûr olmadıkları halde heftede iki gün ya’nî pazarirtesi ve pençşenbe günlerinde dâimü’l-evkât sâ’im olmakdır. Buna makâm-ı nefis-i emmâre dirler. Ve makâm-ı nefis-i levvâme ise tâliblerin iştiyâk ve izdiyâdları bi-mâlen savm-ı Dâvûd olmak gerekdir ve cümle ‘ömri eyyâmlarında sıyâm hâlinde iftihâr-ı tâlib olurlar ise buna da makâm-ı nefis-i mülhime dirler. Bâdezân lokmaya hırkaya kanâ’aten zuhûrâta tâbî olunur ise hâzâ min makâm-ı mutma’inedir. Ve makâm-ı râziyye ve marziyye ise sâlikler mahv-ı vücûd olup râhatlarının küllî kat’ile işkence-i riyâzette kısılmakdır. Ve makâm-ı nefis-i kâmile de ‘âriflerin ‘ilmi ma’lûm olup killetün ‘illetün ve zilletün devrinde dâr olmakdır. Killetün ma’nâsı budur ki ehlu’llâh olan dâ’imâ muhtâç olup hayât-ı dünyâda işleri ebed rast gelmemekdir ve ‘illetün ma’nâsı da evliyâ’ullâhın vücûd-ı pâkleri (s. 3) dâ’imâ marîz halinde olup derd çekmek ve enbiyâ’ullâhın başlarına gelen eşedd-i belâ anların anların başlarına geçmek ve insan ekserî anlara ‘adâvet üzere mu’âmele itmek ve ‘ömri eyyâmlarında da başları belâdan hâli olmayup hüzn-i gönül ile dünyâda ebed mesrûr olmamakdır. Ve zilletün ma’nâsı da budur ki ehlu’llâh olan nâs katında hakîr ve hôr olup şöyle ki bir kelb kadar i’tibârları olmamak ve halk anları gördükde ‘adetâ abdal belleyüp istihzâ itmek ve her tulû’-yı vâkı’alarında me’yûs ve mezmûm devrinde dâr olmakdır ve insan-ı kâmil ise halk yanında peygamberler gibi mu’cize-i bâhireleri olsa bile insanımızın ekseri

i'tirâz idüp ya sihr yâhud câzılıktır dirler. Ve bu i'tirâz-ı imtinâ'da vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin evliyâ kullarına bir ulu ihsânıdır ki bu kimesne velîdir didirmez ve sevdiğini halka sevdirmez keremini kem gösterüp evliyâsını vikâyeye ider el-hamdülillâh. Ve sâlik kimselerin de kemâl-i mertebeye irişeceklerinin 'alâmet-i kâtı'aları budur ki bal helvasını mişe sopası gibi ve mişe sopasını bal helvası gibi yiyecekleri zamanlarındadır. Bal helvası mişe sopası gibi yemekliğin ma'nâsı budur ki tâlibler bir kimseden derece-i nihâyede mühim bir eylik görseler gönülleri nâ-mesrûr olup istirâhatlarının i'tirâzlarıyla dâ'imâ 'afv ile me'lûf olarak nâ-merdleri eylik ile utandırmaktır. Bir kimsenin ehl-i sa'âdet olmaklığının dört 'alâmeti vardır birisi budur ki eşrâr kimseler ile refâkat itmezler riyâset istemezler. 'ÿyalleriyle dost olmazlar. Dördüncüsü de iştiâ-yı nefis ile şöret sevmezler ve ehl-i şekâvetde ma'lûm ki bunların 'aksinde olmaktadır. Ve mişe sopasını da bal helvası gibi yemekliğin ma'nâsı budur ki sâlikler bir kimseden derece-i nihâyede acı bir kemlik görmüş olsalar anı kendülerine mühim bir eylik bilür hüzn gönül ile hışm itmezler. Dünyâ için işe ivmezler. Râhatlarını sevmezler ve cümle mü'mine hüsn-i nazarları olup bu kimse ednâdır dimezler. Ve mü'min-i muvahhid olan kimesnelerde dört haslet lâzımdır yalan dimeye haram yimeye ikisi de keşşâfu'l-'uyûb ile gayba karışmamaktır ve 'avamlar ise hayât-ı dünyâlarında umûrlarını râhatla geçirüp hüzsüz ve kedersiz yaşamalarını (s.4) bir şey sanurlar imiş. Meğer bunlar ebe'l-ahmaklardır. Eğerçi lâykıyla nazar olunacak olur ise 'avamların kıldığı namazları bile sahtedir ve evliyâ'ullâha ise derece-i vilâyet bulmalarının birinci sebepleri terk-i dünyâ olmaktadır ve terk-i 'ukbâda **مُوْتُو قَبْلَ اَنْتَ** **مُوْتُو** sırrına mazhar olmağla makâm-ı ûlâyı buldılar. Terk-i terk ise, sâlikler mekân-ı lâ-mekân bulup makâm-ı hâl-i hüviyyette cismiyyâtdan gözlerini yummaktadır. Ve evliyâ'ullâh da evliyâlıklarını 'alenen istidlâl iden hayât-ı hâllerinde ancak **اَوْ عَابِرُ سَبِيْلِ وَ عُدْ نَفْسِكَ مِنْ اَصْحَابِ الْقَبْرِ** undan olmaktadır ve mürşidlerini temâmiyle tasdik iden sâlikler dahi 'indAllâh me'cûr ve mağfûr-ı nâ'il-i bi'l-hayr üzre her ne matlûbâtları var ise anı kendülerinde bulmaktadır. Hırka ve lokma ile Hakk'a tevekkül iden gavvâs-ı evliyâların harîs-i dünyâ olan mazmûm kimesneler ile ülfetleri ve refâkatleri tabi'î muhâlif olacağı derkârdır. Mal ehli ise ana hâl harâm ve hâl ehli ise ana mutlaka mal harâmdır. Kuru bir da'vâ ile âlûde olarak ehl-i tarîkim deyu mal ile hâl bulmağı taleb iden ahmakların arada çekmiş oldukları emeği vâkı'aları bütün beyhûde olup nihâyetü'l-emr me'yûs ve mazmûm olacaklardır. Ve ehlu'llâh ise zâtiyelerine menût olarak uç dürlü kerâmetleri vardır

birisi budur ki her kanda olur ise olsun rızıkları ayaklarındadır. İkincisi de havâric ve devâhil her kim olursa huzûrlarında itirâzsız âdem kaldırmazlar. Üçüncüsü de cümle halk başlarına kalkup ‘adâvet ile hakâret itseler idi hışm itdirmezler. Ve kerâmetlerinin halka izhâr olmasında üç dürlü ‘alâmetleri vardır birincisi huzûr-ı ‘âlîleri gayrılarının huzûrları gibi olmayup eşref olan makâmlar misâlinde halâvetleri izhârdır. İkincisi de her nazarları ‘ibret olup lemhâ ve lahzâları semer saçtığından sanursın kim sihri helâldir. Üçüncüsü evliyâların her nutukları ‘ayn-ı kerâmet olup mahabbetleriyle müşerref olan kimseler mest-i lâ-ya'kıl olup bilürler kim mücerred bunda bir hâl vardır. Ve evliyâ'ullâh ise halk anları sevdiklerini sevmezler ve umûr-ı husûsiyyeleri için (s.5) zuhûrâta tâbî olup işe evmezler. Ve üçüncüsü de gökten başlarına taş yağacak olursa anı beyhûde sanup eyvah demezler. Ve dahi Hakk celle ve te'âlâ hazretleri dünyâda beş şeyi gizlemiş ola ve ‘ilm ma'lûm olmayan kullarına bildirmemiş ola, biri budur ki insan içinde olan evliyâsı ve biri de orman içinde olan kimyâsı. Üçüncüsü de leyle-i Kadir ise, dördüncüsü de ism-i â'zâm olan du'âsı. Beşincüsü de su'âl olunur ise cümle ‘ibâdet içre hulûl iden rızâsıdır. Dünyâda kerâmet dört nev' üzre ta'bîr olunur, bu dördün birisi Hakk, üçü bâtlı olsa gerekdir. Bâtlı olanların birisi hâssa-ı esmâdır ki dünyâ bulmağçün isti'mâl iderler imiş ma'âz-Allâhdır. İkincüsü de istidrâc ta'bîr olunur imiş isti'mâl idenlerin me'vâları nârdır. Üçüncüsü dahi huddâm bulmak ve kerâmet gibi kullanmak ne'uzubillâhdır. Hak olan bir nev' ki bilâ ihtiyâr sâliklerden zuhûr ider imiş böyle olur ise elbetde ki kerâmet-i evliyâ'ullâh'dır. Ve kerâmet şeklinde gösterüp de kişinin ihtiyârından sudûr iden envâ'-yı ‘acâyıbâtın hîlekarlığa iştîmâli vardır ve ‘acâyıbât kim andan murâdı insan kandırmak ve yâhud dünyâ bulmak ise o kimse sahtekârdır. Zuhûrât ile vukû'a gelecek olursa şübhesiz kerâmet-i evliyâ'ullâh'dır. Ve ba'zı dervişler ki menâmlarında ve yâhud riyâzet hallerinde hayâlât görür ve işidirler imiş. Misâl kabûl itdiklerinden nâşî kâffesi sahtedir. Ve ledünnî ise savtı ve hattı olmadığından misâl-i lâ-misâl olup bu dahi ancak keşfe muhtâcdır. Ve kaba sôfiler ise esmâ-yı hâssalarından ve kuvve-i riyâzetlerinden hâsıl olan hayâlât-ı misâliyyelerini kendüleriçün mühim bir şey belleyüp fevkal'âde itibâr iderler imiş. Meğer bunlar ahmaklardır. Peygamberler da'vet-i ümmet olduklarından nâşî icâb-ı hâlinde mu'cize-i bâhireleri elbetde ki iktizâdır ve evliyâ'ullâh ise ke-zâlik me'mûriyet-i mahsûsiyyeleri olmadığı hâlde bunlara daha kerâmetin ne lüzûmı vardır. Zîrâ kendülerine imtiyâz iftihâr iderek insan kandırmak ve yâhud dünyâ bulmak için hayâletlerin (s.6) kerâmet gibi izhâr

idüp birtakım kimselerin zihinlerini bozan zındıkların elbetde ki me'vâları nârdır. Kulın ihtiyâr birle icrâ olunan oyunların üstâzları her kim olur ise olsun bunların gönülleri mutlaka battâl bir pazardır. Ve sûfiler ise mürâyîliklerinden nâşî 'ubûdiyyet-i eşhâsiyyeleri kendüleri için mühim bir berzah olup halka 'amel gösterdiklerinden murâdları akıl kandırmak yâhud dünyâ bulmak ise âhiret gününde cezâları cehennemde yanmaktır. Çok sûfiler ki şöhetin âfât idüğünü lâ-ya'kıl fehm idemeyüp kendi zu'mlarınca anı kâ'ideli bir şey belleyüp işlerine everler ve mallarını severler. Öyle ise bunlar ahmaklardır. **مُوْتُو قَبْلَ اَنْتَ مُوْتُو** sırrına mazhar bulunan zevât-ı muhteremlerin ecel-i sâhîhaları vürûd idinceye kadar insan ile yaşadıkları bi-'aynihî rü'yâdır. Ve rü'yânın ma'nâsı da lâyıkıyla tasavvur olunacak olur ise 'alâ meratibihim çok yerlere şumûlı vardır. Kişi kendüsi evliyâdan olmayup da evliyâ'ullâhı anlamak için muvâzeneye kıyâm iderler ise mutlaka harâmdır ve mürîdler ise mürşidlerine hüsn-i teveccühleri olup bi-kadr-i tâ'at feyzyâb oldukları mükâşefeleri kendilerinin hâllerine elbetde ki iştimâli vardır ve mürşidlerde olan esrâr-ı rabbânînin hayât-ı dünyâda âlât-ı ma'rifet ile ve yâhud başka bir kuvvet ile cüz'î bir emsâlini vukû'a getürmekliğin imkânı mı vardır. Zîrâ Hak'ta olduğu hiçbir eşyâda olmadığına binâ'en hakikatde eşyânın lâ-kabîlinden olmaklığının delîli bile vardır. Ve nisbet ise ancak tabî'atda olur imiş. Hakk'a nisbet idenlerin me'vâları nârdır ve sâliklerin hîn-ı sülûklarında ta ene'l-Hak sırrına mazhar olmaları iğne ucuyla kuyu kazmak kadardır. Bundan 'acelesinden su'âl olunur ise mühim mehleke ile boş bir yorulmaktır. Ve kaba sôfiler ise 'ubûdiyyet-i şahsiyyelerine mağrûr olarak 'amelleri mûcibince yarın huzûr-ı Rabb'ul-âleminde me'cûr ve mağfûr-ı nâil-i bi'l-hayr olacaklarına der ümîdler iken riyâ-yı sum'alarına mûcib belki intikâm olmalarının şumûlı vardır. Gurûriyyet dünyâda üç şey ile olur imiş; biri mal, biri hüsünlük ve birisi de 'ubûdiyyet izdiyâdlarında güvenen kaba sôfilerdir. (s.7) Mala hüsne ve 'ibadât-ı izdiyâdına mağrûr olmaklık sâlikler için büyük bir tuzaktır. Mâdâm ki fenâ bulur bir şey nesine mağrûr olmak gerek işitmedin mi. İnsanı helâk iden gurûriyyet imiş zîrâ gurûr Allâh'dır. Vahdâniyyeti tasdîk itmekden ma'dâ yokdur aslâ elde bir nesnemiz anınçündür ki hudûd-ı Allâh muhafaza itmek cümle 'ibadâtından daha evlâdır. Varlığıyla Hakk'a ittikâ idüp vilâyet ümîd iden ahmakların iştiyât eylemiş oldukları mükâfâtlarını 'adl ile mûcâzâta tebdîl eyleyen Cenâb-ı Mevlâ'dır. Bazı âyetlerin me'âl-i müniflerine nazar olunacak olursa hubbu'd-dünyâ olan kullarına intikâmı vardır. Ve terk-i dünyâ ise zamân-ı fakîrânemde az bulunur sanırım.

Meğer şol kimse kim şunlar dünyâda malsız ve hudutsuz birle ‘ibâdetlerinde mağrûr olmayanlardır. Şerî’at ise senin malın senin ve benim malım benim olup zerre veya hardal dânesi mikdâr-ı hukûk-ı vâkı’adan hisâb ve ‘azâb olmasının ihtimâli vardır ve tarîkat ise ‘indeli ihvân senin malın benim ve benim malım senin olup beynehumâda sarf olunan mâl-i dünyâ isterse Uhud Dağı kadar altun olsun aranmayacaktır. Ve hakikat ise mal Allâh’ın kul Allâh’ın olup kifâyet-i nefis mikdârı her buldığı yerden alup gıdâlanmağa ruhsat vardır ve bu beyân olunan hakikat dahi ehline â’id olur imiş. Ehl-i dünyânın terk-i dünyâ gibi ve terk-i dünyânın terk-i ‘ukbâ gibi her buldığı yerden alması ve gıdâlanması kat’iyyen harâmdır. Zîrâ vâcib-i Te’âlâ ve tekaddes hazretleri kuluna iki yüzden fazl itse gerekdir. Birisi anın mala kıymak ise ve biri dahi cana kıymaktır. Bir kimse mü’minim der de malına ve yâhud canına kıymaz ise nefis ile ictihâdı olmayup kıldığı kuru bir da’vâdır. Zîrâ mahrem-i Hak olmaklık halkdan dûr olmağa ise halka mahrem olan kimselerin de Hak’dan dûr olmaklığa iştimâli vardır. Kişinin ‘afvına sebep her ne mikdâr ‘amel-i sâlih ise de mâlen ve bedenen fedâkârlık başka bir pazardır. Ve sûfilerin Tanrı’dan rûz u şeb istedikleri yalnız bir cennet ise bu dahi boş (s.8) bir efkârdır. Riyâzet ehli olsun ve gerek sahî olan kullar cehennem ‘azâbında dolsalar bile cennetten daha âlâ zevk u safâları vardır. Nâr-ı Nemrûd ise çahıllar için îcâd olmuşdur yohsa sahîler için envâ’-yı güller ile çârşu bir pazardır. Yok yerde malı ve ‘ömri sarf idenler duhûl-ı cennet olsalar bile cehennemden bedter ‘azâbları vardır. Bunlar kimler olur kim Hak anları ‘afv itmemiş ola. Ben kase iderim ki مَنْ مَنَعَ جَائِعَ الطَّعَامِ olanlardır. Ve dahi irfân iki dürlüdür. Birisi ehl-i keşif kim kitâbını görmeden okumadan ve bir kimseden işitmeden keşf-i gönül seyr-i sülûk bulanlardır. Ve keşf-i sâlik ise gönül anlamak ve insanı gördükde ehl-i sa’âdet mi ve yâhud ehl-i şekâvetden mi fark idüp ‘ilm-i ezeliyyesine vâkıf olmak zarf altında yüziği bulmak ve gönlünde tulû’ iden şeyler vukû’a gelmek ve havanın ne vakitte bozulup ne vakitte açılacağını keşf etmek bunların cümlesi Hak’dır ve kerâmet-i evliyâ’ullâhdır ve kerâmetin de birkaç nev’i var imiş dirler en makbûli keşf ile olandır. Ve sıfât-ı evliyâ’ullâh ise doğru olmak ve düşenlerin hâlini sormak ve tevâzu’ etmek da’vete gitmek halkın gazâbını kendüsine ulu nimet bilmek takdîr-i Hakk’a boyun virmek ehli ile mahabbet etmek kesret-i ‘âlemde vahdete girmek hubbu’d-dünyâyı yakasından silmek lokma-ı nasîbini helâlinden yemek ve cümlesinden elyak olan dahi cû’ ile Hakk’a tevekkül itmekdir. Ve ikinci irfân da kitâblarda görülmiş okunmuş ve işidilmiş olan

evliyâ'ullâhın bazı hâllerini hevâ-yı celb iderek kendi zû'mlarınca vakarlanup kadem-i evliyâ'ullâha ayak basdık zan iden ahmakların zann-ı vâkı'aları mutlaka mühim bir hülyâdır. Kendi hilkiyyetinde olmayup da diğer kimselerin ahvâllarını kuru bir hisâb ile evliyâ olmak lâzım gelse idi evliyâ'ullâhın bu kadar eşedd-i belâ ile haşr olmalarının ne lüzûmı vardır. Zîrâ vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin goncesi har içinde ise nûrı da nâr içre olmak revâdır. (s.9) Bülbülün zârı eğerçi gonceden zevk almak ise pervânenin kârı da şem'a yanmaktır. Bülbül ağlamağla ve pervâneler oda yanmağla hakikatde 'âşık olamamışlardır. Hakikatde 'âşık ana dirler ki mâşûkını gördük de mest-i lâ-ya'kıl olup vuslata hâcet kalmadan kendi ateşiyile yanmaktır. Zîrâ kurıda gavvâslığı her insan yapabilür imiş. Gavvâs ana dirler ki denizin dibinden dalup da dürr ve zümrüd olan cevherleri çıkarandır. Üstâz görmeden yalnız bir söz ta'lîmiyle suda gavvâslık ve kurıda evliyâlık olacak olsa idi huccâca delîlin ne iktizâsı vardır. Eğer murâdın dünyâda söz ile geçinmek ise diğer bir yol da taharrik ol âfât-ı enfûs olmağa nice hülyâlar vardır. Ve bazı kimseler kim kendülerine burhân-ı bâhire ittihâz iderek darp urmak sabî çiğnemek ateşe girmek timur çiğnemek havaya uçmak gayba karışmak ve Fir'avn gibi akarsuyu durdurmak sirkatleri bulmak insana dokunmak ke-zâlik iştihâ-yı nefis olan 'acâyıbâtın kâffesi kerâmet-i evliyâ'ullâh olmayup belki Mûsânnî'lerinin bunda bir canbazlıkları vardır. Ve 'ilim ise on iki olmak gerekdir. Cümleden eşref ve ekmel olan ledünnî olandır. On iki 'ilimde her birisi dört fend üzre aksâm olunmuş ise de onı âfât ikisinde selâmet vardır. Selâmet olanın birisi 'ilm-i âlât kim ana kesbî ta'bîr iderler sarf ve nahiv kuvvetiyle ibâreden ma'nâ anlamak fâ'il mef'ûl 'âmil ve ma'mûl kâ'idesinden âşinâ olmandır. Ve birisi de vehbî ta'bîr olunur ana ledünnî dirler. Ya'nî ders görmeden ve hâceden bellemeden Cenâb-ı lemyezel tarafından kullarına ilhâm olandır. Ve bazı 'ulemâ ise câhilinden evliyâ'ullâh olmaz diyerek itirâz iderler imiş. Bu dahi hilâfdır ve anlamak ise dünyâda mu'âmelâtın kâffesi teşbîhât üzre tevcîh olunur. Cümleden mühim ki şeyh Muhyi'd-dîn-i 'Arabî kaddese sırrahû hazretlerinin ümmî olduğunun (s.10) hâtemü'l evliyâ olmağına ne halel vardır. Ke-zâlik ders ve hâce görmeden vehbî olarak 'ilm ana keşf olunmuş daha nice evliyâlarımız vardır. Ve peygamberler ise ümmî oldukları halde da'vet-i ümmet ve teblîğ-i ahkâm olurlar idi. Bu da mı yalandır مَنْ قَالَ أَنَا عَلِيمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ fehvâsınca ben 'âlimim diyenlerin cümlesi nâ-dândır. Zîrâ 'ilim ana dirler ki bahadırılık satmaz anladığını halka anlatmaz ahlâk-ı nebî ile mertebe-i evliyâ'ullâhda hâldârlardır. Ve bizim

evliyâmız ki eşref-i ümmet olduğundan nâşî Benî İsrâil'in zamanında olan peygamberler daha ahlâdır. Meğer sen kime ümmet olmuşsun. Hâlâ anladığın yok imiş. Anınçündür ki gönlün fesâda pazardır. Ben kasem iderim ki bizim peygamberimizin en ednâ 'âsî ve şîrâr olan bir ümmeti Benî İsrâil peygamberlerinin en eşref ümmetlerinden daha a'lâdır شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَارِ مِنْ أُمَّتِي صَدَقَ Resûlullah bize ne gussa ki böyle bir şefâ'atkânımız vardır. Hisâb it var bu böyle olıcak ey karındaşım. Mü'min kardaşınıza it'izâr itmekliği der misiniz ki revâdır. Sen kim ve sâhibin kim idüğünü anladın ise eğer beşâret bu yeter kim sana da Hakk'ın bir tecellîsi vardır. Ehlu'llâh olamadım deyu ehlu'llâha it'irâz idersin ey gâfil bilmez misin kim senin kıldığın kurı bir da'vâdır. Eşyâ ile irşâd gün göziyle Hakk'ı görmek istiyorsın imiş. Bu sözi deli bile dimez. Bilür ki bana 'ârdır ger Hakk'a âşinâ olayım dir isen eşyâdan gözünü yum basîret göziyle gözle ki bak benî âdemde ne esrârlar vardır. Mâdâm ki elinden nesne gelmiyor. Ta'n itme sakın bir kimse mu'teriz olanların me'vâları nârdır. Peygamberlerin habercileri Cibrîl-i Emin ise ehlu'llâhın da Cibrîl gibi nice habercileri vardır. Velîlere nasıl Cibrîl-i Emin nâzil olur dersen mekân-ı lâ-mekân olanlar için bu bir başka esrârdır. Eğer 'ârif isen sana bir iş temsîl (s.11) ideyim dinle ey dost. Âferin sad hezârân şol karındaşlar ki gönülleri bî-dârdır. Bazı bir mâh kadar olur ki bir yudum su içmezler. Evliyâ'ullâhı görürsün kim tebevül itmekden çok 'âcizlikleri vardır. Bazı bir mâh kadar olur ki günde on batman su içerler. Evliyâ'ullâh görürsün kim âbdestleri bozılacak kadar tebevül anlara harâmdır. Anınçün bunu yazdım ki okuyup ikâz olısar. Mü'min birâderler lâykıyla su'âl idersen söyleyim evliyâ'ullâhda daha neler vardır. Ger boğazın açarsa evliyâ dünyâyı dökersen dolmaz sen işitmedin mi evliyâ olanlarda gayb bir 'âlem vardır. Ol 'âlemin 'arzi ve tulû' ne mikdâr olur deyu su'âl idersin kamu 'âlemler ana nisbet hemîn bir dâne-i hardaldır. Aklın irmez ise Hakk'ın kudretini inkâr idersen zinhâr bilürsün kim münkîr olanların makâmları dârdır. Hakîkatde işler belki daha bundan dakîk olısar. Ey 'azîzler insanda ne olduğımı senin ne haberin vardır. Nâsırını büyükletdin deyu sen de büyük mi oldın sanırsun. Ey gâfil âdem, bilmezsin kim Hak'dan dîr oldukca işlerin hasardır. Hubbu'd-dünyâ ile olacak olursa eğer nedir bu yolda evliyâ'ullâhın çektiği zahmetler sâliki harâb iden bunda hırs ile tama'dır. Kaçan bu ikisinden olursa sâlim bir insan destgîri anın ol Gaffâr'dır. Ne ile olacağını yukaruda sana bir bir beyân eyledim idi. Hisâb it var bu sıfatların sende kangısı vardır. Seni mi tama'id-dünyâ tutdı yohsa ben mi anlayamamışım.

Muhtasar kılayım işi dimeyesin kim bu ne barbardır. Nefsimedir sözim yok yerde temâşâ kıldıklarından korkuyorum hemîn anınçündür ki deyemezem bu kimse bu kimseden daha âlâdır. Kötü var ise dünyâda bir kimse belki benim. Ol kul çü böyledir. Daha bunun ne olmak ihtimâli vardır. Bu derd bana yeter kim bilmezem sonum ne olacağını. Sen deyüp gülersin meğer beşâret var sana makâmın daru's-selâmdır. Yâhud hayvansın kim âhir ne olacağını (s.12) düşünmezsin ey dost. Anınçündür ki akli olmayanların dünyâda safâları vardır. Fâriğ ol gözüm yeyüp içmek ve söylemekden hemîn esîr-i firaş olanlara kat'an uyku bile harâmdır. 'Acebdir ki râhatın ile dünyâ sevip ararsın mevlâyı sen var mı nâ'il-i vuslat böyle bir tecellî ana râmdır. Dervişlik ne ile olur su'âl olursa senden eğer, cevap vir çille ile olur. Yâ hû çillesi olmayanların âhir işleri harâbdır. İştidin kodı iklimini Ethem çilleyi ihtiyâr itdi عَابِرُ سَبِيكِلِ أو olmaklık hayra me'vâdır. Yunus Emre'm ki hıdmet itdi kırk yedi yıl şeyhine. Şeyhi ana dimedi ki asla çille gizetmedin sıkılmasa başı kapıda dimeşe el-hamdülillâhı hem dimezdi ana şeyhi gel oğlum artık çilen tamamdır. Elli yıl hıdmet ile kazandığı Yunus'un bir el-hamdülillâh olursa ey dost hisâb it nefse hıdmet idenlerimizin ne bulacakları vardır. Hakikatde iki kamîsi olanların îmânları sahîh olmadığı hakdır lafzında biri hubbu'd-dünyâ ve birisi de hubb'u-'ukbâdır. Dünyâ ehline âhîret harâm ve âhîret ehline dünyâ harâm. Ehlu'llâh olursa ana ikisi de harâmdır. Bazı kimseler servet ile ehlu'llâh olur imiş dirler işit bunun bunda te'vilâtı vardır. Meslek-i ehlu'llâh ise رِزْقُ جَدِيدٌ يَوْمَ جَدِيدٍ olup her geleni sarf iderek yarına zahîre komamaktır. Ve insanımız ise kendülerini kullanamadıklarından nâşî servet yolu gâyet güc yol olup tarîk-i selâmet olan fakîrû'l-hâl olmaktır. Zîrâ bir kimse ki eline geçeni yer diline geleni dahi söyler, hem sabaha değin uyur meğer kim hayvandır. Hırs tama'n çoğuyla az olur insâf kişinin merhabâ şol kişilere kim mâlen bedenen fidâkârlardır. Gazâ-yı ekber cû' ile olur didi resûl-i kâ'inat. Zevâle müşteri olmaklık büyük bir kemâldir. Nefhâ-yı sûr olur bir kez bakarsa evliyâ'ullâh ya bir kez gönül tutarlarsa sidret'ul-müntehâdır iki cenâh iktizâdır ki ya'nî mi'râc ola (s.13) Hakk'a. Anın biri terk-i dünyâ ise birisi de terk-i 'ukbâdır le-dünnîdir. Çünkü terk-i terkden yokdur aslâ haber sözde meşhûr olan ancak rumûz bir kelâmdır. Ehil olamadın ise ehline yakın ol ey karındaşım. Hicâb-ı tevfikdir 'aceb o perdeyi kaldır. Tâ ki 'ayân ola sana iki 'âlem esrârı görürse göz hayrân ve lisânlar lâldir. Gördü çün bir şemmesin nâ-tuvânâ **Hamdî**'nin. Selb oldu 'ayn-ı neti bilemedi ne hâldir. Çalışdı yigirmi yıl hıdmet itdi pîrine mescid-nişîn olup bir gice hak kerimü'l-nevâldir

geldiler hep rûy-ı hubb oturdılar cemâ'at olup didiler ki bu dâ'irede benî âdem vardır. Buyurdılar hem biri ne besir var olsun bizedir hıdmeti anın o bizim evlâddır. Sabah oldu cümlesi dağıldılar gidüp didim ki ne ola bu 'aceb yohsa bir hayâldir. Değil elli seksen yüz sene de olsa tiz bir bizüme hıdmet üç yüz yıl revâdır. Sen kim sen kim oldın ey gönül kemâl bulasın kemden söyleme bu sözi zinhâr insâf eyle ardır. Üç yılda beş yılda bulmak ister gabîler işit bunlar için bunda ne hatarât vardır. 'Ankâ olup himmet bulsalar da lâ-makbûl aşağısı geniş olanların yukarları dardır. Bu sözde cümle hatm olur esrâr-ı evliyâ'ullâh giçürür her geleni, insan iki kapulu handır. Âgâh ol bir kimseyi sormazlar aslâ bir kimseden herkes noxsânını bilmek 'azîm bir 'irfândır. Ve dahi bazı meşâyîhler ki riyâzet yolunda kuvve-i 'ilm ile kendi yakalarını kurtaracak kadar esbâb-ı meslekleriyle âsâr-ı esmâlardır. Hâssa-ı esmâ ise ekserî ehlini sapdırup dîvâne kabîlinden kılursa da zehî ikbâl ile bunların evliyâ olanları da vardır. Riyâzet yolu ise gâyet güc yol olup telef-i enfûs olmak üzere mühim eşkiyâları vardır. Ve tarîkat kaba sôfiye ise tehlike bir tarîk idüğinden nâşî ehil olanlarının binden birine selâmet olsa büyük ikbâldir. Zîrâ ehl-i dünyânın (s.14) ehli çok olur imiş. Ehl-i 'ukbânın severleri an merhabâ şol 'âbidlere kim sâhibleri Allâh'dır. Öğüt şeytândan alan gâfiller Rahmân'dan lugat mı kabûl iderler imiş. Şöhretde müstehî olup dimezler ki bu bir kuru i'tibârdır. Mukâbelesinde yarın intikâm ider belki Allâh. Zîrâ bildiklerinden şaşmaz şol kimsedirler kim gâyet ahmaklardır. Hakîkatde budur ki düşeni tutarlar. Hele bir kerre düş de gör şol kimseler düşmezler. Dünyâ ancak işleri riyâdır ve bazı meşâyîhler ki 'aşk yolunda harâb-ı lâ'ubâl olup keşif kuvvetiyle vâkîf-ı esrârlardır. Ve hulûl-ı keşf olan şeylerin azı çoğı yakın ve uzağı beraberdir. Ve mürşidler ise 'alâ merâtibihim dakika içinde on iki bin tevhîdi icrâ kılanlardır. Anınçündür ki meşâyîhler bir dakıkada icrâ itdikleri işi tâlibler bir mâh kadar çalışup bulamayanlardır. Bu sözi fâş itmek anınçündür ki iktizâ itmez insana hîç mu'terizler işidirlerse deyeler ki mutlak bu yalandır ben tasdîk iderim ki sâhib-i keşşâf olanların 'inde kelâm-ı kadîmi hatm itmek bir kere subhânallâh deyecek kadardır. Ve bu esrâra vâkîf olan kimse pek az olur imiş dünyâda şu kimselerin ki keşfi var meğer kibâr-ı evliyâlardır. 'Acebdir ki Hak tecellî iderse bir kalbe nûrıyla münevver olmaya ol bu sözi tasdîk itmez şular kim işleri riyâdır. Gel 'aşk dile Tanrı'dan o'dur gönüllerden çöplüğü süpürüp gideren. 'Aşkın yoğısa belki tarîkin tarîki eşkiyâdır dersen yok bir kimse kim bu 'âlemde 'aşkı da'vâ eylemesün. Ol işit beyân idem sana 'aşkın da

‘alâmetleri vardır. Ben ‘âşıkım deyüp de ağlar bir kimse, hem dahi sever dünyâyı ol anla o kimse âfâta hıdmet ider imiş, da'vâsı yalandır. ‘Aşkın nişânı budur düşdüğü yeri bütün harâb ider ol ‘âşık şol kimsedirler ki terk-i dünyâdır. Bundan imtihan iktizâ itmez sanuram ‘ışka hiç sen ‘aşkı var der misin kim şol ‘âbidlerin gönülleri i’ mârdir baykuş gibi durağı vîrân olur imiş. ‘Aşkın şenlik kabul eylemez ol (s.15) şular kim mecâz severler meğer ahmaklardır. Söz ile olacak olur ise herkes bir meşhûr ‘âşık olmuştur. Zîrâ ehl-i ‘âkıl dimez bu sözi aslâ bilür bana ‘ârdır bilmez kendüyi şol kimse kim gezer ne olsa söyler ol hidâyet Hak’dan irişe kullarına yohsa kimin ne bildiği vardır. Ve dahi cehrî zikr ile hafî zikrin beyninde farkları vardır. Murâd hakkını beyân itmek ise cehrî zikr hafî zikirden daha a’lâdır. Zikr için takdîm te’hîr iktizâ itmez hiç beyinlerinde yalnız bir evlâlık var dersen kangısın medh idersen var it zikir değil mi ikisi de a’lâdır. Bazı sûfiler ki zikr-i cehrîyi dahl iderler imiş şol mukâbele-i erenler ki raks-ı devrândır. Zîrâ ‘aşk didiğin sakîl bir şeydir ki anın kantarı kilesi mi olur hiç, su boydan aşarsa sen anı dimez misin kim ‘azîm deryâdır. Ye'cûc ve Me'cûc gibi bir yudum su bulup da nûş idemeyen gâfiller ne bilürler ki keleksiz geçilemez bunca nehirler vardır. Ne cesâret ki ‘Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin tarîkatine dil uzadır bir kimse meğer tarîki kaba sôfiyyeden ola ol yâhud kim şeytândır. İmâm-ı ‘Ali olursa pîşvâr bir tarîkin hem Veysel Karânî bunları ta’n eyleyen zâlimler elbetde ki Fir’avn’dır. Mükâfât olmaz zann iderim ehl-i tarîkim deyenler bu ‘asr-ı ma’lûmda mâdâm ki birbirlerini bunda beğenmezlik vardır. Zîrâ herkes kendi başlarında meşâyîh oldılar sanurlar imiş. Nefislerini sorarsan bilmezler gûyâ her fûnûna haberdârlardır. Husûsâ kim esrâr-ı Hakk’a vâkıf olmaklığın tevâzû’ imiş ‘ilâcı benim diyenlerin bilürsin kim me'vâları nârdır. Hisâb it var kıdem basmayan ‘akılların ne mikdâr olur farkları kişiyi tuzakdan kurtaran mutlaka ‘irfândır. Anıncün re’si kerâmet didiler ana yok andan ilerü bir nesne ‘irfânı da muhâfaza iden îmân ile ‘ârdır. Kıdem nire dirler bilür misin anı ey ‘azîz sözde meşhûr olan evliyâ'ullâh için ‘âlî bir makâmıdır. Yedin mi yiyenler ile konuştum gördün mi görenler ile görüşdüm deyenlerden olmayasın sakın. (s.16) Bu sözleri mülâhaza eylemek ‘azîm bir hisâbdır, karanlığa taş atmak rast gelmez asla. Binden biri rast gelse de makbûl değil imiş ancak bir ikbâldir. Mâdâm ki insana keşfin yok ne bilürsin kimdir insan kötü zan itdiğin belki Hak indinde a’lâ vü a’lâdır. Sen ipi denî deyu kendi boğazına tak Hazret-i Mûsâ gibi tâ kim göresin hicâb ardın da bu ‘âlemde ne âsârlar vardır. İpi gayrının boğazına takıcak hisâb it nasıl olur da'vân

senin. Kişinin başına belâ getüren dünyâda ‘avret ile maldır. Tutulmuşsun ahmak kuş gibi iki ayakdan tuzağa mâdâm senden sana çâre aramaklığın daha ne lüzûmı vardır. Zîrâ her nefes kıldığı kendü içündür. Kimi kimden sorarlar imiş kişi noksânını bilmek büyük bir kemâldir. Her ‘usrun bir yusrı vardır. Ve her bir yusrun bir ‘usrı dahi zehî baht kim şol ‘âbidler dünyâda fakir'ül-hâldir. Yarın Hak bunlara şol mikdâr acırlar i'tâ idiser lâ-şekk şerhinde kalem ‘âciz ve lisânlar lâldir. Koma sen **Hamdî** hamd eyle ol olan yüce Tanrı'ya çünkü sıfatı bize Celîl'ul-Celâldir. Celâlinden giriş ana tâ ki cemâlin ‘arz ide sana. Cemâlden girişenler belki intikâmı vardır. Çü böyledir. Bunda yolun çetinini tutmak bizden gerek ola. Kim fazl ide âhir bu mücrime çünkü kebîr'ül-müte'âldür. Temmet.

318 numaralı 17 Ağustos 302 tarihlü ma'ârif nezâret celîlesinden alınan ruhsat ile tab u temsîl kılınmıştır. Sahibü'l-eser --- Rizeli Ahmed Hamdî gafera'llahu lena ve li vâlidinâ ecma'în. 1304 muharrem.

3.2. Bahrü'l-Hayât

Dîbâce

Tıfl idim tamam üçe irişince henüz yaşım
Adım Osman, atam Yûsûf, Kâsım'dı ulu kardaşım
فَهُوَ حَسْبُهُ مِنْكَ pederim dünyâdan gitdi
Yetimdim vâlidem eşfak kayırırdı garîb başım
Severdi çünkü şevkile çağırırdı bana Ahmed
Bu ism ile olup mümtâz hezârân bihi nebbâşım
Sinnim seb'a sabavetken tagayyürdi velî hâlim
Sarardım 'ayn-ı ke'z-zafer bozuldı rûy-ı nakkâşım
Esirger akrab dirlerdi tasallutı bunın cindir
Ta'annüd çârekârlarla birkaç yıl oldu uğraşım
Bulurdu canım silsile ne iş idi ben de bilmezdim
Dükenmez ulu bir derde girişmişdi meğer başım
Kaçan on altıya irdim fâ'il-i muhtârem bildim
Nâgehân bir seher esdi hemîn 'aşk oldu yoldaşım
Girüp tarîk-i meydânda tutuşdım esmâya bir ay
Revândır asla dinmedi o mâhdan berü gözyaşım
Bu hod malûm tasavvur-ı tahayyürde idem on yıl
Mine'l-kalb-i ile'l-Hakk'ı sebîlen buldı oynaşım
Görüp tayr-ı teferrücum beni ta'n itmesün kimse
Tesâdüfde ise düşdi yerine atılan taşım
فَأَنَّ مَنْ لَهُ الْهُدَى severler hasenât ebrâr
Yakînen anı seyyi'e diyendir benim kardaşım
Okur her kim sözüm anlar, bilür bu Ahmed'i kimdir
Sanum hayr idüğün bilmez mu'teriz olan kallâşım

Bismillâhirrahmânirrahîm

Çünkü kıldın şerh-i Hâtemü'l-Esrâr'a ibtidâ

Bi'l-murassa' egnine geydirelim cevher ridâ

Hem yâkut-ı ahmerden bir tâc uralım başına

Dimeyeler illâ kim budur bedî' ihtidâ

Okuyalar ehl-i tarîkat Hakk'ı his ideler

Yolunda baş koyuben canlar eyleyeler fedâ

Cezb idersem Mansûr gibi söyleyem dahi neler

Hem ene'l-Hak sırrına sırran eyleyem iktidâ

'Arz idem sözün bilesin âbâ vü ecdâdını

Kim ağacdan innî enellâh deyüp virem nidâ

Tahayyürde koyam sem idenleri Mûsâ gibi

Zevk ile kılalar esmâyı rûhlara in gidâ

'İlme ta'zîm eyleyüp ibn-i Meryem Îsâ gibi

Mürdeler ihyâsıçün söze eyleyem i'tidâ

Ve dahi bir kimesne tarîkat-ı 'âliyyeye dehâlet murâd eyledikde evvelâ bir mürşid-i kâmil bulup şurût-ı selâse ile kendüsini teslim ider. Şartın birincisi budur ki; tâlibin i'tikâd-ı kaviyyesi olup şöyle ki bütün ehl-i islâm olanlar dinden rücû' idici olsalar bile kendüsi tutduğu yedden dönmeye. Zîrâ tarîkat-ı 'âliyyede feyzyâb olayım deyen er kimseler için ancak yed bir olur ve amma hıdmet isterse yüz bine olsun zarar virmez. Baht açık ve ikbâl teveccüh idüp de himmete nâ'il-i bekâm olan zevât-ı muhteremler sûreta irşâdlarını sâ'ir meşâyîhden görseler de (s.3) sîretâ o himmeti kendi şeyhlerinden bilürler ve kâ'ide de böyledir. 'Azîzim meselâ bâkire bir kız yüz kocaya varsa, kat-ender-kat eylikler görse, yine gönli ve hayâli evvelce bkrini virmiş kocasında olduğu misillü, tâliblerin de kemâl-i mertebeleri ke-zâlik evvelce ikrâr virdikleri şeyhe olsa gerekdir. Ve şartın ikincisi de tâliblerin cümle mü'minlere hüsn-i nazarları olup şeyhler çok ise de kendinin sertâc idinmiş olduğu şeyhini cümlesinden elyak bilmekdir. Bazı mürşidlerde muhâlif-i şerî'at olan menhiyyâtın küllî yâhud cüz'îsinden bir eser görüldüğünü görüp de imtinâ' ve i'tirâz iden tâliblerin kemâl-i mertebelerine hicâbdır. Zîrâ meşhûrdır ki 'ulemâmızın fi'li senet olmayup ancak kavli sâhîhâlarına i'tibâr vardır. Küllî ve

cüz'î muhâlefet-i şerî'at olan fi'lin fâ'ili olmaklığını sarâhaten kendi tâliblerine teklîf ve teşvîk iden şeyhlerin kâffesi kezzâbdır وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ âyet-i kerimesinin me'âli mûcibince veyl kuyusına dolmalarının ihtimâli vardır. Zîrâ gönül hırsız olmayup da temâmiyle şeyhine teslîmiyet-i husûsiyyeleri şimdiki tâlibler için gâyet muhâldır. 'Asrımızın iktizâsıdır ki cihet-i erba'a ile benim diyen tâlibler müşidlerinden Hazret-i Mûsâ gibi yed-i beyzâ görseler bile yine bir i'tirâzları vardır. Özü makbûl olmayacak derecede müşidinin hakkında tecâvüz-i had olan tâliblerin elbetde ki işleri harâbdır. Tâlib ana dirler ki; teveccüh-i tâmmesiyle 'illet olan yerlerini tâmir itmek üzere olmak gerekdir. İkrârını bozmaklık dahi tâlibler için 'azîm bir belâdır. Ve üçüncü şart da; tâlibler tayyib tabî'atlarıyla iştihâ-yı nefis olup müşidleri tarafından ta'lîm ve ta'rîf buyurulan evrâd u ezkârlarına devâmıdır. Ve esmâ'ullâh ise ism-i zâtîyyesiyle tamam yüz ism olup her birerlerinin ayrı ayrı müsemâmaları vardır. خَيْرَ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ fehvâsınca insanımızın en hayırlısı dervîş olanlardır. Dervîşin ma'nâsı da deli demek olur imiş. Delinin ma'nâsı da derin bir ma'nâdır. İsm-i şerîfini okuyan tâlibler müsemâmasını taleb iderlerse hubbu'd-dünyâ ile bulunmayacaktır. Mu'ammâdır (s.4) destursız bağa girmenin münâsibetsiz dayak yemesi ta'dilli tesviyyesinde hesâb olacak olursa çok 'ibretler vardır. Bu sözümden malûmdur ki 'avam kimselerin esmâya devâm cihetleri meyvesiz bir ağacdır. Kesilüp parçalanur. Getürürler âhir atar ağzına anın yiyicisi nârdır. Üstâzından dahi me'zuniyyet alup da vird olan esmâda başka bir hâl vardır. Tarîkat-ı 'âliyyeye dehâlet iden tâlibler için kat'-ı istirâhat revâdır. 'Âşık ana dirler ki cem-i 'ömrü eyyâmında başından sevdâ gitmeyüp çektiği dünyâda bütün belâdır. Cevâhirdir ki dünyâda ana baha biçilmez imiş. Belâ anın kıymetinden daha a'lâdır. Derdi kendüye zevk itmek zîrâ kemâldir. 'Âşıkların anıncüdür ki belânın tabîbi belâdır. Kahrı lutf içinde olur ve lutfını kahr içinde komışdır. Hudâ her bir tecellîsi dert ehline genc-i bir nevâdır. Eğer 'ârif isen fikr it bu kıyâslarımı, benim debbağhâne görmeyen derinin ne hâssası vardır. Cânân isteyen erenler can virüp de gitmişlerdir. Hiç belâ görmeyen bir kimsenin kendüsi belâdır. Dert ehlini görüp nefret iderler, andan insan bilmezler kim, en murdar bir kılı anın bir derde devâdır. Bilenlere bu sözlerin her birisi bir hazînedir ey dost. Ehl-i hâl olmağı bunda sanmanız kim kolaydır. Ve tâlib olan kimseye elzem olan budur ki emr-i ma'rûf üzre mükellef buldukları 'ubûdiyyet-i şahsiyyelerinden hâsıl olan cümle ucûr-ı cez'îlelerini min'el-meşârik ve ile'l-meğârib Hak ile yeksân bulunan kâffe-i ehl-i îmân din karındaşlarının rûhlarına ihdâ eyledikten sonra 'azâbı olanların

‘azâblarının tahfif, ve ‘azâbı olmayanların derecâtlarının âlî olmasını Cenâb-ı Rabbü'l ‘âleminden niyâz ider ve tâlibler ma’zûr olmadıkları hâlde heftede iki gün ya'nî pazarı ve pençşenbe günlerinde dâ'imü'l-evkât sâ'im olmaktadır. Ve sâ'im olduklarını dahi halka bildirmemektir. Ve salavât-ı hamselerinde bade'l münâcât ekalli on beş salavât-ı şerîf okumadıkca yerinden kalkmamaktır. Bazı sûfler ki namazlarını pek ağırca kılup da, nehârlarını sıyâm üzre bulduklarını halka gösteriş yaparlar imiş. Mürâyîliklerinden nâşî (s.5) bu kimselerden ma'zallâhdır açlık cihet-i terbiye-i nefis bulunduğundan dolayı hafîyyen oruc tutmasının tâliblere çok fâ'idesi vardır. Ve ammâ makâm-ı nefis-i emmârede yalnız oruc kaziyyesi tecâvuz-ı had itdirmemekliğe mûcib olup nefsi yerinde durdurmaktır. Ve makâm-ı nefis-i levvâmeye ayak basmaları da tâlibler hüsn-i iştiyâklarıyla mesleklerine ziyâ ve cilâ' virmek üzre hâliyle savm-ı Dâvûd olmaktadır. Nefsini korkudup da ayak altına almaklığı kâid iden tâlibler cû' ile dâ'imâ tedâriklü bulunmaktır. Ve usûl-ı ale'l-kâ'ide tok üzre bulunan nefis-i emmâre hiçbir şey ile zabt olmayup terbiyesi böyle müstehâkdır ki anı ac komaktır. Ve tâlib ise nefis-i emmârenin hîlesini duyup müdâfâ'asından sonra boğazına basup şöyle ki bala böreğe râzı olmayan nefsi yavan nana yalvartmaktır. Ve mukarrebini de kemâl-i infisâllarına mûcib olan ekmeğine katık katmaktır. Nefsiyle ictihâd itmeyen tâliblerin tutmuş olduğu tarîkat-ı ‘âliyeleri ihtimâl ki hevâdır ve cezâ-yı nefis ta'bîr olunan bir mühim kaziyye ki müftiler fetvâsından ve kadılar hükminden ‘âciz olup şöyle ki hattı savt ile i'lâm kabul itmeyecek çetin bir da'vâdır. Zîrâ yolu sen yürüyenden sor, da'vâyı dahi görenden. Sülûk görmeyen kimseler sanurlar kim kolaydır. Ve makâm-ı nefis-i mülhime ise makâm-ı sâlis olup sâlik bulunan zâtların hüsn-i iştiyâklarına merbût ve murabba' dâ'imâ oruclu olmaktadır. Ve bundan murâd ki seneyi bütün sâ'im olmak üzre olmayup ancak iştiyâkında bulunmaktır. Ve sıyâm sâliklere de kefâret-i sıyâm günde dokuz lokma ile nefsi durdurmaktır. Güc gelüp de iktidâr yetiştiremeyecek tâliblerin kemâl-i mertebede keşiflerinin açılmasına mûcib ekseri günlerinde ac ya'nî oruclu olmaktadır. Ve ‘azîmet ki bir hırka ve bir lokma ile Hakk'a tevekkül itmek makâm-ı nefis-i mutma'in olup mesleğimizin iktizâsıdır ki zehî baht ile bu mesnedde nâ'il-i bekâm olmaklık bi-'aynihî köre nokta komaktır ve dert ehli ise derdi kendüsine zevk idüp bütün vücûdında ikmâl olacağı anın **وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ الْحَقَّ** ve seyr-i sülûkda be-gâyet tedkîk bir yol olup terbiye-i mürşid görmeyüp de (s.6) geniş yürüyenlerin ticâret-i ma'nevîleri ancak boş bir yorulmaktadır. Ve makâm-ı râziyye vü marziyye ise sâlikler mahv-ı vücûd

olup istirâhatlarının küllî kat'ile işkence-i riyâzette kısılmaktır. Ve 'alâmet-i ev hâl-i marziyye ki bulan kimesneler az yemek az söylemek az uyumakla her umûra kulak tutmamaktır. Ve evliyâ'ullâhdan olmaklığını temennî iden mukarrebînlerin makâm-ı mertebeleri cehd idüp makâm-ı nefsi-kâmileyi bulmaktır. Ve nefsi-kâmilenin de üç aded mühim 'alâmetleri vardır. Biri kılllet ve biri 'illet ise üçüncüsü zillet devrinde dâr olmaktır. Bu üçün birinden yâhud ikisinden mahrûm olan sâlikler evliyâ olsalar da bile yine kemâlleri noksândır. Kemâl-i izdiyâd ise tamam derd ile olur, kâmil ana dirler ki indlerinde 'âlem mubadat gelüp insanı seçmeyen insanlardır. Ve husûsda mültezem olan budur ki küllî şey'in hâliki Cenâb-ı mevlâ olup, Hak'dan gelen şeylerin hepsi de Hak'dır. Ve bir cihet var ki evliyâsına cihânı Mûsâhhar kılmıştır. Mukarreb olan Hak dostlarının yedinde dünyâ bir tabaktır. Daha ilerüsine dil uzatmaklık muhâlif-i kâ'ide olup Süleyman'dan içeri olan yine Süleyman'dır. Kıllletin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan zevât-ı muhteremler dâ'imâ muhtâc olup hâl-i hayâtlarında dünyâda ebed işleri rast gelmemektir. Ve 'acube-i kılllet ki zehirden daha acı bir şey olup mübtelâsı olan zehî bahtlulara ni'met-i uzmâ dimerdir. Zîrâ her bir cefânın sonı safâ ve her bir safânın 'akabinde cefâ olacağı kavli-i şerîfidir ki dünyâda râhatlığını seven ve isteyen kimseler bi-'aynihî belâsını istemekdir. Ve kerâmet ana dirler ki nefsinin sevdiğini sevmemekle ve eğri gösterdiği işleri de doğru bilmekdir. Ve 'illetin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan dâ'imâ marîz hâlinde olup vücûdlarında derd çekmek ve enbiyâların başlarından geçen belâ başına gelmek ve insanımız anı gördükde 'adâvetle mu'âmele göstermek ve müddet-i 'ömürlerinde dertden hâli vakitleri olmayup hüzün gönül olup ebedî dünyâda mesrûr olmamaktır. Ve zilletin ma'nâsı budur ki ehlu'llâh olan zevât-ı muhteremler nâs katında hôr u hakîr olup henüz bir kelb kadar dahi i'tibârları olmayup ekseri insan (s.7) anları gördükde 'adetâ abdâl bellüleyüp istihzâ itmek ve her bir tulû'-yı vâkı'alarında me'yûs ve mazmûm olup cevher gibi sarf-ı kelâm olsalar bile halka bed gelmek ve kâmil ise halk yanında mu'cize-i bâhireleri olsa dahi ekserî görenler i'tirâz idüp ya sihr ve yâhud câzulıktır dirler ve bu i'tirâz vâkı'ada vâcib-i Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin velî kullarına bir ulu ihsâmıdır ki bu kimesne velîdir didirmez ve sevdiğini halka sevdirmez. Ve keremini halka kem gösterüp evliyâsını vikâye ider ve sâlik kimselerin de kemâl-i mertebeye irişeceklerinin 'alâmet-i kâtî'aları budur ki bal helvasını mişe sopası gibi ve mişe sopasını da bal helvası gibi yiyecekleri zamanlarındadır. Bal helvasını mişe sopası

gibi yemekliğin ma'nâsı budur ki, sâlikler bir kimseden mühim bir eyilik görse ol eyülüğe aslâ sevinmezler. Meselâ her güzele meyl itmek gibi hakikat olmadığı yerde ülfet itmek gibi merhabâ tarîkiyle halka âşinâlık virüp almak gibi disünlere hıdmet idüp gösteriş usûliyle halk yanında i'tibâr bulmak gibi ve âgâh mutenebihim diyerek kibr idüp de her şey'i anlamak gibi hubbu'd-dünyâ olup da mâ-kablinde evliyâlık aramak gibi beni hâce bilsünler deyu başına büyük sarık sarmak gibi buğuz-ı kalb olup da herkesin kusûrına kalmak misillü bal helvaları şübhesiz dam-ı nefis olup sâlik olan elbetde 'aksisini tutmaktır. Ve mişe sopasını da bal helvası gibi yemekliğin ma'nâsı budur ki 'ârifler bir kimesneden derece-i nihâyede acı kemlik görseler anı kendülerine mühim bir eyilik bilüp hüznün gönül ile hışm itmezler ve dünyâ bulmak için işe ivmezler râhatlarını sevmeyenler gökden başlarına taş yağsa anı beyhûde sanup eyvâh dimezler ve dâ'imü'l-evkât 'afv ile me'lûf olup intikâm bilmezler. Ke-zâlik her kötülük gördükleri yerde gücümeyüp nâ-merd kimesneleri eyilik ile utandırmağa sa'y u gayret iderler. Bu sözlerin me'âli 'adetâ bal helvasını mişe sopası gibi yemekdir. Ve dahi kişinin ehl-i sa'âdetden olmasının dört 'alâmeti vardır. Evvelki budur ki eşrâr kimseler ile refâkat itmemek ikinci riyâset istememek üçüncü 'ayâlinin (s.8) sözünü tutup da dost olmamak dördüncüsü iştihâ-yı nefis ile şöhret sevmemektir. Şakâvet ehli de malûm bu dört 'alâmetin 'aksisinde olmaktır. Ve mü'min-i muvahhid olan zât-ı muhteremlerde dört haslet iktizâdır. Birincisi yalan dimeye ve harâm yimeye ve kimsenin 'aybını keşf idüp dil uzatmaya. Dördüncüsü tecavüz-i had ile gayba karışmamaktır. Ve 'avamlar ise hayât-ı dünyâlarında 'ömri 'azîzlerini râhatla geçürüp de hüznü ve kedersiz hayvan gibi yaşamalarını mühim bir şey sanurlar imiş. Meğer bu kimseler ebe'l-ahmaklardır. Eğerçi lâyıkiyle nazar olunacak olursa, 'avamların kıldığı salavât-ı hamseleri dahi sahtedir ve sahte didiğimizin ta'bîrinde hâl-i hayâtında her eline geçdiğini yemek ve diline geldiğini söylemek ile telezzüz-i nefis kesb olunup ikbâl-i dünyâyâ iştiyâk-ı vâkı'aları hulûsdan ve huzûr-ı Rabb-ı Te'âlâ'dan dâr ve mahrûm ider elbetde ki çürük bir tahtadır. Ve evliyâ'ullâh ise derece-i vilâyet bulmalarının en birinci sebebi terk-i dünyâ olmaktır. Ve terk-i 'ukbâda sâlikler ke-enne bir garîb insan olup **أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَ عُدَّ** **نَفْسِكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبْرِ** undan olmaktır. Terk-i terk ise 'ârifler mekân-ı lâ-mekân olup merkez-i lutf-ı Hudâ'larında Hak ile pazarlıklarını uydurup 'âlem-i cismiyâtdan gözlerini yummaktadır. Ve seyr-i sülûklarında bu yolda vilâyet arzu iden sâlikler kâ'ide-i ulyâlarında **عَرَفَ مَنْ** sırrına âgâh olmaktır. Sâniyen vuslat hâllerinde

mu'âmele-i hakîki iktizâ-yı hâldir ki mürekkebsiz suda insan sûretini yazan müsevvid kalem ile köre nokta komaktır. Bu sözlerimi temâmiyle tasdîk iden sâlikler dahi 'indallâh me'cûr ve mağfûr nâ'il-i bi'l-hayr ile her ne murâdları var ise lâ-cerem nâ'il olacaklardır. Hırka ve lokmasından ma'dâ iştiâ-yı nefis olan me'kil-i melbûsatın safâ-yı teferru'unda mecbûr olmayan gavvâs-ı evliyâların harîs-i dünyâ bulunan mağbûn ve mazmûm kimesnelerle ülfetleri ve refâkatleri tabi'î muhâlif olacağı derkârdır. Zîrâ mal ehli ise ana hâl harâm ve hâl ehli ise ana mal harâmdır. Kurı bir da'vâ ile âlûde olarak ehl-i tarîkim deyüp de mal ile hâl kazanmağı taleb iden ahmakların sebkât eylemiş olduğu emeği vâkı'aları bütün beyhûde olup (s.9) nihâyetü'l-emir hubbu'd-dünyâlarına mûcib me'yûs ve mazmûm olacaklardır. Zîrâ iki güzellik bir âdeme i'tâ olamayacağı cümlelerin ma'lûmı olup hû ile içini sâf idenlerin dünyâları harâbdır. Nefs ile ağılanan bir takım ehl-i dünyâ kimselerin dünyâda işleri râst gelmek ile cümle dertden eşedd bulunan fakîrlik derdini çekmeyüp râhat yaşadıklarından nâşî yarın huzûr-ı Rabbu'l-'âleminde me'sûl ve mazmûm olmalarının ihtimâli vardır.

Çünkü buldı fevkal'âde i'tibâr dünyâda mal
Bu sebebden mahv-ı sıfat itdiği cim ile dal
Ne 'aceb kim hâ-yı hasbe'l aramazlar kâf ile
İllâ şını kâf ile kesb eyleyüp ararlar hâl
Zîrâ herkes kendi zu'mınca bir yol tutdı gider
Selâmetdir kiminin işi kiminin kîl u kâl
Her kimin kim hû ile Hak içini sâf eyledi
Takil itdi nasîbin bunda asla virmedi mal
Her kime kim hidâyet ebvâbını sed eyledi
Nefs ile ağıladı anı virdi bir katre bal
Hak Te'âlâ fazl ile cümle muvaffak eylesün
Yoksa fâ'ide mi virir bizde olan fikr ile al
Bâb-ı bismillâhdan ma'lûm erenler mime tek
Sini tutup aradılar buldılar Hak'dan kemâl
Ta'ir-i vehhâm olanlar mimde helâk oldılar
İn'ikasla vasatda dîdâr gösterir Zü'l-Celâl

Ve dahi Hak celle ve a'lâ hazretleri dünyâda beş şeyi gizlemiş ola ve 'ilim malûm olmayan kullarına anı bildirmemiş ola. Biri budur ki insan içinde evliyâsı ve biri de orman içindeki kimyâsı. Üçüncüsü de leyle-i Kadir ise dördüncüsü ism-i â'zâm olan du'âsı beşincisinden su'âl olunur ise cümle 'ibâdet içinde hulûl iden rızâsıdır. Ve bu mezkûrâtın kâlen bilmesini ve bulmasını taleb iden kimseler iştiyâklarında me'yûs olup arsızlıklarından nâşî câ'iz kim bu tecâvüzler mevlâsına 'âsidir hâlen bilüp ve bulanlar var ise meğer kim bunlar Hakk'ın evliyâsıdır. Dünyâda tali'i yâver olup da mal cem' iden kimseler her kim olursa olsun insanımızın en ednâsıdır. Bu sözümü tasdik itmez şol (s.10) mağbûnlar kim dünyânın zevkine tâlib olmalarıyla nefislerinin mübtelâsıdır. Ve halkı yoldan çıkarup da sû' hâle giriftâr iden şübhesiz 'asrımızın 'ulemâsıdır. Zîrâ baş tepinürse tabî'î ayak tâc olacağından 'ulemânın bu derecede bozulup da arsızlık rengine boyandıkları nefislerine uyup Hak'dan utanmadıkları cümle fesâdın esâsıdır. Zîrâ bu gidişlere bakılırsa 'ulemâdan iş çokdan geçmiştir. Zîrâ biz geçmeyelim. Şol 'âlimlerden kim 'ulemânın hâssıdır. Ve gavvâslık ise deryâyâ dalup da cevher çıkarmağıle olur işidiriz görmedik ne bilelim nasıldır eğer hidâyet olmasa kimin bir şey yapacağı olur imiş. Dilediğini yola dönderir. Çünkü kullarının terbiyecisi şübhesiz mevlâsıdır. Kâfir ve islâm cümlesi 'indallâh'da birdir. Bu sözden malûm olur ki cümle benî âdem bir şem'anın pervânesidir. Zîrâ gönül sâhibi olduğün insanın her birisi bir şey sevmiştir. Anın ile olur ve anı söyler durur gice gündüz anın âvâresidir. Herkesin sevdiği kendine put olup دِينُهُمْ دِينُهُمْ kavlince kişinin tapdığı şey her ne ise Hudâ'sıdır. Her kim ki Hakk'ı sevdi maksûdı odur ma'bûdı anı bilür ancak eşyâdan gözünü yuman Hak 'âşıklarının yokluk sermâyesidir. Farkı mı var sanursın kâfirin put ile put-ı ehl-i ağıârın sinek gibi cama yapışup da geçerim zu'm iden kimseler mühlük olur. Zîrâ çıkmayan yolın anlayup da girü dönmesi revânların başlarının çâresidir. Körler gibi tutduğımı bellülemek ve bitmeyecek bir işe ivmek 'avâmdır ki sevdâ-yı dünyâdan ayırlamayup mânen gönüllerinde nakş iden bir belâ-yı kadîm ki nefsin galebesidir. Ve me'mûriyyet-i 'ulemâ ise uyuyanları uyandırmak iken fesâdlıklarının nümâyân olmasına mebnî câhiline sirâyet itdirerek umûmen hâb bir gaflet olup bu husûsda gidişi bazı 'ulemânın uyanıkları uykuya yatırmaklık 'amel-i hasenesidir. 'Ulemâmız hâb-ı gaflet olursa ana nisbeten cühelâmızın meyyit olması lâzım geleceği dahi izhâr-ı güc uzun bir mesele olup beyânından aklım kâsir ve dilim 'acîz kalem yüridemediğimden yalnız işin iç yüzünden anladığım şu ki 'avâm olan (s.11)

kimselerin kurı bir gümân ile beklemiş oldukları ivâz-ı mûteberleri sâyelerin sâyesidir. Binden birisi fazla irişürse de ‘ubûdiyyet-i şahsiyyesine mûcib olmayup ezelden takdîr olunan tecellî-yi ilâhiyyesidir. İşıtdiniz neler beyân itdim okuyup ikâz olun ey karındaşlar bu takrîrler fakîrinizin meccânen i’lânıdır.

Fikr iderdim tâ’ir-i tefhîm olayım az zamân
Gâlib olur vahde-i infigânım virmez amân
İki üç sözden ibâret sermâyeye nazm idüp
Bir attâr-ı dükkân dopdolu metâ' oldı hemân
Tîb-ı tayerân sahâvet sahvetine ‘azm eyledim
Aldandım bir âfet-i mekkâreye ben nâgehân
İ’tâtı kadrince olur bedri tâliblerin
Dökülür mahv-ı varak ider gonçe açsa dihân
Temâmıyla icrâ kılseydi İsrâfil sûrını
Mürîdin bir kılına zarar değmez kopsa cihân

Ve dahi bâlâ-yı baht olan tarîkat-ı ‘âliyye tâliblerinin en evvelki hâlleri budur ki ya'nî mürşidleri tarafından emir buyurılan evrâd u ezkârlarından lezzet almaktır. Ve ol lezzet ile beraber derûnlarında tecelliyât ile bir balık zuhûr idüp soğuk hayvan yaşları seyelânıyla ‘aşkın deryâsına sefine salmakdır. İkinci hâllerinde de ecel-i karîb olan suda semeklerin altlarından su çekilüp de kuyruk patırdıkları misillü bu tâliblerin de evvelce muğrik oldukları yaş-ı hayvâniyyelerinin gözde hiçbir eseri kalmayup tebeddül-i hâl kesb iderek îmânları levhâsına dahi ‘irfâniyyetden bir nokta vaz’ olunup tarîkatimizin esrâr-ı iktizâsınca en evvel bir derecede insanı anlamağa başladığından sonra **بَرْحٌ لَا يَبْغِيَانِ** ki Nîl ile acı deryânın alenen yılda bir kerre cenge kıyâmları misillü tâliblerin de îmân-ı bahr-i Nîl’lerinin bahr-i şirkiyyeleriyle sırran cihâd-ı ekber kılup bu ikisinin beyninde vâki' olan belâ-yı berzâhda bir müddet kalmaktır. Bundan sonra îcâb iden sûret-i mu’âmelelerinde icrâ-yı imtihân ki bir fırkasının nefse mağlûbiyyetleriyle mühlik kabîlinden (s.12) olup diğér fırkasının devlet-i ikbâl ile nasîb-i vilâyetleri ikmâl olarak mukaddem ki mecâziyelerinin hakikatde tahvîl ve tebdîl cihetleri vuslatlarına sırran bir vesile olmasından dahi nûr-ı ma’rifete mûte’allık cüz’î bir inbisâtının zuhûr-ı ihâtasından bütün vücûdı kalb gibi muhabbetden tat aldığı

‘akabinde kurşun damlası misillü gâyet sıcak ve acı olarak gözlerinden incü gibi parlak bir yaş zuhûr ider. Ana genc-i ‘atâ dirler. Sâlik olan kimse zevk ile o yaşları akıtmaktır. Bununla beraber esrârlarına terakkî itdirüp ‘azîmeten **مَنْ عَرَفَ** hilkiyyât yularını boyunlarına takmaktır. **فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ** ise ‘âşıkların nişân-ı bî-nişân olup insan anlardan ve anlar bütün insanlardan nefret üzere olup ferden vâhid hiçbir kimesne ile mülâkatları kâbil olmayarak inbisât-ı küllîye eşvâk gösterüp ‘âşıkâne bir tîğ atmaktır. Ve tîğ-ı inbisât ki vücûd-ı sâliklerde bir hâl bırağup kendüsi yok olduğundan vücûd-ı ‘âşiklarda o hâl ile'l-ebed kadîm bal olup tayy-i zaman ve tayy-i mekân esrârını sâlikine anlatmaktır. Ve ‘ârifler nefsin dâmına düşmemek için bazı vukû' bulan inkibâz-ı beşeriyet sıfatlarıyla sıfatlanup ‘âlem-i süfliyyâtlarıyla müselsel tulû'atları dâ'imân Hakk'a sığınmaktır. Ve ‘âriflerinde hîn-ı terakkîlerinde zâtîyeleri için tahsîs kılınan makâm-ı malûmeleri hakîkaten mekân-ı lâ-mekân olup ‘ibâdetlerini ‘ayn-ı kabâhat bilen esrâr-ı Hak vâkıflarının bütün sözleri kerâmet ve nazarları ‘ibret olup dâ'imâ mahlûkat içinden kaçmağile, işleri kimse ile baş çatmamaktır. Ve tâlib ana dirler ki mürşidi tarafından irâ'e-i tarîk üzere ta'lîm ve ta'rîf buyurulan ‘ifâ-yı hıdmetlerinden sonra menafi'-i tâbir-i zâtîyye olan umûr-ı husûsiyyeleri için tedbîri tam aramamaktır. Kazâyâ râzı, belâyâ sabr itmekle me'lûf olup birtakım kendülerini bilmeyüp de şerre âlet olan nâ-merdlerin kusurlarına bakmamaktır. Yalnız kendü hâlinde meşgûl olarak takdîr-i Hakk'a boyun viren sâlikler fakîrlük derdini kendülerine ni'met-i ‘uzmâ bilüp ferden vâhid kimsenin ihsânına el uzatmamaktır. Ve sahîlerin iştiyâkları bozulmasun için sâlikimiz her ne kadar tevekkül-i Hak ise de hâliyle âmâde olan **(s.13)** ikrâm u in'âmı elbetde kabûl itmek iktizâ ider. Ve hediyye makâmında vürûd iden ikrâmı da alup girü yerine ihsân eylemeklik ta'allûk-ı fî ahlâk-ı nebî olmak üzere büyük bir hisâldır. Ve tâlibler dahi şurbu'l-ekl olan levâzımâtlarında telezzüz-i nefis olmak üzere buçuklar için ten beslemeleri kemâl-i mertebelerine bedî-i infisâldir. Oruc yâhud riyâzetlerinden hâli olanlar için tarîkatde iktizâ iden günde dokuz lokmadan ziyâde tatmamak mûcib-i kemâl-i insandır. Tenlerde tat ve çiftlerde lezâ'iz hâsıl olduğundan nâşî tâlibler için katık katmamaklıktan ictinâb itmek vardır. Bu terbiye de sâliklerin boynunda ile'l-ebed olmayup ancak mahfında ‘ayn-ı riyâzet olan sırr-ı irfânı bulmaktır. Zîrâ aramak iledir bulmak görmek ile olur bilmek kullarının emeğini der misiniz zâyi' ider Tanrı'sı yoksa vakt-i hâsı vardır dikilen meyvenin virmezi ve ekilüp de yere düşen dânenin bitmezi mi olur hiç sen anda sâhibine havâle it keremi bul Gaffâr'dır hikmet iledir

işî tedrîci olup hep revâ mıdır ki ekene harman itdirmesün kullarına düşmanlığı mı vardır. Bu sözlerimi tutup da hakîkaten ‘amel iden karındaşlarım hiç şübhe itmesün her birisi bir sultândır.

Gehî Mecnûn gibi beklerler velîler dađları
Gehî şâd olup basmak isterler alçak bağları
Gehî olur Züleyha'dan kaçarlar Yûsûf gibi
Gehî vuslat rûyile mesrûr iderler canları
Gehî hâll-i müşkil olurlar ‘ayn-ı mürşid gibi
Gehî nâ-dân olup ararlar ıssız makâmları
Gehî olur çekilürler havaya bulut gibi
Gehî hasbü'l-beşeriyyetde geyerler kalları
Gehî olur yedi deryâyı gezerler Hût gibi
Gehî ‘âciz kalup geçmezler ufacık çayları
Gehî olur ‘âlemi pür ziyâlar güneş gibi
Gehî muğrib olur zûlmetde korlar insânları
Gehî olur zukak başında mahdûdlar it gibi
Gehî tâc-ı tahtında güldürürler sultânları
Bahtiyârım feth itdim nime'l kudüm kenez bâbını
Bizi tasdik ider kimin kim vardır îmânları
Hem Yûsûf'un yüzünden kaldırmışam nikâbını
Sekr-i nûştur bu havza cennet hûr u gilmânları

(s.14) Ve dahi dünyânın yüz bin hâli vardır. Kimisine geniş ve kimisine dardır. Sa’îd-i sefâlet ehli olan zevât-ı muhteremlerce kesb-i mâl-ı dünyâ ile istirâhat hâllerinin kazanup da değil bulmasını hayâlini fikre getürmeleri bile zarardır. Ve sa’îd-i sefâhet olanların da îkâz ve irşâd cihetlerine mürşid-i mahsûsaları ecel dedenin vâsıtasıyla hâ’it-i mezardır. ‘Aceb kimlerdir ki âhir me’yûs gidiserlerdir. Anlar meğer cem’-i mâl ile dünyânın zevkine tâlib olanlardır. Çünkü her enişin bir yokuşu var ve her yokuşın bir enişi küllî nefis itdiğini bulur. Zîrâ *يَا عِبَادِ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لِاحْسَابٍ عَلَيْكُمْ وَ لَا عَذَابَ* ’dır. *لَا ظَلَمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللَّهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ* dan Hakk’ın çok ‘âşık kulları vardır. Bunların da kimler idüğini eğerçi su’âl iderseniz dünyâda sa’îd-i sefâlet üzre olup ebed râhat olmayanlardır. Müte’allik-i ahlâk-ı

nebî olan muhabbet-i murâbitların ‘ubûdiyyet-i eşhâsiyyelerinin bedi’-i fi kemâl olmalarında elbetde bir sınırları vardır. Ve bunun temsîli de budur ki yerde kuyu kazıcıların emeği lâzımları nitekim kuyudan su çıkıncaya kadardır. Maksûdını bulan zehî bahtlıların da ‘ubûdiyyet-i zâtiyyeleri mustağrak ‘âleminde yalnız efkârdır. Meşâyih-i ‘izâm huzûr-ı sa’âdetinde bilâ-destûr tâliblerin girüp çıkması ve üç günden ziyâde ikâmet idüp kalması edeb değildir. Zîrâ kurb-ı sultân ateş-i sûzân olup tâliblerin mahâlli ikâmetleri mürşidlerine ekalli bir mil kadar mesâfesi olmak gerekdir. Huzûr-ı mürşidler ki eşref olan âlî makâmlar misillü türbe ve ziyâretgâh olup böyle olan makâmlarda terk-i edeb ile girüp çıkması ve üç günden ziyâde ikâmet idüp kalması lâ-cerem kişinin zındık olmasına mûcib olur ve pâdişâhların huzûrları da böyledir. Ve dahi lisân-ı hâl ile ta’bîr olunan kerâmet dört nev’idir. Üçü bâtıl biri kerâmet-i evliyâdır. Bâtıl olanın birisi hâssa-ı esmâdır ki havas kullanmak gibi ya’nî dünyâ bulmak için kendüsine âdetâ kesb u i’tibâr ittihâz iderek isti’mâl olunan muhâlifetin değil isti’mâlini hayâlini dahi fikre getürmek ma’zallâhdır. İkincisi de huddâm ta’bîr olunur sûret-i mu’âmelede muhâl olan (s.15) şeyleri haber virmek ve dilediği işleri vukû’a getürmeklik bi-aynihî kerâmet makâmında istihsâl-ı dünyâ kılan cümle zındıkların me’vâları nâdır. Üçüncü nev’i de ana istidrâc ta’bîr iderler hâşâ Kur’ân-ı Kerîm’e hakâret idüp âdem zorlamak ve dilediğini ayağına getürmek dürlü dürlü hilekârlıkla halka evliyâlık satmak ‘amel-i Firavun olan mu’âmelede şurû’ idenler neu’zubillâhdır. Ve kerâmet-i Hak olan bir nev’i kim ihtiyâr ve iştiyâkı sâlik olmaksızın teveccüh-i tâlib-i tâcîdarlarından zuhûr iden küllî ‘acâyibâtın usûle mutâbakatları vardır. İhtiyâren olursa malûm ki sahtedir. Ve bazı dervîşler ki acûbe-i mübtedî hâlleriyle gerek rû’yâda ve gerek sima’larında ya’nî kerâmet gibi zuhûr iden ‘acâyibâtları görür ve işidirler imiş. Bu misillü hayâletler tarîkat ehline âfât nev’inde kurı bir hâldir. Bahr-i tarîkat ki dalgası ve belâsı çok olduğundan muğrak olan kimse yüz bin hâle tahvîl olur ve bî-had ‘acâyibâtlar işidir ve görür misâl-i misâl olduğundan nâşî cümlesi hevâdır. Ve ledünnî ise hattı ve savtı olmayup misâl-i la-misâl olduğundan nâşî ancak keşfe muhtâcdır. Ve kaba sôfiler ise esmâ-yı hâssalarından ve kuvve-i riyâzetlerinden hâsıl olan hayâlat-ı misâliyyelerini kendüleri için mühim bir şey bellüleyüp fevka’lâde i’tibâr iderler imiş. Meğer bunlar ahmaklardır. Ve peygamberler ise da’vet-i ümmet ve teblîğ-i ahkâm ile me’mûr bulunmuş olduklarından îcâb-ı hâlinde bunların mu’cize-i bâhireleri elbetde ki iktizâdır. Ve evliyâ’ullâh ise ke-zâlik bir hîdmet ile me’mûr bulunmadıkları hâlde

bunlara daha kerâmetin ne lüzûmı vardır. Ve kişinin eşhâs-ı zâtiyyesine merbût bir imtiyâz ki iştihâ-yı nefis bulunup sûret-i mu'âmelesinde âdem kandırmak ve yâhud i'tibâr-ı dünyâ bulmak için zuhûr iden bazı 'acâyibâtların kerâmet nev'inde gösterüp de birtakım kimselerin zihinlerini bozan zındıkların sözleri fuzûlî ve kendüleri sahtekârlardır ve sûfîler ise mürâyîliklerinden nâşî 'ubûdiyyet-i şahsiyyelerinden zuhûr iden hayâlât-ı mütenevvi'leri kendüleri için mühim bir tuzaktır. Çok sûfîler var ki şöhretlerinin âfât idüğünü lâıykıyla fehm idemeyüp halka gösteriş yaparlar (s.16) imiş. Meğer tecellîlerinde noksânlardır. Her gördüğünü sevmek ve her bulduğunu yemek ve her aklına geleni söylemeklik büyük hatâdır. Ve zûm-ı kaba sôfîler ki disünlere hıdmet iderek kendülerini bir zât bellüleyüp işlerine iverler ve hâllerini severler gûyâ takvâlardır.

Kime geniş kime dar hâli budur bu dünyânın
Virir hem âhir alur i'tibârı olmaz anın
Kamu 'âlem pervâne gibi dönerler şem'a bir
Her birine bir gûnâ cilvesi vardır Hudâ'nın
Kiminin 'afv ider zenbini fazlen kor cennete
Kimi Âdem gibi sürgünü olur bir buğdanın
Her ne denlü nebî Mürsel geldi bunda gitdiler
Şânına kurban oldu ümmetidir Mustafa'nın
Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali çâr-ı yâr oldılar
Hiç biri tatmadı zevkini bu ebter safânın
Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at bu yolda baş koydılar
عَلَّمَ أَدَمَ demde duydılar sırrın esmânın
Murâdımız esmâdan müsemmâdır bulsak anı
Hâtem gibi mülkini ma'mûr ider Süleymân'ın
Yeri elvân, gökleri yıldız disen zeyn eyledi
Haber mi olur kör doğmuş anâdan a'mânın
Dermânı derdin içinde gizledi bâri Hudâ
Hem içini ağı kılmışdır gördüğün devânın
Ekmeden biçmeği Allâh kılmadı bize 'âdet
Yolu doğru giden zarbını görmez bu ağvânın

Ne ‘aceb kim sen de benim gibi bir kemter iken
Makâmını görmek istersin cennet-i a’lânın
Tarîkatsız binde bir ya yüz binde bir ‘afv olur
Bilinür mi hikmeti nedir Rabb-i Te’âlânın

مُتَوُّ قَبْلَ أَنْتَ مُتَوُّ ki mazhar olan zevât-ı muhtemlerin ecel-i sahîhaları vukû’ buluncaya kadar dünyâda insan ile yaşamları bi-aynihî rü’yâdır. Ve rü’yânın ma’nâ-yı hakîkisi de lâyıkiyla tasavvur olunacak olursa ‘alâ merâtibihim çok yerlere şumûlî vardır. Ma’nâ-yı muhtasar ki kişinin menâmında görmüş olduğu korkulu nesne-i mütenevvi’ânın yalnız ihâfesini çeküp de vücûdıyla akla zarar gelmediği misillü evliyâ’ullâhın da hayât-ı dünyâları ‘ayn-ı bu siyâkdadır. Ve kişinin kendüsi ehl-i sa’âdetden olmayup da tecrübeye kıyam iderek birtakım (s.17) tecâvuzlukla evliyâ’ullâhın esrârına vâkıf olmaklığı muvâzeneye korsa boş bir efkârdır. Ve mürîdler de mürşidlerinin ke-zâlik hâllerini anlamaklığa sa’y-i efkâr iderse şübhesiz hatâdır. Ve mürîdlerin mürşidlerine hüsn-i nazarları olup her birerleri şeyhlerinden feyzyâb oldukları âsâr-ı vakı’alarına kendi esrârlarının elbetde ittisâli vardır. Mürşidlerde hâsıl olan esrâr-ı Rabbânî’nin hayât-ı dünyâda âlât-ı ma’rifetiyle ve yâhud başkaca bir kuvvetiyle vukû’a getürmenin imkânı mı vardır. Nisbet ise tabî’atdan ma’dûd bir şey olup Hakk’a nisbet idenlerin makâmları nârdır. Ve sâliklerin hîn-ı sülûklarından tâ ene'l-Hak sırrına mazhar olmaları iğne ucıyla kuyu kazmak kadardır. Bundan daha ‘acelesinden su’âl olunur ise mühim mehlekeleriyle boş bir yorulmaktır. Ve kaba sôfiler ise ‘ubûdiyyet-i şahsiyyelerine mağrûr olarak ‘amellerine mûcib yarın cenâb-ı rabbu'l ‘âleminden ümîd eyledikleri mükâfât-ı behiyyeleri riyâ-yı süm'alarından nâşî mücâzât-ı beliyeye tebdîl olmaklığının ihtimâli vardır. Zîrâ dünyâda gurûriyyet üç şey ile olur. Biri mal ile ve biri güzellik ile ve biri ‘ubûdiyyet-i izdiyâda güvenilen hüsn-i ‘amâl ile. Varlığını muazzez tutup da ittikâ ile Hak’dan vilâyet ümîd iden gabîlerin iştiyâk eylemiş oldukları kemâl-i mertebelerinin âhirü'l-emr olacağı elbetde zevâldir. Şerî’atda senin malın senin ve benim malım benim olup miskal veya hardal dânesi mikdârı hukûk-ı vâkı’adan hisâb ‘azâb olmasının ihtimâli vardır. Amma tarîkatda benim malım senin ve senin malın benim olup beynehümâda harc olunan mâl-ı dünyâ Uhud Dağı kadar olsa bile aranmayacaktır. Ve hakîkat ise mal Allâh’ın kul Allâh’ın olup kifâf-ı nefis mikdârı alup gıdâlanması bizzari velîyullâh için müserrâdır. Ve ehil olmayan kimsenin

hakkında yukarıda beyân olunan şerî'at-ı garrâmızın haber virdiği hisâb 'azâb cihetleri tebeddülde müberrâdır. Zehî baht ve zehî ikbâl kim dünyâda malına acımaz da hayra sarf itmesini bilür bu ne devlet ve ne ulu kemâldir. Hak yoluna mal ile fedâkârlık fî zamânına herkesin (s.18) kârı olmayup er olan kimselerdir ki Hak anlara nasîb ider bu da bir ikbâldir. İlâhi sen kerem kıl bize ve cümle bizim dostlarımıza. Şol kullarından olalım ki senin kapunda yüzleri akdır yok bizde öyle yüz ki senin dergâhına yüz tutup ağlayalım yalnız senin şânın büyükdür sana ümîdimiz vardır. Çok nâ-merdler var ki mallarını hayra sarf itmesinden imtinâlarından ma'dâ kendi boğazlarına dahi yeyemezler. Böyle bir nâ-keslerdir. Servetini tutup da kârı ancak düşmana bir hamallık ile âhir harîs gidecek olan mağbûn kimseler kendülerini dünyâda akıllu bilürler imiş. Zîrâ me'yûslardır ki hurûşânları vardır. Haml idüp nâm u serveti kuyuya düşdi ahmak bir iki gün dünyâ görmekle zann ider kim tayyârdır. Kaçar gölge gibi dünyâ düşürür peşine âhir aldar şol Mecnûnları böyle bir hokkabâzdır gâfildir. Şol kimse kim dünyâda tamâ'yı tutmuş anı meğer ta'dîl-i tesviyyesini bunda kim vardır ki anlamazdır. Dünyâdan yüz çevirüp de Hakk'a dönmek işlerine gelmez. Yoksa her birisi insanımızın ipde oynayan canbâzdır. Yeter hırka lokma kanâ'ati olan kimseye yâ hû insâfı olmayan kimseye dünyâyı virsen azdır. Vâcib te'âlâ ve tekaddes hazretleri kullarına iki yüzden fazl ise gerekdir. Birisi mala kıymak ve birisi cânâ kıymaktır. Ve mü'minim deyüp de malına ve canına kıymaktan teberrâ ider bir kimse nefis ile iştihâsı olmayup kıldığı anın kurı bir da'vâdır. Hakk'a mahrem olmaklık halkdan dûr olmakla ise halka mahrem olmaklık da Hak'dan dûr olmaktır. Ve kişinin 'afvına sebep ciheti 'amel-i sâlih ise de mâlen ve cânen fedâkârlık başka bir pazardır. Ve sûfilerin Hak'dan gece gündüz istedikleri yalnız bir cennet ise bu dahi boş bir efkârdır. Sehâvet ehli 'aşk ile cehennem 'azâbında dolsalar bile cennetten daha ziyâde safâları vardır. Ve 'ömri ve malı yok yere sarf idüp de bulh ile fırsat zâyî' iden kimseler dâhil-i cennet olsa bile cehennemden beter 'azâbları vardır. Ve dahi irfân iki dürlüdür. Birinin kadri pek aşağı ve birinin gâyet uludur. Ulu olan irfân bu ki kitâb görmeden ve okumadan ve işitmeden keşf-i gönül ile seyr-i sülûk olanlardır. Ve keşf-i sâlik ise gönül anlamak ve insanı gördükde ehl-i (s.19) sa'âdetden mi ve yâhud ehl-i şakâvetden mi 'ilm-i ezeliyyesine vâkîf olmak, zarf altında yüzüğü bulmak ve gönlünde tulû' iden şeyler vukû'a gelmek ve havanın ne vakitte bozulup ne vakitte açılacağını keşf itmek bunların cümlesi Hak'dır ve kerâmet-i evliyâ'ullâhdır. Ve kerâmetin çok nev'ileri

var ise de en makbûlî keşf ile olandır. Ve sıfat-ı evliyâ'ullâh ise doğru olmak ve düşünlerin hâlini sormak tevâzu' itmek da'vete gitmek halkın gazâbını kendüye ulu nimet bilmek takdîr-i Hakk'a boyun virmek ehli ile muhabbet itmek kesret-i 'âlemde vahdete girmek hubbu'd-dünyâyı yakasından silmek lokma-ı nasîbini helâlinden yemek ve cümlesinden elyak olanda cû' ile Hakk'a tevekkül itmektir dost ya erenler

Çünkü ey dil hatm itdin esrârî düzdin bir kitâb
Dest-i beyzâ gösterüp 'âşıklara kaldır nikâb
Vir kimyâ dil u zebânın mürde ihyâsına
Aç dihânın şişesinden içür hâlka müşğîn-âb
Depret gamzi leblerin aksun enhâr-ı selsebîl
Yayılsun şehri u sahra çölde bütün duysun 'Arab
Arzu idüp hâk-i pâyine yüz sürmeye geleler
Görüp özün sözün dinleyüp olalar fet-i bâb
Açdı sâkî sundılar acı kadeh bir şerbeti
Nûş itdirüp kıldılar dervîşlerin işin harâb
O şerbeti içenler buldı arâ-yı hikmeti
Ravza-ı kenzi mahfi oldu قَبْلَ تَحْتِ التُّرَابِ
Sen de nûş it bulmak istersen eğer ol rıf'ati
Mâsivâdan geçürür geçmeyi katre şarâb

Ve ikinci irfân da budur ki evâ'ilde söylenmiş ve kitâblarda yazılmış bayat sözleri hevâ-yı celb iderek meslek-i evliyâyâ bühtân ki ehil olup da inbisâtî hâllerinde ehlu'llâhın söylemiş oldukları tasavvuf rumûz-ı kelâmları ke-enne kendi nefesine â'id dutarakdan kurı bir zan ile irfân buldık deyen ahmakların tulû-yı ve tasavvurları bütün hülyâdır. Zîrâ irfân Hak virgisi olup zâhirde anın mektebi ve medresesi olmadığından her kimseye nasîb olmaz. Okuyup yazmak ile ve aramak ile dahi bulunmayacağı derkârdır. Ezelden takdîr olunan (s.20) er kimselere taraf-ı Rabb-ı Te'âlâdan ilhâm ve ikrâm ki kâle gelmeyen bir esrârdır. Kişinin kendi hilkâtinde olmayup da diğer kimselerin hüsn-i hâllerini kurı bir hisâb ile kendine 'anka tutan tenbellerin 'ârif olmaları lâzım gelse idi evliyâ'ullâhın bu kadar eşedd-i belâ ile haşr olmalarının ne lüzûmı vardır. Zîrâ

odun derdini ancak çörek bilür. Âteş-i sûzânı görmeyenlerimiz zann ider ki dervîşlik kolaydır. Husûsâ kim ehlu'llâhın çillesi büyük bir çiledir ki ta'bîr ile anı beyân itmekliğin mümkinini mi vardır. Ve illâ kim birini söyleyem ki ihtimâldir. Uykudan uyanmak çok evlâdlara nasîb olur, nitekim Allâh erhâmdır. Tîğ üzerindedir evliyâmızın 'ömri râhatı mı olur. 'Acaba anların hîç çekenler bilür ol belâyı nasıl belâdır ben kasem iderim ki 'aşk odına nisbeten cehennem odı yıldıığımız dünyâ râhatından daha a'lâdır. Hisâb it bu derdin dokunmadıysa sana darbı hiç nasıl deyebilirsin kim bende irfân vardır. Her şeyin dünyâda bir 'alâmeti olduğu misillü irfânın da 'alâmeti dert ile belâdır. Vâcib Te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin gonçesi hâr içinde ise nûrî da nâr içinde olmak revâdır. **بِأَطْنُهُ فِيهِ** âyet-i kerimesi me'âlî mûcibince kamu devâların içi derd olur. Ve cümle dertlerin içi devâdır. Fakîr ile çirkinin yüzine bakan mı olur. Bu 'asr-ı malûmda güzel veyâhud zengin olursa anlara i'tibâr vardır. Bülbülün zârı gonçeden zevk almak ise eğer pervânenin de kârı şem'a yanmaktır. Bülbül ağlamak ile ve pervâneler şem'a yanmak ile hakîkatde 'âşık olamamışlardır. Hakîkatde 'âşık ana dirler kim ma'sûkını gördükde mest-i lâ-yâkıl olup vuslatına hâcet kalmadan kendinin ateşiyle yanmaktır. Zîrâ kuruda gavvâslığı her insan yapabilür imiş. Hakîkaten gavvâs ana dirler kim denizin dibine dalup da dürr ü zümrüd olan cevherleri çıkarandır. Üstâz görmeden yalnız bir söz ta'lîmiyle suda gavvâslık ve kuruda evliyâlık icrâ olacak olsa idi hüccâca delîlin ne iktizâsı vardır.

Fakîr u bed olmak yâ olanı sevmek
 Zâhir bu ki halka büyük 'azâbdır
 Hemîn bay u güzel şifâ virir ezel
 Döker sonra gazel nûrî anın nârdır

s.21

Bilmez misin 'âdet zahmet ile rahmet
 Acı emmâre evet hastalara baldır
 Ne kim sevse bir kul olur ana maktûl
 Senden evvel bu 'aşk pervânede vardır
 Döner şem'i dâ'im bilür anı râhim
 Uçacakken tutar işi anın zârdır

Bazı dervîşler kim kendülerine bürhân-ı bâhire ittihâz iderek darb urmak sabî çığnamak ateşe girmek temur çığnemek havaya uçmak gayba karışmak ve Firavun gibi akan suyu durdırmak sirkatleri bulmak insana dokunmak ke-zâlik iştihâ-yı nefis-i emmâre olan küllî ‘acâyıbâtın kerâmete şumûlî olmayup belki Mûsânnîlerinin bir canbazlıkları vardır. Ve ‘ilim ise on iki fend olur. ‘Asıl esâs kim kesbî ta’bîr olunur. Sarf ve nahiv kuvvetiyle ibâreden ma’nâ anlamak fâ’il-i me’ful âmîl u me’mûl ki ‘ilm-i âlâtdır. Ve ‘ilmin birisi de vehbî ta’bîr olunur ana ledünnî dirler. Ya’nî ders görmeden ve hâce bellemeden Cenâb-ı lemyezel tarafından sevdiği kullarına ilhâm olandır ve bazı ‘ulemâ kim câhilinden evliyâ olmaz deyerek i’tirâz iderler imiş. Bu dahi hilâfdır. Ve i’tirâz ise dünyâda temsil ve teşbîh ile temyîz olur imiş. Ez cümle mühim kim şeyh Muhyi’-d-dîn-i ‘Arâbî kaddese sırrahu’l-‘azîz hazretlerinin ümmî olduğu hâtemü’l-evliyâ olmağına ne haleli vardır. Buna ke-zâlik ders ve hâce görmeden vehbî olarak keşf-i ‘ilim ile deryâ-yı umman olmuş daha nice evliyâlarımız vardır. Ve peygamberler ise ümmî oldukları hâlde dâvet-i ümmet ve teblîğ-i ahkâm olurlar idi. Bu da mı yalandır **مَنْ كَانَتْ لَهُ عِلْمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ** قَالَ أَنَا عَالِمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ kavlince ben ‘âlimim deyenlerin cümlesi nâ-dânlardır. ‘İlim ana dirler kim bahadırılık satmaz anladığını halka anlatmaz ahlâk-ı nebî ile hâldârlardır. Ve bizim evliyâmız ki eşref-i ümmet olduğundan nâşî Benî İsrâîl zamanındaki peygamberlerden daha ‘ârifânlardır **شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي صَدَقَ** resulullah bize ne gussa kim böyle bir şefâ’atkânımız vardır. Hisâb it var bu böyle olicak ey ‘azîzlerim. Mü’min karındaşlara i’tirâz itmeği dir misiniz ki revâdır. Sen kim ve sâhibin kim idüğünü anladın ise eğer beşâret kim sana da Hakk’ın bir tecellisi vardır. Eşyâ ile irşâd gün (s.22) göziyle Hakk’ı görmek istiyorsın imiş. Bu sözi deli bile dimez bilür bana ‘ârdır. Ger Hakk’a âşinâ olayım dersen eşyâdan gözünü yum. Basîret göziyle gözle kim bak benî âdemde ne esrârlar vardır. Mâdâm ki elinden nesne gelmez zann itme sakın bir kimse’i muteriz olanların zîrâ me’vâları nârdır. Peygamberlerin elçileri Cibrîl-i Emin ise ehlu’llâhın da Cibrîl gibi nice habercileri vardır. Evliyâyâ Cibrîl gelmez ya neden bilür deyu su’âl idersen mekân-ı lâ mekân olanlar için bu bir başka esrârdır. Eğer ‘ârif isen sana bir iş temsil ideyim ey ‘azîz. Aferin şol ‘âlimlere kim gönülleri bi-dârdır. Bazı bir mâh kadar olur kim bir yudum su içmezler. Evliyâ’ullâh görürsin kim tebevül itmekden ‘acîzlikleri vardır. Ve bazı bir mâh olur kim günde on batman su içerler evliyâ’ullâh görürsin kim âbdest bozılacak kadar tebevül anlara harâmdir. Anınçün bunu yazdım ki okuyup ikâz olalar tarîkat karındaşlarım lâyıkıyla su’âl

idersen söyleyim evliyâ'ullâhda daha neler vardır. Eğer boğazın açarsa evliyâ'ullâh dünyâyı döker sen dolmazsan işitmedin mi evliyâda gayb bir 'âlem vardır. Ol 'âlemin 'arz-ı tûluna mikdâr olur deyu su'âl idersen kamu 'âlemler ana nisbet hemîn bir dâne-i hardaldır. Aklın irmez ise Hakk'ın kudretini inkâr eyleme ey dost. Münkîr olan gâfillerin makâmları dârdır. Hakîkatde işleri belki bundan daha dakîk olırsadır ey 'azîzlerim. İnsanda ne olduğunu kimin ne haberi vardır. Nâsırını büyütdin deyu sen de büyük mi oldın sanursın ey gâfil insan bilürsin kim Hak'dan dûr olanların işleri harâbdır. Hubbu'd-dünyâ ile olacak olsa nedir bu yolda evliyâ'ullâhın çektiği zahmet sâliki harâb iden bu 'âlemde hırs ile tama'dır. Kaçan bu ikisinden sâlim olursa bir kişi mu'îni ve destgîri anın ol ganî mevlâdır. Ne ile olacağını yukarıda sana bir bir beyân eyledim idi. Hisâb it bu sıfatların sende kangısı vardır. Seni mi tama'-ı dünyâ tutmuş yoksa ben mi anlayamamışım ey dost. Muhtasar kılayım işi dimeyesin kim bu ne barbardır. Nefsimedir sözlerim zîrâ yok yerde temâşâ itdiklerimden korkarım. Anınçündür ki deyemezem bu kimse a'lâdan a'lâ ve bu kimse de ednâdır. Kötü var ise dünyâda bir kul belki

(s.23) benim ol çü böyledir. Daha ne olmak ihtimâli vardır. Bu dert bana yeter kim bilmezem sonım ne olacağını yâ hû sen deyüp gülersin meğer kim beşâret var sana ki makâmın cennet-i me'vâdır. Yâhud hayvânsın kim âhir ne olacağını düşünmezsin ey dost anınçündür ki 'aklı olmayanların dünyâda safâları vardır. Fârîğ ol gözüm çok yeyüp içmekden ve söylemekden hemîn esîr-i firâş olanlara uyku bile harâmıdır. 'Acebdır ki râhat-ı dünyâyı sevüp de ararsın mevlâyı sen var mı böyle bir kimse kim tecellî ana râmdır. Dervîşlik ne ile olur deyu su'âl olunursa senden eğer, cevap vir çile ile olur. Çilesi olmayanın işi harâbdır. Dervîşlikden maksad nefsi terbiyyedir. Ancak "nefsini bilen bilür rabbını" sâdik bir kelâmıdır. Eğer hidâyet olmasa Hak'dan nasîhat ile yola mı gelür insan dünyâda dâr olmasına râzı olmayan meğer kim hayvândır. Neylersin öyle kurı bir kafâyı kim sevdâyâ düşmedi bunda Hakk'a 'âşık olanın başına cennet bile dardır.

Çü bildi teşrîfin Âdem değışdi habbeye huldu
Kodu iklimini Edhem kaçan bu esrârı duydu
Hızır'ın te'hiyri mutlak sana ümmet idi kastı
Atan oldığıçün İbrâhim oddan selâmet buldu

Bu mahabbet değil miydi Mansûr-ı eyledi ber-dâr
Hâ'iz gördiler ehlu'llâh kamunun işleri oydu
Ene'l-Hak sırrına mazhar olan bilür bu sevdâyı
Sebeb inkâr değil midir hicâbda kaldılar zühdi
Çü okdan öncedir yaylar varamaz menzile bâylar
Hevâyı gördi hay haylar tebessüm eyledi güldi
İlâhi **Ahmed Hamdî** kemâlinle müşerref kıl
Gedâ ümmet visâlin vir müyesser ola maksûdı

Yûnus Emrem idi ki kırk yedi yıl hıdmet itdi şeyhine, söylenmedi ana kim çilleniz tamâmdır. Sıkılmasa başı kapuda dimeşe elhamdülillâh ol dimezdi ana şeyhi işiniz hümâmıdır. Kırk yedi yıl kazandığı Yûnus'un bir elhamdülillâh olursa ey dost, hisâb it nefse hıdmet idenlerimizin ne bulacakları vardır. Hakîkatde iki kâmisi olanların îmânları sahîh olmadığı makâlesinin biri hubbu'd-dünyâ ve birisi de hubb'-ı'ukbâdır. Bu sözün hakîkatinden su'âl (s.24) olunur ise, otur bakalım seninle çok işlerimiz vardır. 'Avamları malûm ki dünyâda iki nesne helâk ider. Biri 'avret ve biri mâldır. Mebde'inden su'âl olunursa hırs ile tama'dır. Ve hakîkat dervîşlerini de iki nesne helâk ider biri tecâvüz-i had ve biri 'ârdır. Mebde'inden irfânsızlığıyla meyl-i dünyâdır. Ve dünyâda dervîşim deyüp de da'vâ idenlerin âb lokma ve bir abadır kalanına iştiyâk-ı izdiyâd idenler yine dervîşlerdir. Amma yalnız tecellîlerinde noksânları vardır. Ve sâlik olan kimselerin ayaklarına bend olup da menzil aldırmayan hayât-ı dünyâlarında istinâd vech ile güvenilecek cüz'î bir eşyâdır. Karınları ac ve sırtları açık şöyle ki dünyâda Hak'dan ma'dâ güvenecek hiçbir şeyleri olmayan dervîşlerin عَابِرُ سَبِيلٍ tarîkiyle menzil olmalarına mumâne'ât vardır. Dilleri 'acîz ve elleri bütün boş yalnız bir vahdâniyete sığınup hayât-ı dünyâda serseri gezen 'âşık cemâl-i bâ-kemâl olan zâtların nişân-ı bî-nişân olup karâr-ı bî-karâr ile her ne mikdâr insan içinde ünsiyet kesb iderlerse de iz toz bellü itdirmezler. Gâyet kurnazlardır. Bu sebebdendir ki dünyâda evliyâyı gören ve bilenler olmadı ebeden dahi olamaz. Çünkü hep arka sıra gelürler imiş. Hiçbir mubâhasede ilerü bulunmazlardır. Bazı olur ki meclislerinde dilnevâzlık gösterirlerse şumûl derecesinde iştiyâkı insanı bozarlar gâyet üstâzlardır. Zîrâ dünyâ ehline âhîret harâm ve âhîret ehline dünyâ harâm ehlu'llâh olursa ana ikisi de harâmıdır. Bazı kimseler ki servet yolunda

evliyâlık ararlar imiş. Öyle ise bu kimseler ahmaklardır. Fakîrinizin anladığı budur ki servet yolunda iz doğrudup da menzil almak müşkil kabîlinden bir şey olup tarîk-i selâmet olan her hâlde fakîrî'l-hâl olmaktır. Zîrâ bir kimse kim eline geçeni yer diline geleni söyler hem sabaha değin yatup uyur dosdoğru hayvandır. Hırs tama'ın çoğıyla az olur insâfî kişinin merhabâ şol 'âbidler kim mâlen ve bedenlen fedâkârlardır. Gazâ-yı ekber cû' ile olur buyurdu resûl-i kâ'inât. Kıllete râzı olmaılık insanda büyük kemâldir. Nefhâ-yı sûr olur bir kez bakarsa evliyâ'ullâh ya bir kez gönül tutarlarsa sîdretü'l-müntehâdır. İki cenâh iktizâdır ki ya'nî (s.25) mi'râc ola Cenâb-ı Hakk'a anın biri terk-i dünyâ ise biri de terk-i 'ukbâdır ledünnîdir. Çünkü terk-i terkden olmaz aslâ haber kelâm-ı rumûz ile ancak bir esrârdır. Ehil olamadın ise yakın ol ehline ey karındaşım. Hicâb-ı tevfkîdir 'ucub perdesini kaldır tâ ki 'ayân ola sana iki 'âlem esrârı görürse göz hayrân ve lisânlar lâldir. Gördi çün bir şemmesin nâ-tuvâna **Hamdî**'nin selb oldu 'ayn-u neti bilemedi ne hâldir. Çalışdı yigirmi yıl hıdmet itdi pîrine mescid-nişîn oldu bir gice Hak keremu'l-nevâldir. Geldiler hep rûy-ı hûb oturdılar cemâ'at olup didiler kim bu devâ'irde benî âdem vardır. Buyurdılar hem biri ne be'is var olsun anın hıdmeti bizedir. O bizim evlâddır. Sabah oldu cümlesi dağıldılar. Gidüp didim ki ne ola bu 'aceb yoksa bir hayâldir. Elli de otuz da yüz yıl da olsa yine tiz bir bezime hıdmet üç yüz yıl revâdır. Bu 'ayân kim bizim ümmetin 'ömri kısadır çünkü onda birini tenzîl ile hele otuz yılda tamamdır. Bu otuzun da onda birini tenzîl idersen eger üç yılda kemâl bulmaılığın ihtimâli vardır. Sen kim oldın ey gönül kemâl bulasın kemden söyleme bu sözi aslâ insâf eyle 'ârdır. Üçde beşde kemden kemâl isterler gabîler işit bunlar için bunda ne hatârat vardır. 'Anka olsa himmet bulsalar da lâ-makbûl aşâğısı geniş olanların yukaruları dardır. Bu sözde cümle hatm oldu esrâr-ı evliyâ'ullâh geçürür her geleni insan iki kapulu bir handır. Hisâb it bir kimseyi sormazlar hiçbir kimseden kişi noksânını bilmek büyük bir irfândır.

Çünkü kıldı tecellî zâtından hayy u lem-yezel
Bana belî didirdi bezm-i eleste ezel
Mekânımı lâ-mekân itdi yapıldım bir şehir
İsmim âdem, resmim bir ağac ebed döksem gazel
Ol şehirde kurdı benimle gizlüce bir pazar
Metâ'-yı hep kendi zâtını alup satar güzel

Küntü kenzin sırrını bilen bilür bu sözleri

Okur dinler mûcib-i muktezâ olmaz mu'tezel

Ve dahi bazı meşâyihler kim riyâzet yolunda kuvve-i râbitalarıyla kendi yakalarını kurtaracak kadar seyr-i sülûklarında âsâr-ı esmâlardır. Ve hassâ-yı esmâ ise ekserî ehlini sapdırup da bazılarını dîvâne kethudâsı yapar ise de bazılarının da zehî ikbâl ile evliyâ olanları vardır. Ve riyâzet yolu dahi gâyet güc yol (s.26) olduğundan telef-i nefis olmak üzere nice mühim eşkiyâları vardır. Ve kaba sôfi târiki ise mehlike bir yol olup mazûrriyetden sâlim olmadığından nâşî ehil olanlarının binde birine selâmet nasîb olur ise büyük ikbâldir. Zîrâ ehli dünyânın dünyâda ehli çok ve ehli 'ukbânın dünyâda severleri pek azdır. Ve terk-i 'ukbânın da dünyâda sâhibi ve severleri ferden vâhid hîçbir kimse bulunmadığından baykuş gibi meskeni vîrânedir. Ve dünyâda evliyâ kimlerdir deyu su'âl iderseniz insanların âyârından âyâr olmayandır. Ve evliyâ'ullâh ise bazı mevcûd buldukları mevkîlerde örtülüp görünmezler ve bazı olur kim mevcûd olmadıkları yerde görünürler. Bunun ta'bîri kâbil değil ancak bir esrârdır. Ve bazı ehlu'llâhın da bir gün içinde mesâfesi ba'îd olan birkaç diyârda göründikleri de vardır. Ne resme idüğünü zîrâ yok kemâlimiz ki bilelim. Şânımıza düşen bizim anları ikrârdır. İnsanın kenzi Hudâ olduğundan nâşî kapalı olmak gerek. Kerâmetden ma'dûd olan şeylerin kâffesi hafîdir. Ve umûr-ı dünyâ ki iktizâsı hâlinde kerâmet-i evliyânın takvîmi olmaz ise de teshîrâtı izhârdır. Yolunu sehv giden dervîşler öğüti şeytândan alurlar imiş. Rahmân'dan lugat mı kabûl iderler bilmezler kim itdikleri bir kurı da'vâdır. Mukâbelesinde yarın intikâm ider belki Allâh. Zîrâ körler gibi tutdıklarını bellülerler ve bildiklerinden şaşmazlar imiş. İhtimâl kim ahmaklardır. Hakîkatde düşeni tutarlar hele bir kez düş de gör bilürsin kim düşmüşlerin destgîri Cenâb-ı Mevlâ'dır. Ne erenler malûm bu 'asırdâ ve ne halk-ı tehsîrât karanlıkda gezen âdemimiz elbetde ki eşkiyâdır. Yabancıya tezkire gice yürüyen insanların nâmusı fener olduğu misillü dervîşlerin de nâmuslarını vikâye itmekliğe dervîşler terk-i dünyâ olmaktadır. Görürsin dünyâyı sevünürsin Âdem'in cennetde Havva'yı görüp sevindiği gibi amma buğdayı yeyüp de anın ürkmesi de vardır. Efendilerin şânı kapularında çerağ yetiştirmekle olur ancak seksen yıllık zamâne şeyhlerinden soralım ki kaç dâne ahyârları vardır. Revâ mıdır bülbüle kulağuz karga ola ey dost. Kargaya uyanın burnı cîfeden çıkmaz didikleri meşhûr kelâmdır. Zamâne meşâyihimizden sorsak daha nefisini

bile bildiği yok, kendine zulm iden kimsenin kime ne fâ'idesi vardır. Düzdi bir ağzı haffâf ki halka (s.27) ucuz ucuz satar alanı bilmez anı kim çürük bir maldır. Bilse dahi aldanur ucuz olduğına anın yeyeceği elbetde ki peşimandır. Velâkin meşâyîh olan zât-ı muhteremlerin metâ'-yı zî-kıymet olup iktidârı olmayan kimselere alması güç kabîlinden sakîl bir madde olup baha yetiştirilemeyecek metâ'dan müşterinin selâmeti uzak olmaktır. Hakîkatde meşâyîh olan kimseler 'aşk yolunda harâb ve lâ'ubâli olup mükâşefeleri birle vâkıf-ı esrârlardır. Ve hulûl-ı keşf ise azı çoğı yakın ve uzağı müsâvât olup mürşidlerin ind-i vâsâlarında bir dakîkade icrâ kılınan on iki bin esmâdır. Bunun teşbîhi ve temsîli de dünyâda telgıraf olup mürşidlerdeki bir nev'i kuvve'i kudsiyye bahş olunmuş adı anın müsemmâdır. Nakil ve müntakilden ma'dâ cihet mi kabul ider zâhid. Anınçündür ki nefsini bilenler re'si 'ulemâdır. Zîrâ gökde yıldız var dinilen sözi kabul mi ider şol mâdâm ki tevellüdi anın anadan doğmuş a'mâdır. Sen kim gözi olur bir kimsede ne ma'nî kim görmez olur ol bunun teşbîhi bu ki hakkâklar zokağına varup mâl-i futura soran vardır. Gözlülere gizlü a'mâlara 'ayân her dürlüsi bulunur içinde dünyâ böyle bir pazardır. 'Acebdir ki Hak tecellî itse bir kalbe nûr ile münevver olmaya ol bizi tasdîk itmez şol kimseler kim işleri riyâdır. Gel aşkı dile Tanrı'dan o'dur gönüllerden çöpliği süpürdüp gideren. 'Aşkın yoğusa bil kim tarîkin tarîki eşkiyâdır dersen yok bir kimse kim 'aşkı da'vâ itmeyiser ol işit beyân ideyim sana 'aşkın da 'alâmetleri vardır. Ben 'âşıkım deyüp de ağlar bir kimse hem dahi sever dünyâyı ol anla ol kimse âfâta hıdmet ider. Da'vâsı yalandır. 'Aşkın nişânı budur kim düşdiği mevkî'i harâb ider. 'Âşık ana dirler kim terk-i dünyâdır. Bundan özge imtihân iktizâ itmez sanuram. 'Âşık hiç sen 'aşkı var dir misin. Şol 'âbidlerin kim dünyâda gönülleri i'mârdır. Baykuş gibi durağı virân yerler olur. 'Aşkın şenlik mi kabûl ider şular kim mecâz severler meğer ahmaklardır. Söz ile olacak olursa eğer herkes bir meşhûr 'âşık olmuşlardır. Zîrâ ehl-i âkîl dimez bu sözi asla bilür bana 'ârdır. Bilmez kendüyi şol kimse kim (s.28) gezer ve her ne olsa söyler ol hidâyet Hak'dan irişe kullarına yoksa kimin ne bildiği vardır. İşit bir söz beyân ideyim okuyup îkâz olasınız karındaşlar. Yeniden teşkîl eyledim idi. Size dükkân-ı attârdır.

Kim dimişdir sana Hak dostlarında nişân olur

Bunu böyle deyenler var ise perişân olur

Anınçün bir şahs muvaffak olsa bir kez benimle
Arar nişânım bulmaz âhir kaçır peşimân olur
Temâmiyle kimse olmaz bizi tasdik eyleyen
Yolumda baş koyan tiz elden kâmil insan olur
Gel tarîkata bende ol ‘ömri çürütme yok yere
Mehenk kabûl ideni bunda her ne kılsan olur
Ne kazandın bu anadan yaşın urdın çok yere
Hakk’a boyun eğeni evliyâdır bilsen olur
Ko iklimini İbrahim Edhem gibi gel bana
Bak ne cevherler hazînemden sana ihsân olur
Her güzellik bir hûyî olmak gerek kadre göre
‘Aşk râdan gönül sultan kangı şekle girsen olur
Zîrâ herkes kıldığı kendi içündür kime ne
Çok konuşsam korkarım i’tale-i lisân olur

Ve dahi cehrî zikr ile hafî zikrin beyinlerinde çok farkları vardır. Murâd hakkını beyân itmek ise cehrî zikr hafî zikirden daha evlâdır. Zikr için takdîm te’hir makâle îcâb eylemez asla yalnız beyinlerinde bir evlâlık vardır. Sen zikrin kangısını medh idersen memdûhsın be’is yokdur. Zîrâ ne yaparsın zikrin hepsi de a’lâdır. Bazı sûfîler cehrî zikri dahl iderler imiş. Şol mukâbele-i erenler kim raks-ı devrândır. Zîrâ ‘aşk didiğin sakîl bir şeydir ki kantarı ve kilesi mi olur. Anın suyu boydan aşarsa sen dimez misin kim ‘azim bir deryâdır. Ye’cûc ve Me’cûc gibi bir yudum su bulup da nûş idemeyen gâfil ve nâ-âkîl kimseler ne bilsünler kim keleksiz geçilemez dünyâda nice nehirler vardır. Ne cesâret kim ‘Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin tarîkatına dil uzadır. Ola bir kimsenin meğer tarîki kaba sôfîlerden ola yâhud kim şeytândır. İmâm-ı ‘Ali olursa pîşvâsı bu tarîkin hem Veysel Karânî bunları tan eyleyen zâlimler elbetde ki Firavndır. Mükâfât olmaz (s.29) sanuram mu’teriz olan dervîşler mâdâm ki bunda birbirlerimizi beğenmemelik vardır. Zîrâ herkes kendi zu’minca bir âdem bilür kendini. Bu dâr-ı dünyâda ‘Ali’den de daha artık kim aliyyü’l-âlâlâdır. Nefsini sorsan bilmez teşvîk tazyîk itmekde olurlar ‘âlemi şol kâzib meşâyîhler kim postda oturanlardır. Hazer ider bu ‘asr-ı malûmda taht u tâcdan ve dergâhdan şol hakîkat mürşidleri kim sekr nûşlardır. Şarab-ı lâ-yezaliden hem vâkîf-ı esrârlardır. Husûsâ kim esrâr-

ı Hakk'a vukûfin tevâzu' imiş ilâcı. Benim deyüp de vazife için dergâh kullanan şeyhler meğer eşrârlardır. Hisâb it kadem basmayan akılların ne mikdâr olur idrâkleri. Kişiyeye duzahdan kurtaran elbetde ki irfândır. Anınçün re'si kerâmet didiler ana yok andan ilerü bir nesne irfânı da muhâfaza iden îmân ile 'ârdır. Kıdem neye dirler bilür misin anı ey 'azîzim malûm ki evliyâlar için âlî bir makâmıdır. Yedin mi yeyenler ile konuşdım gördün mi görenler ile babam görüşdi deyenlerden olmayasın sakın bu sözleri hisâb itmeklik 'azim bir mîzândır. Karanlığa taş atma rast gelmez aslâ binde biri rast gelse de makbûl değildir. Ancak bir ikbâldir. Mâdâm ki insana keşfin yok ne bilürsin kimdir insan kötü zan itdiğin belki Hak indinde senden a'lâdır. Sen ipi denî deyu kendi boğazına tak zîrâ hazret-i Mûsâ gibi tâ kim göresin hicâb ardında bu 'âlemde ne esrârlar vardır. İpi gayrının boğazına takıcak nasıl olur da'vân senin kişinin başına belâ getüren dünyâda 'avrat ile maldır. Tutulmuşsun ahmak kuş gibi iki ayakdan tuzağa mâdâm daha senden sana çâre aramaklığın ne lüzûmı vardır. Zîrâ her nefis kıldığı kendi için olur. Kimi kimden sorarlar imiş. Kişi noksânını bilmek büyük bir kemâldir. Her 'usrın bir yusrı vardır. Her bir yusrın bir 'usrı. Zehî baht kim şol 'âbidler dünyâda fakîrül-hâldir. Yarın Hak bunlara şol mikdâr ecirler ihsân idiser lâ-şekk şerhinden kalem 'acîz ve lisânlar lâldir. Koma sen **Hamdî** hamd eyle ol Hamîd u Hayy u Kâdir olan yüce Tanrı'ya çünkü sıfatı anın bize Celilül-Celâldir. Celâlınden giriş ana tâ kim cemâlin 'arz ide sana. Cemâlınden girişenlere belki intikâmı vardır. Çü böyledir. (s.30) Yolun çetinini tutmak bizden gerek ola kim fazl ide âhir bu mücrime çünkü kebîrül-müte'âldir.

Yapmadılar irfâna çünkü mekteb u medrese
Anınçün nasîb olmadı isteyen herkese
Olur arzu isti'dâd ile kimse bulmaz anı
Cümle 'âlem nâ-tuvânâdır eğer Hak virmese
Her bir derdin bir nev'i üzre vardır bir dermânı
Niçün bulmasun anı bir kişi dünyâ sevmese
Dâneyi ekmedikce beklemek yokdur harmanı
Eken derhâl muvaffak olur zamana ivmese
Zâtı hasdır hiçbir kuluna îrâs itmez anı
Kim anınçün bir vakti hası vardır ol gelmese

Vesîle-i rahmet ki nuzûl-ı hevâ olan bulut-ı bedi'alardan yeryüzünde eşyânın nem kapdığı misillü insânımızın da rûy-ı rahmetden nem kapmalarına vesîle bulunan tarîkati olan 'ulemâlardır. Kamer-i kevâkibin felekiyâtı tezin kıldığı misillü yerinde yıldızları 'ulemâlar ve kameri pâdişâhdır. Ve tulû'-ı şemsi ile ziyâsından bütün kevâkibin örtüldüğü misillü yeryüzünde de 'ulemânın şevklerini örten ziyâ-yı evliyâlardır. 'Ulemâ ile meşâyihlerin hiçbir gûnâ muvaffaklatları kâbil olmadığının elbetde bir aslı vardır. Bal arularının ma'lûm ki hepsi bir cins-i tayyâr olup bunların bir cinsi var ki ehil bulundıklarından nâşî yüz bin çiçekden toplayup da bal yapmasına üstâzlardır. Diğer cinsi dahi ehil olmadığından nâşî boş han beklerler kime ne fâ'ideleri vardır. Kezâlik dünyâda ehil olan meşâyih-i kirâmların üstâzlıklarına nisbeten tarîkati olmayan 'ulemâmızın kuru avaz ile bekledikleri yaban arusu gibi boş bir kovandır. Esbin şaşkınlığı râhvân olduğu gibi insanımızın da akılsızları hevâ-yı nefesine râhvân olup da zevk-i dünyânın tâlibi bulunanlardır **رَجَالٌ لَا تُلْهِمُ تِجَارَةً وَ لَا بَيْعًا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ** âyet-i kerimesinin me'âli mûcibince dünyâda her şey insan için olup ticâret kim bey'u şirânın 'ubûdiyyet-i şahsiyyeye ne zarârı vardır. İnsâna lâayık olan budur ki uluya ta'zîm küçüğe merhamet üzre bulunmaktır. Ve nâ-merd kimselerin de kazanmış oldukları dünyâ malının hayra sarf itmelerini bilemeyüp de yalnız cem' itmeğe vukû' bulan mecbûriyyetleri âdeti rahmetin ra'sına nokta komaktır. Ve merd insan ki sâdât-ı sehâvetlerinde hayra âlât olmak (s.31) üzre cezâ-yı nefis idüp tulû'-yı merhametlerinden nâşî cihet-i mala kıymakları za'i zahmetden noktayı kaldırmaktır. Ve 'ârifler ise taalluk-ı fî ahlâk-ı nebî ile dâ'imâ adetleri 'afv olup haklarında kötülük kâd idenleri eyilik ile utandırmaktır. Kişi yalnız bir nefsi için îkâz olmaklığını taleb ve arzu idüp de bir esbâb-ı halk ile muvaffak olsa bile lâ-kâbilinden bir şey olur. Müsteykız ana dirler kim hâbda olan kardeşleri uyandırmaktır. Ve bir temsîl daha kim erzâkı ve askerini tertîb iderek düşmanına zafer bulmak isteyen pâdişâhların erkân-ı harbda silâh ve cebhâne vesair levâzımâtlarının tekmîl ile hazır olarak ru-be-ru düşmanına mukâbele kurmaktır. 'Asker ve alât-ı harbiyyesinin esir ve tutgun olmasını isteyen pâdişâhların mülkleri harâb ve kendülerinin me'yûs ve mağlûb olmalarına nisbeten ashâb ve etba'ını kayırmaklığa gayret itmeyüp de nefse tutgun ve esîr viren meşâyihlerin bi-'aynihî kendüleri tutgun olmaktır. Havada bir elin utmadığı cümlelerin ma'lûmı olup işâret için îcâb iden sadâ'-yı sâdâtın bir sûretle vukû'a getirülmesine mûcib elbetde eli ele tutandırmaktır. Kezâlik kişi yalnız bir kendi başını kurtarmak için

gice hündüz çabaladığı ve çare aradığı boş bir emek idüğinden ma'dâ hasenât bellemiş olduğu 'ubûdiyyet-i ihtimâl ki önüne kurulmuş gizlü bir tuzaktır. Mâlen lisânen ve bedenen kendü nefsi gibi mü'min karındaşına yardım ve mu'âvenet istemeyen nâ-merdlerden Allâh çok uzaktır. Yukaruda beyân olunduğı ya'nî havada yalnız el utmadığı malûm ki bir el her ne kadar sallansa boş yorulmaktır. Öyle ise mü'minin selâmetliğı en akıllı bir mü'min karındaşının selâmetine sebep olmaktadır. Ve kemâl-i evliyâlar da lâıyk olan birinci derecede düşmişlere destgîr ve hasta olan ihvânının derhâl varup da hatırını sormaktır. Câyi'nden mâni'-i ta'âm ya'nî muhtâcından kath-i merhamet gibi ma'an terk-i silâ idenlerin menzil almak için çalışdıkları hebânen mensûren olup ahirü'l-emir elde bâkî kalacak ticâretleri yalnız yorulmaktır. Ve merhamet ise kişinin 'ucbını giderüp tevfkine refik olmaktadır. Ve sâliklere elzem olan sehâvetlerinin ihvânları üzre fevka'l-âdesinde bulunmaktır. (s.32) Ve sâniyen îcâb iden vâdine vefâ ve ahd-ı mîsâkı üzre muhkem ve mü'teberce durmaktır.

Lâ ilâhe illâllah kapu başında yazılır
Tarîkime imrenen bunı benden i'câz bilür
Kadîriyem deyen günde beş yüzünü vird idüp
Ta'lîminiz tozına teslîmini hicâz bilür
Yedi deryâdan a'zamdır katre insâf ehline
Bî-kanâ'at olana dünyâyı virsen az bilür
Hırka ile lokmadır kârı bunda dervîşlerin
Kalanı hep ip oyununa benzer canbâz bilür
Encâmında i'tibâr mühim olan her işlerin
'İzzeti var sorarsan 'azîzin ancak nâz bilür

Erkân-ı şer-i şerîfinden bed'en esrâr-ı tarîkat ve rumûz-ı hakîkat ve ma'rifete varınca vicdân-ı dâ'iyânemden zuhûr iden tanzîm ve tertîbinde muktedir bulunduğım Bahrü'l-Hayât nam risâlemizin tâb u temsîl husûsuna bu fakîr hâlîm cihetiyle muvaffak olamadığımdan bu kerre bâb u valâ-yı seraskerîde levâzımât-ı umûmiyye lahmîser me'mûrı kâ'imakâm 'izzetlü emir Osman ibn-i Canbolat nam kimesne selef-i sâdâtda sa'y u sehâvetleri kemakân bulunan zevât-ı muhteremlerin ke-zâlik bir ecre muvaffaklarıyla her birerleri du'âyâ layık oldukları misillü mûmâ-ileyh efendi hazretleri de anlardan birisi olmak arzusuyla risâle-i

mezkûrenin şeref-i ‘izzetlerinden tamam dört bin ‘adedini tab u temsîl itdirerek ikâz ve irşâd olmaklığa mecbûr bulunan tarîkat karındaşlarımızın her birerlerine teberrûken birer ‘adedinin ledel irsâl ve takdîm buyurıldığı himemât-ı valâları indallâh dahi me’cûr ve mağfûr nâ’il-i bi’l-hayr olmaklığını ittihâz eylediğim e’diyyeyi yümnü ikbâl ‘âfiyetlerinin tezkâr ve tekrâr idilmesine kusur idilmeyeceğini kendi memnûniyetimle berâber ‘arz u beyâna ictisar eyledim.

Tarîkat-ı ‘âliyyeyi kâdîriyye fukârâsından **Rizeli Ahmed Hamdî**. Temmet.

3.3. Kitâb-ı Keşfiyye

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bismillâh her işin ibtidâsı
Anın ‘avniyle olur intihâsı
Eger Hak ihsân ide ben kuluna
Zehî hayr u kesr ile istinâsı
Olur medhim dâ’im ol habîbine
O’dur çünkü resûl-i müctebâsı
Tulû’ ide eger gönlime evvel
Ebed ma’nâ-yı mecmâ’a esâsı
Koyam bu yüzde bir nokta mu’arrâ
Neşrim ile duyalım cümle nâsı
Atâ’ Hak’dan ise bizden taleb var
Sever ilticâ’ ile istinâsı
Kiminin virir dileğin karîb ‘an
Kiminin te’hîr üzre iktizâsı
Budur hikmet-i hükm-i ‘âdet’ullâh
Güc ile mü’mine genc-i nevâsı
Kırk seneye lâzımdır bir velînin
Sübût bulmaklığı hüsn-i revâsı
Bundan akdem isteyen boş yorılır
Gâlib olur ana nefis-i hevâsı
Ararlar kahr içre lutf-ı Hudâ’yı
Kimin var ise remzi müntehâsı
Eger ‘ârif olayım dirse nefse
Ne iledir gör anın iştihâsı
3 İ’tibâr ile iderse tasavvur
Değildir beyhûde var bir belâsı

Çü me'mûrdır sana 'illet-i nefsin
Kalîl-nan ile geydirmez pelâsı
Beğenursın hâlik benim sanursın
Sağîr halk olmuşların Te'âlâ'sı
Lisân-ı hâlim ile dimem dersen
Fi'l ile tutdın ana sen esâsı
Anlamaz mısın iş ne bu gidişine
Değilim dersen nefsin mübtelâsı
Sürüp bir kurı da'vâyı müferred
Kizb eyleyüb aldadın ise nâsı
Yarın mahşerde ne cevap virirsin
Düşün ey me'yûsların müftenâsı
Âfitâb da'vâ iden ben gibi bir
Tutulmuş ayın var mı hiç ziyâsı
Eger müsemmâ isen gel seninle
Bâb-ı Hak'dan idelim iltimâsı
Ola kim 'afv ide çokdur keremi
Müte'essir eylemez aslâ nâsı
Efendiye göre olursa bende
Kullarına göredir Rabbenâsı
Bu sözümden almadın ise 'ibret
Seni gidi nefsinin mübtelâsı
Utanmaz da bir de mü'minim dersen
Müte'ezzî idersin bunca nâsı
Zarûretden gayrı yok halka kârın
Ey hatab-ı dâr-ı od nefekâsı
Cünûnsın âdetâ yokdur haberin
Kurı da'vânın olur mı esâsı
Seni mağbûn iden kendi hâlidir
Ey gürûh-ı dîvâneler dânenâsı

Dime bana hakâret ider kimse
İsnâd ile bulan yok istinâsı

4 Tâcirem metâ'im cevher alan yok
A'mâ disem câ'izdir işbu nâsı

Ne deyecek vardır her bir sözimin
Kıymetden müstağnî ise bahâsı

Kimin insi yeter ism-i Celâlden
Ola tefsîr-i tefhîm müntehâsı

Ve illa inhisâr yüz dört kitâbı
Kılur tahtında bâ'nın bir noktası

Anı Allâh küllî nüzûl-ı vahyin
Beyân itmişdir ana vü atası

Muhît isteyen geçmez katresinden
Buyurdu Hak resûlî Mustafâ'sı

Her kim Hak'dan bulmuş ise hidâyet
Olur takrîrde cüz'î iktidâsı

Münkâtı' mı ider nazardan Allâh
Bir tutar hem kıtında cümle nâsı

Velî mü'min gönli Hak Te'âlâ'nın
Olub nazar-gâhı serîr binâsı

'Ârif u dânâ olanın anıñçün
Gice gün Hak kelâmıdır gıdâsı

Ne dilerse olur peydâ bir anda
Hâşâ fevt olur anların du'â'sı

Hayatında irenler vâsl-ı Hakk'a
Kalîl ekl ile geyerler pelâsı

Âşinâ-yı nefis olanlar bu yolda
Gerek fedâ eyleye cân u re'si

Zehî fazl u kerem el-hamdü li'llâh
Muvahhid mesma'ındadır nidâsı

Murassa' zîver-i tâc ider Allâh
Geyürür eynin istebrak libâsı
Gelin Hak'dan ümîd kath itmeyelim
'Afv iderse ne var çokdur atâ'sı
Sever cümle mü'mini yarlıgaya
Ya'nî mahv-ı vücûd ola hatâsı

5 Bize ne gussa böyle Rabb'ımız var
'Afv' eyleye dilerse cümle nâsı
'Ârifler didiler estağrifullâh
Yazılmışdır ism-i a'zâm du'â'sı
Bu sırrı var istidlâl kıl gice gün
Mukarreb isen Hakk'ın evliyâsı
Benî âdemdedir çünkü kerâmet
Ola dil cân hep anın rehnümâsı
Zehî devlet işi âhir selâmet
Kimin yedinde ise Hak rızâsı
Sâhibdir aslâ dimez bir kulının
Muhalif üzre olsun iştiâsı
İhâta itdi dübdüz zulm 'âlemi
Yüridi hîle-i la'în iğvâsı
Şu denlü cesâret kıldı o mel'ûn
Diler ifsâd eyleye cümle nâsı
Kıyâmete değin Hay'dır lâ-emvât
Budur Hak hikmetinin iktizâsı
'Azâbında münkalib ide yarın
Ebed dönmeye hadd u cezâsı
Nice kâfir oldılar ana ashâb
Hîle-i nefislerinin müptelâsı
Malına mağrûr oldılar fenânın
Temessük itdiler 'ayn-ı necâsı

Dileklerine göre Hak Te'âlâ
Virir eyle bu temsîlden kıyâsı
Küllî nefsin kıldığı kendi içündür
'İbâdetin Hakk'a ne iktizâsı
Muvahhid mü'min isen gel sana pes
Eyle Hakk'ın emriyle intibâsı
Didiler bir kulın ehl-i kâmiller
Eger ma'mûr ise dâr-ı fenâsı
Mukâbil 'an 'akîbinde cezâ bu
Harâb olur anın mülk-i bekâsı

6 Bunı Hak bil teşekkük itme aslâ
Zebânî eline geçer yakası
Ve illâ bahs-ı kaderde ne söz var
'Afv iderse kulı Hak'dır Hudâ'sı

Kâfiyetü'l-elif

İşit evsâf-ı noktayı sana bâyı idem ifşâ
Ki Hak'dır cümle eşyâyı yaratdı kıldı istinşâ
Çü zâtı Zü'l-Celâl idi yaratdı bir 'azîz cevher
O cevherden Muhammed'in nûrını eyledi inşâ
Nice minet-i bin sene sevüb itdi ana cilvem
خَلَقْتُ لِمَا eflâkde kemâlin eyledi ifşâ
Anınçün oldu misbâh-ı kamu ervâh mü'minin
Anınçün kıldı isbâh-ı cemâlin eyledi ifşâ
Anınçün rıf'at itdiler nebîler dâr-ı uçmağa
Anınçün bi'at itdiler selâmın itdiler ifşâ
Ebûbekir Ömer Osman Ali vakt-i sa'âdetde
İrişdi oldu iç yârı kelâmın itdiler inşâ
Meger sultân-ı evliyâ kaddesa'llâhu sırrahu
Gelüb cehren ve hufyeten tarîkat eyledi ifşâ

Anın tarîki sa'ine vâcib oldu bize gayret
O gayretde umûr sa'y it sözimi kılma istiğşâ
Kamu evliyâ ervâhı hep andan aldılar himmet
Anınçün şerhine sür'at ideriz itme istihşâ
Bu sözün kadr-i tahkîki tenezzülsiz bilinmez hiç
Tenezzül ana dirler kim tecellî eyleye imşâ
Düşer derde döner Hakk'a dûr olur cümle eşyâdan
Hoş olmaz nâm-ı şöhreti nedenlü eylese irşâ
Sözi cevher özi envâr ola hikmet-i Rabbânî
Kamu a'zâsı muntakda ene'l-Hak eyleye ifşâ
Bu envâ'ı bulan buldı bilin yokluk makâmında
Hâk ana erzânî kıldı cemâlin eyledi ifşâ
Hayât-ı hâlde yok yohsa niye dirler bilür misin
Tevekkül Hakk'a bi'l-gayri cihetler eylemez ifşâ
7 Delil sultân ki destgîr sana sübhân yarışmaz mı
Ne mâni' hûyı terk idüb hevâya olasın iğşâ
Gâfil olma ki vallâhi uyanursın bu gafletden
Nefh virmez nedâmetler ne resme eylesen ifşâ
İşitdin 'an-evâ'ilde varını dâr-ı dünyânın
Ne geçdi eline sor bak Yezîd'i eyledi inşâ
Hemîn derdi olan ağlar ebed gülmez bir eşyâya
Ki zîrâ şadûman gönlin güler yüzi olur iğşâ
Cem'î 'âlemin 'ilmi bu sözde cümle cem' oldu
Fesâhatda belâgatda nazîrin görmedi inşâ
Sözüm anlar benim gibi kimin kim yokdur hiç 'aklı
Beşâret var eger mesmû' idersen eyleyim ifşâ
Çünkü bir nokta girdi taht-ı bâya
Yok aslâ ana evvel u nihâye
Kamu 'âlem anı maksûd iderse
Mahabbet şedîd olmaz mı Hudâ'ya

En evvel fazlı Rabb-ı Te'âlâ'nın
İrişmiştir habîb-i Mustafa'ya
Hattı hep nebîlerin hazretine
Sümme 'Ali veliyy'ül Murtazâ'ya
Ba'dehû re'si esmâ-yı tarîkat
'Abdülkâdir sultân-ı evliyâyâ
Ki oldur mebde'-i sırr-ı hakîkat
Erenler mürşidi kürsi livâyâ
Olursa du'â' müstecâb anınla
Niçün itmeyeler ana ri'âyâ
'İlm-i ledünnîdir keşf-i 'ârifin
Celâli lâ-yezâlîden 'inâyâ
Kimin idrâki yok ise yok 'aklı
Ne denlü tanısa dîn-i dînâyâ
Tarîki olmayan kalsa 'aceb mi
Ebed işkence-i dâr-ı cinâyâ
Sevenler hâlini Mecnûn değil mi
Bu nev'a itmeyeler kerr-i 'aye
8 Eyle sözimi tasdîk hem-nişîn gel
İ'tibâr mı olursın eyle sâyâ
Yağar bir sâ'at geçer sil gibidir
Mahabbet dâr-ı dünyâda nisâyâ
Lâyık mı kim olub la'în Firavun
'Adâvet kılasın nebî Mûsâ'ya
Ki envâ'ı libâs ile tonanmak
Küllî hatâdır bende'i Hudâ'ya
Gel ey zâhid kabûl eyle tarîkat
Zay'i itme 'ömrini nefs-i hevâyâ
'Âlim iken gâfil olmak sebab ne
Niçün gelmeyesin hû ile hay'a

Mürşid-i kâminden al destûr eyle

İki cenâh ile tayyâr semâya

‘Aşkın yoğisa beyhûde yorulma

‘Âşıkdır insâna tevfk-i hidâye

Gönül maksûdını ezber iderse

Olur vâsıl makâm-ı evliyâyâ

‘Âşık u mâşûk yüz yüze gelince

Vâsita mı ider icâb araya

Yanar pervâneler şem’a anınçün

Ururlar odları merhem yaraya

Güneş kalbe tulû’ itse lâ-tagrîb

Gark ider ‘aşkı zevk ü safâyâ

Fi’l-hakîka bu envâ’-ı kemâli

Virür Allâh ümmet-i Mustafâ’ya

Eğer ümmet oldın ise ne devlet

Zehî baht kim nâ’il oldın safâyâ

Kemâli olmayan ‘ayn-ı hatabdır

Ne denlü müstevâm olsa salâyâ

Şakîdir tulû’-yı çoğı sûfînin

İrişmez kadr-i aslâ ezbalâyâ

Cinân bulmak bu yolda terk-i cândır

Pâdişâh lâ-hamîm olmak lalaya

9 Bu bâbdan diğeri bunda ‘acebdir

Ne resme esmâsı çıkırsa a’lâyâ

Bu masnû’a ‘amel ile dilersen

Nâ’il olmağı fazl-ı Te’âlâ’ya

Kâfiyetü’l-bâ

Yolın doğrusı fi’l-emr budur kim müstakîm her bâb

Tarîki olmayan olsa gerekdir şeytâna ashâb

Libâs geyüb yeyüb içmek hâline mağrûr olmaktır
Kanâ'at hil'atın geydi şular kim oldılar erbâb
Bilür bilmediğin bilme çok anlamak nâ-dânlıktır
Çekilür cüz'î bir şeyden bi-küllî açılan ebvâb
Ki bir nev'i nebâtât kim balık eklinden korkarken
Meger serseri kılmışdır beni bir dâne-i 'unnâb
Sa'âdet ehli olduğım 'ayândır fethi'l-lâhzımdan
Velî sed iderim anı bu yüzden açmazam her bâb
Kemâlim bilmek istersen sana sun'im yeter mazhâr
Düzüb nazmımda dürr gibi sadeften saçmışam ahdâb
Velî bir kelb kadar halkın yanında i'tibârım yok
Beni ölsem de olmazdı kimesne hiç bana ashâb
'Avâma Hakk'ı göstersen sanur gayrı îmân itmez
Bu da neş'et ider nerden bilür misin anı ey gâb
Nasîbi kalîl kimesnenin büti gönli gözündedir
Zâhid-i mu'tezil gibi kolayına kaçır her bâb
Câhil didiğimiz 'ayn-ı münâfık gibidir şeklâ
Velî biz mü'miniz dirler meger kim olalar kezzâb
Şakînin bedr-i levninde teşekkî hat yazılmışdır
Yazı hikmet kalem kudret ki sebt itdi anı Vehhâb
O hattın nakş-ı elfâzı bu nakkâşa durur aksi
O nakkâşî okur şeksiz meşâyîhler bilür her bâb
Anınçün merd olan kişi meşâyîh kim durur bildi
Anınçün tard olan kişi değildir sun'ına erbâb
Anınçün ulu müjdedir meşâyîhden izin almak
Anınçün ulu secdedir virirse fazlını Tevvâb
10 Anın için rast gelmez işi dervişin dünyâda
İlişdi belâ çarhına döner anın ile her bâb
Bu sırrı 'ilm-i hikmetden haberdâr olmayan bilmez
Meger anı bulan bilür ki fazl itdi ana Vahhâb

Ki zinhâr olma ey gâfil tarîki yok ‘âlimlerden
‘Âlim kim dehirden artık okumuş olsa bin kitâb
Gelür âhir ana iblis alur elden ider müflis
Bâtınsız zâhirin vüs’i mefidir itme istî’âb
Zîrâ ben nâ’ibim dîrsin bu yetmez mi sana temsîl
Zâhidin var mı türbesi مِنَ الْبَابِ إِلَى الْمِحْرَابِ
Bu temsîlden dahi yekren tefehhüm olmaz insâna
Tebessüm kıl bu asna’ım nazardan itme istiğrâb
İşit ifâde yine bir cedîden
Kemâl-i izdiyâda ir şedîden
Dökem sihri kelâm ile le’âli
Cehren ve hufyeten söyleyim hâli
Tarîkat esrârın eş’âr ider ven
Ne iş’âr idem illâ muhtasâr ven
Eger dilerse mü’min bir muvahhid
Tarîkatda olmağı ehl-i tevhîd
Araya gönli göziyle cihânı
Tarîkat bendesin zâhir nihânı
Bula bir mürşid-i kâmil en evvel
Kıla teslîm ana kendini evvel
Diye ya şeyh sana geldim kabûl it
Ebed bâb eşiğinden dimeye git
Ki sâyende bulam ben de tarîkat
Murâdıma nâ’il olam hakîkat
Mürîd şeyhin gözinin mir’âtıdır
O yüzde görinen Hakk’ın zâtıdır
Bir tâlibin ola cismi cevâhir
Gerek sıfâtı Hakk’ın anda zâhir
Mir’âtı olmayan hâkdır yâhud taş
Dehri olsa bu gözde çatmaya kaş

11 Anladın mı kimdir mürşid-i kâmil
Sen dilersen oku yüz bin ‘Avâmil
Olur gözlerinin nûrı cihetsiz
Nite Hakk’ı bilesin ma’rifetsiz
Aferin pes aferin sad hezârân
Ola dervîş gürûhından uyarın
Gel imdi eyle hâline çok insâf
İnsâfı olmayanlar olmadı sâf
En evvel tâlibe tevhîd gerek pes
Tâ makâm-ı levvâmeye çıkar nefis
Hafta içinde iki gün oruc var
Anı tutmağa tâlibde ne güç var
Makâm-ı mutma’inde var riyâzet
Riyâzetsiz hâsıl olmaz icâzet
Dokuz lokma yeye günde helâlden
Eser olmaksız eşbâh-ı melâlden
Cû’ ile nefis-i emmâre kör olur
Kesilür kuvveti hakîr hôr olur
Za’îf ister kulunı Hak katında
Za’îf gitdi Muhammed hazretin de
Za’îf gitdi nebî vü evliyâlar
Za’îf gitdi şehid-i etkıyâlar
Hak isteyen mütezâ’if olurlar
Cû’ ile ma’rifet nûrın görirler
Riyâzetsiz bâtıldır hep gidişler
Bu sözüm anlayan leblerin dişler
Terbiyesiz var mı dünyâda bir iş
Terbiyesi olmayan olmaz dervîş
Re’si terbiye ise ger riyâzet
Niçün itmeyelim ana icâzet

Velî varmış râh-ı ‘aşkda bir ‘irfân
Kaçan ol ‘irfânı bulsa bir insân
‘Ayn-ı riyâzet olur ana ol sır
Bu da ne iledir diyem sana kulak vir

12 ‘İrfânı olmaz kulın dört alâmet
Zâhir değil ise ana temâm et
Terk-i dünyâ biri Hakk’a tevekkül
Hem-hâl ile abdâl olmaktadır ey kul
Râbi’inci envâ’ı istirâhat
Ola ‘indinde ‘azîm bir kabâhat
Hıdmet ile mürşidi bir kâmile
Dilersen esrâra olmak hâmile
Bir tohumdur anı bulanlar ekmez
Yer seçer her bir arsada gerekmez
Bir kimsenin kaçan yoğusa derdi
Ko gitsün iltizâm itme o merdi
Velî her insânın var bir gidişi
Bu iş anın değildir ki var işi
Devlet anın el çeke mâsivâdan
Olup Edhem gibi terk-i sıldan
Vire Hak ana esmâdan tecellî
Tecellî ile olur tevhîd ehli
Kalb-i hâşî’ ola قَبْلِ الْعَرَفْنَك
Dola ikrâr ile hiç kalmaya şâk
Saçın açub kıla âh u figânı
Keşfinde araya kenz-i nihânı
Gözlerinden yaşlar sir-âb olırsar
Her sâ’at içre boşalub dolırsar
‘Aşk elinden içe ab-ı hayât ol
Ebed hiç görmeye aslâ memât ol

Dimişdir şeyh Gazâlî âhâd er
Bi-küllî gıdâsı ‘aşkdır samed er
Bilinmez ma’rifetsiz işbu rumûz
Sa’y ideydin bin sene gice gündüz
Çünkü leff-i hikmetdedir bu işler
Anı söylemeğe su ola dişler
Didi ‘âşık emer ciğer kanından
Sabâ gibi beslenür vicdânından

13 Dimâğımda konar dâd-ı mahabbet
Leblerinde olur bal gibi şerbet
Kavun gibi dudakları tadından
Şak olıdır zevk-i irşâdından
Kaçan bir tâlibde işbu kemâl yok
Gerek anın idrâki ihtimâl yok
Anınçün semûm olmışdır dîvâne
Yüzi gülmedi aslâ bu cihâna
Anınçün değil midir Mansûr’a dâr
Buna ke-zâlik daha niceler var
Anınçün gice gündüz ağlar **Hamdî**
Gözi yaşlar ile yazar bu bendi

Kâfiyetü’t-ta

Hudâ levh-i levânımda yazıldı ‘azâmu’l-âyât
Kezâ nazmü’l-beyânımda olubdur gâyetü’l-gâyet
Külâhım bâ-kerem nâ-keâmım keşf ile râzdır
Âgâh olmadığım azdır Hızır’dan içmişim hayât
Anınçün zühdinin nutkı ‘âcizdir inhisâlimden
Zehî fazlu’l-misâlimden dirilmişdir nice emvât
Vay ana kim yüzüm gördü beni eylemedi tasdik
Çü bilmedi gâfil oldu sözimi dinledi kerrât

Meger günlerde bir gün ki cum'a idi ol günde
Açıldı sırr-ı keşfimde nice dürlü Mûsâvverât
Bana ol şeyh Muhyi'd-dîn atam idüğün bildirdi
Veresemsin benim didi hayâlin vaslıma hey'ât
İrişdi hem oğul vaktin olasın devlet-i tahtın
Yüceltdi Hak senin bahtın deyüb kath eyledi esvât
Nice hamd itmeyim şedîd ki sülâlem durur seyyîd
Sûretâ bakma dünyâda perîşân idiğim berbât

لا يُكَلِّمُ Allâh'ın katında سِيرَتِ لَمْ يَزَلْ

Anınçün gice gündüzüm olubdur 'ıyd ile berât

Anınçün kadr-i vasfimde hayâtım nehr olub akdı

Anınçün bedr-i keşfimde 'ayân olur hakikat zât

14

Anınçün medd-i elfâzım müberrâdır tafahhûş

Anınçün hadd-ı lehâzım tecellî feth ider bîzzât

Anınçün fevk-i esmâ'ım Mûsârrahdır tebeyyüz

Anınçün zevk-ı demmâ'ım olubdur esmâdan lezzât

Anınçün kılmışam 'uzlet iki 'âlemde hüsn ile

Anınçün bulmuşam vuslat-ârâ-yı hikmete bîzzât

Anınçün zâ'il olmuşam safâ-yı nâm-ı şöhretten

Anınçün nâ'il olmuşam makâm-ı izzete lizzât

Anınçün câlibin ismi müsellemdir tefeyyüzden

Anınçün tâlibin cismi çekildi rûyıma mir'ât

'Ulemâ ne kim 'ibâdet kılurlar

Meşâyîh anı kabâhat bilürler

Anınçün beyne'l-vâki'dir husûmet

Bu işi temiz itmez bir hükümet

Olub islâm ayrı olmak sebab ne

Bu efkâra bâ'is ne müstebeb ne

Eger bizden iderlerse su'âli

Cevâbında beyân idevüz hâli

Didi şeyh Gazâlî eyle tasdik
Sıhhâtinde bu sözün bi'l-Mûsâddık
Zâhir bâtın ne kim var ise esrâr
Yazılmışdır âyet içinde hep var
Lugat mûcib-i mebâliği ma'nâ
Müfessirin rûyında oldu râ'nâ
Anı her kim bildiyse zâhid oldu
Kamu ahkâm içre kavâ'id oldu
Kuruldı kal'a-i şehri şer'at
Bilindi belde-i sırr-ı tarîkat
Her kim şer'i başa tâc itmemiştir
Gâfildir asla nesne bilmemiştir
Zikri istidlâl idecek âyet çok
Hak evveldir kim ana nihâyet yok
Her eşyâ Hakk'ı zikr ider hâlince
Mutâbık âyetlerin me'âlince
15 Hû deyub sular çağlanub akarlar
Hû de 'âşıklar ciğerler yakarlar
Kangı kılımda değsem çağırır Hak
Hayâl ile vaslına oldum ilhâk
Çünkü 'aşkın odında ke'l-firâşım
Belâlara giriftâr oldu başım
Şem'a gibi eridi yandı cismim
Yeryüzünde belürsiz oldu ismim
Çü her dâkırda Hak duydu kulağım
Soldı goncelerim bozuldu bağım
O sadânın 'alevine yanarım
Hayâlinde ana vuslat ararım
Ağuyu ne âm yutdım
Ahibbâlle vedâ'laşub görüşdim

Ki bir lemhada bin âh iderim
Döküb göğsüm döküb yaşım vâh iderim
Kan ağladı bana ‘arz u felekler
Tahayyürümde kalmışken melekler
Yoğına varın iderdim ta’accüb
Varına yoğın özüm oldu mahcûb
Ki andan anladım fazla irişdim
Kemâl-i ‘ilm ile keşfe girişdim
Gördüm bî-şek sûflilik lâ-makâmdır
Ekserîsine dâr-ı intikâmdır
Atma sözünü **Hamdî**’nin yabana
Tâ ki yazık olmaya cism u câna
Nefsin ‘illeti sendeyken irâde
İrişür misin sanursın murâda
Şöhret buldı kemâletiyle nâmın
Hakîkat vechine olmaz devâmın
Nebâtât gibi yerde kabarırsın
Hakk’a vâsıl olur mısın sanursın
Sende bulduğın gibi bir geniş yol
Kimse görmedi sen de görmemiş ol

16

Ki görmez misin fakîr biz dîvâne
Gice gün ağlar gezeriz cihâna
Sefer-i ba’îd kıldın merhabâdan
Reng-i âşinâ-yı küllî hebâdan

Kâfiyetü’s-se

Hezâran nâz-ı sihriyle çü pertâb eyledi ebhâs
Pes andan sonra mihr ile dönüp bak neyledi ebhâs
Şems issisiyle eş’âr-ı ‘arz-ı bostânım yanmışken
Basup bağlarım şatt gibi bütün sil eyledi ebhâs

Zâkiri nehr-i esmâda belâ-yı bahre dalmışken
Meşâyîh gibi müşkilim benim hâl eyledi ebhâs
Dilârâ-yı siyah zülfim telin topuğa sarkmışken
Başıma bir ilâc sürdü beni kel eyledi ebhâs
Kodî dâne-i çün dâne nâm ile girdi meydâna
Zehî merdi o merdâne âferin sad hezâr ebhâs
Yarıldı yedi kez kıl kâli kılın içinde bil
Eger kalbe küserse dil yazar anı bozar ebhâs
Kelâm-ı âhımın mihr-i hevâsında uçam dirken
Kemâl-i câhımın cehr-i safâsında azar ebhâs
Yûsûf Ken'ân'ın Mısır'ında hayâlim dellâl olmuşken
Benim müşterî ol râgıb iderem Hak pazar ebhâs
Süleymân mührin serçemde muhallel kılalım dirken
Hû ismi hakkâk olmuştur beni bütün kazar ebhâs
Hû'dur Mûsâ'nın esmâsı 'asâ saldığı deryâya
Gark etdi kavmi Fir'avn'ı akıtdı zâr-ı zâr ebhâs
Hû değil miydi Nemrûd'un nârını eyledi gülşen
Selâmet oldı İbrâhim Halîl'ullâh yazar ebhâs
Hû'dur **Hamdî**'nin ahvâlin perîşân itdi dünyâda
Geçürdi nâm-ı şöhretten iriştirdi nazar ebhâs
Hased bûz menhîden Hû'dur tathîr iden kalbi
Hû'dur ağunun tiryâki Hû'dur pazar bozar ebhâs
Hû'dur مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا sırtına eyleyen mazhâr
Hû'dur نَفَخْتُ مِنْ رُوحِي Hû'dur yek yâ hezâr ebhâs

17 Çü dinledin bu takrîr-i tamâmı
'Aceb aldın mı sem'inde hümâmı
İdelim gel seninle bir makâle
İşidüp itme sözümden ikâle
Çünkü sana bunda insân dinildi
Nice malûmatlar senden bilindi

Meger sen idin orta yerde maksûd
Seni yaratdı nazar itdi Ma'bûd
Hâdimdir sana ehl-i yer ve gökler
'Âcizdir kerâmetinden melekler
Senin vasfın yazmadı levhde kalem
Hem visâline irmedi bir 'âlem
Bi-küllî sendedir hikmeti Hakk'ın
Görinür hem sende kudreti Hakk'ın
Ki senden kerâmetlü Hak Te'âlâ
Nesne yaradup kılmamışdır a'lâ
Mir'âtısın ki sende görünür Hak
Senin kadrin kimse bilmez bilür Hak
Eşrâfısın cem'-i mahlûkatın
Muttasıf Hakk'a kemâl-i sıfâtın
Rivâyetdir meger günlerde bir gün
Yahudiler kurdı Mekke'de düğün
Fatıma'yı kıldılar anda da'vet
Bâb-ı istihzâ feth-i bir 'alâmet
Ağladı çünkü anı bildi Zehrâ
Hümeze olur hakkında müserrâ
Ol sâ'atde Cebrâ'il yere indi
Ya Muhammed Hak selâm ider didi
Lâyık mıdır senin kerîmen ağlar
Bu hamûleyi çekmez sahr u dağlar
Al Fatıma şu libâsları geysün
Varsun düğün halkına selâm virsün
Görsün dir Hak habîbim hikmeti
Ne resme icrâ idem kudretimi
Geydi yedi kat hülleyi çü Zehrâ
Görünmeden velî gözler müberrâ

Bir altun taht gördiler yere indi
Kerâmetdir bildi Fatıma bindi
Kıldı ol düğün evine ‘azimet
Neler arz olur gözle çokdur himmet
Anı halk yerde ay doğdı görürler
Gayret ile koşup ana yürürler
Hâk oldı Zehrâ ayağına yüzler
Gubârından tûtîya kapdı gözler
Üç bin yahudi vardı ol evde
Müsliman olup dermân buldı derde
Fatıma’ya kıldılar çok ziyâret
Şâd u hürrem oldılar geldi âyet

Kâfiyetü’l-cim

Olup bir bahre müstağrak başımdan aşalı emvâc
Unutdım kavlı u ef’âli nedir bilmezem hem ezvâc
Yuyup el hubb-ı ebvâbım sed ittim küllî eşyâdan
Zararım yok dahi nef’im lâ-semer bağda bir ağac
Kesîr u kalîl varlığım değışdim cümle yokluğa
Çü dost ilinde bir ‘âşık dilemez serîr ile tâc
Hakîr u hor u sergerdân olalı dâr-ı dünyâda
Mahabbet Hakk’a itmişdir beni bir habbeye muhtâc
Fîrâş-ı nakş-ı mebsûsda murabba’ olayım dirken
Urup na’rayı savurdu tozımı Hallâc
Bu sözimi içüp mest-i lâ-yâkıl olmayan bilmez
Bilür lemhada bin kerre alanlar lahz ile harrâc
İki dürlü ‘azâb hulda göricek hikmetu’llâhdan
Hemîn firdevsde göz yumup kapadı dükkânı serrâc
Ene’l-Hak_sırrına bihişt cîfe gibi durur şeklâ
Ya ne sandın sen ey sûfî olur mısın ‘aceb derrâc

Hakikatde meger terkler olup terk lâ-mekân içre
'İbâdet malûm oldur ki kabâhat gibidir ey 'âc

- 19 Rumûzdur sözlerim cânla cihân terk itmeyen bilmez
Bi-küllî mebd'e'i maksûd dost elindedir zinhâr kaç
Zülf salındı esdi çün bir bâd-ı Hak
Lâ-cerem tutdı dimâğım dâd-ı Hak
Ol zamandan berü sermest-i lâlem
Gitdi vüs'im evsatda 'an mecâlem
Dânâlığımda halt ider dâniler
Velî idüğim bilmez bî-velîler
On yedide oldum fa'il-i muhtâr
Atdı tığını urdı beni Gaffâr
On sekizdir deyicek sulb-i yaşım
Belâlara giriftar oldu başım
İrişüp sinnim deyicek otuz üç
Nüzûl itdi teklîf-i Hak bana güç
Tutup birliğin sıdk ile çalışdım
Katre idim ki bir bahre karışdım
Okudum kul huva'llâhu ehâd ben
Ol ehâdı buldum bende ebed ben
'İlmim ledünnî samed oldu nânım
Bi-küllî gitdi kalmadı gümânım
Düzdim bir kitâb oldu bana irşâd
Anın mislini düzmemişdir 'ibâd
Yazdım anda zâhir bâtın ma'âni
Her kim bir kez okumış olsa anı
Kesb eyleye hâlince bir kerâmet
Hem mevâcib ola bâ'is-i rahmet
Çü gördüm kendim birlikde 'ayân ben
Ne suç var itsem 'ayânım beyân ben

Husûsa kim masna'ım gören erler
Var Sâni'in bize bir lutfi dirler
Ve illâ ben bulmadım asla nişân
Sırran oldu her ne olmuş ise şân
Makam 'arz eyledim bu gün anın meyhânedir adı
Buyursunlar şarâb içmek kimin var ise murâdı
20 Seherde sâde-i zevk ü safâlarla kılınmıştır
Ne 'aselde bilinmiştir şekerde yok anın adı
Anın meyhânecisi var ider ashâbını da'vet
Gelürler cümle serhoşlar ne kim var ehl-i 'ibâdi
İçerler mi bâ-mestân olurlar 'âleme seyrân
Anınçün delidir dirler bulara ehl-i fesâdı
Bu meyhânede bir dakika ki mest-i lâl olup yatmak
Hayırlıdır şu benden kim olursa bin kul azâdı
Kim ana irmez ehl-i dil gice gün bunda nazar kıl
Gözi yaşlarıyla bin yıl 'ibâdet kılsa es'âdı
'Aceb midir bu serhoşlar mey içüp deli olsalar
Ki zîrâ andadır cümle Hudâ'nın fazl u âyâdı
Bu 'ilmi sırr-ı hikmetden haberdâr olmayan bilmez
Meger anı bulan bilür ki fazl itdi ana Hâdî
Rumûz ile bu sözleri Mûsâvver eyledim cümle
Bilinmez ma'rifetsiz hîç bulunmaz kadr-i a'dâdı
Ne bilsün keşfi olmayan kişi remzi mu'ammâdan
Velî 'ârif mukarrebler bilürler cümle irşâdı
Mahabbet 'âleminin var nişânı
Kulağın tut beyân idelim anı
Bir kimesne severim Hakk'ı dirse
Nâ'il-i vuslat olmağı iverse
Sabâ gibi itilür dem dem-a-dem
Hakikat Hakk'ı sevendir ol âdem

Sana temsîl gönül sevseydi bir kız
Visâline ireydim dir idin tiz
Gözedirdin köşkin pençeresini
Alayım deyü yârin cilvesini
En akıllı kız sevdâsı kadar Hak
Görmeyenler bulmaya Hakk'ı mutlak
Kaçan ben bir bâkire sever idim
Kelbin bulup eylik itsem dir idim
Husûsa ehad görsem hânesinden
Ayrılmazdım hüsn-i hayrânesinden
21 Yâri gören gözi görsem gözümle
Yüz yüze gelmek değil mi özümle
Her kimde var ise derd-i tecellî
Sun' sabâ hatından durur belli
'Âşıkda 'aşk harârda gibi mızrak
Baş ucunu çıkarır çağırır Hak
Gâlib 'aşkın sâ'ati vakt-i mechûl
'Âşık isen tâbî ol bana ey kul
Çünkü bende 'acâyib bir gidiş var
Değildir beyhûde bunda bir iş var
Kerâmetdir sözüm nazarım 'ibret
Hulkım ahsen tîb-ı tayram hakîkat
Eger hâlâ anlamadınsa beni
Mu'arrifsin dimezem asla seni
Ne lüzûmı vardır a'mâya mir'ât
Basar ister göre ahsen-i sıfât
Yine nush eyledi takrîr deyelim ibtidâsından
Ola ka'de-i küllî bir bahr-i bî-nihâsından
Şerî'at bâbına tatbîk hecâ-yı an-hurûf tekmîl
Ki bir sûret-pezîr idem ola Hakk'ın rızâsından

Bi'l-ittifak ma'a kıssâ girü söze icâbet var
لِمَنْ يَشَاءُ أَنْ يَغْفِرَ 'azîm ism-i du'âsından
Didiler pes muallimler dilerse Hak Te'âl'Allâh
Yaradır katreden deryâ ulûhî irtizâsından
Yedi âyet 'azîm Kur'ân Fâtîhâ'dır bilâ pünhân
Okuyup ma'nâsın bilmek be-gâyet iktizâsından
Kişi her ne ider matlûb düşürmez Hak anı mahcûb
Virir uçmağıyla nârı kulun hüsn-i rızâsından
Yaratdı 'âlemi mergûb içinde bî-hisâb mahlûk
Kamuya lutf u ihsânı habîbinin sâyesinden
Yaratdı kendine mahbûb anı evvel Te'âl'Allâh
Yaratdı ba'de 'ayânı anın nûr-ı a'lâsından
Kişinin ednâdır aslı gerek kadri ola yüksek
Tekebbür dinilen encâs gelür benlik da'vâsından

22

Didiler pes muhakkikler sâhibdir Hak Te'âl'Allâh
Kıl-ı karıncadan geçmez değil bir fukarâsından
Ya İlâhî 'âsîdir çünkü **Hamdî**
Umar fazlın ider i'lân bu pendî
Günâhı çok illâ ümîd kath itmez
Eli boşdır kapuna geldi gitmez
Ne yere gitsün senden özge Allâh
Bulunmaz kün denilen yerde Allâh
Her kim tevbe ider ise katına
Kabûle karîn eyle hazretine
Husûsa kabul idenler tarîkat
Murâdlarına ireler hakîkat
Kabul eyle du'âmı yâ ilâhî
Ki sensin cümle halkın padîşâhı

Bulup ‘aşkın olalı sana mahrem

إِنَّكَ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ نَاضِرٌ

Anınçün mahv itdim küllî vücûdım

Anınçün göz kan iledir sücûdım

Anınçün ‘ibâdetden değılem dūr

Anınçün nâs içinde bitmişem hūr

Anınçün insâna kıldım mahabbet

Anınçün dilemezem hūr u cennet

Anınçün ‘aşka gark itdim özümü

Anınçün eşyâdan yumdum gözümü

Anınçün söze kıldım ibtidârı

Anınçün kodum halka bu şikârı

Anınçün kıldım nefis ile gazâlar

Anınçün çekmişem dürlü cezâlar

Vâkıf olam deyu Hak esrârına

İre ‘ilmim cennetine nârına

Bu kalsun söyleyecek çok işim var

Önüm açık ‘acâyib gidişim var

Meger dâr-ı dünyâda bir ‘âşık ‘âbid var idi

Ba’zı kelbler misâli her cîfeye uyar idi

23 Ba’zı nakş-ı ‘âlemler yağma iderdi gönlimi

Ba’zı elzem olan işleri sırran duyar idi

Ba’zı dalâlet cebeline çıkardı şer ile

Ba’zı hayrât bağlarına su gibi akar idi

Ba’zı gaflet firâşında uyurdu mevtâ gibi

Ba’zı basâr-ı vicdân ile Hakk’a bakar idi

Ba’zı rûz-ı eyyâm-ı şiddet-i şitâ gibi

Ba’zı bahâr yaz günü güneş gibi yakar idi

Ba’zı mazlûm boynuzı yok sahrâda koyun gibi

Ba’zı yılan misâli her mahlûkı sokar idi

Ba'zı olur işleri hep 'ucûb-ı istikbâr ile
 Ba'zı yerde döşenüp cîfe gibi kokar idi
 Ba'zı bir bilâ müstedlîl varılmazdı yanına
 Ba'zı miskîn çocuklar gibi ma'an oynar idi
 Ba'zı olur uyuşırdı suda semekler gibi
 Ba'zı coşa gelüp kazganlar gibi kaynar idi
 Ba'zı olur soğuk olurdu vücûdı kar gibi
 Ba'zı 'aşkın odunda Kerem gibi yanar idi
 Ba'zı olur kapanurdu kafesde tûtî gibi
 Ba'zı tayyâr olup kendini göğe senâr idi
 Ba'zı yârin sevdâsından gezerdi Şîrin gibi
 Ba'zı dağı bekleyüp Mecnûn gibi ağlar idi
 Ba'zı olur düşmânını sever 'ayn-ı dost gibi
 Ba'zı 'adüvvi olup fırsatını arar idi
 Ba'zı iskât ider idi 'ayn-ı bir dilsiz gibi
 Ba'zı bülbül misâli gülden haber sorar idi
 Ba'zı fakîr menâzilinde yürür Îsâ gibi
 Ba'zı Yûsûf-ı Ken'ân gibi Mısır'a mâl-dâr idi
 Ba'zı nâ-dân kuşağını kuşanurdu dem ile
 Ba'zı Süleymân gibi dârende-i bî-dâr idi
 Ba'zı besler idi nefsi envâ'ı ni'met ile
 Ba'zı yavan nân ile çocuk gibi aldâr idi
 Ba'zı kanâ'at ider idi dokuz lokma ile
 Ba'zı evliyâlar mertebesinde hâldâr idi
 24 Ba'zı edâ-yı salât ider idi Kur'ân ile
 Ba'zı keşf-i râz ile Rabb'ına selâmdâr idi
 Ba'zı hikmet başını buldı Hak'dan korkmak ile
 Ba'zı لَاحُوفٌ عَلَيْهِمْ سِرِّينَا bî-dâr idi
 قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ
 Çünkü takrîr işbu makâma irdi
 Hakkâniyyet üzre vech idinildi
 Dilerem şimdi hâlinden günâhkâr
 Beyân-ı tîyb eyleyem 'ale'l-efkâr
 İşidüp mü'min tevbeler kılalar
 أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ bulalar

Hak kulunu 'afv itmeğe bahâne
Arar olsa o da yok bizde hane
Kaçan bir 'âbid olursa günâhkâr
Utanur andan Tanrı'sı ider 'âr
Mu'terif olmaklığa bekler anı
Düşer bir korkuya zâhir nihânı
Hoşlanur tevbe iderse âhından
Geçer işlenmiş olan günâhından
Tefsîrinde dimişdir Kadızâde
Tâ'ib-i tefhîm ola her âzâde
Altı haslet gerek ehl-i nâdime
İderse mağfûr olur ol hâdime
Birincisi geçmiş zenbi ne kim var
Tevbesinde eyleye anı ikrâr
İkinci tevbesini hâl içinde
Kılup arıda için kâl içinde
Üçüncü tevbe itdiği günâhı
Ebed işlemeyüp eyleye âhı
Dördüncü ya'nî boynunda ne kim var
Ödeye hardal dânesine mikdâr
Beşincisi ne kim 'isyânından dâd
Almış idi 'amelden alısar dâd
Budur altıncı haramla tenini
Nedenlû beslemiş idi tenini
Helâl ile besleye temâm kırk gün
O kırk günün derûnında bahâr gün
Âh u figân eyleyüp döke yaşlar
Bu tevbede gerek su ola taşlar
Resûlullâh didi Şeyh Gazâlî
Hadîsinde beyân itdi bu hâli
Kişi bir suçına tevbe iderse
O 'isyânı bir dahi işlemezse
Tebdîl idüp virir Hak ana bir yol
Sevâb itmiş olur 'ayn-ı anı ol

25

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ

هُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ مَدْحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Rivâyet itdiler râvî mukâtil bu âyâtı
Kati pend itdiler hâvî bilenler işbu râyâtı
Muhammed evvel u âhîr Muhammed zâhir u bâtın
Ne bilmesine yol olur ne ‘ilminin nihâyâtı
Rûhını ezhâr eyledi anın evvel Te’âla’llâh
Vesîle-i makâm itdi kılup vechinin mir’âtı
Anı ‘âlemlere rahmet kıluben eyledi irsâl
Kamu enbiyâdan efdâl muhakkak kıldı Hak zâtı
‘Ulûm-ı cümle esrârı ledünnîdi o sultânın
Anın istihkâkına hiç irişmez kimsenin zâtı
Ana esmâ sıfâtıyla tecellî eyledi Allâh
Tecellî-yi cemâl oldur budur Hak mazhâr-ı zâtı
Yaratdı enverin evvel îcâd itdi Te’âla’llâh
Nazar eyledi vechine açıldı sıfât-ı zâtı

26

Bu sözden hisâb eyle var Muhammed hazreti kimdir
Olıcak Allâh’ın bî-şek yüzine karşı mir’âtı
Mübârek rûhına bizden salavât ile selâm olsun
Dakîka içre sad hezâr ‘aded ve kerre merrâtı
Benim hûd dilim oldı lâl ne sözüm var beyân idem
Ki zîrâ anın vasf ile dükenmez hiç ‘ibârâtı
Temâmiyle anın vasfin kasîrdir kılmağa **Hamdî**
Yazılmaz deryâdan katre bilinmez rûy-ı râyâtı
Nice medh itmeyim anı kim anı medh ider Allâh
Nebî kıldı nüzûl itdi ana Kur’ân âyâtı
Ne kim yaratdı ol Allâh gümâhı eyledi takrîr
‘Âlemden intifâ’ kıldı hâli komadı zerrâtı
Zehî fazl u hidâyet kim irişdi ilm-i ma’lûma
Zehî fazl u nihâyet kim vire Hak ana cennâtı
Gözini aç eyâ gâfil bugün zemân-ı fırsâtdır
Eger bin yıl ola ‘ömrin içersin câm-ı emvâtı

Münâcaât

Yâ ilâhî birliğine sığındım
Ki yokdur senden artık Tanrı bildim
Kusurımla geldim eyle kabûl sen
Ko bizi i’tikâd içinde bul sen
Habîbinin hürmetine sağışla
Cürm-i hatâmızı bize bağışla

27

Kitâbıma keremlerden kerem kıl
Kamu ‘âlem içinde muhterem kıl
Ben kim olam tahrîr idem ma’âni
Tahrîrimde toylayam cümle cânı
Ne vasf idersem anda sensin a’lâ
Esirge yâ hafız Allâh u Mevlâ
Mey-i hikmetin içdim oldum serhoş
Birliğin var gümân bende elim boş
Kasîr ‘aklım dilim ‘âciz nidem ben
Tâ olunca yana yana gidem ben
Yâ ilâhî gönlümi ber-karâr it
Tecellî derdini cânıma kâr it
Sehv u hatâyı red eyle aradan
Kim olmayam hâ’ib-i hasâradan
Kapuna geldim yüzüm yok idem ‘âr
Noksânıma bakma benim yâ Gaffâr
Eger senden olursa bana tevfiğ
Ola her esnâ’ım emre muvaffik
Yazam nice zâhir bâtın ma’âni
Koyup halka gidem bu armağanı
Habîbine vesîle iderem fâş
Velî dergâhına âhir koyam baş
Senindir tevfiğ yâ Rab gayride yok
Ki Cabbâr-ı ‘âlemsin ey lutfi çok
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ
Kâfiyetü’l-elif
Hurûf-ı hecâdan evvel elif-i Hak’dır ulû’l-ârâ
Cehennem cim dimişlerdir işâret ‘azâb-ı nâra
Murâdı **Hamdî**’nin bunda iki veche beyân itmek
Olur ise eger tevfiğ dökem bir nokta-ı garrâ
Lâyık mı asl-ı keyfiyyet ola mes’ûl mesâ’ilden
İlâhî sen nazâr eyle hüsn ile işbu efkâra
Velî ‘abd-i ‘âciz kulın işidir sehv ile ‘isyân
Hidâyet olmasa senden ne kılsun bu yüzi kara
Ne kim var cümle ma’lûmdır senin dergâhına işler
Yüzime urma ‘ayıbımı bağışla ism-i Settâr’a

Bana bir lemha fırsat vir yazayım emr ile nehyi
Tasavvur eyleyüp halka beşâret ‘an ulû’l-ârâ
Muhakkikler kelâmından Mûsârrah eyleyim takrîr
İşitsünler Mısır Şâm Rûm Semerkand u Buhâra

28 Didiler açılır gözde nazîf meyvelerin güli
Hâcet ne eyleyüp te’hîr bahâra koyalım ara
Tecellî derdinin ünsi çü düşdi gönlime şevki
Selb oldı ‘aynûnet küllî sığındım ulu Gaffâr’a
Çü okudum anın ismin seyelân eyledim ‘aşka
Bi-küllî mahv olup anda yakamı eyledim pâre
Kanı er kim vâsıl olup nizâm virir bu da’vâya
Ne bilsün pes karıncalar ‘adâlet var ale’l-ârâ
Bu bir makâm-ı ‘izzetdir irişür cümle tâlibler
Meger ben Mansûr olmuşam çekerler beni ber-dâra
Bu bir makâm-ı hazretidir bulurlar anı ‘ârifler
Eger mukarreb oldunsa cânında ma’rifet ara
Velî sakın me’âsîden kim oda lâyıq olursun
Tedârik eyle şimdiden âhir girmeyesin nâra
Seni celb eyledi nefsin bu gün zulmet menâmında
Yarın Hakk’ın dîvânında yüzini eyleye kara
Temâşâ kılup yok yerde niçün cebr idesin halka
Tecâvüz kulları mutlak atarlar ‘azâb-ı nâra
Kamunun rızkına çünki zâmindir Hak Te’âla’llâh
Gelür bilmediğin yerden şükürler olsun Gaffâr’a
Şekâvet yoluna varma yazık olur sana ey dost
Tefekkür kıl tahammülün olur mı ‘azâb-ı nâra
Hamd olsun kullara Allâh günâhına göre yakmaz
Hâşâ zerrece zulm idüp yaturur gonçe-i hâra
Bilin kim mal ile evlâd ziyetidir bu dünyânın
Teşekkük eylese her kim olur hâ’ib-i hasâra
Çü bildin ol mahabbeti gönülden itdin istihrâc
Sana yüz tutmuşuz yâ Rab yarığıl bu biz ağyâra
‘Acebdir ki eyâ gâfil sana zulm eyledi nefsin
Olursun istikâz lîk dayanınca başın dâra
Bu takrîrler sana hüsn-i nasîhat hep kılınmışdır
Yine bildiğini işle dilersen düşeyim zâra

Çü bildin hileyi ey yâr seni bend itmeye ağıyâr
‘Azîz rûha ne kasdın var koyasın ‘azâb-ı nâra

29

Gel ey abd-i ‘âciz **Ahmed** nasîhat eyleme halka
Gâfildir fî-zemân halkı ne bilsün nokta-ı garrâ

Kâfiyetü’l-bâ

Elâ-yı server-i ‘âlem ne ider dinle bak erbâb
Veya ey cevher-i âdem senindir bu yüce ev-bâb

Denîdir kim ki bilmedi anın derdin bu ‘âlemde
Ganîdir zevk ile şevkin bulanlar oldılar erbâb

Velîdir mürîd evrâdı muharrer olan alnında
Delidir kim bu dergâha irişüp olmadı ashâb

Celîdir zât-ı a’lâsın tecellî itse bir kalbe
Kim anın derd-i devrinden pâre pâre ola her bâb

Anın zevk ü safâsından vücûd-ı kâ’inâtı zerre
Anın derd-i belâsından ciğerler kan ile kebâb

Sa’âdet ehli oldınsa sana dürlü kerâmetler
Hep ihsân eyleye Allâh bağışlaya yüce ebvâb

Niceler ‘âlim oldılar niceler kâmil oldılar
Niceler Hakk’ı buldılar bu yolda cümle şeyh u şâb

Hudâ’nın kulluğında gel çürüt bu cism ile cânı
Hayırlu kapular açsun ki ismidir anın Tevvâb

Velî ‘afv ile ‘azâbı bilinmedi bu ‘âlemde
Anınçün gözlerinden kan akıtdılar kamu ashâb

Kulun kim ism-i hayrıyla müsebbettir ale’l-elvâh
Hak ana kıla erzânı du’âsı ola müstecâb

Gel imdi işbu takrîri gönül levh-i mücellâ kıl
Sana bir dürlü râz idem sözümde eyleme itnâb

Ölüme çâre girmedi ne sırdır kimesne bilmedi
Gidenler girü dönmedi düşenleri çeker girdâb

Diledim eyleyem takrîr dü ‘âlem irtisâmından
Ola bir kâ’ide-i küllî biline sâdık u kezzâb

Değilem dünyâda sultân ki cebr eyleyedim halka
Hem ıslâhına yok vüs’im ve illâ kim olam erbâb

Gel ey âhir zamân halkı işitdin mi bu remzi hîç
Ya buldın Hakk’ı bilmedin ya bulmadın bulup deryâb

30

كَيْ حَيًّا عُمِّنَ الْإِيمَانَ وَالْإِنصَافُ نِصْفُ الدِّينِ

Hayâsız îmân olmazmış ki insâfdır dîne mihrâb

Var imdi **Ahmed ü Hamdî** bu ‘ilme ‘aklın irişmez
Ne disen cümle taksîrsin eger dilde eger iklâb
Sözün Hak söyledin amma hâbdadır uyanmaz halk
Bunun gibi eger te’lif ideydin eger bin kitâb
Gel imdi ey karındaşım seni aldamasun dünyâ
Yüzine güldiğin bakma benim deyen sana erbâb
Çevirir yüzini yarın ki kabr ola senin dârın
On arşun bez durur kârın kazandığın mala ey gâb
Adû için durur kalan bilelim biz anı el ân
İlâhî sen nazar eyle delîl kıl bize bir esbâb

Kâfiyetü’t-ta

Gel ey cân cânân istersen sana cânân durur ol zât
Sen ol şâha visâl iste zelîl kalma bu ilde mât
Bu bağın güli reyhâsı sana zevk ü safâ virmez
Kabir için tedârik kıl ola misbâh sana evkât
Niceler dâr-ı dünyâda irişdi sultân oldılar
Nihâyetde eccl câmin nûş idüp kıldılar vefât
‘Acebdir ki eyâ ata ola **يُحْيِي وَلَا مَوْتَى**
Gelüp de gitmeye bunda kıla ol sözünü isbât
Süleymân’da ise sultân âhiretdir ana evtân
Pes elvedâ’ diye kimesne ecelden bulmaya necât
Eger râzî ise vallâh kulundan Hak Te’âla’llâh
Du’âsın gayri fevt idüp kabûl ider kamu hâcât
Sever mü’minleri Allâh ma’a mü’min sevenleri
Neler ihsân kılısardır neler viriser isti’dât
Zîrâ nîsâlar erlerin gözi ışığına benzer
Dahi erler de zenlerin bunun gibi durur ey zât
Bu takrîrden dahi yegrek tefehhüm olmaz insâna
Budur pes kâ’ide-i küllî budur bahr-ı berâyâ bât
Eger bir kimse ‘aşk ile severim dirse Allâh’ı
Fakîr sevmez sever bâyı yalancıdır bilmez ol bât
31 Rivâyet itdiler ashâb buyurmuşdır Resul’ullâh
Budur kavî-i sahîh ider kişi amâl-ı isbât
Buyurmuşdır girü ol şâh ki tefsîr-i kebîrinde
Nîsâ vaz’-ı veled ile ider ise eger vefât
Zehî ikbâl zehî devlet şehîd olısar ol ‘avret
Hak ana eyleyüp rahmet viriser ravzâ-yı cennât

Gel ey cân istima' eyle derûnında simâ' eyle
Neden geldi kamu 'âlem nedenlüdür bu masnû'ât
En evvel Resûlullâh'ın rûhı olmuşdurur zâhir
Ki bir nesne vücûd bulup denildi bellü meknûnât
Nice mi'eti bin sene ulu 'izzet makâmında
İderdi pes ana cilve yaratdı güzel mahbûbât
Zehî Hannân u a'lâ kim neler işler nazar eyle
Yaratdı salavât virdi ki kıldı rûyına mir'ât

Kâfiyetü's-se

Güneş gibi tulû' itdi bakın nûrânî ebhâs
İki nev'a şurû' itdi zâhir u pinhânî ebhâs
Şitâ gitdi bahâr geldi açıldı bağların güli
Kuruldu köşk serîr geldi sevinsün sultân-ı ebhâs
Kim ola tahrîr ide her dü 'âlem irtisâmından
Meger âb u hayât içdi bugün Süleymân'ı ebhâs
Anınçün **Ahmedi Hamdî** yanar cânı ider âhı
Dirigâ bir ağu yutdı Hudâ ya Rabbânî ebhâs
Ağac kalem kağıd yerler denizler hep midâd olsa
Yazılmaz takrîr-i Hakk'ın budur bil bürhânî ebhâs
Hızır gibi hayât içdim letâfet selsebîlinden
Elimde şerbet-i kâfûr dilimde Kur'ân'ı ebhâs
Bu bir şarâb-ı hikmetdir anı nûş itmeyen bilmez
Eger dert ehli oldınsa senindir 'unvân-ı ebhâs
İfâde eyledim çünki saçuben dürr ile mercân
Fesâhatda idüp telziz belâgatda kanı ebhâs
Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
Ne didi dinle dillerde gönülde bul anı ebhâs
32 Eger bir kimse kendüzin kubûr ehlinden bilmese
Şekâvetdir anın işi zâhir u pünhânî ebhâs
Elâ ey sem'a-ı ebrâr işit ilm-i ledünnîden
Veyâ ey sem'â-yı esrâr senindir meydân-ı ebhâs
Elâ yâ mebde-i envâr müberrâsın tahallutdan
Veyâ yâ cezbe-i efkâr yolın var erkân-ı ebhâs
Sürinüp belde bir bende 'alâmet âsârı yokken
Oturdu tahtında hükm itdi Yûsûf-ı Ken'ân'ı ebhâs
Eli ayağı mücrim bir tutacak imkânı yokken
Olup haydûd henüz basdı bütün bir kârbânî ebhâs

Geyüp na'lini a'mâ-yı gözinin ferleri yokken
Arayup eline kenzi giçürdi nihânı ebhâs

Kâfiyetü'l-cim

Gel imdi işbu takrîrin beyânında olam leccâc
Sa'âdet ehli oldınsa uralım başına bir tâc

'Âlemin evvelinde âhirine beyân idem
İşidüp olasın mesrûr göresin kim durur minhâc

Sana ilm-i netâ'icden nedenlü eyleyim takrîr
Değilem şerhine kâdir ve illâ kim idem idrâc

Meger mecmû'ı sözlerim şerî'ata ola tatbîk
Eger mevlâ vire tevfiik kılam bir kaçını ihrâc

Güzel bir makâlim vardır hûr-i vâzdan mu'allâdır
Bağ-ı firdevs-i a'lâdır uçup ana kanadın aç

Kemâl-i cûd-ı rahmet bulubdur mü'mine îsâr
Visâl istersen Allâh'a bu dünyânın malından kaç

Sana lâyük olan oldur Hudâ'nın emrini gözle
'Amelde eyleme taksîr çü kuldır Rabb'ına muhtâc

Gel imdi ey birâderler sizi aldamasun dünyâ
Ana gönül viren her dü 'âlemde oldılar iz'âc

Sana sermâyedir 'akıl anı virdi Te'âla'llâh
Tâlib gaflet hâbında haberdâr olmadın ey kâc

Ki her bir sâ'atin dünyâ dolusınca deger altun
Anı nefse bağışladın işini kıldın i'vicâc

33 Kubûrda yâr ola sana ne kıldın kendüye refîk
'Aceb kangı yola gitdin ya bildin bulmadın minhâc

Eyâ gâfil tefekkür kıl neye geldin bu dünyâya
Hudâ'nın zikrini çok it sözümnden eyleme ihrâc

Binâsıdır gönül Hakk'ın yıkup da eyleme mahzûn
Lisân derdine bir tabîb kabûl itdiremez 'ilâc

Sa'âdet ehli oldınsa sana dürlü kerâmetler
Hep ihsân eyleye Allâh olasın nûrıyla Vehhâc

İki 'âlemin esrârın sana keşf eyleye Allâh
Dağına göre kar yağar denize göredir emvâc

Şerî'at ipini yapuş seni düşürmeye cehle
Sözümü tut 'amel eyle dilersen hûrile zevvâc

Sana lâyük olan oldur belâ-yı derde sabr itmek
Zîrâ sabr ile bulmuşdır bulanlar esrâr-ı mi'râc

Bu temsilden dahi yegrek tefehhüm olmaz insâna
Bâtını hayr olan cümle olupdur zâhir-i ez'âc
Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
Ne didi dinle kıl tasdik ve illâ eyleme ircâc
Red itme bir müsâfirden velev kim ise kâfirden
Sever Hak sehî kulları malı 'ömri bu yolda sac

Kâfiyetü'l-hâ

Eyâ devlet sarâyının serîrinde olan seyyâh
Veyâ 'izzet merâmının derûnında olan merrâh
İşit kiş diyem insânı nedenlüdür o cismânî
Ne resme buldı ihsânı kılam yerlü yerin bevvâh
Nazar tut hâ ile kâfa, kayıkma kâfa âh kâfa
Çü girdin şın ile kâfa olur mısın 'aceb ferrâh
Gel imdi işbu takrîri gönül levhin mücellâ kıl
Sana bir dürlü râz idem işidüp olasın ferrâh
Ta'âmın eylegil taklîl ki nefsin bulmaya kuvvet
Gıdâdan kelâm Hak olsun ki oldur cümleye evrâh
Safâ-yı bâ-keâm-ı Allâh lisândan eyleme ihrâc
Rızâsın dilegil dâ'im dilersen olayım ferrâh

34

الله لا تَقْطُؤْا مِ ن رَحْمَتِهِ الله ümîd kesmegil Hak'dan
Hayırlu kapular açsın ki ismidir anın Fettâh
Diler ise eger bir kul visâl-i kurba bula yol
Meger mukarreb ola ol vaz' eylemiş ola tarrâh
Zehî devlet senin rûhın tûfânına ire Nûh'ın
Bu resme ola mecrûhın nazîrin görmedi cerrâh
Sever mü'minleri Allâh dahi mü'min sevenleri
Visâline ivenleri kılısar gün gibi levvâh
Niceler dâr-ı dünyâda gelip de gitdiler mahcûb
Elinden عَنْ عَقْبِ nefsin iderler âh ile eyvâh
Gel ey âhir zamân kavmi işitdin mi bu remzi hîç
Ya bildin Hakk'ı bulmadın ya bilmedin bulup seyyâh
Kabîr bir dâr-ı zulmetdir anın içün hazırlık kıl
Azıĝı olmayan kişi işidir âh ile eyvâh
Fakîrlere mahabbet eyle oldur meclis-i a'lâ
Cülûs-ı malâyanîde oturup olmagıl semmâh

Kâfiyetü'l-ha

Gel ey söz kadrin anlayup hakâyık seyr iden eşbâh
Tedârik üzre ol dâ'im seni bend itmeye evzâh

Kim ola nefsine mağlûb hacil düşdi bu 'âlemde
Yakasını ele virdi işidir âh ile eyvâh

Lâyık mı sana ey kardaş çekmesin tarîkatden baş
Fesâd-ı fisk idüp işini kıldın intifâh

Budur hûd mal ile evlâd sana düşmandurur anla
Dönerler yüzini senden olur mısın a'le'l-enkâh

'Aceb kişiye düşmanı yolını gösterür doğru
Âgâh olmadın ey gâfil makâmın eyledin surrâh

Yemîn u yesâr iki melek durur me'mûr
Kirâmen kâtibin dirler hayır ve şer idüp nessâh

Eger Hak emir üzre kul iderse hüsn-i 'amel ol
Anı alan yazarlar hem ola defterine nessâh

Kaçan bir muhalif insân kıla ol sehv ile 'isyân
Sabr idüp anı yazmazlar ve illâ kim ola infâh

35 Didiler ba'zılar üç gün kabâhatlar yazılmaz şol
Eger itmezse tevbe ol olur defterine ressâh

Çü bildin böyledir ey yâr seni bend itmesün ağyâr
Ki her kim tevbesiz gitdi işidir anın intifâh

Kâfiyetü'd-dâl

Eyâ ihvân mü'minler dilersen olayım nakkâd
Sakın aldanma dünyâya uyan Şâfi veya es'âd

Çevirir yüzini senden nedenlü i'tibâr kılsan
Bilüp tedârik itmeyen ider hasret ile feryâd

Hayâldir vech-i nakkâşî çevirme yüz göz kaşı
Lâyık görme ana başı nedir gör şerr-i şûr fesâd

Sana gösterir evvelden nihâyet hep alur elden
Uyanursın bu gafletden açarsın gözünü şehzâd

Yeyüp içmek içün Allâh bizi salmadı dünyâya
'İbâdetçün yaratmışdır 'amelde eyleme ifsâd

Sakın ashâb-ı hâr andan seni düşürmeye cehle
Dâ'im Hakk'a recâ eyle o'dur **لَا خُيُفَ الْمَيْعَادِ**

Kelime-i şehâdetdir lisândan eyleme ihrâc
Seni yarlığaya Allâh sana fazlın kıla âbâd

Ki birdir diyeler Allâh Muhammed'dir Resûlullâh
Ki bu gayb-ı şehâdetden bulanlar buldılar irşâd
İki nüshâ-yı ekber bu muvaffak düşdiler çünkü
Tolalmaz toğmaz olmuşdur vasatda nûr ile âbâd
Buyurdu Hak Te'âla'llâh ins ile cin yaratmadım
Yaratdım 'ibâdet ya'nî kılalar ümmî vü zühhâd
Sever mü'minleri Allâh dahi mü'min sevenleri
Neler ihsân idiserdir neler kılısar isti'dâd
İhâta itdi enverle budur kim Hak Te'âla'llâh
Her eşyâda muzahhardır muvaffak 'an-ale'l-âdâd
Didi Hak kim ki her kimi kâ'im eyleyesem esmâya
İrer bî-şek müsemâyâ ola her sun'ına irşâd
Gelüp bir tefsîr içinde buyurmuşdur Resûlullâh
Gireler cennete her ne var ise mü'min-i zühhâd
36 Ki ol nûr-ı mezâhirdir gelen sırr-ı ilâhîden
Sözi dîni sahîh Hak'dır idelim böyle i'timâd

Kâfiyetü'z-zel

Güzel aç pes temâşâ kıl bu sun'ın san'ına ol şâz
Sâni' oldur ki sun'ından bilinür nicedir üstâz
'Avâmilden dahi menkûl münâsib eyleyem takrîr
Okur bilür anı her kim mahabbet datdı ise zâz
Çü kıldı Hak fenâfillâh ki dirdi son bekâbillâh
Anınçün Allâh illallâh gönül levhinde sen de yaz
Ki tâ bu 'âlem-i esbâb seni düşürmeye mahcûb
Neden geldi niye gider önün sonın idersin yaz
Dilersen olayım dervîş belâlar çarhına alış
Hakîkatde budur dervîş mahabbetden alur lezzâz
Nazar kıl imdi 'ârifler bu yolda cân iritdiler
Nazar kıl imdi tâlibler döker yaşın ider feryâz
Niceler 'âlim oldılar niceler kâmil oldılar
Niceler Hakk'ı buldılar oluben hüsn ile ayâz
İrer kişi merâtibe ne mikdâr ise idrâki
Resûlullâh buyurmuşdur gönül levhinde sen de yaz
Sana bundan dahi yegrek ne iş var ideyim takrîr
Değil mi bedr-i kadrince lebinde kişinin lezzâz
Güvenme hüsn ile mala veyâhud ehl-i 'ayâle
Lâyık değil bu ef'âle sevüp dünyâ olasin şâz

Mâsivâ-yı cümle fânîdür 'âsîlerin mekânıdır
Dîvân Hakk'ın dîvânıdır bul eyle andan istilzâz
O bir Allâh-ı 'âlemdir kemâlinden durur 'âlem
Kime gazab ider ebed kimin fazl ile kıla şâz
Çü hikmetdir anın işi ne kılsın biz gâfil kişi
Gönül levhinde bu teftîşi kalem alup mücellâ yaz
Kanı kanı getir bir er ne gelse kaderimdür der
Kamusından budur ekber söz içinde mücellâ yaz
İrâdeye kader Allâh kaderde bî-keder Allâh
Ne güzel bak ider Allâh işidüp takrîrim ol şâz

37

Kâfiyetü'r-râ

Rivâyet itdiler râvî bu yerde bir sahîh ahbâr
Rumûzı bir mu'ammâdır dimişdür 'ârifu'l-esrâr
Alurlar gamzı vâsıflar bilürler remzi 'ârifler
Bulurlar kenzi vâkıflar bulardır zübtedü'l-ebrâr
Âdemi Hak bu 'âlemden dahi 'âlemi âdemden
Kemâli ma'den-i gamdan yaratmışdır ganî Cebbâr
Elâ ey cânımın cânı bilürsen 'ilm-i 'irfânı
Pes ortada bu insânı nüzûl idegirü Cebbâr
Ki zîrâ cümle ma'lûmat gelür insân vücûdından
Bulur fenâ ider andan bu sözdür sahîhu'l-ahbâr
Eyâ gâfil tefekkür kıl ola hep işlerin 'isyân
Ümîd kath eyleme Hak'dan çü ismidir anın Gaffâr
Hudâ'nın kullığında gel çürîd bu cism ile cânı
Mürûr iden günâhlara kılalım tevbe istiğfâr
Budur bil tevbenin şanı âh eyleyüp yanar cânı
Beyân idelim hem anı ki tevbenin de şartı var
Bağ-ı istiğfâra girdin yarabbi işlemem didin
İdüp tevbe yine kıldın olur mı böyle tevbekâr
Semi' tut ey begim paşa hezârân sad ile yaşa
Ya kimi aldadın hâşâ bu kavli eylegil efkâr
Lezâiz-i tene'umda zâyi' eylesin 'ömri
Kasâvet kapladı gönlün nasîhat kılmaz sana kâr
Riyâ-yı sum'a işleyen 'amelleri olur zâyi'
Malı cem' itmek kaydında olupdur işlerin evzâr
Riyâ didiğimiz nerden hâsıl oldu bilür misin
Mahabbetinden dünyânın olupdur zübde-i ey yâr

38

Düşüp zahrına dünyânın geçinmekden kalup ‘âciz
Elinden nesne gelmez hiç bu sözi eyleme inkâr

Nefs-i kelbe uyan işler utanmaz cümle ‘isyânı
Bu sözüm anlayan merde iderem cânımı îsâr

Hevâ-yı hırsını her kim ayağı altına aldı
Nâm ile meydâna vardı hâ’ibi olmaya hassâr

İlâhî sen îkâz eyle bizi bu nevm-i gafletden
Hulûs vir kılalım ‘amel idelim bizde iftihâr

Eger olmaz ise senden hidâyet ‘âsî kullara
Kâmilen sayh ider emre var öyle kimde iktidâr

Uyup nefsi ‘adâvetle gâfilem çok rezâletle
Sana bugün nedâmetle iderem günâhım ikrâr

Yüzüm karasını bildim bî-çâre kapuna geldim
Elimde nesne yok aslâ senin dergâhına yarar

Ümîdim budur kulların eger tevbe iderlerse
Buların ‘isyânın mutlak ‘afv idüp idersin pes ‘âr

Anınçün gözümüz kanın dökeriz biz şâdîlerde
İşimiz heb vâdîlerde gice gün ağlamaktır kâr

İderüz birliğin ikrâr ne gussa var bizde yâ Rabb
‘Uyûblar çün senin çünki yazılmışdır adın Settâr

Velev günâhımız olsa denizler köpüğünden çok
Deyüp **لَا تَقْتُلُوا مِنْ رَحْمَتِهِ اللَّهُ** ideriz efkâr

Senin ismin çü Gaffâr biz ne korku günâhkârlara
Zebânîler tütüt oda atup itmeyeler bed-kâr

**قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ**

İşit bâri bu takrîrin beyânında diyem biraz
Var ise idrâkin anla beşâretidir sana bu râz

Kanı dil kim bu mevcûdın kemâlini kıla zâhir
Denildi şerhine kâdir anı ‘akl itmeye ibrâz

Kanı gönül dirâyetden bula Hakk’ı vilâyetden
İrişe tâ hidâyetden beşâret ola ana râz

Kanı mebrûr olan vücûd ola ol nûr ile hâsıl
Kanı cân kim ola vâsıl kanı nefis ola ser firâz

Kanı baş işbu deryâda fidi oldığı cenk ile
Kanı imdi bu mensûbda irişüp eyleye mümtâz

39

Kanı imdi bu mâ'suka gönül virüp olan 'âşık
Kanı ledâ o masnû'da tefâhir eyleye ibrâz
Kanı Yûsûf-ı Ken'ân'ı gören Zelhâ misâlinde
Kanı kan imtisâlinde arıyup eyleye mümtâz
Kanı tutmuş Kerem gibi bu 'aşkın odına her bâr
Gice gün âh u firkâtde kıla ol Rabb'ma niyâz
Kanı kanı getir bir er virür cânın anı ister
Var ise sende gel göster **قَبِلْتُ هَبْتُكَ** çok az
Hasenâtü'l ebrâr seyyi'âtu'l-mukarrebîn Hak'dur
Buna 'amel iden her dü 'âlemde olmaya a'mâz
Meger bu **Ahmed-i Hamdî** irişdi ilm-i hikmete
Girişdi ulu ni'mete bilişdi itmeye hiç nâz
İki 'âlemin esrârın ana keşf eyleye Allâh
Dahi anı sevenlere virüp fazlın kıla i'zâz

Kâfiyetü's-sin

Bu ma'niden gerek altun yere dürrler idem esâs
Bu bir şarâb-ı hikmetdir sû-yı âb-ı zülâlden re's
Beşâret var sana işbu şeref besdir kulağın ac
Ki tâ cânın ola mesrûr gönülde kalmaya hiç bas
İşit pes ma'rifet nûr-ı neng gibi durur anla
Nitekim pertevi şemsin suya iderse in'ikâs
Düşerse gönline mü'min vücûdı heb 'ayân olur
Cevâhir saçılır yokdur ana 'akl ile iktiyâs
Gel imdi işbu tertîbe halâyık idelim ta'zîm
Budur pes kâ'ide-i küllî bilenlerden değil be's
Anınçün cümle tâlibler bu yolda cân iritdiler
Anınçün cümle sâlikler yolunda kodılar cân re's
Gelin ey has karındaşlar cevâhir sandığın acdım
Kıymetsiz hülleler biçdim ac olan ider istinâs
Ana genci 'ata derler tasadduk ile eksilmez
Olur mü'min ana irmez teşekkük itmeye bir nâs
Hudâ'nın fazl u rahmeti bizim içündür ey dost
Tâlib gaflet hâbında kimesne çekmeye hiç ye's

40

Ne kıldım ne didim bunda bütün kibâr kelâmıdır
Dâr-ı uçmak selâmıdır sözümü eyle intibâs
Sana esrâr-ı ma'rifden nedenlü eyleyem takrîr
Değilem şerhine kâdir anın lezzâtına kırtâs

Didiler cümle a'mâlin olur sâhibine nef'i
Cülûs it kamu a'mâlde dilersen olayım şeşnâs
Dalâletde olan işler utanmaz cümle 'isyânı
Ayaklar altına kaldı kabûl ider nice encâs
Fesâd u fisk bezl idüp lâyük mıdır sana ey dost
Bunı dilersen dâ'im işin gücin ola eflâs
Ne hikmet hâb-ı gafletde uyudu hîç uyanmaz halk
Temâm tıbkı dalâletdir gidişi 'âlemin ey nâs

Kâfiyetü's-şım

Gönül levhinde tasvîr it nedir gör sûret-i nakkâş
Diyelim celbi tahrîr it sana ma'nî bu kerre fâş
Nidersin dürr ile yâkut nisâr olup gel o yâre
Kim ola bu böyle vara çevire yüzü gözü kaş
Gönül 'aşkın hayâlinde firkâtinde harâb iken
Visâl irişdi ol dostdan ki zeyn kıldı iç u taş
Hidâyet katre bir irdüm keşâyif bahrine girdim
Kılayım bir intifâ' didim sözüm tut olma kalb-i taş
Elâ ey cânımın cânı bilürsen 'ilm u 'irfânı
Sû-i zan ile insânı hazer kıl eyleme hîç fâş
Sana ölüm yakındır şol gözün kaş arasından ol
Zevâlınden pes âgâh ol seni vahş itmeye vehhâş
Hele bir kez tefekkür kıl lâyük mıdır sana ey dost
Ta'arrûz kıl gice gündüz şekâvet yolına savaş
Hevâ-yı nefisine tâb' ider sâhibini helâk
Sana vâsıtır 'ilm-i selâmet bulasın kardaş
Kulu bin zeyn iden oldur ki envâr hakâyıktan
Oku anı gice gündüz sana Kur'ân ola yoldaş
Anınçün cümle tâlibler döker yaşın ider feryâd
Anınçün cümle kâmiller bu yolda kodılar can baş
41 Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdur Resûlullâh
Söyündürür cehennemi bugün bir katre gözden yaş
Kim ola bu râzı bilmez kaçır fırsat ele girmez
Yarın zerre nef' virmez denizler olsalar hep yaş
Niçün 'aklı olan kişi düşe pes zulmet-i cehle
Ta'accüb ireler anı meleklerde kalalar şaş
Sakin olmayalım ey yâr biz ashâb-ı münâfıktan
Bugün söylediğin sözün sabah arkasına dolaş

Senin işlediğin ‘amel ana ‘ömri zâyi’ dirler
Cehâlet bir necâsetdir hazer kıl olmagıl nebbâş
Hased u bûğz u menhîden kasâvet kapladı gönlün
Şekâvet yoluna vardın meger kim olasın kallâş
Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdur Resûlullâh
Mahabbet dâr-ı dünyâyâ hatî’ etde olupdur baş
Ki tâ ol nûr-ı azherdir gelen sırr-ı ilâhîden
Sözi dîni sahîh Hak’dır muhâlif sanmagıl kardaş
Var idi mevtine beş gün nasîhat itdi ashâba
Şekâvet ile dost olman yanar kurı yanında yaş
Pes öyleyse vâcib oldı ma’âsîden hazer itmek
Rızâsın ideler tahsîl olursa mikdâr-ı haşhaş

Kâfiyetu’s-sad

Gel imdi işbu takrîrin beyânında olam harrâs
Ki bir sûret idem tanzîm ‘ayân ola kamu ‘arrâs
Zihî sahrâ-yı hikmet kim ola mü’min ana seyyâh
Zihî deryâ-yı rahmet kim irişdi evliyâ gavvâs
Eger var ise derd odı ya cânında senin sevdâ
Olursın sözimin ehli bulursın izini gavvâs
Kimin cism-i hamîrin Hak belâlara yoğurmuşdır
Lebinde anın koymuşdır muhabbet tadını gavvâs
Anınçün ‘ârif olmuşdır kişi envâr-ı nefsine
Anınçün kâmil olmuşdır ne kim var ise hep gavvâs
Anınçün mahvolan kişi bu ‘âlemden haber bilmez
Hazer bilmez güzer bilmez ne ‘âs bilür ne de gavvâs
‘Âşık dünyâ tamâ’ itmez dalâlet yolına gitmez
Bir ağnâmdır olur itmez elinde çobanın gavvâs
Bâtını Hak bilür bir de habîbi ‘avn ile Hakk’ın
Odur kânî bu ezvâkın odur hakîkat-i gavvâs
Anı Hak ‘âleme rahmet kıluben eyledi irsâl
Bula ümmetleri ‘izzet ‘amelde ireler ihlâs
Geçinmek derdi zabt idüp seni azdırmaya yoldan
Ki zâmindir Te’âla’llâh kamunun rızkına ey ‘âs

Kâfiyetü’ d-dâd

Münâsib girvâ bir takrîr mukarrebler iderler ‘arz
Okuyup ma’nâsın bilmek muvahhid mü’mine hep farz

Ki tâ bir cismânî ‘âlem yaratdı hulûf-ı a’zâm
Âdem’den eyledi izhâr anı ol mebde-i feyyâz
Ki oldur hallâk-ı ‘âlem kılan mâni’ iden i’tâ
Gelin ikbâl idüp ana idevüz gayriden i’râz
Didi ba’zı muhakkıklar mahabbet Hakk’a tâ’atdır
Temessük itmeyen nâmerd işidir anın inkirâz
Severem dersen dervîşi öğüt fehm eylegil işi
Budur Hakk’ı bulan kişi iderler gayriden i’râz
İlâhî hamd u şükr olsun senin ismin durur Gaffâr
Sâhibsin bir karıncanın kılına irmeye ikrâz
Liyâkat kalmadı bende sa’y idem emr ile nehye
Edâsın eylegil tensîb ne kim var boynumuzda farz
Meger kim cümle a’mâlim şerî’ata ola tatbîk
Müdâm kıl ‘ibâdet üzre atândan vir bize a’vâz
Gel imdi ey birâderim seni aldamasın dünyâ
Ana gönül viren her dü ‘âlemde oldılar a’mâz
Niçün ‘akıl olan kişi düşe pes zulmet-i cehle
Fesâd u fîskı bezl idüp işini kılur inkirâz

Kâfiyetü’t-tı

- Rivâyet itdiler râvî haberde söyleyüp enmât
Sem’i tut işbu ma’nîden ne cevherler ola eşrât
- 43   Dalam deryâ-yı hikmetden nisâr idem sana ey yâr
Ki bir sûret-pezîr idem işidüp olasın neşşât
- Rivâyet itdiler ashâb buyurmuşdır Resûlullâh
Dûr nakl içre gelmişdir karışmaz hiç ana ahlât
Kaçan Âdem’e ol Havvâ ki mehrin eyledi da’vâ
Tahayyürde kalup Âdem ki bilmedi nola eşrât
- Hitâb irdi yâ Âdem bil şefâ’at makâmına gir
Muhammed’e salavât vir **عَشْرَ خَمْسَةَ** eşrât
- Anı yaratmışam evvel anı yaratmışam eftâl
Hem oldur cümleden ekrem odur hem efsatü’l-efsât
- Anınçündür melek cin cân anınçündür kamu insân
Anınçündür kamu ihsân ‘âleme gösterir enmât
- Zehî Hannân a’lâ kim neler işler nazar eyle
Ki ansız dirîğ itmeye getürmüşdür anı esbât

Gel ey ben ‘ârifim deyen bu sözden i’tibâr eyle
Makâm-ı mutma’innede dâ’im gönlün ola neşşât

Deniz midâd kâğıd yerler ağaclar hep kalem olsa
Yazılmaz takrîri Hakk’ın velev olsa ‘âlem hattât

Kâfiyetu’z-zı

Elâ ey cânımın cânı elâ ey râh-ı vâni elfâz
Veyâ ey kanımın kanı akup sür kârvânı elfâz

Eger söz kadrin anlayup âgâh isen bu da’vâya
Bilürsün yolcu uğrar her tarîkde var hânı elfâz

Elâ ey ahlâk-ı ahsen işit cân-ı gönülden sen
Bu ednâ **Hamdî**’nin vasfin mufazzal çâr yanı elfâz

Gözin aç pes kulağın vir sana temsîl ideyim bir bir
Hırâsında beher takrîr yolu var erkânı elfâz

Sarâyı bilür bekçisi dahi unı elekçisi
Odı körükçisinden sûr-hâfızdan Kur’ân’ı elfâz

Eger su’âl iderlerse nedür bu dört sözün adı
Şerî’at tarîkat ma’rifet hakîkat bil anı elfâz

Şerî’at denilen ma’lûm ki emr-i nehy-i münkerdir
Sıyâm-ı salât hac itmek selâse vü sâni elfâz

44 Beşincisi zekât dördü anın şevk-i şehâdetdir
Farz olan cümle mü’mine selâsin sâni elfâz

Çü yazdım hubb u ahvâlin derc itdim bunda ebrârın
Bu kez diyelim esrârın serî’an seyrâni elfâz

Tecellî bâ-cemâl derdin çeker ancak mukarrebler
Görürler ma’rifet nûrın olurlar sekrânı elfâz

Budur ya’nî ‘ârif erler Hak ile Hak olur derler
Ki zîrâ işbu cevherler yazılır ‘unvânı elfâz

‘Arz iden cümle esrârı sana sırr-ı tarîkatdir
Kamusının hakîkatdir serîr sultânı elfâz

Ne cevherler îsâr itdim kulak tutdın mı hiç bana
‘Aceb bir kimse düzmiş mi böyle bir bürhânı elfâz

Şu kim meydâna girmiştir hakîkat Hakk’a irmişdir
Bulup keşf ile bilmişdir ‘afv ile gufrânı elfâz

İlâhî sen kerem ile ‘atândan eyleme mahrûm
Sebeb kıl bize bir delîl idelim emrini huffâz

Seni bir bilmeden elimde yok nesne aslâ
Mehâbetde kerâmetde anı iderem istihfâz

Kamu mü’min muvahhidler umarlar fazlını yâ Rab
Bizi bu nevm-i gafletden esirge eyle istikâz

Eger olmaz ise senden hidâyet ‘âsî kullara
Gâfil olur ki bir kimse kabûl eylemez itti’âz

Velev günâhımız olsa ağaçlar sağışından çok
Deyüp لا تَقْتَطُوا مِنْ رَحْمَتِ اللَّهِ ideriz ilhâz

Senin ismin çü Gaffâr biz ne gussa günâhkârlara
Zebânîler tutup oda atup itmeyeler iğlâz

Kâfiyetü’l-ayn

Muhakkıklar ider takrîr müdekkik ider isrâ’
Neler beyân idem sana tutarsan sözüme ismâ’

‘Avâlim on sekiz bindir didiler ba’zı râvîler
Kamudan ön yaratmışdır kalemi Hak idüp ibdâ’

Yaratdı sâniyen ‘arş içinde kürsî hem ferşi
Yaratdı levh-i mahfûzın makâmın eyledi isrâ’

45 Yaratdı sekiz uçmağın sudan eyledi aslını
En evvel cennât-i ‘adni düzdi cevher-i lemmâ’

Yaratdı makâm-ı mahmûd vesîledir anın adı
Habîbine makâm itdi o a’lâdır bil envâ’

Yaratdı altı eyyâmda yeri göği Te’âla’llâh
قَمَرٌ شَمْسٌ نُجْمٌ فَوْقَ السَّمَاءِ مَا طَبَقَ الْإِسْبَاعَ

Sicinde yedi cehennem yaratdı ‘azâb ola halk
Sekiz uçmak yukardadır muhakkak eyle istinfâ’

Yaratdı bir ‘azîz kalub Âdem virdi anın adın
Ana bildirdi esmâyı ma’an Havvâ idüp icma’

Atup bu dâr-ı dünyâyâ makâmı imtihân itdi
‘İbâdet kılın emr itdi ki nehye olmayın demmâ’

Eger işlerseniz nehyim ukûbet eyleyem size
Zebânîler elinden hem kılasız feryâd u ferrâ’

Velî emrim tutup muhkem yerine getirin sizler
'Atâlar eyleyem düşde nazîrin görmedi sunnâ'

Zihî Hannân-ı â'lâ kim neler işler nazar eyle
Halk ider girü yok ider ki yokdur hiç ana mennâ'

Anın için bu mezkûr-ı îcâd itdi Te'âla'llâh
'İbâdet ideler kullar sözine olalar semmâ'

Bu ma'niden gerek altun yere dürrler îsâr idem
Bedî'-i inhisâr idem sülâse vü sâni erbâ'

Kişi her ne kim işlerse yazar anı melâ'ikler
Hâşâ zerre yitürseler nevâhî gerek neffâ'

Nice 'âşık gelüp gitdi çeküben dünyâya zahmet
'Amel-i sâlih işleyüp kabirde buldılar şummâ'

Şekâvet ehli dünyânın olupdur zevkine tâlib
'Azâba münkalib olup iderler feryâd u fezzâ'

Gel ey bu fânî dünyâda gâfil olup yatan insân
Bâkî mi belledin anı virildin mal ile tammâ'

Alup cümlesini elden ider seni zelif 'uryân
Neler getirür o başa olamazsın ana mettâ'

Kanı hâl-i hayâtında kılanlar sana i'tibâr
Dışarı atdılar seni idüp kabuların tarrâ'

46 **Kâfiyetü'l-gayn**

Münâsib bu söze bir söz muhakkıklar ider iblâğ
Âyet hadîs ile tefsîr ifâde idem itme lâğ

Gelüpdür nakl-i Keşşâf'da buyurmuşdır Resûlullâh
'Ârifler bend ider anı budur sözlerde gerçek sağ

Velî vü şehîd 'indinde uçup cennât-ı 'adninde
Safâ-yı köşk-i tahtında hûr u gılmân ile koçmağ

İşit ey cânımın cânı bilürsen ilm-i 'irfânı
Kabûl itmediler anı hâmil olmayup tammâğ

İrer encâm-ı el-hâsıl ümîdler kılınur tahsîl
Kişi Hakk'a olur vâsıl nedir ol nâr ile uçmağ

Bu mensûba tâlib erler sâhibü'd-derd derler
Ki zîri işbu cevherler yazılmışdır 'ale'l-iblâğ

Niceler tâlib oldılar niceler gâlib oldılar
Niceler Hakk'ı buldılar mukarrebler yüzleri ağ

Anınçün 'ârif olmuştır kişi envâr-ı nefsine
Anınçün kâmil olmuştır şular kim oldılar isbâğ

Anınçün nokta berk itdi gönül levhi bu fermândan
Anınçün bahre gark itdi bizi bir katreye iblâğ

Nekâyîde eser virmen ki bir tabîb bu dermândan
Nebâyîde keser virmez ve illâ eylese iblâğ

Kâfiyetü'l-fe

Elâ ey tâlib ahbâr ne ider dinle bu vassâf
Veyâ ey câlib-i âsâr ne dürdim sana evsâf

Ki tâ bir takrîr 'âm-ı havâsı yazalım mergûb
Îlâhî sen nazar eyle bizi kıl sâhib-i vassâf

Sa'âdet bağına bağbân kemâl-i 'ışka müstağrak
Sülûk iden mukarrebler olalar sabr evinde sâf

Mehâmidi hisâlinde bulalar merâtib cümle
Nedenlü 'âlim ü zâhid var ise dünyâda esnâf

Râbita-ı tarîkatın kıla ol bendini muhkem
Bu sözim hoşdır bilme kim pes eyle hâline insâf

47 Tecellî câna gark oldu ciğerler kana gark oldu
O cân cânâna gark oldu ki fazl itdi ana keşşâf

Zehî fazl u 'inâyet kim zihî fazl u hidâyet kim
Zihî fazl u nihâyet kim içi dışını kıldı sâf

Bu bir ilm-i ledünnîdir mukarrebler bilür ancak
Cevâhir kıymetin bilsin meger kim ola ol sarrâf

Îlâhî cümle ma'lûmdur senin dergâhına işler
Cemâlin enverin 'arz it arada kalmaya eclâf

Kasîrdir kulların akıl bilemez hikmet-i nâkil
Kerem kıl eyleme 'adli virüp fazlını eyle 'âf

Eger olmaz ise senden hidâyet 'âsî kullara
Tefeyyüz-i tene'umla tevessül olamaz ezâf

Îlâhî Hakk-ı hürmeti seversin ol Muhammed'i
'Azîz eyle bu **Ahmed**'i ola sabrın evinde saf

Yüzi karasını bildi bî-çare kapuna geldi
Elin tut destgîr eyle anın yâ Hâlik u keşşâf

Ki evvel nefsini bilmek ile bilür seni ancak
Hezâr eyleyüp gayriden anınçün kıldı istinkâf

Yanar içinde derd odı âhı ‘ışk hevâsından
Akar gözlerinin yaşı kılıbdur yüzini titvâf

Kâfiyetü’l-kâf

Yine cûş eyledi gönlüm olupdur takrîre müştâk
Eger tevfi-k-i Rabbânî iderse şem’ini işrâk

Rivâyetdür meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
Sâbitdir ne didi dinle ne kıldı eyle istihkâk

Gelüpdür didi bir ümmet olupdur ba’s-i mağfiret
Hak anlara idüp rahmet kılısar lûtfına işrâk

Hudâvendâ hudâvendâ bu biz kullara da lutf it
Hisâb u ihtisâbla ‘azâba eyleme ihrâk

Seni bir bilmeden gayri elimde nesne yok aslâ
Ümîd ile sana geldim meded kıl eylegil işfâk

Eger olmaz ise senden hidâyet ‘âsî kullara
Gâfil olur ki bir kimse kabûl eylemez ittifâk

48 Velew günâhımız olsa koyunlar kıllarından çok
Deyüp لا تَقْتَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ideriz ihkâk

Senin ismin çü Gaffâr biz ne gussa günâhkârlara
Zebânîler tutup oda atup itmeyeler ihrâk

Eyâ gâfil tefekkür kıl neye geldin bu dünyâyâ
Ya geldin yolu bilmedin yanıldın yolını ahmâk

Cem’ idüp malı dünyâda koyup düşmânlara giru
Verese kelblerin yayup olalar kapuna dakkâk

Sana andan kalan hisse hisâb bile ‘azâbdur
Âgâh olmadın ey gâfil işini kıldın ihtirâk

Kanı hâl-i hayâtında idenler sana i’tibâr
Dışarı atdılar seni idüp kapuların işlâk

Ya neye kânî olmuşsın hevâyâ terk idüp Hû’yu
Değişdin hâlini kala ki kabûl eyledin mihâk

Gice gün leff-i koynında kanı kanı sakladığın ‘avret
Çevirdi yüzini senden çü kıldın ana el-firâk

Kanı er kim getür kanı âh eyleyüp yatar cânı
Alup nâm ile meydânı ki Hakk’ı eyleye ihkâk

Kanı bizde şu devlet kim cemâlin idevüz meşhûd
Kanı cân kim ola vâsıl kanı gönül ola zevvâk

İlâhî sen nazar eyle ‘atândan eyleme mahrûm
Habîbin hürmetin eyle bizi eyülere ilhâk

Kamu mü’min muvahhidler umarlar fazlını yâ Rab
Nola kim idesin ihsân çü sensin Hâlik u Rezzâk

Ma’âsî bahrine daldım lâ-mecâl yorilup kaldım
Düşene destgîr olmak lâyıkdır sana ey Hallâk

Hatâdır kulların kârı ‘afv ider Rabb’ı Gaffâr’ı
Bize ne gussa Tanrı’ya var ise böyle bir ahlâk

Kâfiyetü’l-kef

Müfessirler ne didiler anı hoş eylegil idrâk
Muhaddisler ne kıldılar temâşâ eyle ol derrâk

Çadır kurdım buyursınlar bugün bir bazâr-ı ‘ışka
Oturur fırka fırka hep ne kim var sâhib-i idrâk

49 Tutup ol pazarın sadrın donatdım dürr ile yâkut
Makâmât eyledim teşkîl bânisi ref’ mu’allâ hâk

İçinde bir serîr kurdım oturur pes Süleymân veş
Murassâ’ bir hâtem virdim anın parmağına hakkâk

Mu’addil eyledim hükmi irişdi şark ile garba
Kamu eşyâ pesend itdi karada kuş suda semmâk

Ne cevherler îsâr itdim kulak tutdın mı hîç bana
Akıtdım selsebîl-i ‘aynı suyu âb u zülâlden pâk

Âsârım âb-ı havzımdan acıdur sûfîler içmez
Firâdır ekserî anlar olupdur mebde-i effâk

Şu kim etbâ’-yı şeytândır ataş gibi dışı parlâk
Kırâmı bilmek istersen içi siyah durur rennâk

Harâbân ehline zühdi ‘adüvv gibi durur şeklâ
Bize tâ bu ezeldendir virilmiş aksem-i fekkâk

Ta'n itmek cefâ ehlinin içi doludurur hikmet
Ya ne sandın sen ey sûfi olur mısın 'aceb derrâk

Nekâsat idüğün işden gidişinden durur ma'lûm
Hemîn 'amele zorlarsın seli aldı seni işrâk

Tutuldın tamâ'a hem dem olupdur işlerin taklîd
Harîs gideceğün bir kez ider misin 'aceb idrâk

Kâfiyetü'l-lâm

Muhakkıklar ider takrîr müdekkikler ider icmâl
Kanı bir levni saf kim bu nev'a eyleye ikbâl

'Amel farz oldu insâna ki uçmakda bula rıf'ât
Ve illâ Hakk'ı görmekte ne medhal eyleye a'mâl

'İlm-i eser durur zîrâ 'ameldir zühdi takvâdan
Zîrâ 'ilm ile bulmuşdır bulanlar ahsen-i ahvâl

Gel imdi işbu masnû'a halâyık iderler ta'zîm
Ola bir kâ'ide-i küllî biline zübde-i a'mâl

Bu resme ikâmet farzdır kamu ashâb-ı mü'mine
Ne didi meşâyîh dinle ne kıldı eyle isti'mâl

Muhammed mazhâr-ı Hak'dır delîldir çün müsemâyâya
Ana fazlını virdi Hak ki kıldı Kur'ân'ı inzâl

50 Vâsıtasıyla Cibrîl'in ne kim getürdi Allâh'tan
Sözi dîni sahîh Hak'dır iderüz biz de imtisâl

Buyurdi şânına levlâk bunı 'akl eyleye idrâk
Beri ol râh-ı 'isyândan merâtib eyleye ikmâl

Habîbim deyü ol şâhın şânını medh ider Allâh
Tefekkür kıl bu ma'nâyı var imdi eyle istidlâl

Şerî'at ipini yapuş seni düşürmeye cehle
Sözimi tut 'amel eyle ve illâ eyleme ihmâl

Kulûbun zeyn iden oldur ki envâr-ı hakîkatden
Nevâhîden ider tathîr kılasın hüsn ile a'mâl

Bu kulı eylegil tasdîk buyurmuşdır Resûlullâh
Anı 'âd eylemek mümkün değildir sâhib u iclâl

Kur'ân'dır pâk iden kalbi hased u buğz u menhîden
Ta'ib u müstağfir olup da'imân eyleye izlâl

Gel imdi işbu takrîri gönül levh-i mücellâ kıl
Sebeb-i merâtib oldur ta'âmın eyleye iklâl

Anınçün cümle tâlibler döker yaşın ider feryâd
Anınçün cümle sâlikler ana itdiler istikbâl

Kâfiyetü'l-mim

Bârekallâh hûb yaratdı كُلِّ شَيْءٍ لَا يَنَامُ
Düzdi serteser 'âlemi virdi göklere nizâm

Yaratdı nûrdan melâ'ikler müntehiz emrine
Kılmadı erkek dişi birbirine itmedi râm

Yemez içmez uyumazlar ne geysir ne kuşanur
Ne güler ne oynar olmazlar birbirine 'âmm

İnsan gibi gâfil olup itmezler aslâ günâh
Hâşâ bir lemha emri sıyup olalar Hakk'a hâm

Hakîkat budur Te'âla râzı ise kişiden
Cehennemde kâdirdir zevk ü safâ vire na'âm

Eger râzı değil ise kulından kâdirdir ol
Cennet içre 'azâba münkalib ide ve's-selâm

Hak Te'âla sevdiği kulını derde gark ider
Zîrâ dünyâ mülkini mü'minlere kıldı harâm

51 Cennetidir her ne kim var kâfir u 'âsîlere
Mukâbelesinde ya'nî yarın ider intikâm

Her kim Hakk'ın ni'metini bilür inkâr eyleye
Ekserî kâfir olur bu da'vâya tönme kıyâm

Söz budur bundan ziyâde bunda takrîr olmaya
Ger olursa kor **Hamdî** şükrin pazarında hıyâm

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ سَمَّ يُنْكِرُونَ وَنَحَا وَ أَكْثَرُ هُمُ الْكَافِرُونَ

Yaratdı cinn u insânı ider Hak bunda imtihân
Gelüp çoğı gider mahcûb şular kim oldılar ihân

Anın için bu mevcûdı icâd itdi Te'âla'llâh
Ola tâ birliğı izhâr getüreler ana îmân

Mehâmîdi hısâlında bulalar merâtib cümle
Nedenlü 'âlim u zâhid var ise zümre-i mihmân

Mu'allimler kıyâmetde otura gölge-i 'arşda
Gele nûrdan tabaklarda yemekler olısar ihsân

Gel imdi ey birâderim seni aldamasın dünyâ
Ana gönül viren her dü 'âlemde kılısar figân

Güvenme hâline ey dost alurlar senden gider post
Sarılar bir beyaz beze bu söze eylegil îmân

Ne gelür başına yarın bilür misin anı 'aceb
Cehennemî ola yerin veyâhud ravzâ-yı cinân

'Ömürdir encâma varur yakanı 'Azrâ'il alur
Yüzine gözlerin kalur olursın hüsnine hayrân

O levm gibi 'azîm belâ Hudâ virmedi hiç kula
Tadarsın tadını illâ bilinür rîh ile reyhân

'Acebdır ki eyâ gâfil sana zulm eyledi dünyâ
Sevindin yüzine güldi içürdi bâde-i ferhân

Yarın ol bâdenin balı sana 'ayn-ı ağu ola
Bu remzi bilmemek yokdur ve illâ kim ola hayvan

Gözini aç eyâ gâfil irişince sana ezel
Tedârik kılması gücdür nasîhat bu yeter hemân

52 Didiler bir tâ'ifenin mîzânı geliser yeksân
Kanadıyla ferîştâhlar buları eyleye nihân

Geliser bir tâ'ife hem ola ehl-i kebâ'irden
Bilürdi emr ile nehyi velî olmadı imtihân

Kimi a'râfda kalısar kimi tamu ola yeri
Resûlullâh bunların hâli olmayısar 'ayân

قَالَ اللهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
وَأَمَّا وَالْيَوْمَ آيَّهَا الْمُجْرِمُونَ

Elâ ey mütteki bu makâm-ı emindir gel berü
Neler ihsân ider Allâh 'ibâdet kılursan eyü

Cinân ehli libâsları ola sündüs-i istebrak
Güne gün renkler ebrâk ana 'akıl irişmeyü

En ednâ cennet ehli kapusunda ola bin hadım
Kim andan destûr olmadan tapusına girişmeyü

Getüreler latîf hanlar tutalar elde tabaklar
Latîf eller u parmaklar ola yâkut u cevherü

Yüz er kuvveti bir ere viriser Te'âla'llâh
Kamusını uçar koçar fe-keyfe 'an mücevherü

Kimi gelür kimi gider efendisin tavâf ider
Zîr u belâda nak ide yemîn u yesâr u zahrü

وَرَوَّ جَنَاهُمْ بِحُورِ عَيْنٍ ol vildân u gilmân
Yaratdı nûrdan ol Allâh kılup cânlarını arü

Şu peydâklar ki hubadan gelür eşcâr-ı tûbâdan
Yemişler sevk olur andan yeşil ağ sarı ahmerü

Nedenlü 'âlim u zâhid var ise zikri takvâdan
Bu ni'meti idüp ikrâr sem'îne didi cân serü

Eyâ ihvân-ı mü'minler işindin mi nedür cennet
Buları bulayım dersen kabûl eyleme hiç şerrü

'Acebdir ki eyâ gâfil sana zulm eyledi nefsin
Mücerred kalursın taşra seni almazlar içerü

Hudâ'nın rızâsın bilmek dahi bulmak bu 'âlemde
Nevâhîden hazer ile vukû'a gele ey erü

53 Yakın tehlikeye varma harâb olmayasın her giz
İmânından bulup lezîz 'ibâdet kılasun eyü

Kamunun rızkına çünkü zâmindir Hak Te'âla'llâh
Şekâvet ile dost olma mükâfat oluram deyü

Tümadis pancar parsa bu bazârda satılmaz hiç
Buna gerek 'âşık olmak fidâ eyle cân sürü

قَالَ اللهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامِ أَمِينٍ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ كَذَلِكَ
وَرَوَّ جَنَاهُمْ بِحُورِ عَيْنٍ

Yine hoş eyledi gönlim eger tevfiik ider Allâh
Beyân idem 'âlimlere neler ihsân ider Allâh

Temâmen kıl-be-kılca beyân idem bizim dilce
Kiminin kadrini yüce kılısar mu'teber Allâh

Nedür Şîrin ile Ferhâd ale'l-icmâl idelim yâd
Gireler cennete zühhâd buyurmuşdır Resûlullâh

Ki ibn-i 'Abbas dimişdir nâmus-ı ekber inmişdir
Resûline buyurmuşdır bu vech ile haber Allâh

Ne didi dinle ey ilhâk-ı Resûl-i melîk-i hallâk
Ki bir kavm ümmetinden Hak bilürem çok Resûlullâh

Ne kim var ‘âlimü’l-ricâl kılalar dergâhına ikbâl
Kılalar Hakk’a istikbâl çü bunlara iver Allâh

Diye Hak ‘izzetim Hakk’ı bana oldunuz mülâki
Severdiniz çü siz Hakk’ı bilin sizi sever Allâh

Gelin bana ‘âşıklarım bugün sizi konuklarım
Sizinçün ‘azîz kullarım yaratmışdır neler Allâh

Sâdik idiniz bilmişem murâdınızı virmişem
Hâzır-ı nesne kılmışam bilin size iver Allâh

Sizinçün halk idüp cennet içini dopdolu ni’met
Buna mı kıldınız minnet yâ kullarım diye Allâh

Diyeler çâr yana baktık temâmen nûrlara batdık
Ki bundan ne ola artık kılupdır terkîbe Allâh

54 Dağa efzâlî var diye sizin ‘aklınız irmese
Ne ola kimse bilmeye çü bilmezsiz diye Allâh

Nidâ ola yâ kullarım ‘arz idem size dîdâr
Rızâmı i’tâ kılarım hışım itmezem diye Allâh

Cemâlu’llâh çü ‘arz ola kamu gözler hayrân ola
Arada üç yüz yıl dola henüz bir lemhada vallâh

Diye Hak râzıyam size ki siz de râzısız bize
Çü geldik sizle yüz yüze hışm itmezem diye Allâh

Ne yire kim dilerseniz o yire uçup gidiniz
Esef olmaya kaygınız yâ kullarım diye Allâh

Cinâna dişî vü erler ki nâzik ola bedenler
Yeni yeni kerâmetler kılısar tâ’ diye Allâh

Görür bin yıl kadar gözi diler irişür özi
Nüfûsı işleye söz-i hâsılı ey diye Allâh

Çü Hak dünyâda va’d itdi ki va’dine vefâ itdi
Bu mikdâra ki kul irdi ne kaldı ey diye Allâh

Ki var mı nesne irmedi anı kulları görmedi
Ki bir tanrılık virmedi benim Hallâk diye Allâh

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

Hakikatde budur mevcûd bu söze dinemez lâ lâ
İrişür göze pertevi güneşden gözlesen illâ

Ne vardır ol ne yokdur ol velî öyle görünür ol
İder eşvâk atar bir tîğ ve illâ yûğ olur aslâ

Kanı bizde şu devlet kim cemâlin idevüz meşhûd
Kanı cân kim olur vâsıl kanı gönül ider ilâ

Buyurdi nebî ol siddık gerekdir idelim tasdîk
Şu resme idelim tedkîk ola tâ akvem u kilâ

Çevir gel Hakk'a göz kaşı belâlara koyup başı
Akar gözlerinin yaşı yüzini kıla istimâlâ

Bu yerde bir sahîh ahbâr mukarrebler buyurmuşdır
Kimi tahkîka dimişdir ve kimi didi te'vîlâ

55

Kişi şerre tâlib oldu nefis 'akla gâlib oldu
Gâyet bu bir 'ayıb oldu ki nûrı nâra tebdîlâ

Düşünce mihnet-i dâra nedâmet eylemez çâre
Bugün her kim düşer zâra yarın olmaya tahcîlâ

Gönüldür Mevlâ'nın taht-ı tecellîyi nazar vakti
Vire Hak sana ol baht-ı **وَفَضَّلْنَا تَفْضِيلاً**

Çü bildin böyledir ey dost alurlar tahtı gider post
Refî'i semâyım derken olursın kabre tenzîlâ

Kâfiyetü'l-ya

İşitdin takrîr eyledim nedenlü elif bâ hicâyı
Anı otuz dimişler dirsene eyle hisâbın var say

Cihânın ibtidâsından haber virdim sana bir bir
Ki mutma'in ola gönlin ebed dimeyesin hîç vay

Cedîd bir makâlem vardır cevâhirden mu'allâdır
Bu bir meydân-ı 'irfândır mukarebbler basarlar pây

Kim ola bu yola vara nisâr olup gele yâre
Âgâh olan bu esrâra yâr itmez kendiye her çay

Bâdem ile şeker ezdik yahu biz dünyâdan bezdik
Yakamızı ele virdik ki mü'minler diyeler hay hay

Hafidir gazâ-yı sırrı biri şeytân nefis biri
Nice sayısız kâfirleri elinde olmaya ok yay

La'îne seyf 'ibâdetdir dahi nefse riyâzetdir
Bu bir gazâ-yı ekberdir buyurmuşdır o yüzi ay

Nazar tut sun'-i kudreti su'âl eyleme hikmeti
Zây itme elden fırsatı nihâyet dimeyesin vay

Açarsın gözlerin derhâl 'ayân olur sana her hâl
Girü dönmesi çok muhâl nef'i virmez o yirde vay

Ki الْجِنْسُ مَعَ الْجِنْسِ' dir buyurdu habîb ile
'Arabdan şehzâde doğsa 'arab olur o şeker bay

Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
İki cihânda bir kişi eger olmak dilerse bay

Anın esbâb-ı hulkına olupdur altı haslet kim
Pes anı sayalım bir bir ne resmedir bilin hem-re'y

56 Birincisi tevâzu' hem biri bu merhamet itmek
Dahi Allâh'tan havf itmek belâlar sabr ile hay hay

Üçüncüsü anın hıfz u lisân olmakdır dünyâda
Tâ'ib-i müstağfir olup kabûl eylemeye her çay

Güç ise merhamet ma'lûm ölüye ta'zîm itmekdir
Anı şükr ile ma'an birle kaç oldu hisâb eyle say

حَشْرَاتِ الْخَلْفِ فِي يَوْمِ مَحْشَرٍ

İşit imdi nider azher-i âdem
Simâ'ın tut dinle mazhar-ı âdem

Bilür misin kıyâmet kopmasını
Hem kabirden dirilüp kalkmasını

Anı bir bir sana beyân iderven
Bir kılı ayırup yedi giderven

Emr ola isrâf ile sur öriile
Birinci surda melekler dirile

İkincide dirile hep nebîler
Üçüncide şehîd cümle velîler

Dirile dördüncide cümle insân
Beşincide dirile cinn u şeytân

Dirile sâdisinde kamu hayvan
Her nedenlü var idi sâhib-i cân

Hayât vire Te'âla cümlesine
Şehîd nebî velî ins ü cinne

Meşârik tarafından ince bir yel
Çıkup şol müşkilleri kılisar hâl

Yarıla balçığı kamu kabirler
Dura kabirde sagîr u kebirler

Mahşere varın gele bir münâdî
Ne kılur bak bunda Allâh u Hâdî

Herkes 'uryân çıkısar kubûrından
Sel gibi ter akarak dübürinden

Resûlullâh böyle buyurdı derler
'Avret ile karışık olur erler

57

Melekler 'askerî saf saf oldılar
Mahlûkatı vur tâ yere alalar

Sığalar binbir ayakdan bir ayak
Haşr ola halk baş açık yalın ayak

Hak Te'âla mızrak menzîl-i vahşî
Başları üzre durdura güneşi

Kızdıra gâyet harâret ola halk
Deniz gibi terler içre dola halk

Kimi beline dek kimi dizine
Ve kimi gark ola tâ boğazına

Hâllerine herkes meşgûl olalar
Ne itdiler ise anı bulalar

Bu sûretde ehl-i mahşer hôr iken
Yâ Rab dimeğe tâkat yok iken

Hak Te'âla Cebrâ'il'e emr ider
Hemîn Cibrîl tamudan yana gider

Seni Hak kığısırur diye ya tamu
İntikâmdır murâdı sana kamu

Bu sözi işidicek ol cehennem
Gâyet korkup diye ya Cebrâ'il hem

Çü sen beni mahşer kığırırısın
Hak beni ne kılacağı bilürsün

‘Azâb ise murâdı söyle bilem
Hükm Allâh’ındır velî ben ne kılam

Diye Cebrâ’il ihâfe itme ey nâr
Anınçündür ki sana i’tibâr var

Haşr olmakdadır çünkü ‘âsî kullar
‘Azâb olmak iktizâ ider onlar

Hakk’ın emriyle cehennem yüriye
Şiddetinden deryâ olsa kurıya

Çünkü cümle nebîler dizlerini
Dileyeler Hak’dan nefislerini

İşit Muhammed hazreti nidiser
Başın ‘arşa koyup secde idiser

58 Diye nefsimi istemem yâ rabbi
İllâ ‘‘afv ola ümmetimin zenbi

Her ne denlü var ise ‘isyânları
Bağışla ism-i Gaffâr’a anları

Du’ânı Hak diye kabûl eyleyim
Ümmetini sana makbûl eyledim

Resûlullâh göre tamuyı budur
Bin seneden dahi tecâvüz durur

Yapuşa zencirinden diye kim nâr
‘Azâb idem halka sen işine var

Hak sana ger harâm kılmasa beni
Yâ Resûlullâh yakar idim seni

Cehenneme nidâ irişe hemîn
Habîbimin sözünü tut ey emin

Çün cehennem bu nidâyı işide
Sâkin olup ‘arş şimâlinde gide

Cümle ‘âlem korkudan ola emin
Hem biline rahmeten li’l-‘âlemin

Ümmetini Resûlullâh katına
Alup cem’ ider livâsın tahtına

Resûlullâh görür hisâblarını
Sağ taraftan virür kitâblarını

Göreler bitilerin de hâline
Yazılmış ola cennât-ı ‘âliye

Kitâblarını herkes okuyalar
Cümle mü’min anda mesrûr olalar

Zihî devlet şular kim zihî ikbâl
Bu kerem-i bâriye ola idhâl

Getüre mizâna Resûl anları
Ki ya’nî tahfif ola mîzânları

Pes andan sonra sırâtı geçerler
Mu’tereflerdir insânı seçerler

Çü geçe mü’min sırâtı selâmet
Gele cennet kapusına temâmet

59 Taraf-ı Hak’dan ola bir münâdî
Hitâb ider anda Allâh Hâdî

İrişdiniz çü cennet kapusına
Duhûl istersiz anın yapusına

Bu mıdur zu’mınız mûcib-i a’mâl
Uçmaklarda kesb eyleyesiz ahvâl

Hakîkat zannınız idin ta’rif
İtmezseniz yohsa hikmet muhâlif

Değil mi kimse bir cevher dilerse
Harâm olur pahâsın bilemezse

Diye mü’min ilâhî nidelim biz
Senin lutfun pahâsın virelim biz

Vir bize meccânen fazlın bulalım
Ki fazlın ile cenneti alalım

Senin fazlındır cennetin kıymeti
Biz ‘âsîlere eyle sen himmeti

Hak Te’âla diye çünki budur hâl
Cennetin mülki oldı size helâl

Feth olısar bâb u cennet temâmet
Gire mü’minler olalar selâmet

Safâlar içre müstağrak olalar
أَجْرٌ هُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ bulalar

Hısım u akrabalarla bilişeler
Bir bir ile ziyâret kılışalar

Gümânlarından bulalar ziyâde
İrişeler kemâl-i izdiyâda

Lemhada her ne muntazır olalar
Visâline irüp anı bulalar

Çü İslâm girdi cennetden içerü
Dönelim pes ‘ıkâb ehline girü

Kâfirler için olmaz aslâ su’âl
Emr ider Hak mâlike tamuya sal

Aman virmeyüp kâfir zâlimlere
Yüzi sürüyü atarlar odlara

60 Cehennem içre muhalled olalar
Ebed ‘azâb-ı kübrâda kalalar

Çü dinledin kâfirlerin hâlini
İşit bu kez hasîler ahvâlini

Müslimanam deyüp da’vâ idenler
Bulup fırsat ma’siyet işleyenler

Ki bunları da’vet eyleye Allâh
Lâyık-ı ‘an la’net eyleye Allâh

Emr ider pes zebânîler süreler
Tamunun mâlikine irgüreler

Diyeler yâ mâlik bize kıl himmet
Biraz te’hîr eyleyüp vir ferihet

Ağlayalım biz dahi cânımız çün
Oda salar bizi sultânımız çün

Diye mâlik ki bir lemha mürüvvet
Elimden gelmez nite ola mühlet

Bizde bir kulız kapusunda celeb
Anı gelsiz Hak’dan eyleyin taleb

Taraf-ı rahmetden ire bir nidâ
Ki yâ mâlik bir sâ’at kıl mühledâ

Ola mühlet diye mâlik sebeb ne
Bu feryâda ba’s ne müstebeb ne

Diyeler kim itme bizden su'âli
Utanuruz sana dimeye hâli

Kimi ikrâr kimi inkâr iderler
Her biri bilmez anda niderler

Diyeler hiç işlemedik hatî'ât
Zulman buldı vukû' bize bu sıfât

Mühürlene ağızları temâmet
El ve ayaklar eyleye şehâdet

Bi-küllî söyleyeler noldısa hâl
Dola mühlet oda olalar îsâl

61

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Cem' idüp malı dünyâda yığanlar
Emr ider Hak hisâba gelsin anlar

Nerden kazanup nere sarf eyledin
Hisâb ile 'azâbı var dimedin

Ağniyâ-yı şâkirînden olanlar
Hisâbları insân olısar anlar

Tamam kırk yıl çekeler anda zahmet
Son ucı bulalar dâr-ı selâmet

Evvel uçmak makâmların tutanlar
Fukarâ-yı sâbirin durur anlar

Ulu devlet değil mi fukarâlık
Fakîr olup cennete on varlık

Hisâbları çengellerde kalanlar
Emr ider Hak mu'azzeb olsun anlar

Bunları da zebânîler süreler
Tamunun makâmına dolduralar

Emr ider Allâh gelsin hamr içenler
Dalâlet kumaşından tül biçenler

Seçile bir taraf zinâ idenler
Havf itmeyüp ana binâ idenler

Kelpler gibi birbirine çatarlar
Zebânîler tutup oda atarlar

Seçile bir taraf şehîd olanlar
İşi Allâh değil dünyâ alanlar

Seçile bir taraf oruc tutanlar
Harâm işi boğazına atanlar

Seçile kezâ dahi hac idenler
Harâm malı döküp yolda gidenler

Bu mezkûre ne kim varsa ke-zâlik
Müsâ'ade eylemez asla mâlik

62 Atar oda vücûdların tutar nâr
Onların şiddetin eyle hisâb var

Kömürler gibi kabkara olalar
Ki bir dakîka içinde sanarlar

Mu'azzeb olun diler nârda bin yıl
Bin yılın 'azâbı vasf idemez dil

Ehl-i tamu şeytânı yapışalar
Muhâsamat eyleyüp çatışalar

Diyeler imdi sebebsin ey iblis
Şedîd işkenceye kaldı kamu ins

İçimizde kodın fisk u fesâdı
Dirdin yokdur Hakk'ın 'azâb-ı nârı

Ya ver bizim bugün sen hakkımızı
Yâhud çâre bul âzâd eyle bizi

Bu sözi dinleyecek anda şeytân
Oturub bakın nedir o fettân

Diye ne vakt size cebr eylemişem
Velî Tanrı yokdur çok söylemişem

Tutmasanız ne var idi fesâdım
İblis oldığım bilürdiniz adım

Ki dünyâda eger sultân olaydım
Üstünize cebren hüküm koyaydım

Olurdu belki da'vânızda sıhhat
Haksızlar siz sizi ehl-i kabahât

Re'y ile kim döndiniz dininizden
Ben de Allâh'a sığınuram sizden

Siz dersiniz ki bize la'îni itdi
Ya la'îne bu iğvâ-yı ağıy kim itdi

Ki me'yûslar siz katımdan gidin tiz
Kendi kendiniz melâmet idin siz

Bana sizden yâ benden size dermân
Olacak kabîlinden değil alan

Çü bunları izlâm eyleye şeytân
Dağlalar katından cümle fettân

63 Diyeler kim kılalım gel tahammül
Âhir bu 'azâb teskîn ola ma'mûl

Ki sabr itmeğe kalmaya liyâkat
Od ile hiç kâbil mi istitâkat

İşitdin mi bu vasfım ey karındaş
Bugün fırsat elde iken akıt yaş

Yarın elden kaçır fırsatçı fâ'ide
Deniz gibi yaşlar olsa irâde

Fasl

Kamu 'âlem kâtib olsa yazılmaz takrîr-i mezbûr
Velî ibrâz ider tafsîl olanlar temsîl-i mecbûr

Zihî devlet şu başın kim irişüp eyleye vahdet
Düşürmeye anı elbet 'âlem-i esbâb hiç mahcûr

Nazar kıl yer ile göğe dilersen olayım pidâr
Şâhid birliğine Hakk'ın bu cümle eşyâ-yı mezkûr

Yaratdı meniden insân dönüp kıldı ana ihsân
Ana esmâ'yı bildirdi yüzi anın Mûsâvver nûr

Eger dilersen ihvânım mukarreb olayım Hakk'a
'Âlemde eylegil halâs 'uyûbların ola mestûr

Bu bağın güli reyhası sana zevk ü safâ virmez
Âhîret gülzârın gözle olursan ol ana mecbûr

Hevâ-yı nefsine zulm it seni azdırmaya yolundan
'Âkıl kâmil-i sultânı muzaffer eylegil mansûr

Hevâ-yı hırsını her kim ayağı altına aldı
Nâm ile meydâna vardı hâsıl-ı olısar mağfûr

Gözini aç eyâ gâfil bugün zamân-ı fırsattır
Lâyik mıdır sana her dem olasıñ sâhib-i mesrûr

Hudâ'nın kullığında gel çüridüp cism ile cânı
Sa'âdet kona başına melâ'ikler ola mesrûr

Sana esmâ sıfâtıyla tecellî eyleye Allâh
Bi-küllî 'ışka gark idüp gönül mülki ola me'mûr

Ki herkes gark olub nûra Hak ana maksûdın vire
Hemîn kandırıp kindıra cesâdetde ola merûr

64 Kula nef'i vîrân oldur nevâhîden hazer itmek
Güzerde 'an-ale'l-âdab emânet hafzına ma'mûr

Hevâ-yı nefesine zulm it seni azdırmaya yoldan
Ana tâc olan kişi olupdır 'âleme mağrûr

Nazar kıl imdi 'ârifler bu yolda cân eritdiler
Hayâtda memât itdiler gezerlerse 'âlemde hûr

Malına dâr-ı dünyânın tamâ' itmediler aslâ
Yuyup ellerin sildiler çekildiler hemîşe dûr

Ne cevherler îsâr itdim kulak tutdın mı hîç bana
Âferin sad hezâran ol 'ârifler esrârında dur

Sana ilm-i netâyicden nedenlü eyleyim takrîr
Anı bulmak ferlavan ol 'âlemin efkârında dur

Ki zîrâ işbu takrîrin olasıñ şerhine kâdir
Zâhid bilse anı nâdir zâkirin ezkârında dur

Îrâde-i cüz'îneden ma'nâyı
Beyân eyleyelim işidin anı

Eger sâ'il iderseler su'âli
Cevâbında diyevüz biz de hâli

Hak Te'âla bağladı çünkü kader
Yokdur irâde birle ana keder

Sa'îd ise sa'îd şakî ise şol
Tecellîsi ile herkes bulur yol

Niçün teklif eyledi 'ibâdeti
Yaraşmaz gibidür işbu 'âdeti

Cevâbımız budur işbu su'âle
İşidüp pes mutî' ol hüsn-i hâle

Hak Te'âla münezzehdir zulümetden
Geçemem didi karınca mahlûkatımdan

Şakîleri kahren oda yakarsa
Ya fazl ile sa'idlere bakarsa

Lâyık ola mı ulûhî şânına
Var nazarı en ednâ insânına

Îrâdeyi anınçün virdi kula
Kaderini rızâsı birle bula

65 Ger irâde olmasaydı tamuya
Zulm ile doldı gelürdi kamuya

Makâmında her kim buldı ise yol
Kendi hüsn-i rızâsıyla idi ol

Diseler 'azâb ister mi halâyık
Bu makâle olmayız aslâ fayık

Budur cevâb fisk üzre cümle hâlet
Böler kalden iderlermiş delâlet

Kulun ricâsı fi'linde bu idi
Beni yâ Rab 'azâba saldırı idi

Hak Te'âla dilekler viricidür
Murâdına kulı irdiricidür

Zerre denlü envâhiden sakınmak
Günde yetmiş kerre istiğfâr kılmak

Lâzımdır üzerine kim ki mü'min
Sen de mü'min isen tevbede bulın

Sevüp dünyâ 'isyân bahrine dalmak
Gâyetiyle dünyâda ister ahmâk

Ger kemen kodı da'vâ ile meslek
Sûfi-yi hamdan olma mü'min ol tek

Bu sözi anlamaz kim şol erler
Diline geldiğini halka söyler

Dahi eline geçeni komaz yer
Nasîhatdır sözüm bana kulak ver

Çü bir lemha keşf oldı bana perde
O fırsatı komadım aslâ ferde

Şurû' itdim tahsîl ma'rifete
Hem îfâ'-yı hâl oldım ta'rifete

Çünkü fırsatı buldı bunda **Hamdî**
Sarâhaten ider i'lân bu bendi

Okuyup dinleyen cümle karındaş
Bir kerâmet olur sırran ana fâş

Ger i'tirâz iden olursa bana
Şekâvetine işte fetvâ sana

66 Mehenk taşıyım zamânımda halka
Görüp yüzüm lâ-ya'rif **مَنْ تَلَفَهُ**

Sa'âdetim ider sun'im delâlet
Sarâhaten olmaz izhâr kerâmet

Açam âb u zülâlîden nisâr idem sana ey yâr
Bu bir meydân-ı 'irfândır ayağın basmadı ağıyâr

Nice 'âşık gelüp gitdi bu yolda cân eritdiler
'Âkıbet Hakk'a gitdiler bulardır 'ârifü'l-esrâr

Gönül 'ışkın hayâlinin firâkında harâb iken
Visâl irişdi ol dostdan içi vü dış dola envâr

Tulû-yı şems-i zerreden hemîşe i'tibâr eyle
Gözüküp 'arz ola vech-i kemâl-i dilber envâr

Şarâb-ı câm-ı hikmet iç letâfet selsebîlinden
Odur ma'rûf kabîlinden odur hakîkat-ı envâr

Anı sen dilegil Hak'dan ki tâ maksûdın Hak olsun
Getür yüzden nikâbın kim açıla tal'at-ı envâr

'Âriflerçün anı bildi makâm-ı menzile irdi
Derd ile zevkin beyinde vâk'ı oldı nice efkâr

Kimi hayretde kaldılar kimi gayretde kaldılar
Kimi kesretde kaldılar belürmedi bu demde kâr

Bu söze çokdur ma'ni bilür anı mukarrebler
İlâhî sen nazar kıldı olalım biz dahi pidâr

'Ârifler pes nazar kıldı kemâl-i nûr-ı vechine
Ki ol zevk-i sahîh ile budur kim bildiler Gaffâr

Hemîn ‘ışkın hayâlinin firâkında harâb olup
Her eşyâda anı görüp olurlar vâsıl-ı dîdâr

‘Âşık oldur bu dünyâyı terk ide ‘ukbâ-yı cümle
Kim ana sıdk ile gide terâküm kim eyleye îsâr

Benim hûd dilim oldı lâl ne sözüm var beyân idem
Ne kim keşf eyleye Allâh pes anı eyleyem isrâr

Ger ola muttali’ gönlim beyânında dilim ‘âciz
Ne güne size ben anı hat ile idem istifsâr

Ağaç kalem kağıd yerler denizler hep midâd olsa
Yazılmaz takrîri Hakk’ın kılalım velî ihtisâr

67

Yine bir makâle şurû’ idelim
Bir kılı yedi ayırup gidelim

Mükellef oldığıçün benî insân
Îtâ’at-ı mûcib-i görür ihsân

Efendiye hizmet itme bende
Olur işleri cümle perâkende

‘Ârif isen rahmet eyle cânına
Hem nasîhat eylegil ihvânına

Lâtif hanlar yeyüp geymek kuşanmak
Gâyetiyle sever dünyâda ahmâk

Olup mağrûr yâhud hâlin beğenmek
Kuru da’vâdır beyhûde bir emek

Hak Te’âla sever fukarâsını
Fevt eylemez anların du’âsını

Fukarâ hürmetine yer u gökler
Dayaksız durup encâmını bekler

Fukarâ hürmetine Hak Te’âla
Kadr-i ednâdan alup ider a’lâ

Fukarâ hürmetine durur vallâh
‘Âsîlerin suçın ‘afv ider Allâh

Fukarâ hürmetine yağar yağmur
Sular bostanı kılup bâğı me’mûr

Fukarâ hürmetine her nebâtât
Biter yerde bulur nâs istirâhat

Fakîrlikten eger efzâl olaydı
Muhammed anı ihtiyâr kılaydı

أَلْفَقْرُ فُخْرِي didi dinle Resûl
Ümmet olan idiser anı kabûl

Kaçan sende mahabbetden eser yok
Câ'iz kim 'akl-ı farkın ser-â-ser yok

Kurı bir da'vâ tutmuşsın ne kâ'ide
Senin bildiğin gibi değil ka'de

'Âdetdir yolu sorarlar bilenden
Ki sen sorarsın anı sehv gidenden

68 'Aceb değil mi kelden iste 'ilâc
Yâhud körden esmâya dile mir'âc

Ne didi dinle o şânı Muhammed
Sa'âdet mülkinin hânı Muhammed

Kılın az nesne ile siz kanâ'tat
Kanâ'atdır hâti'e istirâhat

Bilin kâffe kanâ'atler esâsı
Ki bir hazînedir olmaz fenâsı

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى

Gönül Mecnûn olup her dem ider Leylâ için feryâd
Dilim bülbül gibi bu dem diler gülden kıla hep yâd

Ne resmedir 'ale'l-icmâl diyem sana gönül mülk-i
Serîr bir sultânı iki biri şakî biri es'ad

Gice gündüz bular ya'nî galebe da'vâsındadır
Diyem ne fehvâsındadır işidüp sözimi ol şâd

Sorarsan ger anı bizden diyem seni sana sizden
Ki zîrâ işbu ta'zîrden lûgâtlar eyleyem a'dâd

Çü ezel eyledi ervâh seni ol 'âlimu'l-Fettâh
'İbâdetde açup ecnâh 'âbidim deyü virdi ad

Sana esmâ'-yı bildirdi yüce devlete irdirdi
Ki müsteğrak idüp 'ışka hemîn virdi lebinde dad

Kodu 'âlemi Hak iste ki tâ maksûdın Hak olsun
Dâ'im ol seni hayr ile ki yarlıgayup kıla yâd

Mehâm idi hisâlinde çüridüp cism ile cânı
Sana ‘avn eyleye Allâh sana fazlın kıla âbâd

Sever mü’minleri Allâh dahi mü’min sevenleri
Neler ihsân kılısardır neler viriser isti’dâd

Sana nef’i viren oldur Hudâ’nın emrini gözle
Nevâhîden hazer eyle dilersen olmayam bî-dâd

Fenânın güli reyhâsı sana zevk ü safâ virmez
Ganî olmalı ya yüz tut odur **لَا خَيْفَ الْمِيعَادِ**

69 Geçürdin ‘ömrini tehî ki zulm itdi sana dünyâ
Murâdî aldamak anın çü işidir ale’l-fesâd

Niceler bu fânî mülke gelüp de gitdiler mahcûb
Elinden ‘âkıbet nefsin iderler âh ile feryâd

Senin de bu fânî mülke ana benzemeye mislin
Düşüp gaflet hâbında nasîbin eyleme berbâd

Şekâvet bahrine garîk lâyıq mıdır sana ey dost
Ta’arruz kıl gice gündüz sevüp dünyâ olasin şâd

Sığır gibi yeyüp içmek işin gücin bu ‘âlemde
Ki ya’nî nâ’ibem dersin bilürsin kendisi üstâd

Yaratmadı bu dünyâda senin gibi Te’âla’llâh
Var ise yok arada sen olup cennet sana mücdâd

Bu takrîrler sana hüsn-i nasîhat hep kılınmışdır
Yine bildiğini işle elindedir kamu îrâd

Didi **Hamdî** zaman âhir olunca
Gönül mülki vîrân olsa gerekdir

Binden bir fevt olanlar ehl-i cennet
Olup bâkî nîrân olsa gerekdir

Hakk’a kulluk itmekden kurtulup halk
Sîm ü zere ‘îmân olsa gerekdir

Çıkar mehdi onun bunun fesâdın
Mekânı imtihân kılsa gerekdir

Ne kim var ‘âsî u şîrâr cihânda
İşi âh u figân olsa gerekdir

Koyun kurt ile eyleyüp refâkat
Meyali tehî ihân olsa gerekdir

Şerî'atın hükm ile olup herkes
Diğerler hep nihân olsa gerekdir

Zabt eyleyüp serteser bu 'âlemi
'Azîm sâhib-kırân olsa gerekdir

Bir rivâyet kırk sene yeryüzine
Halîfe-i cihân olsa gerekdir

Nüfûsından arıyup dağ taşlar
Sâni'i bî-nihân olsa gerekdir

70 Kalp eyleyüp âlât-ı ma'rifet
Elde seyfe sinân olsa gerekdir

Bozulup sihr-i sannâ'ın sanâ'dan
İşi âh u figân olsa gerekdir

Gelüp İslâmbol'a 'asker-i mehdi
Bed'-i bâ-istinâ'n olsa gerekdir

Münâfıklar gizlenüp vâdîlerde
İşi âh-ı nihân olsa gerekdir

Kâfir var bende gelin mü'min kullar
Kırın savt-ı vîrân olsa gerekdir

Bu ma'niden ne didi 'ârif işit
Gözini aç pes ana göre iş it

Çü Hak İslâm'ı kıla şâdîlerde
Kaçup gire kâfirler vâdîlerde

Kapayalar kal'a kapularını
Kamu kâgir olan yapularını

Bu yanadan mü'minler zikr ideler
Bi-küllî açıla şehre gireler

Her bir hâtifden bir nidâ geliser
Yâ mü'min var bende kâfir deyiser

Katl idin siz gelin hıyn-ı zamânda
Gerek midür ola müşrik amânda

Ganîmetden alalar bi-hisâb mal
Bu yanadan işit kim nolısar hâl

Ola bir nidâ ya'nî çıkdı deccâl
Koyalar hep her kim almış ise mal

Hem İslâm çerisi şöyle kılısar
Çekilüp Şam cânibinden gidiser

Üç yüz otuz yedidür didi târih
Bu şehrin yıkılmasına meşâyih

Ki bundan evvel gelür bir sâhib var
Şer'i Ahmediyye'ye musâhib var

Kâtîlü'l-eşrâr durur anın adı
Kaça bunun zamânında fesâdı

71 Tekke mescid câmelere dolalar
Havf ile cebren müsliman olalar

İrişüp bunları cümle kıralar
Kelb gibi kuyulara doldırılar

Kabûl eylemez aslâ din zarûfî
Gün gibiyken halka nebînin nûrî

Üçde yâhud on üçde gelür ol er
İder ıslâh girü ma'mûr olur yer

Kâfiyetü't-ta

İşitdin Hak Te'âla'llâh buyurmuşdır ve'l-nâzi'ât
Kasem ider bizde çünkü ölümün hâlini bizzât

İrişdi Cebrâ'il bir gün katına Resûlullâh'ın
Getürdi vahy-i Rabbânî didi kimseye yok necât

Bu sûrede didi nez'-i hâle kasem ider Allâh
Ve illâ yâ Resûlullâh kelâmı halk işit ey zât

Didi Allâh yâ Muhammed yaratmadım senin gibi
Bilindim sen ile halka ki sensin vechime mir'ât

Eger seni yaratmasam yaratmazdım 'âlemleri
Ne felek cin ve ne beşer dahi ne ravzâ-yı cennât

Hakîkat Kevser-i Havz'ım senin için durur ey dost
Dahi ümmetine bile sen eyle kabûl hâcât

Ceybim dilegil benden hâşâ mahrûm koyam seni
Ve illâ Rabb'in vardır senin katında bir hâcât

Kaçan **يَوْمَ التَّنَادِ** ola halâyık cümle haşr ola
Önünde çok dile benden sözün sınımaz bana zerrât

Nedenlü var bağışlıyam ‘âsî ümmetini sana
Beni sana seni bana bu resme dilerem ey zât

Velî bu sûre-i nez’e habîbim gadr-i nâk olma
Ölüme şiddetim var çok ki emrimdir müdebbirât

Budur sana ve ümmetin görecek olduğu gussa
Ve illâ sonra şâd idem ki yok va’dimde tağyirât

72

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ
وَأَلْزَعَتْ عِرْقًا وَالنَّشِطَةَ نَشِطًا

Budur kim âhir nez’ine irdi
‘Azrâ’il pendi pencesine girdi

Geliser yanına güzel bir melek
Diye ey nefsi mutma’in kıl dilek

Eyle rücû’ Rabb’üne ko fenâyı
İste mülk-i dâr-ı ebed bekâyı

Şu kim nefsi mutma’inden olurlar
Cennet nâr-ı köz ile görürler

Mutma’indir dervîşlikde ‘âr itmez
Dâ’im ikrârda olur inkâr itmez

Budur erba’a evsâtda makâm ol
İşit bunun fevkînde tutan yol

Eger olmasa bundan üç ziyâde
Kişi irmez kemâl-i izdiyâda

Râziye vü marziyye bi’l-hâmile
Yedincisinin adudur kâmile

Kâmiledir şu makâmânın adı
Andadır Hudâ’nın fazl u bâdı

Bundan aşağıda bulunanlar
Âhir nez’a korkılır îmânları

Kâmileye aslâ la’în yanaşmaz
Ene’l-Hak’dır kâmile aslâ şaşmaz

Bu makâmdır sâdıklar mertebesi
Cümle ‘ârif mukarreblerin dersi

Makâmı ol kâmile dervîşleri
Seyyi'e bilür hasanât işleri

Cennet istemeyen neyer hasanât
Hak benim olsun senin hûr-i cennât

Her kim kılsa cennet için 'ibâdet
İki dürlü 'azâb olur nihâyet

Dâr-ı vilâyete tutan makâmı
O nûrdur ucmağile intikâmı

73

Anladın mı ne didi sana **Hamdî**
Tâ kim akvem ola cânda bu bendi

Leyl ü nehâr eyle Hakk'ı tezekkür
Ne ararsan ara bul sende mezkûr

Kaçan bir kimsede asla kemâl yok
Gerek anın idrâki ihtimâl yok

Beher mü'minin vardır ihtimâli
İdrâkına göre olur kemâli

Hatab-ı nârdır 'âlim i'tikâdsız
Şol 'âlimden olup olma sıfâtsiz

İ'tikâdsız ise 'âlim 'ibâdî
Yeğdir andan câhilin i'tikâdı

Gel imdi diyelim dünyâyı sevmek
Bi-nefâyi'dir beyhûde bir emek

Terk-i dünyâ resûlullâh buyurdu
'İbâdâtın başıdır cümle didi

Ve illâ dâr-ı dünyâyâ mahabbet
Hatî'etin başıdır cümle elbet

Sâdıktır kıl bu söze sende îmân
İnanmayan değil aslâ müsliman

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

Fasl

Gelin ey has karındaşlar diyelim mülk-i ebkâdan
İşit bu sözü gelmişdir düris nakl içre takvâdan

Din uğrına boyun virmek nedür anı idem takrîr
Semi' tut incüler düzem âgâh ol işbu ma'nîden

Çadır kur 'ışk-ı meydâna anı eylemegil taklîl
Îmânından bulup lezîz haber anla mu'allâdan

Geçinmenin telâşında zâyi' eylesin 'ömri
Lâyik mı fîsk-ı bezl idüp olup tarîki a'mâdan

74

Niçün akli olan kişi düşe pes zulmet-i cehle
'Amelde eyleyüp taksîr dûr ola ulu na'mâdan

Bize yetmez mi bu devlet Muhammed'e olup ümmet
Bi-Hamdî'llâh yaratmadı yahûdi vü nasârâdan

Kulım didi sana çünki hidâyet eyledi Allâh
Fârîğ olmayalım her giz gice gün hamd ü senâdan

Hudâ'nın kullığında gel çürîd bu cism ile cânı
'Amelde eylegil ihlâs bilür Hak sırr-ı ahfâdan

Îlâhî dilerem bizi 'atândan eyleyeme mahrûm
Dahi bir lemha fırsat vir olalım zîkr-i takvâdan

Çile mi ya mahabbet mi ne idi suçumuz yâ Rab
Düşürüp kahr-ı gurbete ba'îs eyledin sıladan

Fâtih-i bâb-ı mutlakdan sıram ayırmazam aslâ
Ki gönlüm sana müştakdır elim çekdim mâsivâdan

Gark iken deryâ-yı aşka ezelden tâ ebed mestem
Hamîr-i cismimi bildim olupdur derd-i belâdan

Hamd olsun kim hâb-nûşın 'ömri hîç itmedim zâyi'
Kılıcı kına komadım hevâ-yı nefse gazâdan

Şer ister ben direm olmaz muharebe ider dâ'im
Emin olmamışam aslâ bu minvâl üzre cezâdan

Tecellî derdini çünki virür Hak sevdiği 'abde
Niçün dileyeyim başım halâs olsun bu gavgadan

Diler nefsim tegallible tefessid eyleye izbât
Komadı bende iktidâr o sandım cümle a'zâdan

Îlâhî sen îkâz eyle bizi bu nev-i gafletden
Hulûs vir kılalım 'amel olalım z'um-ı takvâdan

Seni bir bilmeden gayri elimde nesne yok aslâ
Ne yüz ile varam sana cânım cezm oldu hayâdan

Habîbin bağı hüsninde öterem bülbülem biraz
İlâhî lisânımı sen hıfz eyle sehv ü hatâdan

Habîbünü haberdâr kıl bu günâhkârın hâlinden
Za'îf ümmetiyüz çünkü şefâ'at isterüz andan

Visâlin ziyâsı ile hâs u 'avâm saçmışuz
Bulup 'ışkunı geçmişüz bi-küllî cism ile cândan

75

Sana ben de bu bî-çâre ki derde bulmadı çâre
Meded kıl ben günâhkâra esirge bahr-i 'atâdan

Nişânın buldı çün cânım nişânım bî-nişân oldı
'Atâ kıl bir kadeh şarâb ferâhlar vire büşrâdan

Senin birliğine bağılu şu denlü dönmezem yâ Rab
Eger katl itseler bin kez fâriğ olmam bu da'vâdan

Derd ile mahv olan kişi bu 'âlemden haber bilmez
Anınçün 'ârifün gönli dola hikmet ü îmândan

Gel ey âhir zaman kavmi işitdin mi bu remzi hîç
'Ârife belâ ni'metdir usanmaz cevr ü cefâdan

Bu bağıın güli reyhâsı sana zevk ü safâ virmez
Başında yok imiş 'aklın ne olur kurı kafadan

Kimi tarîkatde ammâ kasâvete kapladı gönli
Meyl ider esmâya çünkü haber bilmez müsemmâdan

Bu takrîrler velî sırdır anı keşfi olan bilür
Muhakkîkler pes aldılar rumûzı bu mu'ammâdan

Murâd iderse ol Allâh yaradır katreden deryâ
Tarîki Hak'dan dür mıdur kişi ger câhil olmadan

Gel ashâb-ı halîfededen diyelim
Bî-had anı sana tafsîl idelim

Ömer çün oldı ikinci halîfe
Komadı hîç ahkâm-ı muhtelif

Feth itdi Mısır evvel sonra Şam'ı
Tutdı halâyık nesîme mesâmî

Kıldı halka temâmiyle 'adâlet
Sâyesinde oldı çok istirâhat

Gitdi 'Ömer halîfe oldı 'Osman
Üçüncü vazîfeyi gördi 'Osman

Buna da irişince emr-i bârid
Nasb itdi yerine ‘Ali kibâd

Azdı ‘Ali vaktinde çün halâyık
Hikmet yohsa böyle olmak ne lâyıık

Çâr taraıdan çeri basardı için
Kimilerin z’um-ı intikâm için

76

Kiminin kasdı idi taht u tâca
Mu’âviye idi işe dîbâce

Temâm on iki kerre düzdi leşker
‘Ali ile harb ider idi asker

Bir ‘azîm cenk kuruldı âhirü’l-bâb
‘Ali çıkmadı kîtâl itdi ashâb

Kesdiler baş dökdiler yere kanlar
Ecel meydânın harîm itdi anlar

Bu resme halk ahlât iken mu’accel
Yakasından ‘Ali’nin tutdı ecel

Hasan oldu halîfe ol mekânda
Anladı ağı verdiler ol anda

Oldı Hüseyin sâdisinci halîfe
Yezîdî didi benimdir vazîfe

Geldi Şam’dan bir ‘acâyib cerîsi
Dîn ü mezheblerinin müfterîsi

Kırk gün itdiler Hüseyini muhâsar
Üçyüz kişisi var idi ser-â-ser

Kırıldılar otuz er kaldı ancak
Yigirmisi kılıc çalardı ancak

Za’îf oldu ya’nî kamunun hâli
Birin kalmadı aslâ mecâli

Susız kaldı Hüseyin pes oturdı
Şehîd olacağın göze getürdü

Necât yokdur anladı bu cerîden
Sakın dü pâl çakır u asferîden

Bu sıfâtle mel’ûn bir kes var idi
Şehîd itmeğe fırsat arar idi

Kafasından çaldı bıçağıyla ol
Düşdi başı tutdı cânı Hakk'a yol

Aldılar hep ne kim var idi malın
Esîr getürdiler âl ü 'ayâlin

İtdiler bunlara bi-had hakâret
Ey 'âşıklar âh kim buna cesâret

77 Bunı böyle bilince hâlis erler

Yezîdin ceddine la'net iderler

Sen niçün itmeyesin ana la'net
Bu resme kılmış iken ol ihânet

Esrâr-ı Mukarrebîn

Gelin ey has karındaşlar idelim size i'lânı
Beyân eyleyem kimdir bu yolda kâmil insânı

Didiler bunda 'âlimler sevenler çokdur Allâh'ı
Mahabbet eyleye tahkîk ki bend olmaya lisânı

Gerekdir evvelâ tâlib bula bir mürşid-i kâmil
İdüp teslîm ana kendin kıla âh ile figânı

Geçiser önine anın ki irşâd eyleye yolu
Delilsiz hacı mı olur ki zâhir gerek pünhânı

Kimi esmâya meyl ider müsemâdan haber bilmez
Velî 'ârif u mukarrebler bilürler 'ilm-i 'irfânı

Meger kim bi'atın hâlis ola 'âlimlere nef'in
İdüp anlar ile sohbet ola ahkâm-ı Rabbânî

Bu bir yâkut-ı ahmerdir hazînelerde yok misli
Anı bulmak murâd iden araya kenz-i sultânı

Bu bir lü'lü cevâhirdir bileyim dersen kadrini
Olursun sözimin ehli açarlar sana dükkânı

Velî 'ârif u mukarrebler tecellî derdine sızdı
Tabîbler kapusın gezdi bulalım deyu dermânı

Çü yokdur dermân lokmân mu'allimler haber virdi
Riyâzettir didiler hep ana 'ilâcı akvânı

'Ârifler çünkü bildiler gazâ-yı sırrı kıldılar
Riyâzet seyfesin çeküp alup nâm eyle meydânı

Tâlibem Hakk'a ben diyen bu rumûzı hisâb eyle
Bulunur mı içimizden bula bir câna kıyanı

Taleb iden mukarrebler teşekkül itmesün aslâ
Bularun gönline işrâk ide ol nûr-ı yezdânı

Gerekdir ol cevâhirin bulup da kadrini bilmek
Ki ol cevâhirin kadrin bilen fidâ ider cânı

78

İlâhî sen nazar eyle irişdir hüsn-i tevfikin
Habîbin hürmetine pes bize ne kıl nasîb anı

Senin birliğinden başka elimde nesne yok aslâ
Ne yüz ile varam sana ideyim imdi cevlanı

Senin birliğini bildim kodım dergâhına başım
Tarîkat esrârın keşf it olalım hâlis insânı

Habîbinden dahi başka ne denlü mukarreb olsa
Kâmilen zikr ider seni kâsırdır kulın lisânı

Esîr elinde bir kelbin kasâvet kapdı gönlümüz
Gice gündüz dalâletde yanulur biz gibi fânî

Hidâyet olmasa senden gâlib gelür bize şeytân
Çıkarır kulları yoldan iderler sehv ü 'isyânı

Meger kim levh-i mahfûzda çalındı takrîr-i kalem
Kulını hâb u gafletden îkâz eyleye sultânı

İlâhî sen kerem eyle 'atândan eyleme mahrûm
Nidelim gâfiliz çünkü yoğısa fazlın imkânı

Ki sen bizi za'îf ümmeti lâyıık mı koyasın oda
Habîbini kılup mahzûn şâd idüp kâfir şeytânı

Hevâ-yı nefsime tâbi' nedenlü eyledin 'isyân
Bilürdin Hudâ'nın çokdur bize 'afv ile gufrânı

Kulun kârı durur 'isyân efendisi ider gufrân
Yaraşır şânına yâ Rab bize eyle nasîb anı

Ki senden tevfik olmasa ne kılalım günâhkârlar
Gâfildir cümle kulların bilemez yolu erkânı

İlâhî sen îkâz eyle bizi bu nevm-i gafletden
Sebeb kıl bize bir delîl idelim sana cevlanı

Zihî hikmet 'atâya hoş **fetesellüm bi'n-nev'î** (?)
Bu miskine yeter katre nider deryâyı 'ummânı

Seni bir bilmeden gayrı elinde nesne yok aslâ
Ümîd ile sana geldi ider fazlına gümânı

Yüzün dergâhına koydı ricâ vü minnet eyledi
Diledi çünkü bir katre hacîl eyleme sen anı

Habîbin kapusunda çün kulundur elleri bađlu
Anı sen destgîr eyle bula vuslat-ı handânı

79

Haberdâr kıl habîbini bu günâhkârın hâlinden
Bizi tutsın kolumuzdan ki oldur şefâ'atkânı

Sen eyledin *tekadded ma te'hir* zenbini mağfur
Cemî' dertlere dermân ana kılmışsın erzânı

Şefâ'atden bi'ad olan buyurdın cennete komam
Bî-Hamdî'llâh tabîb kıldın bize öyle yüze şanı

Hidâyet kıl anın ile olalım cümle feth ü bâb
Anın vardığı yolların olalım biz de revânı

Nihâyet olmaya takrîr kılalım velî muhtasır
Sözümü eyleye tasdîk kimin var ise îmânı

Hurûf-ı heceyi tekmîl âhirleri lugatdır hep
Okur bilür anı her kim olursa ehl-i 'irfânı

Ne cevherler îsâr itdim kulak tutdın mı hîç bana
Getürdim şöyle nazm üzre alur gönül ile cânı

Ki herkes vüs'i yetdikçe birer eser getürdiler
Murâd bir intifâ' kılup ola dillere destânı

Şerî'at tarîkat ma'rûf hakîkat eyledim tafsîl
Okur dinler anı hep kim olalar cümle mestânı

İlâhî bâb u i'lânda kitâba nazâr eyle
Muvaffak tâb u temsîl kıl dilerem bu gülistânı

Rivâyetdir meger zamân-ı Nemrûd
Gelüp kapusını dak itdi merdûd

Nemrûd ider söyle ey kişi kimsin
La'în dersen kim idüğim bilürsin

Aç kapuyı huzûruna varayım
Müşkilim var sorup âgâh olayım

Kapu açdı la'în içerü girdi
Sen Tanrı'yım yalan söylersin didi

80

Tanrı olup kapusını çalar kul
Nite anı kimdir bilmeyiser ol

Didi Nemrûd söyle sen bana adın
Benzer senin benden çokdur fesâdın

Hem seninle bugün kardeş olalım
Halkı mahcûb düşürüp aldayalım

Didi la'în ben Hakk'ın düşmâniyam
Tâ kıyâmet kopar bunda hâliyem

Fitne vü fücûriyam fî zamânın
İnsâfı az olur bana uyanın

Senin Tanrı idüğün kıldım merâk
Huzûrına eyledim imdi yerâk

Didi Nemrûd ey la'în birâderim
Müşkilim var senden su'âl iderim

Eger cevâb doğru kıldınsa bana
Sad hezarân âferin olsun sana

Ben Tanrı'nın birliğini bilürem
Kuru bir da'vâdır anı kıluram

Sen la'în ben Nemrûd Allâh'a 'âsî
Var mı bir dahi bizim gibi kâsî

La'în ider hüzn itme belli vardır
Belki anın işi bizden fenâdır

Didi bir mahallede iki konşu var
Fakîr biri birinin ineği var

Sağar hayvanın südini şek ider
Konşu yine nısfın merhâmet ider

Bir gün anın hânesine irişdim
İneğinin cicigine girişdim

Çıkmadı südi ineğin illâ az
Yine mezbûr eyledi anı pervâz

Eski minvâl üzre nısfını yine
Gönderdi muhtâc olan konşusına

Du'â itdi İlâhî yâ Rab didi
Bugün konşu az viridi bize südi

Kendi yedi südi beni kodı ac
Al ineğin anı da eyle muhtâc

Tâ Hak yerde konşuya oldu bahîl
Bizden ‘âsi mevlâsına budur bil

81 İşıtdin bahîl bir canak südin
Tanrılığını aşurdı Nemrûdın

Senin yâhud benim nolur hâlimiz
Bahîllik ile cümle ahvâlimiz

Kâfiyetü’l-elif

Gel ey ihvân-ı mü’minler nedür gör ol hüve’l-‘alâ
Basîret göziyle gözle hevâdan geç hüve’l-mevlâ

İrişdi Veysi Allâh’ın bâbına Resûlullâhın
Murâd kim göre ol şâhın mübârek cemâlin evlâ

Selâm itdi ki âle’s-selâm tahiyyât eyledi kelâm
Bu yerde hikmetin tamâm isâbet eyledi mevlâ

‘Âişe didi ey kişi gel i’ mâr eylegil işi
Yeter itme bu teşvîşi Resûle kılalım salâ

Didi ol veysetü’l-Kur’ân sâdıksın bilürem alan
Anamdan değilem me’zûn girü dönme bana evlâ

Çü ol şâhın kemâline nihâyet bulmadı erbâb
Gerekdir yâr-ı erba’a ve gerek mesâ’ir ashâb

Zihî fazl u hidâyet kim irişdi ‘ilm-i ma’lûma
Mübârek cemâlin gördi hâsıl oldılar ahbâb

Husûsâ cümle nebîler anı medh ide geldiler
Resûlullâh imiş bî-şek ‘âleme feth iden evbâb

Ki zîrâ kim anın vasfın kânî dil kim idem takrîr
Yazarsa cümle mevcûdât henüz olmayalar erbâb

Nice medh itmeyem anı kim anı medh ider Allâh
Ne kim severse bir kişi anı söyler durur her bâb

Elâ ey server-i ‘âlem elâ ey hazret-i mir’ât
Veyâ ey cevher-i âdem senindir ihsân-ı sıfât

Ne devlet **Hamdî**’nin gönli sana keşf-i hicâb olsa
Yürür sözi görür gözi bulur maksûdını bi’l-lezzât

Anı gören o sultânın irişdi nûrına lâ-şek
Güneş gibi tulû' itdi getürdi 'aksine mir'ât

Nazâr itdi mukaddem çün tecellî eyledi Allâh
Hazer itmez mu'ahhir çün beyân eyledi keyfiyyât

82 Kaçan bir cânın derdi var o cânın bi'l-vücûdı yok
Vücûd oldur sücûdı yok ola nûr ile tenvîrât

Elâ ey cânımın cânı veyâ ey cân cihân ebhâs
Bulan var cân içinde cân bilen var Hak nihân ebhâs

Nider bu gülhânı bülbül ider cilve-sitânda gül
Nider mâsivâyı bir kul mal câna kıyan ebhâs

Gel ey âhir zamân kavmi işitdin mi bu remzi hiç
Ya buldı ni'met kişi ya bilmedi nihân ebhâs

Fakîrlik acı pek sakîl mürîdlik dâr-ı dünyâda
'Avâm hayvan gibi 'aynı bütün işi ihyân ebhâs

'Ârif abdâl demek 'aynı 'âşıklık perîşânlıktır
Sûfî şeytân durur tıbkı haber-i cedîdân ebhâs

Gel imdi işbu takrîrin beyânında ola leccâc
Sa'âdet ehli oldınsa uralım başına bir tâc

Kim olam ben bu ma'nîden münâsib eyleyem takrîr
Eger 'avn eyleye Allâh kılam birkaçını ihrâc

Kanı er kim bu mevcûdın kemâlini ider zâhir
Değildir şerhine kâdir anı 'akl itmeye idrâc

Ki tâ nahnü kaseknâda 'âbidim deyu 'ahd virdin
Ki andan dünyâyâ irdin girü ana olur mi'râc

Her işde kemâl u harrâb vahy ile beyân itdi Hak
Yer nicedir anın işi değil bir harfine ihrâc

Münâsib girü bir takrîr beyân idelim iftitâh
Sözüm baldan katı tatlu üzüm uçmâklara miftâh

Sûrete yüz gözüm vahşi tutup halka bilmem kim
Sîreti rukan-ı zeyt gibi yanaram 'aynı bir misbâh

Sa'âdet idüğim işden gidişimden durur ma'lûm
Göremez a'mânın gözi ne resm eylesem isbâh

Kemâlim bilmek istersen kelâm-ı ârâmım gözle
Göresin sızılup her bir cihetden idüğim ıslâh

83

Bu z'um ile bâtil Hak'dan kâbil mi kim ola tefrîk
Ne resme eylesin teşrîf rugan görmedi hiç misbâh

Balık başdan kokar derler fesâdın başları ma'lûm
Kapular zirzeden kapdı ne fayda eyleye miftâh

Gel imdi işbu takrîrin beyânında olam nessâh
Geçe hükmim içim taşa ola taşım içe nessâh

Gele bir nûr bu evcâdım ihâta eyleye dübdüz
İrişe cânâ şu'lesi ola gönlim ana nessâh

Sûretde gönül bir kandil münevver olsa nûr ile
Olur cesed ana miskât budur bil mazhâr-ı nessâh

Bu bir kenz-i mu'ammâdır anı selb olmayan bilmez
Eger ben bulayım dersen 'amelde eyleme evsâh

Hevâ-yı nefesine gitmek ne bulursan yeyüp içmek
Bu bir hevâ-yı lezzâtdır son ucı kılan intifâh

Elâ ey kan sülüğünden kılanlar tahrîre bünyâd
Veyâ ey cân mülûkinden olanlar tasvîr-i zühhâd

Eger Mecnûn isen bekle dağı gelsin sana Leylâ
Ve ger tâlib isen benden taleb kıl esmâ'-yı murâd

Eger Hurşîd isen eyle tevekkül geliser Zührâ
Ve ger mürşîd isen söyle bana müsemma-yı murâd

Eger Süleymân oldınsa otur tahtında hükm eyle
Ve ger Hızır isen bâde hayât vir cebbâ-yı murâd

Eger merd ehli oldınsa sana nefsin yeter düşmân
Ve ger derd ehli oldınsa senindir hubb u murâd

Gözün aç pes temâşâ kıl bu sun'ın sun'ına ol şâd
Sâni' oldur ki sun'ından bilinür nicedir üstâd

Kemâli kişinin artar ne mikdâr ise idrâki
Bilinmez illâ işinden olur anın ile ol yâz

Gezüp şeytân yeri göği 'ibâdet eyledi Hakk'a
Baş idi cümleden çünkü bilürdi kendini üstâz

Tekebbür eyledi bir gün diledi hükm ider yerde
Çü geldi gönline benlik safâlar itdi iltizâz

Didi kim Hak Te'âla'llâh yaratmadı benim gibi
Tabi'dir hep ferîştahlar olurlar hüsnime ayaz

Elâ ey cânımın cânı elâ ey cân cihân envâr
Nisâr olsun sana cânlar cân isen cânâna sen var

Çü doğdı nokta bark itdi gönül levhi bu fermândan
Ki döndi bahre gark itdi seni ol ‘âlim ol esrâr

84

Kanı ol derdi hakkânı ki vire sana Hak anı
Ne bilsin ‘ilm-i ‘irfânı olanlar sümre-i ağıâr

İrenler derd ile keşfe kazan kaynar gibi coşa
Ciğeri kan ile pişe içi dışı dola envâr

Zihî baht anı buldınsa bulup kadrini bildinse
Güneşden zerre gördinse ganîmetdir sana ey yâr

Semî’ tut işbu takrîrden ifâde idelim bir an
Neler beyân idem sana işidüp takrîrim ol şâz

Çü Hak’dan işitdi oldı anadır intihâ girü
Ki Rabb’ul-‘âlemin oldur anındır kibir ya i’zâz

Derd ile mahv olan kişi bu ‘âlemden haber bilmez
Anınçün ‘ârifin gönli dolu hikmetler ile râz

Bu bir yâkut-ı ahmerdir gerekdir kadrini bilmek
Anı bulan mukarrebler ebed eyleyeler i’zâz

Kim olam ben bu mevcûdın kemâlini kılam zâhir
Değilem şerhine kâdir anı ‘akl itmeye ibrâz

Sana çünki bu takrîri muharrer eyledim ey nâs
Yazup ma’nî idüp tafsîl saçuben dürr ile elmas

Saraylar îcâd eyledim ki gözler görmedi aslâ
Bunun gibi makâm olmaz sen anı eyle iltimâs

Elâ ey cânımın cânı bilürsen ‘ilmi ‘irfânı
Cân içre ara bul anı sana ‘ışkdır Hızırü’n-nâs

Eger var ise derd odı bâ-cânında senin sevdâ
Olursın sözimin ehli dahi bir kılasın ihsâs

Gelüp cânında dak ide ma’ânînin Süleymân’ı
Ma’ârif şem’ine karşı düşürür kalbe in’ikâs

Bu bir lü’lü’-i cevherdir hazînelerde yok misli
Anı bulmak murâd iden fidi eyleye cân u re’s

Gönül levhinde tasvîr it nedür gör sûret-i nakkâş
Diyelim celb-i tahrîr it sana ma’nî bu kerre fâş

Yaratdı Hak bu cismânî nedenlü varsa insânı
Eger istersen ihsânı ayırma kapusından baş

Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
Nâ'il olursa devlete hakîkatçe eger bir baş

85 Tabî'atçe hemîn ağlar ebed gülmez bir eşyâya
Ki zîrâ şâdumân gönlin güleryüzi olur nebbâş

Sürinüp çürük sevdâçün zâyi' eylesin 'ömri
Ta'accüb ideler seni melekler de kalalar şaş

Senin ile kılalım gel gice gün zikr ile ihlâs
Oluruz hikmetine tahmîl ideriz Hakk'a istihlâs

Murâd bildirmek olmasa zâtını hâlikün halka
Yaradup hiç olur mıydı habîbi hubbına harrâs

Yaratdı Hak fenâfillâh ki virdi son bekâbillâh
Anınçün Allâh u lillâhi olupdur zikr ile ihlâs

Gel imdi ey birâderim seni aldamasın dünyâ
Nasîhât bu yeter tahkîk 'amelde eylegil ihlâs

Ki her bir sâ'atin dünyâ dolusınca deger altun
Anı nefse bağışladın işini kıldın iktisâs

Münâsib girü bir takrîr beyân idem ale'l-a'lâ arz
Okuyup ma'nâsın bilmek muvahhid mü'mine her farz

Çü kıldın mazhâr-ı maksûd anı sana vire ma'bûd
Sever mü'mine fazl ide değil bir kulına i'râz

'Amelini kulun bilür yerâğına göre kılur
Sâhibdir bir karıncanın kılina irmeye ikrâz

Gel imdi 'azîz ihvânım seni aldamasın dünyâ
Ana her kim gönül virdi işidür anın inkirâz

Ne gelür başına yarın bilür misin anı 'aceb
Cehennemî olur yarın veyâhud ravzâ'-yı reyyâz

Rivâyet ayıtdılar râvî haberde söyleyüp enmât
Rivâyet itdiler hâvî yazarlar şerhine hattât

Çü doğdı vech-i insândan vücûd buldı kamu eşyâ
Belürdi nüshâ-yı sâni kuruldı hayme'-i füstât

Ki tâ bir cevher-i 'âlî gözine vech-i insândan
Meyanın itdiler tefrîk getürdiler ale'l-esbât

Anınçün karâr itmişdür gönül hakkânî tevhîde
Anınçün tayyât itmişdir bulup Hakk'ı olup neşşât

Kanı ol derdi hakkânî ki vire sana Hak anı
Ne bilsin 'ilm-i 'irfânı olanlar bende'-i şettât

86

Ma'ânî eĝnine çünki getürdin ahdar-ı elfâz
Uralım başına bir tâc murassa' mahzır-ı elfâz

Şitâ gitdi bahar geldi açıldı bağların güli
Kamu eşyâ da mı geldi sevinsin rehber-i elfâz

Kim ola takrîr ide her dü 'âlem irtisâlimden
Meger âb u hayât içdi bugün İskender-i elfâz

Hezarân nâz-ı sihr ile çü pertâb eyledi ma'nî
Gözüküp 'arz ola vech-i kemâl-i dilber-i elfâz

Ki her bir 'aded-i âyet zâhir bâtın ma'ânîden
Beyân ider bilür ehil budur bil mazhâr-ı elfâz

Şerî'at bâbına tatbîk düzüldi mezheb-i erba'
İmâm-ı A'zâm efzâldir anındır sülâse erba'

Cemî' 'âlemin ilmi buyurmuşdur Resûlullâh
Kelime-i şehâdetde olupdur cümle inkıtâ'

Anın hürmetine Allâh yaratdı cümle a'yânı
Ki oldur zâkirin zikri kılınan 'âleme ibdâ'

Gözini aç eyâ gâfil ola hep işlerin 'isyân
Ricâ men' eyleyüp Hak'dan ümîdin kılma inkıtâ'

Bezâ'-yı re's-i 'irfândır kişi noksânını bilmek
Ki her kim tevbe itmedi işidir feryâd u fezzâ'

Güneş gibi tulû' itdi bakın imdi neler iblâğ
Atar 'ışk okını bugün ciğerleri deler iblâğ

Açıldı enver-i Hakk'ın gönülde inkişâf itdi
Gâfil olmayalım her giz kılalım tevbeler iblâğ

Anınçün vahy getürdi ana Cebrâ'il karındaşın
Tarîkine koyup başın işigin öpeler iblâğ

Niderler cismi kim anın yatar gaflet firâşında
Niderler cânı kim anın gezer dağ taşalar iblâğ

Niderler başı kim anın fidi olmaya cânında
Niderler gönül kim anınki gayri seveler iblâğ

Elâ ey cânımın cânı ne ider dinle bu vassâf
Dime şimden girü kanı diyem sana ne nedür evsâf

Ki tâ bir takrîri ‘âmı havâsı yazalım mergûb
İlâhî sen nazâr eyle bizi kıl sâhib-i vassâf

87

Nider bu gülhânı bülbül gülistânda var iken gül
Nider ‘aceleyi bir kul var iken sabr evinde sâf

Nider nühâs kuyumcı er var iken elde sîm ü zer
Nider ma’dan sim ü zer cevâhir buldı çün sarrâf

Nider ‘amelikân bezi var iken harîri terzi
Nider terzi harîr bezi hûriler sardılar tarrâf

Gelin Hakk’un mukarrebler olanlar lûtfına iğrâk
Nazâr kıl velî kullara neler ihsân idiser Hak

Ne cevherler îsâr itdim kulak tutun bana ey hoca
Gözün açup bu ma’nîden tefekkür eyle dinle bak

Budur ‘ârif olan erler Hak ile Hak olur derler
Cihân u cânı terk ile olurlar vaslına ilhâk

İrişüp buldılar Hakk’ı olup Hak ile mülâkî
Ne geçmişinden havf ider ve ne geleceğinden Hak

Ahibbâdır bular illallâh bulardır pes bekâbillâh
Bulardır vâsıl-ı Allâh idenler anı istihfâf

Müfessirler ne didiler anı hoş eylegil idrâk
Mühendisler ne kıldılar temâşâ eyle ol derrâk

Kulağın tut bu takrîrin beyânında işit nidem
Gâfil olup dime nidem seni bend itmeye effâk

Müretteb esmâ’-yî sâni sana Hak virdi ol şanı
Ki evvel ‘akıl sultânı olasın her işe derrâk

İkinci virdi sana rûh anınla eyledi fütûh
Îmân virmişdi kalbde nûr kıl anı gıll-ı gışdan pâk

Anın râbi’i enfüsdür bu dördi sende altıdır
Bular uzmâ-yî ‘atıfıdır pes âmennâ ve saddaknâk

Bugün azm-i makâl üzre beyân idelim bir misâl
Husûsda her tamâm üzre gel imdi eyle imsâl

Subuhdan gün sudûr itse kevâkib örtilür cümle
Ki ya’nî dâr-ı zulmete irişe enver-i izlâl

88

İşitdin nice evliyâ gelüp geçdi bu dünyâdan
Boyun takdîrine Hakk'ın virüp itmediler ihmâl

Mahabbetden bulan buldı bulupdur her kemâlâtı
Tamâm irdi makâmâta zihî devlet zihî ikbâl

Şu kim nefisini bilmişdir hakîkat Hakk'a irmişdir
İşit bâri ne kılmışdır idelim sana istifsâl

Gelin ey has karındaşlar bu yolda olmayalım hâm
Buna eyyâm-ı 'id dirler yarat eylegil erhâm

Yarış eyle eger varsa buğuzın ba'zı insâna
Salâvat 'id kabûlinin nişânıdır bilin ey 'âm

Dahi vâlidenin hakkın yerine getür dünyâda
Kâfir de iseler hürmet gerekdir bunlara ey nâm

Anaya ataya 'âsî Hudâ'ya 'âsî olmakdır
Buların rızâsındadır rızâ-yı Te'alâ ey nâm

Elif bâda nef'i viren sana hep cim ile dal'dır
Ki ol sıfâtı mavh idüp arama mim ile hîç lâm

Meger Cebrâ'ile bir gün irişdi Bâri'den fermân
Gelüp yeryüzine Cibrîl muhakkak eyledi devrân

O sene ma'lûm Lût kavmi 'âsî olmuşdı Hakk'a
Görüp Cebrâ'il'i mahcûb be-gâyet oldılar ferhân

Râm oldı Cebrâ'il gördi fesâd içinde anları
Didi bunlara bal alur çiçeği buldınız alan

Hemîn bir kanadın saldı bütün ol diyâr aldı
Dahi ref'-i semâdan son savurdu yerlere harmân

Bizim de yerde azmamız bakılırsa ana nisbe
Yakın vakitte insândan deniz gibi dökerler kan

Ne cevherler îsâr itdim kulak tut bana ey erü
Eger var ise derd odı cânında sevdâ gel berü

Semâda mâh-ı mâ-bedre yetişmiş gadr ile kadre
Hâsıl olmadı bir katre dolaşdım sâbi' bahrü

Haber arar isen benden diyem seni sana senden
Gözün açup bu gafletden kabûl itmeyesin şerrü

Velî 'ârif mukarrebler eger cennet umarlarsa
Yâhud evlâd severlerse günâh olur hakîkat o

89

Hasenât ise ebrâr çün şerî'ate diyecek yok
Tarîkat ehli oldınsa pes illâ hû da illâ hû

Rivâyetdir meger bir gün buyurmuşdır Resûlullâh
İşit vasfın girü andan ne kılmışdır Resûlullâh

Kaçan kim anadan doğdı cihân envâriyla doldı
Nicenin gözleri gördi elin sürdi Nebiyyu'llâh

Yazılmış ism-i şerîfi görüp cennet kapusunda
Şâfi' idindi zenbine anı Âdem Safiyyu'llâh

Okuyup leff-i Tevrât'ta çü buldı vasfını anın
İdüp insâf ana ümmet Mûsâ oldı Kelim'ullâh

Görüp İncil'de evsâfın İlâhî ümmet it didi
Anınçün seyyâh eyledi semâya İsâ Rûhu'llâh

İşitdin levh-i mahfûzda yazıldı takrîri imlâ
Alup Cibrîl anı yerde beyân eyledi istimlâ

Zih devlet anın dersi ki mutma'in ola nefsi
Cevâhir saçup nefsi ki 'ışkın ide istimlâ

Didi tahkîka her kim şol râziye ehlindendir ol
Teşekkükde kalur her kim işidir anın te'vilân

Pes o leyse vâcib oldı menahiden hazer itmek
Hudâ'nın emrini bilmek ve **وَفَضَّلْنَاكَ تَفْضِيلاً**

Eger dergâh-ı Hakk'a yol ararsan mutma'inden ol
Denî mertebesidür ol mukarreb dersinin illâ

İki 'âlemde bir kişi eger olmak dilerse bay
'Alâmetinin birkaçın diyelim hisâb eyle say

Birinci merhamet ya'nî ikincisi tevâzu'dur
Dahi Allâh'dan havf itmek belâlar sabrıyla hay hay

Anın üçüncüsü hıfzu'l-lisân olmaktadır dünyâda
Tâ'ib-i müstağfir olup ebed dimeyiser hîç vay

Küçüye merhamet ma'lûm uluya ta'zîm itmekdir
Ma'a kat'ı ümîd ile kabûl eylemeye her cay

'Alîl u zelîl u hatta az ile kanâ'at itmek
Usûle ri'âyet itmek kaç oldı hisâb eyle say

Kamu geşt-i güzârın halkda **Hamdî**
Kemâl- 'ilm ile insân ararsın

Arayup da eger anı bulursan
Sad âferin hezâr uş firâvânsın

Var mı bu nâs içinde doğru söyle
‘Îlâc eylemez hiç kabûl yarasın

90 Kemâl-i sîretin halkdan ider sed
Sûrete aks eyleyen yüzi karasın

Zâhir bâtını mü’minin bir olmaz
Nedenlü tulû’ itse mâcerâsın

Eyle sözüni **Hamdî** sen de tasdîk
Sûrete mahv ile sîrete varasın

Gidişinden sanur ashâb-ı münkîr
Kara kıl içre sâhib-i riyâsın

Bilmez sarrâf-ı insân olduğunu
Ki yok ‘âlemde emsâl u kıyâsın

Teşekkükde kodun ekserî halkı
Ne bilsünler celâl-i kibriyâsın

Bilse cümle sürme çekinürlerdi
‘Âlemin gözlerine tûtiyâsın

Kemâli senden almışdır her eşyâ
Sadefde dürr dâne-i pür ziyâsın

Nazarından bulur hayât meyyitler
Meger ‘ayn-ı tâne-i kimyâsın

Müberrâ olduğınçün ikilikden
Bi-küllî dolu hikmet-i îmânsın

Muhâlif gelür zühdiye gidişin
Seni dimezler aslâ müslimansın

Siyah yüzün gören kaldı ‘acebde
Âfitâb olduğunu kim inansın

Mu’arrâ idügin kevn-i fekândan
Seni isbât ider bedr-i cihânsın

Tutup yedin tarîkine girenler
Mücerred bildiler kenz-i nihânsın

Seni her kim buldıysa buldı Hakk’ı
Visâlin kurbına tahte’r-revânsın

Segirdüp mal u ‘ayâlin içinden
Meydâna çıkdın ulu pehlüvânsın

Mislin olmadığını fî zamânda
Kimin îmânı var ise inansın

91 Uyursın Hak durursın Hak yürürsün
Bulursın Hak ki miftâh-ı cinânsın

Seni görmeyen göz a’ mâ değil mi
Çü nân kim halka gün gibi ayânsın

Kan ağladı âhundan yer ve gökler
Velî ‘ışkın odında şöyle râmsın

Yedi deryâyı içsen yek nefesde
Henüz bir katre suyına harâmsın

Arardım kamu serteser ‘âlemde
Seni buldım ki her işte tamâmsın

Senin kadrini nite bile insân
Kıymetden ganî ulu müste’ânsın

Bu ‘ilme vüs’i irişmez çü ‘aklın
Cinân derdine cân ister dayansın

Bu temsîlüni ahbâb u yârenler
Tilâvet idüp uykudan uyansın

Görüp hakikat işin iç yüzünü
Yarılup bağı kan ile boyansın

Lâ-yervâ şem’a pervâne olursan
Bil hakikat oğul câna kıyansın

‘İşkın yoğısa noksândır tecellîn
Sinek gibi her belâya konarsın

Bu temsîli eger bilmek dilersen
‘Âkıl eşcârının başın yunarsın

Yarama yâr yara urdu ki ben bî-yarayım yârdan
Eger yüz bin devâ değse değilmez demdir ağyârdan

Red itdim mim ile lâmı lâm elif sürdi ahkâmı
Harâbım lâ’ubâl oldu ne ıssı var bana vardan

Gehi mehveş gehi meyveş gehi keş olayım derken
Nevîd hâkk-i nâmus ile boşaldım şişe-i ‘ârdan

92

Arardım hâsa'-ı asıl oldu hemîn fasıl
Hût gibi bir göle düşdim ihâfem kalmadı nârdan

Der iken def'-i derd idem meger bedr olmuşam derde
Nesimi subh seherlere açıldı güllerim hârdan

Çü düşdi 'ışkına gönlim ezelden tâ ebed mestem
Bütün tîğlar hayât olsa necât yok Mansûr'a dârdan

Anınçün delidür derler gören 'azmim bu 'âlemde
Anınçün velîdür derler bilenler 'ilm-i esrârdan

Gel ey âhîr zamân kavmi işitdin mi bu remzi hîç
Neler ıssı olur anla cubuğı cism-i ahrârdan

Bu bağın güli reyhâsı sana zevk ü safâ virmez
Sahîh-i 'an-'âkıl oldın sanursın z'um-ı ahmârdan

Görüp sun'ım tenezzü'le teferrüd itmesin kimse
'Âlidür en 'âli nutkım hayât-ı nakl-i ebrârdır

Cûd-ı sehâ eyle dâ'im ey sâlik
Kabz-ı kahrında ola hep memâlik

Lâyıkıyla eyle hizmet pîrüne
Nesne hâ'il olmaya taz'îkuna

Çünkü meydâna baş koydın ezelden
Çekinme aslâ tîğ-ı lemyezelden

Hem dahi eyleme haddin tecâvüz
Bağda biten kabûldür yahşı yavuz

Gerekmez elvân elbâs u me'kül
Gerekdir ebvâb-ı Hakk'a tevekkül

Hak Te'alâ beş şey'i gizlemiştir
Niceler var ki yolın izlemiştir

Bu beş şey'in ismi kenz-i Hudâ'dır
Bilenlere hâsıl-ı iktidâdır

Orman içre gizledi kimyâsı
İnsan içre sokdı evliyâsı

İsm-i 'azâmı koydı Kur'ân'ına
Leyle-i Kadir kamu eyyâmında

Hep â'mâl içre gizlidür rızâsı
Bulsun her kime varsa iktizâsı

93

Bana ‘ışk virdiğine kanâ’atim
Lâyık mı isteyem artık râhatım

Ya ben kim olam anın kapusunda
Hâcet dileyem varup tapusından

Niçün olam bağında benî arsız
Bî-vefâken açan güller bahârsız

Bana elzem olan ehil ola ben
Ne kim arar isem bende bulam ben

Şu kim Hakk’ı keleşünde ararlar
Yavan dedelerdir nere yararlar

Na’t-ı Mahbûb

Bahâr-ı eyyâm yaz geldi açıldı güller mahbûb
Seher-i serfirâz geldi öter bülbülleri mahbûb

Hâzırdır nâ-hazer illâ nazârlardan çeker kendin
Mâni’dir ne bilür sitâr hınbulları mahbûb

‘Acebdir var iken fırsat halk ile eyleme vuslat
Ayak basarsa göz elbet arar bu günleri mahbûb

Çü ezel lem durur yezel ‘acebdir bağ döker gazel
Zemherîdede bir dem var açar sünbülleri mahbûb

Buluşa ‘âşık u mâ’şuk gerek vahdet sarâyında
Cîfe mi ola istersiz kona kuzgunları mahbûb

Her nâdân dil derdin çekerler ise
Bizimde bir derde kalmamız vardır

Cevâhire bahâ biçilmez derler
Belâ bu kıymetden gâyet ‘alâdır

İçlidür sözleri **Hamdî**’nin elbet
Okuyup ma’nâsın anlayan vardır

Yâ hû biz bu cândan çokdan geçmişiz
Cânı olanlara cânân harâmıdır

Fâriğ olma gözüm hamd u senâdan
Uyan bu gafletten bak neler vardır

Altı dürlü kimseden dünyâda eyle hazeri
Gel dü pâl çil ve çakır beyaz ise gözleri

Hem dahi biri asfer durur beyân eyleyelim
Var tasavvur bak dîdem fâhiş bilme bu sözleri

Her birinde tenakkus ile bulunur bir belâ
Hem hasârdır ba'zı çillü kimselerin özleri

Ma'azallâh çarpar insânı çakır göz cin gibi
Sarı 'inâd adüvv-i din durur vahşi yüzleri

Zümre-i dü bâl olurlar halka zarar virici
Körler hâ'in olur keller kibr idici ekserî

Kıl buğûs çillüye tuş olma körler tutuşına
Kopar taşra at bakçeye de bitdiyse asferî

Kaç çakır gözden dü pâlden aç kelin ez başını
Budur nâkîsların ancak 'alâmet-i ekberi

Ya'nî Hak'dan korkmayan ol kimseden korkmak gerek
Hem lâzımdır yarına fırsat komamak ey eri

Bahs-i evvel kul budur mü'mininden olmak gerek
Sâniyen sâdis 'alâmetin yoğısa eseri

Lâ-ceremdir bir esbâb ile irşâd olsa gerek
'İşk elinden nûş ide bâde-i âb-ı kevserden

Anın için terk-i dünyâ terk-i 'ukbâ terk-i terk
İşit nice tasvîr iderler ma'nâ-yı mazhârı

Terk-i dünyâ kişi evvel pâ-y-mâl olmak gerek
Ola sâlik olduğının 'alâmet-i izhârı

Terk-i 'ukbâ bahs-i âhar ehl-i hâl olmak gerek
Kim anı abdâl görenler belleyeler ekserî

Dost yüzini gören mest-i lâ-ya'kıl olmak gerek
Anın için gezer 'âşıklar 'âlemde serseri

Hak tecellî itse kalbe eriye kurşun gibi
Hem vücûdı od eleğine süzüp verür geri

Bu yeter kim misâl odın derdini çörek bilür
Ataş-ı sûzânı aslâ görmeyen görmez eri

Ya'nî gönül her ne sevse odur sultân ra' ile
Güzeli mesrûr ile kerhen severler esmeri

'İnd-i Hak'da zümre-i pes velî olan kimseler
Müsâvîde iseler olur kebîr ü asgarî

95

A'lâ kavlen çok nebîler geldi bunda gitdiler
Cümleden efzâl değil miydi dü 'âlem serveri

Evkât-ı 'âşık kimseler perîşândır selb ile
Ger senin de var ise cânında derdin gel beri

Hem dahi 'ârif-i bi'l-llâh 'âlişândır kalb ile
Maksûdı arzunun mutlak kim ister ol kanberi

Hocanın var hocası hem kocaların kocası
Dinle sözüm lâle-i yâkuttur yâhud ahmeri

Her kim Hakk'ı buldı ise bildi evvel gayb ile
Setr-i 'uyûb olanlar mutlak görür ol dilberi

Lâ 'acebdir oddan çıkmış gibi olsa bir yalın
Yek nefesde kurıyup gubâr kılsam yedi bahri

Hem bir âh itsem semâvâtlar erise zeyti gibi
Yek kabza ile salsam yere döksem melekleri

Dahi bir nazâr ile cümle halka kasd eylesem
Bir nazârda icrâ-yı sûr idüp korsam mahşeri

Emr idüp tamuyı bin yıl yüridsem halk üstüne
Nefis nefis söyledsem anda cümle peygâmberi

Cem' eyleyüp ümmeti livâ'ül-hamdın tahtına
Hem indirsem mızrak menzîlinde şems ü kameri

Cümle halkı hisâb u 'azâb ile yâd eylesem
Kimini şâd eylesem kimine virsem zemheri

İşbu san'ât 'aceb olmaya Hak'dan ben kulına
Çözölmeyicek ebed bende 'ışkın ebheri

Nâ-hazerdir lâ-yükellef eyleyeli kendine
Taht inzibâtında virdi cümle gök yeri

Var mı iğne ucı mikdârı sun' anı bilmeyem
Ya bir çöpün salındığına tutmayam nazarı

Hamdî'llâh uydurdım işim kalmadı teşvîşim
Velî nâs içre bu 'âlemde gezerim serseri

Ben beni bilmedim hem beni bir 'âlem bilmedi
Kâtı'dır görüp anlamağa beni gözler ferî

Sakladı Hak bizi cem'î zamânda saklasın
Nâs katında i'tibâr idüp kılmasın bedâri

Gabîler içre ‘ârifin pervâsız vaz gezmesi
Refî’-i hicâb ile er olan bilür ancak eri

Sûr uruldı halk dirildi kuruldu mahşer meger
Gözini açup bir kimsenin olmadı haberi

‘Asrın insânına deliller var mı insân dimeğe
Kim sâdıkam her bir sözimin ma’nâyâ var yeri

Nefsi bilmek şartdır evvel emr-i Hakk’ı bilmeğe
Câmeler yerde batdı harâb oldu Basra şehri

Mü’min için tamu hâzır varsa benim girmeğe
Kim mutî’am baksın Hak nârda yakarsa envârı

Çıkdı Habeş ya’nî Kâbe-i hân-ı taş kılmağa
Bulmadı bir kimesne mâni’ ider ol ağdarı

Geldi Cibrîl hattı meger evrâklardan silmeğe
Komadı ağda kara ve karada ağ ahdarı

Bu yetmez mi delîl dânyâya i’tibâr kalmadı
Rezillerle mülevves oldu riyâset evleri

Var istidlâl nâsın a’mâ idüğine şübhe ne
Görür bilmez ayaklar ile basarlar cevheri

Bu gidişden artuk ne olmak dilersen ihtimâl
Da’vetdir fi’l-i fesâdın mutlak beni al asferi

Söz uzundur takdîm-i bahîsde te’hir olsam gerek
Oldı beyân çünkü bir bir dinledin bu mazhârı

Var hazer kurda hakâret kılur tilki olmadan
Haşra hâzır olmaklık içmeden âb u ezheri

Hâtimetü’l-Kitâb

Hamdüli’llâh hitâma irdi kitâb
Basar-ı ihtitâma irdi kitâb

Çünkü bildin cedîd eserdür
Ma’nide çok sözde muhtasar durur

Lâzımdır anadan doğsa bir evlâd
Bakup ana virmeli bir güzel ad

Ki ol ism ile dünyâda anılsun
Civârı yedi iklime dağılsın

97

Budur ezelden berüye ‘âdetden
Her kim ola evsâf-ı sa’âdetden

Kıla evvel kitâbın bünyâdını
Sâniyâ tesmiye ider adını

Çünkü bana keşf olundu bu makâl
Tahrîr itdim bunca ma’ni lâ-mahâl

Budur ad buna *Keşfiyye* dinilsün
Bu ism ile hüsn-i vech idinilsün

Memleketi sâhib-kitâbın
Bilmek istersen şem’i âfitâbın

Teb’asından devlet-i ‘aliyyedir
Cihân mülkinde bir emsâliyyedir

Vilâyet-i Trabzon duhûlında
Kazâ-yı Rize’dir arz-ı tûlunda

Kurâ-yı nakl-i nar Deniz Yalısı
Ebe’l-fakîr eşref ahâlisi

Osmanzâde şöhretde ahlası var
Ahmed ismi **Hamdî** mahlası var

Elli dokuz tarihinde anadan
Tulû’ itdi virdi hayât yaradan

Yetmiş beşde oldı ehl-i tarîkat
Ki fevkal’âde ider iken dikkat

Uğradı yolu ma’rifet bâbına
Ulaştırdı icrâyı îcâbına

Tutmuş idim meger kesretde vahdet
Fikrim tasavvur idi zikrim hazret

Kaddi alçak muhakkak geldi bir zât
Yüzi gökçek münevver idi bizzat

Didi bir söz bana durmadı geçdi
Yine bir söz söyledi geldi geçdi

Üçünci kez çökeldi bana ol er
Sâmi’ oldım bakdım gine anı der

Ben âşinâ olmadım elim tutdı
Kul yâ âhî böyle niçünsin didi

98

Sükût itdim yine kaldırmadım göz
Didi söylemeğe sende yok mı söz

Didim Hızır olduğınçün iderem ‘âr
Seninle müsâhib kimde o hâl var

Bunu dicesk sır oldu yanımdan
Anladım ki utandı irfânımdan

Pes andan sonra didim yâ İlâhî
Ki sensin cümle halkın padişâhı

Bulup ‘ışkın olalı sana mahrem
Bilürsin senden gayrıya nâ-tayrem

Hâcet var mıydı Hızır bana gelsin
Yohsa beni imtihân mı idersin

Ger imtihân değilse bu bana
Şikâyetciyem seni senden sana

Pervâneye var mı şem’a karartmak
Murâdın cilve yohsa biz mi ahmak

İmtihândır direm ben gine bana
Başka bir zannım olmaz aslâ sana

İlâhî sultân-ı dâ’im şerî’at
Kapusından ayırma vir tarîkat

Ma’rifet esmâ’ile irşâd eyleye
Kalb-i şahânesini küşâd eyleye

‘İlm-i hakîkat deryâsını bildir
Fazlın ile şâdumân eyle güldür

Keşf eyle gönül gözüne ‘âlemi
Sekiz uçmak levh-i mahfûz kalemi

Tâ cem’î zamânında bî-dâr olsa
Milletinden dâ’im haberdâr olsa

Göre cümle hâ’inin damgasını
Ellerinden çeke fukarâsını

Aça ‘âleme miftâh-ı ‘adâlet
‘Adâletle kıla ‘âlemi rahmet

Sâye-i devletinde uyuya halk
Her dem hayırlu du’âlar kıla halk

Ola işleri cümle nusretu'llâh
İrişe her sun'ına kudretu'llâh

Kıldı himmet bize 'azîz pîrimiz
Bu kemâle irişdi takrîrimiz

Bir kitâb kim bana olmuşdır ihsân
Anın mislini düzmemişdir insân

Husûsâ sözlerim cümle şerî'at
Yazup neşr eyledim anda tarîkat

Derc eyledim içinde kâl u hâli
Kerâmetden komadım aslâ hâli

İdrâki mikdâr okuyan karındaş
İrişür olur ana esrâr-ı fâş

Anınçün zahmet eyledim cânıma
Ki ola nef'im mü'min ihvânıma

Her kaçan anı ahbâb okuyalar
Biz fakîr için du'âlar kılalar

Kabûl ider birinin du'âsın Hak
Bu miskinın "afv ider hatâsın Hak

İlâhî ba'id itme hazretinden
Bizi kandır şarâb hikmetinden

Hem kitâbıma keremden kerem kıl
Kamu 'âlem içinde muhterem kıl

Nerde olursa muhafaza yeri
Kıl emrâz-ı muhtelifeden beri

Hem fakîr için hayr ile du'âyı
Kılanın bir derdine bin devâyı

Vir a'lâ a'tâ ana du'âsından
Mahv eyle geç cem'î hatâsından

Kabûl eyle du'âmı yâ İlâhî
Ki sensin kamu halkın pâdişâhı

Habîbine salavât u tahiyyât
Âl-i ez vechine haru'l-beriyât

Rahmet olsun cem'î ashâbına
Ma'a mü'min mü'minât ahbâbına

Sahibü'l-kitâb Rizeli Ahmed Hamdî bende'i Abdülkâdir-i Geylânî. Zi'l-hicce 1302 ve Eylül 1301 tarihlü ma'arif nezaret celilesinden a'tâ kılınan bir kıt'a ruhsatına Sultan Bayezid Hakkâklar Çarşısı'nda İbrahim Efendi Matbasında tâb u temsîl kılınmıştır.

4. TASAVVUFÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Tasavvufî terimler sözlüğü oluşturulurken, genel ifadeleri karşılamak gayesiyle belli başlı eserlerden faydalanılmıştır.⁷³ Çalışmanın inceleme bölümünde ele alınan terimlerin büyük kısmı tekrara düşmemek amacıyla bu bölüme eklenmemiş, geriye kalan ve bu literatüre hizmet eden terimler ise hem bilindikleri anlamda, hem de Ahmed Hamdî'nin yüklediği anlamlarla beraber açıklanmıştır. Eserlerden cümle ve beyitlerle terimlerin kullanıldıkları yerler örneklendirilmiştir.

- ‘Âdet’ullah: Allâh’ın, yarattığı şeyler üzerindeki değişmez/değiştirilemez düzeni. Âlemin nizâmı.

Budur hikmet-i hükm-i ‘âdet’ullâh
Güc ile mü’mine genc-i nevâsı (K.K. 2.8.)

- ‘Âlem: Allâh’ın insanlara bahşettiği kadar bilinen, Allâh dışındaki her şey. Kâ’inât. Yaratılmışların tümü.

‘‘Aça ‘âleme miftâh-ı ‘adâlet
‘Adâletle kıla ‘âlemi rahmet’’ (K.K. 98.15.)

- ‘Amel: Bir kimsenin Tanrısal kurallara uygun olarak gerçekleştirdiği eylem.

‘‘Bu sözlerimi tutup da hakîkaten ‘amel iden karındaşlarım, hiç şübhe
itmesün her birisi bir sultândır.’’ (B.H. s.13.)

- ‘Amel-i Sâlih: Temiz bir kalp ile Allâh’ın beklediği eylemleri yerine getirmek, güzel iş.

‘‘Kişinin ‘afvına sebep her ne mikdâr ‘amel-i sâlih ise de mâlen ve
bedenen fedâkârlık başka bir pazardır.’’ (H.E. s.7.)

- ‘Anka: Efsanelerde hem iyi hem de kötü huylu olarak varlığından bahsedilen kuş.

---

⁷³ Doğan, A., *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011. - Erginli, Z., Karlı, İ., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., İstanbul, 2006. - Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A., Ural, İ., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006. - Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1995. - Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yay., Ankara, 2014.

“Anka olsa, himmet bulsalar da lâ-makbûl aşâğısı geniş olanların yukaruları dardır.” (B.H. s.25.)

● ‘Ârif: Allâh’ın rızasıyla, rûhî deneyimler sonucu/keşf yoluyla Allâh hakkında bilgi sahibi olan kimse.

“Eğer ‘ârif isen sana bir iş temsîl ideyim dinle ey dost.” (H.E. s.10.)

● ‘Âşık: Hak aşığı. Allâh’ı sınırı olmayan biçimde seven kimse.

“‘Âşık ana dirler kim terk-i dünyâdır.” (B.H. s.27.)

● ‘Avam: Halk. Allâh hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmayan, cahil kimseler.

“... ve ‘avamlar ise hayât-ı dünyâlarında umûrlarını râhatla geçirüp hüzensüz ve kedersiz yaşamalarını bir şey sanurlar imiş.” (H.E. s.3.)

● ‘Azâb: Manevi anlamda çekilen ıztırâb, ceza, sıkıntı.

“Haşr olmaktadır çünkü ‘âsî kullar

‘Azâb olmak iktizâ ider onlar” (K.K. 57.14.)

● Aba: Kalın, uzun ve bol kumaştan yapılan dervişlerin giydiği giysi, fakirlik göstergesi.

“Ve dünyâda dervîşim deyüp de da’vâ idenlerin âb, lokma ve bir abadır, kalanına iştiyâk-ı izdiyâd idenler yine dervîşlerdir.” (B.H. s.24.)

● Abdâl: Dünya ile tüm bağıni koparmış, kendini Hakk’a adanmış kimse, dervîş.

“Terk-i ‘ukbâ bahs-i âhar ehl-i hâl olmak gerek

Kim anı abdâl görenler belleyeler ekserî” (K.K. 94.11.)

● Âbid: Allâh yolunda ibadet eden ve Allâh’ın nimetlerinin, yaptığı ibadetin fazlası olduğunu bilen kimse.

“Ehl-i ‘ukbânın severleri an merhabâ şol ‘âbidlere kim, sâhibleri Allâh'dır.” (H.E. s.14.)

● Âgâh: ‘İrfân sahibi, olgun; doğru yolu gösteren, bilir kişi.

“Din uğrına boyun virmek nedür anı idem takrîr
Semi’ tut incüler düzem âgâh ol işbu ma’niden” (K.K. 73.12.)

- Ağyâr: Hakk’a aşına olmayanlar, yabancılar. ‘Avam.

“Yarama yâr yara urdu ki ben bî yarayım yârdan
Eger yüz bin devâ değse değılmez demdir ağyârdan” (K.K. 91.13.)

- Ahyâr: İnsanlara fayda sağlayıp hayırlı olan kimseler.

“Efendilerin şânı kapularında çerağ yetiştirmekle olur ancak seksen
yıllık zamâne şeyhlerinden soralım ki kaç dâne ahyârları vardır.”
(B.H. s.26.)

- Bâ’nın noktası: Her gizin, Allâh’ın hakîkatinin anahtarı, başlangıç noktası. Fatihâ sûresinin ilk âyetini oluşturan besmeledeki bâ’nın altındaki nokta.

“Ve illa inhisâr yüz dört kitâbı
Kılur tahtında bâ’nın bir noktası” (K.K. 4.4.)

- Bâtıl: Geçerli ve gerçek olmayan. Allâh dışındaki her şey bâtıldır, çünkü aslında yokluğu karşılar.

“Dünyâda kerâmet dört nev’ üzre ta’bîr olunur, bu dördün birisi Hak,
üçü bâtıl olsa gerekdir.” (H.E. s.5.)

- Belâ: Sabır ile karşılandığı müddetçe, kulu Allâh’a yaklaştıran dert.

“Hiç belâ görmeyen bir kimsenin kendüsi belâdır.” (B.H. s.4.)

- Bezm-i Elest: İnsanların yaradılışından evvel, Hakk’ın: “Ben sizin Rabb’ımız değil miyim?” diye sorduğu, ruhların da: “Evet, öyledir.” diyerek cevap verdikleri meclis.

“Çünkü kıldı tecellî zâtından hayy u lem-yezel
Bana belî didirdi bezm-i eleste ezel” (B.H. s.25.)

- Burhân-ı Bâhire: Allâh’a inanmayanların peygamberlerden istedikleri delil. Birtakım kimselerin gösterdikleri kerâmet.

“Ve bazı kimseler kim kendülerine burhân-ı bâhire ittihâz iderek darp
urmak, sabî çiğnemek, ateşe girmek, timur çiğnemek, havaya uçmak,
gayba karışmak ve Fir’avn gibi akarsuyu durdurmak, sirkatleri bulmak,
insana dokunmak ke-zâlik iştiyhâ-yı nefis olan ‘acâyibâtın kâffesi

kerâmet-i evliyâ'ullâh olmayup belki Mûsânnî'lerinin bunda bir canbazlıkları vardır.” (H.E. s.9.)

- Cânân: Âşık kimsenin kavuşmak istediği, Allâh, sevgili.

“Cânân isteyen erenler can virüp de gitmişlerdir.” (B.H. s.4.)

- Cefâ: Allâh'tan uzak kalma durumu. Kişinin dünya hayatında çekmiş olduğu zorluk.

“Zîrâ her bir cefânın sonı safâ ve her bir safânın ‘akabinde cefâ olacağı kavî-i şerîfidir ki dünyâda râhatlığını seven ve isteyen kimseler bi-‘aynihî belâsını istemekdir.” (B.H. s.6.)

- Cehrî Zikr: Yüksek sesle ve genelde sağa ya da sola doğru sallanarak çekilen zikir.

“Murâd hakkını beyân itmek ise, cehrî zikr hafî zikirden daha a'lâdır.” (H.E. s.15.)

- Cihâd-ı Ekber: Nefse karşı verilen büyük savaş. Kulun manevî olarak arada kalma durumu.

“ ... Nîl ile acı deryânın alenen yılda bir kerre cenge kıyâmları misillü tâliblerin de îmân-ı bahr-i Nîl'lerinin bahr-i şirkiyyeleriyle sırran cihâd-ı ekber kılup bu ikisinin beyninde vâki' olan belâ-yı berzâhda bir müddet kalmaktır.” (B.H. s.11)

- Çille: Allâh yoluna girmek isteyenlerin genellikle kırk gün süren ve kendilerini bir yere kapatarak verdikleri nefis mücadelesi.

“İşitdin kodı iklimini Ethem çilleyi ihtiyâr itdi.” (H.E. s.12.)

- Da'vâ: Nefse karşı Allâh için verilen mücadele. Kişinin dünyâda inandığı gibi yaşama çabası.

“Ben ‘âşıkım deyüp de ağlar bir kimse, hem dahi sever dünyâyı ol anla o kimse âfâta hıdmet ider imiş, da'vâsı yalandır.” (H.E. s.14.)

- Derd: Allâh'ın, kulunun sabrını ve samimiyetini sınamak için verdiği, açlık, hastalık ve kınanma gibi durumlardan oluşan sıkıntı.

“Derdi kendüye zevk itmek zîrâ kemâldir.” (B.H. s.4.)

● Dergâh: Tarîkat mensuplarının ibadetlerini yapmak için bir araya geldikleri yer, tekke.

“Şol kullarından olalım ki senin kapunda yüzleri akdır, yok bizde öyle yüz ki senin dergâhına yüz tutup ağlayalım, yalnız senin şânın büyükdür, sana ümîdimiz vardır.” (B.H. s.18.)

● Edhem: İbrahim Edhem. Sahip olduğu her türlü varlığı bir kenara bırakıp Allâh uğruna yola düşen zühdi.

“Ko iklimini İbrahim Edhem gibi gel bana
Bak ne cevherler hazînemden sana ihsân olur” (B.H. s.28.)

● Ehl-i Dünyâ: Dünyayı seven ve ona bağlanan kimseler.

“Ehl-i dünyânın terk-i dünyâ gibi ve terk-i dünyânın terk-i ‘ukbâ gibi her bulduğu yerden alması ve gıdâlanması kat’iyyen harâmıdır.” (H.E. s.7.)

● Ehl-i Hâl: Maddi olan her şeyden vazgeçmiş, mana aleminde yaşayan kimseler.

“Ehl-i hâl olmağı bunda sanmanız kim kolaydır.” (B.H. s.4.)

● Ehl-i Tarîkat: Tarîkata girmiş olan, Allâh yolunda bir şeyhin müridi olan kimseler.

“Okuyalar ehl-i tarîkat Hakk’ı his ideler
Yolunda baş koyub en canlar eyleyeler fedâ” (B.H. s.2.)

● Ehl-i Tevhîd: Allâh’ın varlığına ve birliğine inanan, her vakit Allâh’ı birleyen kimseler.

“Eger dilerse mü’min bir muvahhid
Tarîkatda olmağı ehl-i tevhîd” (K.K. 10.10.)

● Ehlü’llâh: Allâh’ın rızasıyla ermiş olan kimse. Allâh ehli.

“Peygamberlerin elçileri Cibrîl-i Emin ise ehlü’llâhın da Cibrîl gibi nice habercileri vardır.” (B.H. s.22.)

● El-hamdülillâh: Allâh’a şükürler olsun anlamına gelen söz.

“Elli yıl hıdmet ile kazandığı Yunus'un bir el-hamdülillâh olursa ey dost, hisâb it nefse hıdmet idenlerimizin ne bulacakları vardır.” (H.E. s.12.)

- Ene'l-Hak: Hallâc-ı Mansûr'un fenâ halindeyken söylediği ve öldürülmesine sebep olan “Ben Hakk'ım” ma'nâsına gelen söz.

“Kâmileye aslâ la'în yanaşmaz
Ene'l-Hak'dır kâmile aslâ şaşmaz” (K.K. 72.11.)

- Eren: Allâh'ın kendisine bahşettiği dereceye varan, hikmeti bilen kimse.

“Bâb-ı bismillâhdan ma'lûm erenler mime tek
Sini tutup aradılar buldılar Hak'dan kemâl” (B.H. s.9.)

- Esmâ'ullah: Allâh'ın isimleri.

“Ve esmâ'ullâh ise ism-i zâtiyyesiyle tamam yüz ism olup her birerlerinin ayrı ayrı müsemmaları vardır.” (B.H. s.3.)

- Esrâr: Hak'la ilgili, ‘avamların bilemeyeceği bilgi, râz.

“Tâ ki ‘ayân ola sana iki ‘âlem esrârı görürse göz hayrân ve lisânlar lâldir.” (H.E. s.13.)

- Eşyâ: Allâh'ın yarattığı canlıların dışındaki her şey, dünya malı.

“Ger Hakk'a âşinâ olayım dersen eşyâdan gözünü yum.” (B.H. s.22.)

- Evliyâ: Allâh'ın, kalbinden ve gözünden perdeyi kaldırdığı, sırrına vâkif olma özelliği verdiği kimse.

“Ve bir cihet var ki evliyâsına cihânı Mûsâhhar kılmıştır.” (B.H. s.6.)

- Evrâd: Duanın çoğulu, dualar.

“Üçüncü şart da dâ'imâ ictihâd-ı nefis olup mürşidi tarafından ta'lîm ve ta'rîf buyurulan evrâd-ı ezkârına devam itmektir.” (H.E. s.2.)

- Ezel: Yaratılmış her şeyin öncesi ve yaratılacak olan her şeyin sonrası.

Allâh.

Gözünü aç eyâ gâfil irişince sana ezel
Tedârik kılması gücdür nasîhat bu yeter hemân (K.K. 51.15.)

- Ezkâr: Zikirin çoğulu, zikirler.

“Ve dahi bâlâ-yı baht olan tarîkat-ı ‘âliyye tâliblerinin en evvelki hâlleri budur ki ya'nî mürşidleri tarafından emir buyurulan evrâd u ezkârlarından lezzet almaktır.” (B.H. s.11.)

- Fakîr: Allâh'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ve hiçbir şeye sahip olmayan kimse. Hadîse göre övünç kaynağı.

“Fakîrlikden eger efzâl olaydı
Muhammed anı ihtiyâr kılaydı” (K.K. 67.13.)

- Fakîrû'l-Hâl: Sadece Allâh'a ihtiyaç duyma hâli.

“Ve insanımız ise kendülerini kullanamadıklarından nâşî, servet yolu gâyet güc yol olup tarîk-i selâmet olan fakîrû'l-hâl olmaktır.” (H.E. s.12.)

- Fazl: Allâh'ın kuluna gösterdiği iyilik.

“Hak te'âlâ fazl ile cümle muvaffak eylesün
Yoksa fâ'ide mi virir bizde olan fikr ile al” (B.H. 9.6.)

- Fenâ: Kulun cezbe hâli. Bir anlığına dünyadaki her şeyden sıyrılma ve Allâh ile baş başa olma durumu.

“Yaratdı Hak fenâfillâh ki virdi son bekâbillâh
Anınçün Allâhu lillâhi olupdur zikr ile ihlâs” (K.K. 85.5.)

- Gaffâr: Allâh'a ait, “Çok bağışlayan” ma'nâsına gelen isim.

“On yedide oldum fa'il-i muhtâr
Atdı tığını urdı beni Gaffâr” (K.K. 19.5.)

- Gâfil: Dünya hayatına düşmek, gafletde bulunmak ve Allâh'ın delillerini görememek.

“Öğüt şeytândan alan gâfiller, Rahmân'dan lugat mı kabûl iderler
imiş.” (H.E. s.14.)

- Gayb: Allâh'ın izni ve rızası dışında hiç kimsenin bilemeyeceği sır.

“Her kim Hakk'ı buldı ise bildi evvel gayb ile
Setr-i ‘uyûb olanlar mutlak görür ol dilberi” (K.K. 95.4.)

- Gazâ-yı Ekber: Nefse karşı verilen büyük savaş.
“Gazâ-yı ekber cû' ile olur didi resûl-i kâ'inat.” (H.E. s.12.)
- Hafî Zikr: Sessizce, içten içe çekilen zikir.
“Ve dahi cehrî zikr ile hafî zikrin beyninde farkları vardır.” (H.E. s.15.)
- Hakikat: Tasavvuftaki dört kapıdan üçüncüsü. Gerçek olan, gizli ma'nâ.
‘İlm-i hakikat deryâsını bildir
Fazlın ile şâdumân eyle güldür (K.K. 98.11.)
- Hall-i Müşkil: Karışık hâl. Kulun ilâhî birliğe gelip gitme hâli.
Gehî hâll-i müşkil olurlar ‘ayn-ı mürşid gibi
Gehî nâ-dân olup ararlar ıssız makâmları (B.H. 13.3.)
- Harîs-i Dünyâ: Dünyaya bağlılığın bir sonucu olarak gelişen hırs, dünya hırsı.
“Hırka ve lokma ile Hakk'a tevekkül iden gavvâs-ı evliyâların harîs-i dünyâ olan mazmûm kimesneler ile ülfetleri ve refâkatleri tabî'î muhâlif olacağı derkârdır.” (H.E. s.4.)
- Hay: Allâh'ın sıfatlarından, zikir şekli.
Birinci merhamet ya'nî ikincisi tevâzu'dur
Dahi Allâh'dan havf itmek belâlar sabrıyla hay hay (K.K. 89.11.)
- Helâl: Allâh'ın yasaklamadığı, dini kurallara uygun olan.
“Dokuz lokma yeye günde helâlden
Eser olmaksız eşbâh-ı melâlden” (K.K. 11.8.)
- Hıdmet: Tarikat kuralları dâhilinde Allâh için karşılıksız yapılan iş, görev.
“Yunus Emre'm ki, hıdmet itdi kırk yedi yıl şeyhine.” (H.E. s.12.)
- Hızır: Allâh yoluna girenlere âb-ı hayât, yani ölümsüz aşkı sunan efsânevi kişilik. Peygamber.
“Hızır gibi hayât içdim letâfet selsebilinden
Elimde şerbet-i kâfûr dilimde Kur'an'ı ebhâs” (K.K. 31.13.)

- Hidâyet: Allâh'a ulaşılabacak yol ve bu yolda kula bahşedilen yardım.

“Eger olmaz ise senden hidâyet ‘âsî kullara

Kâmilin sayh ider emre var öyle kimde iktidâr” (K.K. 38.2.)

- Himmet: Kişinin tüm iyi niyeti ve manevi kuvvetiyle birlikte Allâh'a ulaşma gayreti.

Senin fazlıdır cennetin kıymeti

Biz ‘âsîlere eyle sen himmeti (K.K. 59.8.)

- Hubbu'd-Dünyâ: Dünyâyı çok sevmek.

“ Hubbu'd-dünyâ ile olacak olsa nedir bu yolda evliyâ'ullâhın çekdiği

zahmet sâlik harâb iden bu ‘âlemde hırs ile tama'dır.” (B.H. s.22)

- Hulûl: Allâh'ın yaratılmış şeyler üzerinde tecellî etmesi.

“Beşincisi de su'âl olunur ise cümle ‘ibâdet içre hulûl iden rızâsıdır.”

(B.H. s.5.)

- Hüzn: Tasa, keder.

“ ... sâlikler bir kimseden derece-i nihâyede acı bir kemlik görmüş

olsalar anı kendülerine mühim bir eylik bilür hüzn gönül ile hışm

itmezler.” (H.E. s.3.)

- İctihâd-ı Nefs: Nefis mücâdelesini. Kişinin nefisini alt edebilmek için çabalaması.

“ Üçüncü şart da dâ'imâ ictihâd-ı nefis olup mürşidi tarafından ta'lîm

ve ta'rîf buyurulan evrâd-ı ezkârına devam itmekdir.” (H.E. s.2.)

- İhtiyâr: Kulun, Allâh'ın irâdesi dâhilinde karar verme yetkisi kendisindeymiş gibi yaptığı tercih.

“ Ve kerâmet-i Hak olan bir nev'i kim ihtiyâr ve iştiyâkı sâlik

olmaksızın teveccüh-i tâlib-i tâcîdarlarından zuhûr iden küllî

‘acâyibâtın usûle mutâbakatları vardır.” (B.H. s.15.)

- İkrâr: Bazı tarîkatlerde kişinin şeyhine bağlanması ve bu yoldan dönmemesi, sözünde durması.

“Mutma’indir dervîşlikde ‘âr itmez
Dâ’im ikrârda olur inkâr itmez” (K.K. 72.5.)

- İlham: Kulun kalbine, Allâh tarafından verilen bilgi, iyilik hissi.

“ Ya’nî ders görmeden ve hâce bellemeden Cenâb-ı lemyezel
tarafından sevdiği kullarına ilhâm olandır ...” (B.H. s.21.)

- İrfân: Manevi deneyimler yolu ile elde edilen bilgi.

“Elâ ey cânımın cânı bilürsen ‘ilm-i ‘irfânı
Pes ortada bu insânı nüzûl idegirü Cebbâr” (K.K. 37.4.)

- İrşâd: İnançlı kimselerin bir anlık boşluğa düşmemeleri için dini yükümlülüklerini hatırlatma durumu.

“ Ve sa’îd-i sefâhet olanların da îkâz ve irşâd cihetlerine mürşid-i
mahsûsaları ecel dedenin vâsıtasıyla hâ’it-i mezardır.” (B.H. s.14.)

- İsm-i A’zâm Du’âsı: Allâh’ın en büyük ve derin manaya sahip gizli ismi.

“‘Ârifler didiler estağrifullâh
Yazılmışdır ism-i a’zâm du’â’sı” (K.K. 5.2.)

- İsm-i Celâl: Allâh’ın kahr ma’nâsına gelen ismi.

“Kimin insi yeter ism-i celâlden
Ola tefsîr-i tefhîm müntehâsı” (K.K. 4.3.)

- İsm-i Zâtîyye: Zâta/Allâh’a mahsus isim.

“ Ve esmâ’ullâh ise ism-i zâtîyyesiyle tamam yüz ism olup her
birelerinin ayrı ayrı müsemâmaları vardır..” (B.H. s.3.)

- İstidrâc: Hakk’a varmak üzere kişinin aşama aşama geçtiği, kimi zaman ni’metle kimi zaman fakirlikle sınındığı yol.

“İkincisi de istidrâc ta’bîr olunur imiş isti’mâl idenlerin me’vâları
nârdır.” (H.E. s.5.)

- İştîyâk: Arzu etmek, şevklenmek.

“ Varlığını muazzez tutup da ittikâ ile Hak’dan vilâyet ümîd iden gabîlerin iştiyâk eylemiş oldukları kemâl-i mertebelerinin âhirü'l-emr olacağı elbetde zevâldir.” (B.H. s.17.)

● Kâfir: Alemdeki tüm delillerle beraber, Allâh’ın varlığını da inkar eden kimse.

“Cennetidir her ne kim var kâfir u ‘âsîlere
Mukâbelesinde ya’nî yarın ider intikâm” (K.K. 51.1.)

● Kâmil İnsan: Olgunluk sahibi kimse.

“Gelin ey has karındaşlar idelim size i’lânı
Beyân eyleyem kimdir bu yolda kâmil insânı” (K.K. 77.3.)

● Kanâ’at: Kişinin, Allâh’ın verdiği ni’metlere rıza göstermesi. Az olana razı gelmesi.

“ Yeter hırka lokma kanâ’ati olan kimseye yâ hû insâfı olmayan
kimseye dünyâyı virsen azdır.” (B.H. s.18.)

● Kelâm: Söz, Allâh’ın sözü. Her şey kelâmıla meydana gelmiştir, Allâh “Ol” demiştir ve olmuştur.

“Ne kıldım ne didim bunda bütün kibâr kelâmıdur
Dâr-ı uçmak selâmıdur sözümi eyle intibâs” (K.K. 40.1.)

● Kerâmet: Allâh’ın velî kullarına vermiş olduğu özel hâl, yetenek.

“Ve ehlu’llâh ise zâtiyelerine menût olarak üç dürlü kerâmetleri
vardır.” (H.E. s.4.)

● Kerem: İyilik, yardım, kolaylık.

“Hem kitâbıma keremden kerem kıl
Kamu ‘âlem içinde muhterem kıl” (K.K. 99.10.)

● Kesb: Kulun çabasıyla veyâhut Allâh’ın takdîriyle nasîp olan maddi mânevi kazanç.

“Bu mıdur zu’ mınız mûcib-i a’ mâl
Uçmaklarda kesb eylesiz ahvâl” (K.K. 59.3.)

● Keşf: Kulun sahip olduğu ilham. Rûhani aleme aşinalık, kalpteki/gözdeki perdenin kalkması.

“Ve bu esrâra vâkıf olan kimse pek az olur imiş dünyâda, şu kimselerin ki keşfi var meğer kibâr-ı evliyâlardır.” (H.E. s.14.)

● Kıdem: Allâh’ın ezeli olduğunun, başlangıçsız ve sonsuz olduğunun göstergesi olan isim. Söz konusu bilince varan kişiler için ise her şeyin başlangıç noktası.

“ Kıdem neye dirler bilür misin anı ey ‘azîzim malûm ki evliyâlar içün âlî bir makâmıdır.” (B.H. s.29.)

● Kifâyet-i Nefs: Nefsin kendine yetecek kadar gıdalanması, dünyâda fazlasını istememek. Nâ-hırs.

“ Ve hakikat ise mal Allâh’ın kul Allâh’ın olup kifâyet-i nefis mikdârı her bulduğu yerden alup gıdalanmağa ruhsat vardır ve bu beyân olunan hakikat dahi ehline â’id olur imiş..” (H.E. s.7.)

● Lâ-Yezâli: Yok olmayan, Allâh.

“İlm-i ledünnîdir keşf-i ‘ârifin Celâli lâ-yezâlîden ‘inâyâ” (K.K. 7.14.)

● Leyle-i Kadir: Kur’ân’ın indirilmeye başlandığı gece, kadir gecesi.

“ Üçüncüsü de leyle-i Kadir ise dördüncüsü ism-i â’zâm olan du’âsı beşincisinden su’âl olunur ise cümle ‘ibâdet içinde hulûl iden rızâsıdır.” (B.H. s.9.)

● Lokma: Kişinin günlük hayatını idame ettirecek kadar tükettiği helâl gıda.

“Hırka ve lokmasından ma’dâ iştihâ-yı nefis olan me’kil-i melbûsatın safâ-yı teferru’unda mecbûr olmayan gavvâs-ı evliyâların harîs-i dünyâ bulunan mağbûn ve mazmûm kimesnelerle ülfetleri ve refâkatleri tabi’î muhâlif olacağı derkârdır.” (B.H. s.8.)

● Ma’rifet: Tasavvuftaki dört kapıdan sonuncusu, bilgi. Kişi, nefesine ne kadar hâkim olursa, Hak o kişiye tecellîsini gösterir. Bu temâşâ berâberinde ma’rifeti getirir.

Bu bir makâm-ı hazretidir bulurlar anı ‘ârifler
Eger mukarreb oldunsa cânında ma’rifet ara (K.K. 28.6.)

- Ma’rûf: Ma’lûm olan, herkesçe bilinen.

“Şarâb-ı câm-ı hikmet iç letâfet selsebîlinden
Odur ma’rûf kabîlinden odur hakikat-ı envâr” (K.K. 66.7.)

- Mahrem-i Hak: Allâh’ın, kulunu sakınması ve kişiyi diğer yaratılmışlara haram kılması.

“Zîrâ mahrem-i Hak olmaklık halkdan dûr olmağla ise halka mahrem
olan kimselerin de Hak’dan dûr olmaklığa iştîmâli vardır.” (H.E. s.7.)

- Mahv-ı Vücûd: Nefsin yok olması, kulun Allâh katında varlığa kavuşma durumu.

“Sever cümle mü’mini yarlığaya
Ya’nî mahv-ı vücûd ola hatâsı” (K.K. 4.17.)

- Makâm: Kişinin, Allâh’ın huzurundaki yeri. Bu yer, kişinin nefsiyle verdiği savaşa, kanâ’atine, rızâsına, sabrına göre basamak basamak artmaktadır.

“Çünkü takrîr işbu makâma irdi
HaKitâb-ı Keşfiyyeânîyyet üzre vech idinildi” (K.K. 24.3.)

- Mâsivâ: Allâh dışındaki her şey. Kişiyeye zaman zaman Allâh’ı unutturan dünya alemi, eşya, insan.

“Nider bu gülhânı bülbül ider cilve-sitânda gül
Nider mâsivâyı bir kul mal câna kıyan ebhâs” (K.K. 82.3.)

- Mebde: Kişinin gerçekleştirdiği eylemlerin sebebi/kaynağı.

“Mebde’inden irfânsızlığıyla meyl-i dünyâdır.” (B.H.s.24.)

- Mekân-ı Lâ-Mekân: Mekânın, mekânsızlık olması. Yer ve yurt edinmemek.

“Mekânımı lâ-mekân itdi yapıldım bir şehir
İsmim âdem, resmim bir ağac ebed döksem gazel” (B.H. 25.2.)

- Mest-i Lâ-Ya’kıl: Allâh’ın tecellîsi karşısında aklın baştan gitmesi, mest olma durumu.

“Bu sözümü içüp mest-i lâ-yâkıl olmayan bilmez
Bilür lemhada bin kerre alanlar lahz ile harrâc” (K.K. 18.13.)

● Meşâyih: Saliğe Allâh yolunda rehberlik eden ve onun nefsinin bilmesini sağlayan kimseler, şeyhler.

“ Anınçündür ki meşâyihler bir dakıkada icrâ itdikleri işi tâlibler bir mâh kadar çalışup bulamayanlardır.” (H.E. s.14.)

● Mukâbele: Karşı karşıya gelme durumu. Tarikatlerde zikir esnasında oluşturulan paralel duruş.

“Cennetidir her ne kim var kâfir u ‘âsîlere
Mukâbelesinde ya’nî yarın ider intikâm” (K.K. 51.1.)

● Mukarreb: Allâh’ın kendine yakın tuttuğu melek veya kişi.

“Bu yerde bir sahîh ahbâr mukarrebler buyurmuşdır
Kimi tahkîka dimişdir ve kimi didi te’vîlâ” (K.K. 54.15.)

● Mukarrebîn: Mukarreb kelimesinin çoğulu. Allâh’a kendine yakın tuttuğu melekler veya kişiler.

“Hasenâtü’l ebrâr seyî’âtu’l-mukarrebîn Hak’dur
Buna ‘amel iden her dü ’âlemde olmaya a’mâz” (K.K. 39.5.)

● Murad: Hakk’ın, aradaki tüm engelleri kendi kudretiyle ortadan kaldırıp huzuruna getirttiği, sevdiği kimse. Dilek, niyet, Hakk’tan talep edilen şey.

“Makam ‘arz eyledim bu gün anın meyhânedir adı
Buyursunlar şarâb içmek kimin var ise murâdı” (K.K. 19.17.)

● Mübtedî: Acemi, yeni bilgi sahibi olan kimse.

“ Ve bazı dervîşler ki acûbe-i mübtedî hâllerleriyle gerek rü’yâda ve gerek sima’larında ya’nî kerâmet gibi zuhûr iden ‘acâyıbâtları görür ve işidirler imiş.” (B.H. s.15.)

● Mükâşefe: Kişinin nefsinin galip gelmesi, Allâh ile arasındaki perdelerin aşama aşama kalkma durumu.

“ Hakîkatde meşâyih olan kimseler ‘aşk yolunda harâb ve lâ’ubâli olup mükâşefeleri birle vâkîf-ı esrârlardır.” (B.H. s.27.)

- Münevver: Işık, aydınlık, nûr.

“Sûretde gönül bir kandil münevver olsa nûr ile
Olur cesed ana miskât budur bil mazhâr-ı nessâh” (K.K. 83.3.)

- Münkîr: İnkârcı, bilgisiz ve hayırlı gözle bakmayı bilmeyen kimse.

“Münkîr olan gâfillerin makâmları dârdır.” (B.H. s.22.)

- Mürâyî: İki yüzlü mutasavvıflar, iman etmiş gibi görünenler.

“Ve sûfler ise mürâyîliklerinden nâşî ‘ubûdiyyet-i eşhâsiyyeleri
kendüleri için mühim bir berzah olup halka ‘amel gösterdiklerinden
murâdları akıl kandırmak yâhud dünyâ bulmak ise âhiret gününde
cezâları cehennemde yanmaktır.” (H.E. s.6.)

- Mürîd: Allâh’tan başka hiçbir düşüncesi olmayan, hidâyet yoluna girmiş
ve bir şeyhe bağlanmış kişi.

“Ve mürîdler de mürşidlerinin ke-zâlik hâllerini anlamaklığa sa'y-i
efkâr iderse şübhesiz hatâdır.” (B.H. s.17.)

- Mürşid: Yol gösteren, eren.

“ Ve mürşidler ise ‘alâ merâtibihim dakika içinde on iki bin tevhîdi
icrâ kılanlardır.” (H.E. s.14.)

- Müsemmâ: Vücûda gelen, isim alan, mevcûdu belirli olan kişi, nesne.

“Eger müsemmâ isen gel seninle
Bâb-ı Hak’dan idelim iltimâsı” (K.K. 3.9.)

- Nasîb: Bazı tarîkatlerde bir şeyhe bağlanmak, genel olarak ise Allâh’ın
kişiye bahşettiği maddi manevi ni’met, hak.

“Ve kaba sôfi tarîki ise mehlike bir yol olup mazûrriyetden sâlim
olmadığından nâşî ehil olanlarının binde birine selâmet nasîb olur ise
büyük ikbâldir.” (B.H. s.26.)

- Nazar: Bakma, bakış. Allâh’ın kulları üzerindeki, şeyhlerin de müridleri
üzerindeki manevi göz.

“Kerâmetdir sözüm nazarım ‘ibret
Hulkım ahsen tîb-ı tayram hakîkat” (K.K. 21.6.)

- Nefhâ-i Sûr: Sûra üflenmesi. Üflendiği an.

“Nefhâ-yı sûr olur bir kez bakarsa evliyâ’ullâh ya bir kez gönül tutarlarsa sîdretü’l-müntehâdır.” (B.H. s.24.)

- Nûr: Allâh’ın kendisi. Gözün ve kalbin gayba açılmasını sağlayan ışık.

“Hak isteyen mütezâ’if olurlar
Cû’ ile ma’rifet nûrın görürler” (K.K. 11.12.)

- Nutuk: Söz. Hakk’ın âyetleri, müsaade ettiği kişilerin sözleri.

“Üçüncüsü evliyâların her nutukları ‘ayn-ı kerâmet olup mahabbetleriyle müşerref olan kimseler mest-i lâ-ya’kıl olup bilürler kim mücerred bunda bir hâl vardır.” (H.E. s.4.)

- Oruc: Farz olan ibadetlerdendir. İmsak vaktinden iftar vaktine kadar nefsin isteklerine uymama halidir.

“Mürâyîliklerinden nâşî bu kimselerden ma’zallâhdır acılık cihet-i terbiye-i nefis bulunduğundan dolayı hafiyyen oruc tutmasının tâliblere çok fâ’idesi vardır.” (B.H. s.5.)

- Put: Tapılan şey, sanem.

“Farkı mı var sanursun, kâfirin put ile put-ı ehl-i ağyârın sinek gibi cama yapışıp da geçirim zu’m iden kimseler mühlik olur.” (B.H. s.10.)

- Râbîta-ı Tarîkat: Tarîkate olan bağlılık, aidiyet hissi.

“Râbîta-ı tarîkatın kıla ol bendini muhkem
Bu sözim hoşdur bilme kim pes eyle hâline insâf” (K.K. 46.15.)

- Rahmet: Allâh’ın kuluna yardım etmesi ve acıması. Kişi, yaratıldığı andan itibaren bu rahmete nail olmaktadır.

“Taraf-ı rahmetden ire bir nidâ
Ki yâ mâlik bir sâ’at kıl mühledâ” (K.K. 60.10.)

- Riyâzet: Kişinin nefsin terbiye etme çabası.

“Ve riyâzet yolu dahı gâyet güc yol olduğundan telef-i nefis olmak üzere nice mühim eşkiyâları vardır.” (B.H. s.26.)

- Rû'yâ: Allâh'ın uyku esnasında kulun kalbine verdiği ilham.

“Ve rû'yânın ma'nâsı da lâyıkiyla tasavvur olunacak olur ise ‘alâ meratibihim çok yerlere şumûlî vardır.” (H.E. s.6.)

- Sabr: Kişinin, Allâh'ın nasip ettiği iyi veya kötü her şey karşısında tahammül halinde olması. Hiçbir şeyin fazlasını istememek, isyan etmemek.

“Sana lâyük olan oldur belâ-yı derde sabr itmek
Zîrâ sabr ile bulmuşdır bulanlar esrâr-ı mi'râc” (K.K. 33.7.)

- Sâdik: Kulun, Allâh'a karşı vazifesini doğru/eksiksiz şekilde yerine getirmesi.

“Bu makâmdır sâdiklar mertebesi
Cümle ‘arif mukarreblerin dersi” (K.K. 72.12.)

- Safâ: Dünyada ve ahirette rahata kavuşma durumu. Kişinin nefsinden arınması, duru olması.

“Velî vü şehîd ‘indinde uçup cennât-ı ‘adninde
Safâ-yı köşk-i tahtında hûr u gılmân ile koçmağ” (K.K. 46.3.)

- Sefâhet: Kişinin elindekilerini bilinçsizce savurması.

“Ve sa'îd-i sefâhet olanların da ikâz ve irşâd cihetlerine mürşid-i
mahsûsaları ecel dedenin vâsıtasıyla hâ'it-i mezardır.” (B.H. s.14.)

- Sehâ: Cömertlik.

“Cûd-ı sehâ eyle dâ'im ey sâlik
Kabz-ı kahrında ola hep memâlik” (K.K. 92.7.)

- Sehâvet: Kişinin cömert/eli açık olması. Malı ve ömrü yalnız Allâh için, Allâh yolunda harcamak.

“Sehâvet ehli ‘aşk ile cehennem ‘azâbında dolsalar bile cennetden
daha ziyâde safâları vardır.” (B.H. s.18.)

- Sekr: Kulun, tecellî karşısında kendinden geçme hâli. Cezbe.

“Hazer ider bu ‘asr-ı malûmda taht u tâcdan ve dergâhdan şol hakikat
mürşidleri kim sekr nûşlardır.” (B.H. s.29.)

- Selâmet: Allâh'ın azabından sıyrılmış hâlde, güvende olma durumu.

“Öyle ise mü’minin selâmetliği en akıllı bir mü’min karındaşının selâmetine sebep olmaktır.” (B.H.s.31.)

- Seyr-i Sülûk: Saliğın, şeyh önderliğinde Allâh’a ulaşabilmek için çıktığı manevi yolculuk.

“ Ve dahi bazı meşâyîhler kim riyâzet yolunda kuvve-i râbitalarıyla kendi yakalarını kurtaracak kadar seyr-i sülûklarında âsâr-ı esmâlardır.” (B.H. s.25.)

- Sîret: Bir kimsenin kalben hissettiği şey, ahlâk.

“Kemâl-i sîretin halkdan ider sed
Sûrete aks eyleyen yüzi karasın” (K.K. 90.1.)

- Sûret: İnsanın mevcudu.

“Eyle sözüni Hamdî sen de tasdik
Sûrete mahv ile sîrete varasın” (K.K. 90.3.)

- Süfliyyât: Dünya hayatı ile ilgili şeyler.

“Ve ‘ârifler nefsin dâmına düşmemek için bazı vukû' bulan inkibâz-ı beşeriyet sıfatlarıyla sıfatlanup ‘âlem-i süfliyyâtlarıyla müselsel tulû'atları dâ'imân Hakk'a sığınmaktadır.” (B.H. s.12.)

- Şerî'at: Allâh'ın emirleri dâhilinde, insanların dünya hayatlarıyla ilgili uymak zorunda oldukları kurallar.

“İlâhî sultân-ı dâ'im şerî'at
Kapusından ayırma vir tarîkat” (K.K. 98.9.)

- Şeyh: Nefsiyle olan mücadelesini bitirmiş, Allâh'ın huzuruna insan-ı kâmiller yetiştirmekten sorumlu kimse.

“Niceler ‘âlim oldılar niceler kâmil oldılar
Niceler Hakk'ı buldılar bu yolda cümle şeyh u şâb” (K.K. 29.8.)

- Tâc: Her tarîkate değişik şekil ve renkleri bulunan, tarîkate makâmı yükselen kişilerin başlarına giydikleri külâh.

“Gel imdi işbu takrîrin beyânında olam leccâc
Sa'âdet ehli oldınsa uralım başına bir tâc” (K.K. 32.7.)

- Tâlib: Tarîkate girmek isteyen, ilmin başında olan kimse.

“En evvel tâlibe tevhid gerek pes
Tâ makâm-ı levvâmeye çıkar nefis” (K.K. 11.5.)

- Tama’: Aç gözlülük, dünya malına doymamak.

“Seni mi tama’-ı dünyâ tutmuş yoksa ben mi anlayamamışım ey
dost.” (B.H. s.22.)

- Tarîkat-ı Âliyye: Yüksek tarîkat. Her kişinin yolunu tuttuğu, bağlandığı ve hizmet ettiği tarîkat.

“Ve dahi bâlâ-yı baht olan tarîkat-ı ‘âliyye tâliblerinin en evvelki
hâlleri budur ki ya'nî mürşidleri tarafından emir buyurulan evrâd u
ezkârlarından lezzet almaktır.” (B.H. s.11.)

- Tayy-ı Mekân: Mümkün olmayacak vakitler içerisinde, farklı yerlerde olma durumu. Kerâmet.

“Ve tîğ-i inbisât ki vücûd-ı sâliklerde bir hâl bırağup kendüsi yok
oldığından vücûd-ı ‘âşıklarda o hâl ile'l-ebed kadîm bal olup tayy-i
zaman ve tayy-i mekân esrârını sâlikine anlatmaktır.” (B.H. s.12.)

- Tayy-ı Zaman: Geçmiş veya gelecek zaman arasında gidip gelme durumu. Kerâmet.

Bu kavramın geçtiği tek örnek yukarıda verilmiştir.

- Terk-i ‘Ukbâ: Cennet arzusundan vazgeçmek, ibadetleri ödüllendirilmek için yapmamak.

“Ve terk-i ‘ukbânın da dünyâda sâhibi ve severleri ferdin vâhid hiçbir
kimse bulunmadığından baykuş gibi meskeni vîrânedir.” (B.H. s.26.)

- Terk-i Dünyâ: Dünya hayatından vazgeçmek, kişinin yönünü tüm nesnelere yaratan Allâh’a çevirmesi.

“Yabancıya tezkire gice yürüyen insanların nâmusı fener olduğu
misillü dervîşlerin de nâmuslarını vikâyeye itmekliğe dervîşler terk-i
dünyâ olmaktadır.” (B.H. s.26.)

- Terk-i Terk: Kişinin dünya malından vazgeçmesi, kendini fani hayata bağlayan hiçbir şey kalmaması ve bu vazgeçişini bile artık unutmuş olmasıdır.

“Terk-i terk ise, sâlikler mekân-ı lâ-mekân bulup makâm-ı hâl-i hüviyyetde cismiyyâtdan gözlerini yummakdır.” (H.E. s.4.)

- Tevekkül: Kişinin muvaffak olabilmesi için elinden gelen her şeyi layığıyla yapıp, takdiri tamamen Allâh’a bırakması.

“Gerekmez elvân elbâs u me’kül
Gerekdir ebvâb-ı Hakk’a tevekkül” (K.K. 92.11.)

- Vahdâniyyet: Allâh’ın her âlemde tek olduğunun vurgulanması.

“Vahdâniyyeti tasdik itmekden ma'dâ yokdur aslâ elde bir nesnemiz anınçündür ki hudûd-ı Allâh muhâfaza itmek cümle ‘ibâdâtdan daha evlâdır.” (B.H. s.7.)

- Vefâ: Dînen, ruhların Allâh’a elest meclisinde verdikleri söze bağlılıkları. Allâh’ın bahşettiği tüm nimetler karşısında kulun artan bağlılığı.

“Niçün olam bağında benî arsız
Bî-vefâken açan güller bahârsız” (K.K. 93.2.)

- Vehbî: Allâh’ın kuluna bahşettiği, yaradılıştan gelen.

“Buna ke-zâlik ders ve hâce görmeden vehbî olarak keşf-i ‘ilim ile deryâ-yı umman olmuş daha nice evliyâlarımız vardır.” (B.H. s.21.)

- Velî: Allâh dostu, Allâh’ın sevdiği kul. Evliya kelimesinin tekil hâli.

“Geliser bir tâ’ife hem ola ehl-i kebâ’irden
Bilürdi emr ile nehyi velî olmadı imtihân” (K.K. 52.2.)

- Vuslat: Ölmeden, manevi anlamda Hakk’a ulaşma durumu.

“O sadânın ‘alevine yanarım
Hayâlinde ana vuslat ararım” (K.K. 15.6.)

- Yâ Hû: Zikir hâlinde söylenen ve tasavvuf ehli tarafından Allâh’a ait olduğu düşünülen sıfat.

“Yeter hırka lokma kanâ’ati olan kimseye yâ hû insâfi olmayan
kimseye dünyâyı virsen azdır.” (B.H. s.18.)

- Zâhid: Allâh dışındaki her şeyden uzaklaşan, gözünü ve kalbini maddi varlıklara kapatan, zühd hayatı yaşayan kimse.

“Gel ey zâhid kabûl eyle tarîkat
Zay’i itme ‘ömrini nefs-i hevâya’’ (K.K. 8.5.)

- Zâhir: Görülebilen, kula müsaadesi verilmiş olan âlem. Bâtının zıttı.

“Araya gönli göziyle cihânı
Tarîkat bendesin zâhir nihânı (K.K. 10.11.)

- Zâkir: Zikir çeken kimse.

“Ki zîrâ işbu takrîrin olasıñ şerhine kâdir
Zâhid bilse anı nâdir zâkirin ezkârında dur’’ (K.K. 64.7.)

- Zevk: Allâh’ın nûrunu kalbinde hissetmeye başlayan kişinin hissettiği ferahlık.

“Anınçün fevk-i esmâ’ım Mûsârrahdır tebeyyüz
Anınçün zevk-ı demmâ’ım olubdur esmâdan lezzât’’ (K.K. 14.2.)

SONUÇ

Ahmed Hamdî, çocuk yaşta babasını kaybetmesi üzerine travmaya bağlı olarak veya bahsettiği gibi Allâh'ın ilahi çağrılarını üzerine birtakım değişik haller yaşamış ve ergin yaşta kâdirî tarîkatine girmiştir. Yirmi yıl yaşadığı bölgedeki camide görev yapıp, şeyhine hizmetini tamamlayan şair, çok geçmeden şeyhlik makamına ulaşmıştır. O, edebî unvanlardan ziyade dini anlamda bulunduğu merteye ile tanınmış, köy halkı onun evliya olduğuna kanaat getirmiştir. Ahmed Hamdî, tasavvufî bakış açısıyla dini eksiksiz yaşamaya gayret etmiştir. Onun bu hali, arada kaldığını düşündürmektedir. Allâh'tan korkmadan, O'nu yalnızca severek tasavvufî kimliğini göz önüne sererken, bir diğer tarafta tarikat konusunda asla taviz vermeden ve inandığı halde herhangi bir tarikate bağlı olmayan kişilerin nefisleriyle yapmış oldukları mücadeleyi eksik görüp hoşgörü kavramını elinin tersiyle itmektedir. Kısacası o, Hakk'a gönülden bağlılıkla, dini katı bir şekilde yaşama halinde olmuştur. Bu sebeple, insanların hakîkati kavramasından gönüllerindeki perdenin açılmasına kadar geçen zamanda büyük ikilikler yaşayacağını farkındadır. Kendi geçtiği yollarda karşılaştığı tuzaklardan okuyanları haberdar etmek ve bir kişinin bile olsa Allâh'a giden yolda rehberliğini yapmak Ahmed Hamdî için oldukça önemlidir. İnsanı her şeyden üstün görmesine ve yine insanın en kerametli varlık olduğunu kabul etmesine rağmen, bu kabulleniş cinsiyetlere ayrılmış durumdadır. O, anneye her ne kadar değer verse de, dünya üzerinde kadını kişinin başına dert açan bir unsur olarak görmektedir. Sevgi bağına oluşturan güçlü unsurlardan biri olan evlat sevgisini bile reddeden Ahmed Hamdî, bu halini "Allâh için" diye anlatmaktadır, yani aslolan yaratılanı değil, yaratana sevmektir. Bu nedenle o, varını yoğunu Allâh'a adanmış, yaratılmış her şeyden vazgeçmiştir. Zamane şeyhlerinde gördüğü hataları hiçbir çekincesi olmadan dile getirmesi, onun ötekileştirilmesine sebep olmuştur. Genellikle yalnız bir hayat geçirdiği anlaşılan Ahmed Hamdî, Kur'ân-ı Kerîm'i, tefsîrleri okumuş, peygamberin sözlerini büyüklerinden dinlemiş ve bunları özümsemiştir. O, bir bakıma anladığı gibi inanmış ve bu şekilde yaşamıştır. Onun, tarîkat içerisinde şeyhe karşı gösterilmesini istediği büyük bağlılık, ergin yaşta bir şeyhin elinden tutmuş olmasıyla ve yüksek ihtimalle baba sevgisini o şeyhle tatmış olmasıyla doğru orantılıdır. Hiçbir ibadetin bilinçsizce ve Allâh'tan bir ödül bekleyerek yapılmaması gerektiğini vurgulayan Ahmed Hamdî'ye göre, oruç ibadeti bile,

aslında o ibadeti aşkla beklemekten ibarettir. Kâdirîliğin hangi koluna mensup olduğu bilinmeyen şair, genel olarak bir çerçeve oluşturmuş ve tarîkatin kurallarını bu sınırlar dâhilinde anlatmıştır. O, eserlerini ün yapmak için değil, tarîkatteki kardeşlerine birer rehber olması niyetiyle kaleme almış ve okuyanların Hakk'ı hissetmelerini dilemiştir.

KAYNAKÇA

- Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, “*Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema*”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2008, S.36.
- Azamat, Nihat, *Kâdirîyye*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yay., Ankara, 2014.
- Çakır, Adalet, Semih Ceyhan (Editör), *Kâdirîyye*, Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Naşir: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990.
- Dilâver Gürer, *Abdülkâdir-i Geylânî*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Doğan, Ahmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- Erginli, Zafer, Karslı, İlyas, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., İstanbul, 2006.
- Esir, Hasan Ali, *Osmanlı Müelliflerinden Rizeli Ahmed Hamdî ve Bahrû’l-Hayat Adlı Eseri*, 1.Rize Sempozyumu 16-18 Kasım, 2006.
- Esir, Hasan Ali, *Rizeli Ahmed Hamdî*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com, (16.11.2018)
- Günaydın, Yûsûf Turan, *Rizevi Ahmed Hamdî Efendi ve Bahrû’l-Hayat’ı*, 1.Rize Sempozyumu 16-18 Kasım 2006.
- Güvelioğlu, İshak Güven, Baki, Yasemin, *Rize’de Tasavvuf Kültürü Tarikatlar Tekkeler Şeyhler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.
- Hamîdullah, Muhammed, Avcı, Casim, *Uhud Gazvesi*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı.
- İsen, Mustafa, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Kara, Mustafa, *Rizeli Ahmed Hamdî Efendi ve Bazı Tasavvufî Görüşleri*, Rize Defteri 3, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen Ahmet, Ural, İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Koca, Ferhat, “Osmanlı Fakihlerinin Semâ, Raks ve Devrân Hakkındaki Tartışmaları”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2004.
- Köksal, İsmail, *Tasavvuf*, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara, 1999.
- Özdemir, Neriman, Rize İyidere Sarayköy Sakini Yaş: 75, Sarayköy.
- Pehlivan Yıldız, Arzu, *Rize Şer’iyye Sicilleri II 1495 No’lu Sicil-Metin ve Tahlil*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.
- Rizeli Ahmed Hamdî, *Bahrû’l-Hayât*.
- Rizeli Ahmed Hamdî, *Hâtemü’l-Esrâr*, 1307.

- Rizeli Ahmed Hamdî, *Kitâb-ı Keşfiyye*, Zilhicce 1302/Eylüli İbrahim Efendi Matbaası.
- Saraç, M. Ali Yekta, *Divan Tahlilleri Üzerine*, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul, 1999.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1995.
- Üstüner, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007.
- Üzgör, Tahir, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul, 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Sevinç GÜLEN
Doğum Yeri-Tarihi	Bakırköy-20.10.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ordu Üniversitesi-Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi-Klâsik Türk Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	Ordu Anadolu İmam Hatip Lisesi
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	gulensevinc@hotmail.com
Tarih	